

15

GOSPODARSKA,
KULTURNA
IN ZGODOVINSKA
KRONIKA

Grosuplje 1988

**ZBORNIK
OBČINE
GROSUPLJE**

ZBORNİK OBČINE
GROSUPLJE
15, 1988
Yu 0350-9498

ZBORNİK OBČINE GROSUPLJE

ŠKOLSKA, VEŠTINSKA IN ZGODOVINSKA KRONIKA

15

Objavljeno v št. 15 Zbornika občine Grosuplje
1988, str. 1-10

Objavljeno v št. 15 Zbornika občine Grosuplje
1988, str. 1-10

IZDANJE OBČINE
GROSUPLJE
12. 1988
15 030-000

Izdano
v počastitev občinskega praznika občine Grosuplje,
dne 29. oktobra 1988
in
90-letnice rojstva Louisa Adamiča
1898—1988

ZBORNIK OBČINE GROSUPLJE

KAZALO

(Uredniški odbor)	7
DOGODKI IN PODOBJE 17. NOB	9
Edo Zgonc	9
Bogo Gogjan	11
Janez Petrovič-Pelko	13
Cvetko Budkovič	18
GOSPODARSKA, KULTURNA IN ZGODOVINSKA KRONIKA	
Frane Cvrdan	27
Lojze Trobec	37
Jakob Müller	43
Stane Valentincič	47
15	
KULTURA, PROSVETA IN KNJIŽARNIŠTVO	
Štefan Barbarec	71
Ivana Kozlevčar-Cerjak	79
Janež Žitnik	89
Stane Kozlovčar	111
Jakob Müller	119
Ivo Frbežar	123
Franc Lekar	124
Stane Valentincič	131

GROSUPLJE 1988

ZBORNIK
OBČINE GROSUPLJE

GOSPODARSKA KULTURA IN ZGODOVINSKA KRONIKA

ZBORNIK OBČINE GROSUPLJE

Izdaja Občinska konferenca SZDL Grosuplje, ureja uredniški odbor: France Adamič, Ivan Ahlin, Cvetko Budkovič, Mihael Glavan, Ive Krevs, Tine Kurent, Jakob Müller in Stane Valentinčič

Glavni urednik

prof. dr. France Adamič

61000 Ljubljana, Janežičeva 1, tel. (061) 214-819

Odgovorni urednik

Ivan Ahlin

61290 Grosuplje, Taborska 17, tel. 771-117

Lektor

prof. Mihael Glavan

Korektor

prof. Jakob Müller

Naslov uredništva in uprave: 61290 Grosuplje, p. p. 11

Žiro račun pri SDK Grosuplje 50130-678-92911

Zbornik občine Grosuplje izhaja s prispevkom SO Grosuplje, Občinske izobraževalne skupnosti Grosuplje, Občinske kulturne skupnosti Grosuplje in s prispevki organizacij združenega dela, ki so navedene v oglasnem delu.

Tisk

Tiskarna Ljubljana, Ljubljana, Tržaška 42
800 izvodov

Na podlagi 7. točke prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčevanju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33-316/72) daje Republiški komite za kulturo na vlogo ZBORNIK OBČINE GROSUPLJE mnenje, da šteje publikacija: 15. ZVEZEK ZBORNIKA OBČINE GROSUPLJE med proizvode iz 7. točke prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčevanju proizvodov in storitev v prometu, za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

(Mnenje Rep. komiteja za kulturo, št. 4210-229/88 av dne 12. 4. 1988)

KAZALO

(Uredniški odbor) Ob dvojnem jubileju		7
DOGODKI IN PODOBE IZ NOB		9
Edo Zgonc	Pomniki NOB	9
Bogo Gorjan	Znojile '87	11
Janez Perovšek-Pelko	Na fronto!	15
Cvetko Budkovič	Kultura v NOB — leto 1943	21
OBČINA IN OBČANI		
Franc Gruden	Razvoj občine v letu 1986	27
Lojze Ljubič	30-letnica delovanja	
	Občinske gasilske zveze	43
Jakob Müller	Kovači in kovačnice od Stične	
	do Šentvida	47
Stane Valentinčič	40 let Lovske družine Grosuplje	59
KULTURA, PROSVETA IN KNJIŽEVNOST		
Štefan Barbarič	Ljudski pripovednik	
	Franc Jaklič-Podgoričan	71
Ivana Kozlevčar-Černelič	Literarno delo pisatelja Ivana Zorca	79
Janja Žitnik	Stiki Louisa Adamiča	
	z Edvardom Kardeljem	91
Mihael Glavan	Korespondenca Louisa Adamiča v NUK	101
France Adamič	Stiki Juša Kozaka z	
	Louisom Adamičem	111
Stane Krašovec	Louis Adamič pri delu	119
Jakob Müller	Semenje Literarnega kluba	123
Ivo Frbežer	Črtica	124
Goran Gluvič	Tri pesmi	126
Avguštin Knafelj	Izpovedi	127
Darja Bregar	Pesmi III	128
France Lokar	Štiri pesmi	129
Stane Valentinčič	Kozja Mica	131

KRONIKA IN RAGLEDI

Janko Moder	Potokarjev zbornik in Potokarjeva listina	135
Tine Kurent	Slovenci v Harvardski enciklopediji ameriških etničnih skupin	139
Jože Strgar	Preureditev velikega dvorišča	143
Tine Kurent	Rimski nagrobnik iz Stare vasi pri Grosupljem	149
Lojze Kikelj	Ob izidu knjige POMNIKI NOB občine Grosuplje	151
Mihael Glavan	Osemdeset let profesorja Jožeta Gregoriča	153
France Adamič	Črtomir Zorec	155
Ivan Sedej	80-letnica slikarja Gabriela Humeka	157
Jakob Müller	Jubilej pesnika Franceta Lokarja	159
France Adamič	Bibliografija občine Grosuplje	163
	Založniški svet	171

Ob dvojnem jubileju

Na proslavi občinskega praznika, dne 29. oktobra 1968, smo se štirje člani sedanjega uredniškega odbora odločili, da bomo začeli izdajati Zbornik občine Grosuplje. Preteklo je torej 20 let od prvega koraka do uspešnega jubilejnega trenutka, ko našim občanom in drugim bralcem pošiljamo 15. zvezek, jubilejno številko Zbornika občine Grosuplje.

Prvih sedem zbornikov je z družbeno pomočjo izdala skupina občanov, nadaljnjih osem zvezkov pa je izdala občinska konferenca SZDL. V 15 zvezkih je bilo natisnjeno 4015 strani in 461 prispevkov, od tega je bilo s tematiko narodnoosvobodilne borbe 86 člankov, iz občinskega gospodarstva in občinske kulture 89 člankov, iz književnosti, kulture, prosvete in znanosti 174 razprav, med razgledi in v kroniki pa 112 poročil. Doslej je sodelovalo 191 piscev, od tega je bilo 118 naših sedanjih in nekdanjih občanov, 73 piscev od drugod pa sodi med poznavalce naših materialnih in duhovnih razmer. Najmanj tri članke je objavilo 43 piscev, večina pa manj kot 3 članke, 15 avtorjev je sodelovalo v vsakem drugem zvezku, le 4 pisci so objavljali v vsaki številki. Iz tega lahko sklepamo, da je bila večina piscev v vsaki številki nova, kar je povečalo vsebinsko pestrost, na drugi strani pa je bilo treba za vsak zvezek iskati nove sodelavce z novo tematiko. Z iskanjem novih sodelavcev, predvsem zaradi dopisovanja, sta imela glavni in odgovorni urednik, pa tudi posamezni člani uredniškega odbora, dovolj dela, ki ga ni moč ovrednotiti. Dokumentacija o tem je vložena v posebni omari Zgodovinskega arhiva Ljubljana, depo v Šmarju Sap.

Če ob 20-letnici naših skupnih prizadevanj primerjamo razloge za ustanovitev in izdajanje Zbornika občine Grosuplje z dosežki, lahko ugotovimo, da smo v vseh petnajstih zvezkih zapisovali gospodarske, kulturne in zgodovinske dogodke, ki povezujejo občinski prostor, delovne ljudi, krajanje in občane, ki tu živijo in se borijo za preživetje in lepši jutrišnji dan. Objavljali smo zapise iz preteklosti in sedanjosti in skozi te nakazovali prihodnji razvoj. Zavedamo se, da bomo morali še marsikaj raziskati in objaviti, tudi v čast in slavo združenega dela, naše kulture in civilizacije, občine in zaslužnih ter znamenitih občanov, ki so v svojem času dosegli najvišje mesto v kulturi, gospodarstvu ali deželni in državni upravi. Naš občan je bil tudi France Prešeren, saj je dve ali tri leta nabiral učenost pri svojem stricu na Kopanju nad Račno. Naš občan je bil Žiga Višnjegorski, prvi avstrijski poslanik na turškem dvoru v Carigradu; Luka Dobrepoljski je bil superintendent dunajske univerze; Adam Ravbar s Kravjeka je bil med zmagovalci v bitki pri Sisku (1593); Franc Kutnar iz Šentvida pri Stični je bil knezoškof lavantinski; dr. Franc Kos je bil ravnatelj Prirodoslovnega muzeja Slovenije, Lojze Piškur je bil predsednik Vrhovnega sodišča Slovenije, Tone Bole je bil predsednik Gospodarske zbornice Jugoslavije, Jože Gale je bil rektor Akademije za gledališče, film, radio in televizijo, Vinko Kastelic je predsednik Sodišča združenega dela Slovenije. Na seznamu imamo prek sto zaslužnih občanov, pesnikov in pisateljev, umetnikov, pedagogov in teologov, zdravnikov, športnikov, kmetov, županov, direktorjev, borcev in herojev ter drugih zanimivih in pomembnih ljudi.

Kljub vsem kadrovskim in materialnim težavam je prvo obdobje za nami, bralci in kritiki pa naj presodijo naše dosedanje delo. Medtem je dorastel nov rod šolanov in izkušenih ljudi, ki prevzemajo odgovornost in zagotavljajo nadaljnje uspešno življenje Zbornika.

DOGODKI IN PODOBE IZ NOB

POMNIKI NOB

Predstavitve zbornika, dne 29. oktobra 1987

*Edo Zgonc**

Na mizo, na knjižne police in v naše vitrine dobivamo našo težko pričakovano in težko pribojevano knjigo POMNIKI NOB.

To ni knjiga desetletja, temveč mnogo daljšega obdobja, ki bo slehernemu občanu in drugim interesentom približala v sliki in besedi izredno pomembno, bogato ter pestro obdobje naše slavne NOB na ozemlju naše občine. Številni natančni in preverjeni podatki, akcije, dogodki, ki so zapopadeni v tej knjigi, sodijo v sam vrh najpomembnejših in odločilnih mejnikov naše revolucije in narodnoosvobodilne vojne.

To je knjiga, spoštovani tovariši, ki je s pomočjo vaših dragocenih podatkov in dela nastajala skozi ves povojni čas. Veliko sodelavcev je danes med nami, kar daje današnjemu dogodku še posebno težo, nekaj jih je ostalo iz opravičenih razlogov doma, nekaj pa jih na žalost ni več med nami. Lahko rečem, da ste s svojim sodelovanjem preko KRAJEVNIH KONFERENC ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV dosegli in izbojevali še eno pomembno zmago slovenskega naroda, zlasti mladih pokolenj.

Dobili smo knjigo, ki jo bomo z veseljem in ponosom podarili našim prijateljem, poslovnim partnerjem in kot dragoceno nagrado na mnogih srečanjih, jubilejih, tekmovanjih, manifestacijah . . .

To bo knjiga, po kateri bo zelo rad posegel mladi bralec, pedagog, delavec, upokojenec in za osvežitev spomina sleherni udeleženec NOB. Veliko sem razmišljal tudi o tem, ali naj se na današnji dan lotim naštevanja imen sodelavcev pri snovanju in nastanku knjige ali ne. Vest mi je narekovala, da določene tovariše posebej omenim. Na vsak način je rojstvo današnje knjige rezultat trdega in odgovornega dela mnogih tovarišev, ki ste tu med nami in o katerih sem že uvo doma govoril, vendar mi dovolite, da izpostavim tri, ki so vsak na svoj način prispevali veliko delo.

Najprej bi imenoval tovariša METODA JURČIČA, ki si je prvi zamislil in izdelal koncept za ta zbornik. Ta je bil vsebinsko zelo bogat in popestren s podatki, ki so bili za mnoge prava novost. To je bil tisti impulz za intenzivno zbiranje podatkov, slikovnega materiala in podobno. Zato mislim, da je zelo primerno, da se tovarišu METODU JURČIČU iskreno zahvalimo predvsem za njegovo pobudo in mnoge dragocene podatke.

Predvsem organizacijska plat pri pripravi knjige je bila v dobrih rokah tovariša LOJZETA KIKLJA. Večkrat sem bil priča njegovemu delu, zato lahko trdim, da je uspel s trdno voljo, upornostjo in doslednostjo. V najbolj kritičnih okoliščinah ga je reševala znana zapotoška trma in poštenost. Tov. Lojze bi najbrž o vseh teh zadevah lahko napisal najmanj tako debelo knjigo, kot je današnja. Skratka tovariš Lojze, prepričan sem, kot vsi tvoji sodelavci, da si opravil izredno veliko delo. Dovolj, da ti izrečem kratko, vendar nadvse iskreno besedico: HVALA.

Tretji nosilec, ki je sodeloval pri nastanku knjige in postavil piko na i, je naš znani pisec o NOB, tovariš RADKO POLIČ. Vedno sem z veliko gotovostjo prebiral njegove zapise. Kadar koli je prevzel odgovornost, je pokazal svojo doslednost, natančnost, izredno svež spomin, veliko znanja in poseben posluš za lepo slovensko besedo. In ker je šla ta knjiga skozi roke tovariša Radka Poliča, ima še eno zagotovilo, da dobivamo na mize zelo kvalitetno delo, ki bo naš ponos, naša zgodovina, naša resnica.

Hvala, tovariš Radko.

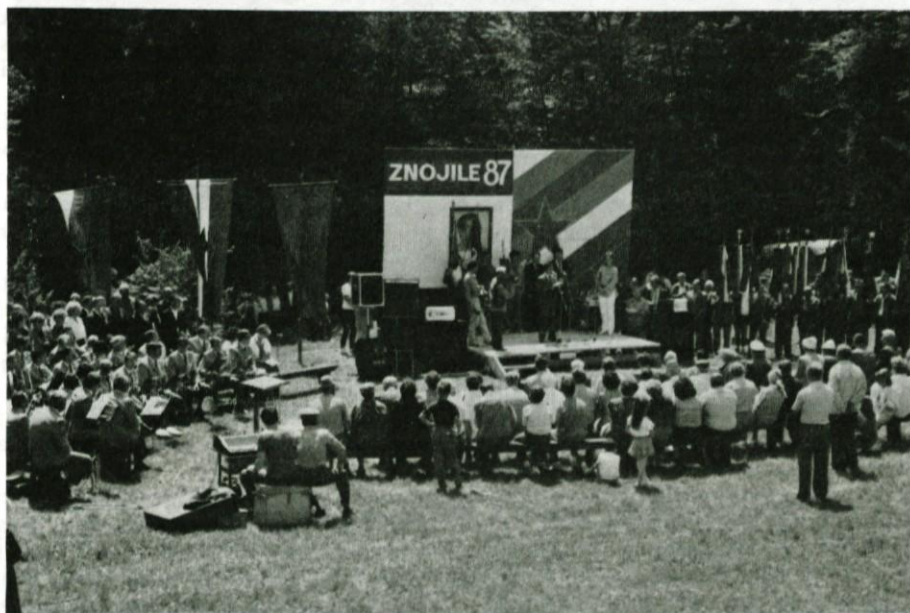
* predsednik Občinske konference SZDL Grosuplje, Osnovna šola Videm-Dobrepolje

ZNOJILE '87

*Bogo Gorjan**

Danes smo se zbrali krajani Znojil, občani Grosupljega in borci II. grupe odredov ter Cankarjeve brigade, da proslavimo velike obletnice naše revolucije in NOB. Zbrani smo ob tem prazničnem slavlju trije, če ne štirje rodovi. Zato bomo obnavljali zgodovino NOB in revolucije samo toliko, da bomo lahko izluščili iz te preteklosti nekaj misli in ugotovitev, ki naj nam pomagajo pri iskanju odgovorov za današnjo rabo; pri osveščanju o času, katerega živimo, ko nam je spet hudo potrebna izkušnost in veliko znanja, izkušnost starejših rodov in znanje mladih. Udeleženci NOB se pri tem zavedamo, da naše izkušnje ne smejo postati breme ali ovira pri iskanju poti naprej, v razvoj, za boljši jutri.

Predvsem mi, stari borci, želimo, da bi mladost in sodobno znanje imeli tista krila, široko razpeta, ki nas bodo vse nosila v lepši dan tako zaneseno, odločno in hrabro, kot so nas nosila v upor, neusmiljen boj za pravice in svobodo našega naroda.

Nič zato, če mladi na vaši poti poletite naprej, pred in nad nami, če bo korak starejših pri tem zaostal, če bo naš pogled včasih celo nejeveren nad vašo drzno mislijo in hotenjem, srečali se bomo vedno znova in bomo skupaj, tako kot smo bili skupaj ob vseh preizkušnjah v preteklosti. Partizani in aktivisti naše revolucije si ob takih dnevih, kot je današnji, želimo osvežiti zavest, da smo tudi mi največ ustvarjali in ustvarili takrat, ko smo bili mladi, odločni in hrabri. Toda kot v časih naše mladosti je tudi danes vse odvisno predvsem od nekaterih vprašanj: ali je cilj pred

* Ljubljana, Yu 61000, Kidričeva 15; predsednik RK ZZB SR Slovenije.

nami dovolj jasen, ali so izkušnje iz preteklosti z nami in na naši strani in ali gremo v korak z delovnimi ljudmi!

Stiško in grosupeljsko okrožje OF, ustanovljeni leta 1941, sta temelj današnje občine Grosuplje. IO OF je tako že v začetku NOB postavil temelje današnji družbenopolitični skupnosti.

Grosupeljska občina se danes, tako kot se je ob svojem nastanku, vključuje v reševanje lastnih ter tudi vseh slovenskih težav. Grosupeljska in stiška četa na primer, nastali že jeseni 1941, sta predstavljali jedro štajerskega bataljona in tudi od tukaj so borci pohiteli preprečevati izseljevanje Slovencev s krško-brežiškega območja. Tako so vaši občani bili in so še danes prisotni pri reševanju vseh vprašanj našega razvoja.

Okrožja OF so delovala politično; organizirala so upor, delovala pa so obenem tudi kot ljudska oblast. Od prvih tednov po zasedbi Slovenije do poletja 1942, torej več kot leto dni, med ljudmi ni bilo čutiti nobene razdvojenosti glede vprašanja, ali smo za upor ali ne. Takrat je bila opredelitev za upor in za novo družbo soglasna. Vsi smo propad Jugoslavije in razkosanje Slovenije prebolevali kot nekaj najbolj ponižujočega za našo narodno zavest.

Razpoloženje, ki ga je med nas vnesel program OF, je bilo zato tako močno, vabljivo, ljudsko, da so bili celo tisti, ki so se bali novega, vključeni v masovno ljudsko gibanje za osvoboditev. Pritajen strah pred ljudskim pojmovanjem novega, pravičnega, družbe brez hlapcev in gospodarjev, posamezniki niso upali niti pokazati, tako velika je bila opredelitev naroda za upor in revolucijo.

Šele kasneje, na bajonetih italijanskih okupatorjev, po krvavih maščevalnih akcijah tuje vojske, tudi nad družinami partizanov in nad neoboroženim prebivalstvom, je bila nasilno izvršena razlika med ljudmi, je strah starih oblastnikov pred novim dobil domobransko-belogardistično uniformo in puško, prilastil si je znamenje križa in ga zlorabil. Šele takrat so nekateri Slovenci postali izdajalci, tako da so orožje, ki so ga dobili od okupatorja, uporabili proti borcem za svobodo.

Organizatorji belogardizma so zato že med vojno oblikovali teorijo, ki je še danes opravičilo za protijugoslovansko delovanje sovražne emigracije, teorijo o nelegitimnosti upora proti okupatorju. To je moč razumeti samo kot preživeli poskus obrambe starega družbenega reda, kot opravičevanje izdajstva lastnega naroda v njegovem boju za svobodo, opravičevanje okupacije, strahovanja nacifašistov in domobrancev proti Slovencem, ki so se borili za obstoj in svobodo.

Danes lahko taka razmišljanja — o nelegitimnosti ljudske oblasti — pomenijo le še čisto nasprotovanje že uveljavljenemu sistemu samoupravljanja, in sicer v času, ko hočemo doseči predvsem več boljšega samoupravljanja. To je naša osrednja skrb. Ne pa vprašanje, kako in zakaj je nastala socialistična Jugoslavija v tej vojni. O tem je zgodovina že rekla svojo zadnjo besedo.

Poudarim pa naj, da samoupravljanje najbolj ogrožamo sami. Ni nam nevarno obnavljanje meščanskih ideologij, antikomunizma. Naš družbeni sistem je dokončen, slabimo ga le z napakami in nedoslednostjo pri njegovem uresničevanju.

Zato se moramo zavedati, ko se danes spominjamo nastanka naše oblasti in njenega razvoja v samoupravno družbo, da je nujen bolj odločen spopad pri nas in tudi s tistimi silami v Jugoslaviji, ki nam ne morejo slediti pri razvoju samoupravljanja na sodobnih temeljih, ki zaradi lastne napačne razvojne politike ogrožajo naš celoten razvoj, ki zgrešeno presojujejo, da bi jih iz težav reševala centralizirano urejena in birokratsko vodena država. Zato bomo morali bolj kot doslej prilagoditi dinamiko razvoja posameznih družbenopolitičnih skupnosti razvojnim sposobnostim vsake posebej.

Povečati moramo lastno odgovornost za naš razvoj. Bolj odločno se bomo morali boriti proti poskusom, da nam manj razvite družbenopolitične skupnosti vsiljujejo svoje razvojne modele.

Zato nam tudi samo preganjanje ali zapiranje tistih posameznikov in skupin, ki še danes drugače mislijo kot mi — upravljalci in občani — ne bo pomagalo iz težav, če si sami z boljšim delom ne bomo pomagali, če se ne bomo bolj odločno odprli novim, bolj sposobnim silam, ki pa so zavzete za samoupravni socializem v federativni jugoslovanski skupnosti.

Tovarišice in tovariši,

V vojaškem leksikonu Jugoslavije piše, da je bila prva slovenska brigada ustanovljena 5. aprila 1942. O njenem operativnem pomenu je tovariš Kardelj pisal vrhovnemu komandantu Titu že 23. aprila 1942. Tako smo se v Sloveniji zelo zgodaj odločili za brigadno obliko partizanskega vojskovanja. Čeprav smo to brigado kmalu za tem preimenovali v II. grupo odredov, je bila pa vendarle dokaz, da nismo, kljub težjim pogojem boja, v ničemer zaostajali za razvojem vojskovanja v drugih delih Jugoslavije.

To brigado bi imenovali lahko tudi kadrovske brigado, kajti njeni borci so že z velikimi izkušnjami sodelovali pri ustanavljanju in vodenju številnih, kasneje nastalih, novih in uglednih partizanskih enot. II. grupa odredov je potem, ko je že spomladi in poleti 1942 osvobodila velika področja na Dolenjskem, nato delovala kot operativna grupa še na Notranjskem in v Polhograjskih Dolomitih, z nekaterimi enotami prešla avgusta 1942 preko meje na Gorenjsko, nekaj dni za tem pa še na Koroško in Štajersko.

Pet mesecev neprestanih bojev, na pohodu, ki bi tudi v današnjih razmerah predstavljal svojevrsten podvig, je skoraj 600 mladih fantov in deklet hotelo v celoti opraviti svojo nalogo: prenesti udarno obliko partizanskega osvobodilnega gibanja na Štajersko in Koroško, v dve slovenski pokrajini, ki ju je Hitler že takrat formalno priključil rajhu.

Mladi fantje in dekleta iz teh vaših vasi so se tako borili in umirali na danes avstrijskem delu slovenske Koroške, na Pohorju, vse tja do meje s Hrvati, na Bizeljskem. Z upornostjo in doslednostjo, po kateri poznamo naše borce in slovensko vodstvo NOB ter revolucije, se je za isti cilj, samo po drugi poti, borila tudi XIV. divizija. To je samo eden od dokazov, da nam je bil vedno najvišji cilj osvoboditev vseh Slovencev, združenih v eni, demokratično urejeni državni skupnosti narodov Jugoslavije.

Vprašam vas zato, kdo bi se lahko ob teh ugotovitvah še skliceval na poštenost ali na znanstveno objektivnost, če temu gibanju pripisuje, da je služilo nekim drugim, npr. kominternovskim ciljem, da ni bilo slovensko in narodnoosvobodilno!? Prepričani smo, da ni potrebno, da

vedno znova dvomimo o značaju in ciljnih NOB in revolucije. Bolj odločno pa moramo vsi skupaj, mladi in stari, podvomiti o ciljnih in nalogah tistih, ki ta vprašanja danes še vedno odpirajo! Trdim namreč, da je pri nas še preveč oklevanja in dvomov glede takih zelo odkritih pojavov nacionalizma in protikomunizma. Pri tem pa se te dogmatske in meščanske sile obnašajo tako, kot da nismo imeli X. kongresa ZKS, kjer smo se slovenski komunisti opredelili za sodobno demokratično družbo. In namesto da bi se vsi pošteno zavzemali za sproščanje novih sil zato, da iščemo rešitve za sedanje težave, nekateri neprestano zahtevajo, naj se vedno znova opredelujemo proti nekaterim napakam iz preteklosti. Trdim zato, da je edini cilj takega nastopanja, da bi ustvarili neenotnost in razdvojenost v naših vrstah ter oslabili našo odločnost, da gremo naprej po samoupravni poti v socializem.

Tovarišice in tovariši!

Veseli smo, da imamo na tem zborovanju zbrane tudi borce Cankarjeve, to je pete slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade. Tudi oni so ustvarjali zgodovino NOB in revolucije po vsej Dolenjski in Notranjski, ob koncu vojne pa še na Štajerskem in Koroškem. Dolgih 960 vojnih dni te slavne brigade, ki tudi z imenom simbolizira vso globino slovenske narodne in razredne zavesti, s tem pa tudi našo pripadnost jugoslovanski skupnosti narodov, o kateri je že Cankar imel preroško predstavo, je resnično borbena pot. Borci Cankarjeve brigade so ponosno nosili to ime. Mogoče niso vsi med njimi prebrali vsega Cankarja, poznali so ga le iz osnovnošolskih čitank, vendar so vsi cankarjevci, tako kot tudi vsi slovenski partizani in aktivisti, čutili s Cankarjem. Globoko. Tako globoko, da so z njegovo besedo in preroštvom združevali lastna hotenja in življenja v usodnih časih. Usodnih za posameznika in za naš narod. Trdim, da je to večje kulturno dejanje kot vsa današnja zaklinjanja posameznih publicistov in ljudi sumljivih ciljev na Cankarja in na slovensko kulturo.

Življenje te brigade je samo še eden od številnih dokazov o tem, kako težka je bila pot v našo svobodo. Vsak tretji dan je brigada sodelovala v večji bitki, napadala je 62 utrjenih sovražnikovih postojank, sodelovala pri osvobajanju Ljubljane, nato pa v zadnjih bojih za osvoboditev Slovenije na Koroškem.

Brigada je tako v celoti izpolnila svoje narodno, revolucionarno in s tem tudi kulturno poslanstvo. Ta brigada, ki je, tako kot številne druge naše borbene enote, nosila ime enega največjih sinov našega naroda, je bila samo še en dokaz naše odgovornosti, ki smo jo z uporom proti okupatorju prevzeli do vsega slovenskega naroda, do naše zgodovine. Trdno smo hoteli, da bi bila NOB nadaljevanje boja za uredničenje vsega tistega, kar smo hoteli Slovenci v svoji zgodovini in kar so izražali naši pesniki in pisatelji: svobodo, pravičnost, sožitje. Udeleženci NOB nismo časa med aprilom 1941 in majem 1945 nikoli izvzemali iz naše zgodovine kot čas, ki ga je v dosežkih in težavah treba pripisati stvariteljstvu samo štirih let in samo udeležencem NOB. Zavedali smo se, da so bila vsa naša hotenja in cilji že dolgo tega zapisani v delih naših kulturnih velmož, naših narodnih buditeljev, naših predvojnih komunistov.

Samo tako smo lahko postali ljudsko in vsenarodno gibanje, lahko smo vedno znova črpali moč in zaupanje pri ljudeh, bili smo povezani s svetom, na vzhodu in zahodu smo premagovali sovraštvo do naših sosedov, bili smo tesno povezani v boju z narodi Jugoslavije in samo tako smo po vojni ustvarjali neodvisno samoupravno socialistično Jugoslavijo.

Tovarišice in tovariši!

Na tej naši poti nam nikoli ni bilo lahko. Res pa je, da smo na težave hitro pozabljali in lepše spomine raje nosimo s seboj kot tiste žalostne. Tako bomo tudi jutri o današnjem dnevu ohranili predvsem tisto misel, ki je povezana z uspehi. Kajti, ne da bi se tega dovolj zavedali, tudi danes doživljamo uspehe. Delamo, izvažamo, gradimo. Vsak dan smo boljši pri delu in bolj bogati za nova spoznanja. Pri tem naj nas izkušnje iz preteklosti samo hrabrijajo pri bolj odločnem sprejemanju novega, pri našem hitrejšem opredeljevanju za vse tisto, kar nam v samoupravni družbi prinaša znanost in z njo povezana mlada ustvarjalna misel.

NA FRONTO

*Janez Perovšek-Pelko**

Glavni štab je obvestil 10. septembra 15. divizijo, da neposredno vodi Levstikovo brigado v rajonu Straža — Toplice — Soteska. Poleg tega je neposredno vodil vse odrede, ki so po kapitulaciji Italije izgubili svojo vlogo na svojem dotedanjem območju in se spreminjali v premične operativne enote ne glede na ozemlje. Seveda je bila že tedaj na dlani domneva, da namerava glavni štab ustanoviti novo tretjo slovensko divizijo, kakor hitro bodo nove osnovne enote po organizaciji, številu borcev in oborožitvi dosegle moč, ki je primerna brigadi.

Rado Pehaček, prvi komandant 18. divizije

Tako moč je najprej dosegla Levstikova brigada, ustanovljena 10. septembra v Dolenjskih Toplicah. Njeno organizacijsko jedro je tvoril bivši Levstikov udarni bataljon. Ljubljanska brigada se je ustanovila 11. septembra na Golem. Njeno jedro je tvoril 2. bataljon Šercerjeve udarne brigade. Največ, 1000 novih borcev je prišlo iz Ljubljane. Veliko se jih je z vlaki odpeljalo na Dolenjsko. Prav zato, ker so v tej brigadi prevladovali Ljubljančani, so dali brigadi ime »Ljubljanska« oziroma 10. SNOB. Bataljoni Zapadno-dolenjskega odreda z novinci so 14. septembra v Polomu pri Kočevju ustanovili 9. SNOB. Jedro te brigade je bil bivši ZDO s 140 borci.

* Ljubljana, Yu 61000, Pod topoli 87; dipl. inž. agr.

Iz omenjenih treh brigad se je na ukaz glavnega štaba 14. septembra v Zdenski vasi formirala 18. divizija. Ob tej priliki je glavni štab določil zaporedno številko vsaki brigadi, tako da je Levstikova brigada postala osma SNOB, brigada iz ZDO deveta SNOB in Ljubljanska deseta SNOB. Te številčne oznake so ostale do konca vojne, prav tako tudi pridevki Levstikova in Ljubljanska. Deveta brigada ni nikoli imela kakšnega posebnega pridevka.

Glavni štab je utemeljeval ustanovitev nove divizije z razlogom, da poveže vojaške enote, ki niso v sestavi divizij, v novo operativno enoto, ki bi bila sposobna samostojno delovati. Dotedanji odredi so po očiščenju okupatorja in kvasilingov v notranjosti ozemlja opravili svojo nalogo ter postali operativne enote, ki niso bile več vezane na prejšnje ozemlje. Bodoče operacije prehajajo vedno bolj v tip regularne vojne, za katero je potrebna čimvečja povezanost in čim spretnjše vodenje bojnih enot. S formiranjem divizije so dobili močnejšo udarno silo združenih brigad, ki jo je bilo možno oborožiti tudi s topovi in ostalim težjim orožjem.

Za komandanta 18. divizije so imenovali znanega Rada Pehačka, nekdanjega komandanta Dolomitskega odreda, ki je pripeljal dolomitsko četo začasno v okvir Levstikovega bataljona, sam pa je tedaj postal načelnik 15. divizije. Politični komisar 18. divizije je postal Ivan Hribar-Janez, do tedaj namestnik političnega komisarja 14. divizije. Za namestnika komandanta 18. divizije je glavni štab 16. septembra imenoval komandanta bivšega Zapadno-dolenjskega odreda Alojza Hostnika-Jova, za namestnika političnega komisarja 18. divizije pa je 20. septembra imenoval Naceta Majcna-Tarasa. Glavni štab je še ukazal štabu divizije, naj takoj pristopi k formiranju specialnih enot divizije: topništva, motoriziranega oddelka, konjeniškega eskadrona, enote za zvezo in druge posebne službe.

Ker je bila 18. divizija ustanovljena v Zdenski vasi, je bilo moč sklepati, da bo njeno bojno polje med 14. in 15. divizijo. V 14. diviziji je bilo največ Notranjcev in Primorcev. Zato so se njene enote razporedile na Notranjsko ter v globino Slovenskega Primorja in Istre. Verjetno je tudi zato glavni štab 10. septembra napisal štabu 14. divizije: »Vaše operativno področje je Notranjska; na severu seže ta operativna cona do nemške meje, na zapadu do stare italijansko-jugoslovske meje, na vzhodu do črte Molnik — Grosuplje — Ilova gora — Ponikve — vrh Male gore — vas Mala Gora — Trnovec — Mačkovec — Rajndol — Muha vas (vse vključno). Operativna cona 15. divizije je bila od navedene črte pa vse do reke Save, severnega pobočja Gorjancev in hrvaške meje. V 15. diviziji je bilo največ Belokranjcev, Dolenjcev pa tudi Štajercev. Njene brigade so se tudi prej največkrat bojevale na tem ozemlju. Zato je bilo njeno operativno območje prav tako smotno določeno.

Prostor za novo, 18. divizijo, se je torej po tej logiki razporejanja odpiral po razmejitveni črti med conama 14. in 15. divizije tako, da se je 18. divizija iz Zdenske vasi povsem približala Ljubljani in pridobila nekaj ozemlja na svojem desnem krilu od 15. divizije in nekaj na svojem levem krilu od 14. divizije. Točneje je glavni štab določil območje 16. septembra, in sicer na vzhodu ob 15. diviziji do črte Kresnice — Višnja Gora — Žvirče (izključno); na jugozahodu pa ob 14. diviziji Planina — Velike Bloke — Nova vas (izključno). Zaprla naj bi poti sovražniku iz Ljubljane, Vrhniko in Logatca. Kasneje so se ta operativna območja ustrezno razpotegnile vse do reke Kolpe oziroma do hrvaške meje. Na ta način je prišla v območje 18. divizije cela Kočevska in Suha krajina do Ljubljane. Ta osnovna razporeditev treh divizij je 18. divizijo usodno povezala s Kočevsko, Suho krajino, Ljubljano in Gorskim kotarjem na Hrvaškem. Ta operativna cona je bila obenem najtežja zaradi dejavnikov, ki so na tem območju nastopali v določenih obdobjih. Hitler je na primer določil glavno smer prodora velike nemške ofenzive v Ljubljanski pokrajini ravno po vsej dolžini operativne cone 18. divizije, od Broda na Kolpi do Ljubljane. V tej coni so med vojno vladale izredno slabe gospodarske in politične razmere, ki so se proti koncu vojne vedno bolj slabšale in zaostrovale.

Od ustanovitve pa vse do konca zime 1945. leta je imela 18. divizija samo tri brigade, medtem ko je imela 14. divizija po kapitulaciji Italije 6 in 15. divizija tri nove brigade. Njihove stare brigade so pritegnile mnogo več novih borcev kot nastajajoče brigade 18. divizije.

Glavni štab je dal novoustanovljeni 18. diviziji že 15. septembra ustni nalog, da iz svojih enot izbere skupaj z novim štabom Dolomitskega odreda 100 do 120 starih borcev, predvsem Dolomitčanov, in z njimi ustvari jedro novega Dolomitskega odreda. Borce sta izbirala koman-

dant Dolomitskega odreda Rudolf Hribernik-Svarun in politični komisar odreda Anton Dragar-Nedeljko, ob popolnem razumevanju in podpori Rada Pehačka. Politični komisar odreda je bil levstikovec, prav tako pa tudi Nace Klemenčič-Bolte, ki je postal komandant bataljona v novem odredu. V Zdenski vasi so torej izbrali 70 borcev večinoma iz Levstikove brigade. Nekateri so se izmikali odhodu v Dolomite. Na dolgi in naporni poti je obstalo zaradi bolezni in žuljev več kot 100 borcev, tako da jih je prišlo v Dolomite manj kot 60. Levstikova brigada je zato takrat štela 400 borcev.

Iz glavnega štaba NOV in PO Slovenije so prav tako 14. septembra poslali posebno dnevno povelje, ki izreka zahvalo vsem partizanom in partizankam, komandirjem in političnim komisarjem raznih enot, med njimi tudi bataljona Frana Levstika, ker so s svojo borbeno pripravljenostjo, sposobnostjo in samoiniciativnostjo omogočili razorožitev treh italijanskih divizij, se sami oborožili z najmodernejšim orožjem in osvobodili razen Ljubljane vso Ljubljansko pokrajino in vso Istro razen Trsta.

Komandant divizije Rado Pehaček je 16. septembra ukazal, da morajo komandanti brigad do osme ure poslati podatke o številu borcev, seznam vsega orožja in razstreliva, seznam prevoznih in prenosnih sredstev s številom konj in mul, stanje opreme in obutve ter količine razpoložljive hrane. V istem poročilu naj tudi ocenijo zdravje in moralo med borci ter vse spremembe v brigadah. Nobeno od teh poročil ni ohranjeno, pač pa govori kronika Levstikove brigade, da je imela brigada dva tovornjaka, osebni avtomobil ter motorno kolo. Štabu divizije, ki je šele v formiranju, naj vsaka brigada pošlje po štiri kurirje, bodisi na konju ali na kolesu. Levstikova brigada mora v divizijsko intendanco poslati svojega intendanta Franca Bončo-Francijs; pomočnika divizijskega intendanta naj izbere 9. brigada, prav tako tudi kuharico. Intendanta štabne patrulje bo poslala 10. brigada, komandirja pa 9. brigada. Od brigad je zahteval pet najboljših jahalnih konj z opremo ter dva tovarna konja. Levstikova brigada je morala poslati telefonsko centralo, ostali dve pa telefonske aparate. Vse našteto je moralo biti v štabu 18. divizije do desete ure 17. septembra.

22. septembra 1943 piše glavni štab v poročilu vrhovnemu štabu med drugim tudi tole: »... V Ljubljanski pokrajini organiziramo III. divizijo iz treh novih brigad. To so VIII. udarna brigada Fran Levstik (razvila se je iz Levstikovega bataljona 120 mož), IX. udarna brigada (iz zapadnodolenjskega odreda 140 mož) in udarna brigada 'Ljubljanska'. V nadaljevanju poročilo ponovno omenja ustanovitev tretje divizije in pri Levstikovi brigadi ponovi pridevek udarna, pri ostalih dveh pa ga opusti.

17. septembra je glavni štab ukazal vsem divizijam, da morajo organizirati tečaje za deseterjane in vodnike. V Zdenski vasi so nove borce Levstikove brigade vsak dan vztrajno privajali na orožje in opremo. Predvsem so jih učili streljati s puškami, mitraljezi in minometi.

Preden so brigade zapustile Zdensko vas, so sklicali v štab divizije vse štabe brigad. Avgust Vovk-Jurče se tega sestanka spominja takole:

»Po več uspešnih akcijah Levstikove brigade so 20. septembra tudi mene in Perovška poklicali v štab divizije skupaj z ostalimi komandanti in političnimi komisarji brigad zaradi poročanja in sprejetja novih borbenih nalog oziroma dogovora za nadaljnje akcije brigad. Na tem sestanku je bil prisoten tudi politični komisar glavnega štaba Boris Kraigher. Med nalogami za Levstikovo brigado je bila tudi ta, da napade sovražno postojanko sv. Urh. Znano mi je bilo, da se je moral bataljon Cankarjeve brigade v napadu na sv. Urha s precejšnjimi žrtvami umakniti in odstopiti od nadaljnjih napadov. Po napadu se je sovražna postojanka sv. Urh močno utrdila. Na podlagi takšnih podatkov sem za akcijo predlagal celo Levstikovo brigado, ki bi jo okreplili še z enim bataljonom iz kake druge brigade. Na ta način bi preprečili, da bi belogardistom prišli na pomoč iz Ljubljane ali iz sovražnikovih postojank.

Levstikova brigada se je po nekajdnevnem urjenju in opremljanju v Zdenski vasi začela premikati na fronto pred Ljubljano ter tamkaj od Cankarjeve brigade prevzemati položaje. Njena naloga je bila, da blokira Ljubljano z jugovzhodne strani, zlasti pa cesti Ljubljana—Novo mesto in Ljubljana—Kočevje. Glavni štab je ukazal štabu 18. divizije, da se morajo njene enote povezati s Cankarjevo brigado, kar je storila Levstikova brigada. Preprečiti je treba vsak po-

skus, da bi se Nemci usidrali na Golovcu. Toda Nemci so se medtem tamkaj že utrdili. Pošiljali so zelo močne patrulje celo na Orle.

Levstikova brigada je zapustila Zdensko vas 18. septembra ponoči. Prvi bataljon se je premaknil na Pijavo Gorico, drugi 19. septembra v Škofljico, tretji pa je zasedel Podgorico, Polico in Spodnjo Slivnico pri Grosupljem; štab brigade se je naselil v Ponovi vasi pri Grosupljem. Enote Levstikove brigade, ki so se premeščale na nove položaje, so na svoji desni strani videle dogorevajoči boštanjski grad, ki ga je zažgala Cankarjeva brigada 13. septembra v bojih s tamkajšnjo belogardistično postojanko. Cankarjeva brigada se je umaknila na vzhod do Višnje Gore. Ob premiku je Levstikovo brigado dosegla vest, da je 19. septembra padla belogardistična postojanka na turjaškem gradu.

Rajko Tanasković, prvi komandant 7. korpusa

Topništvo so izpred turjaškega gradu premestili 20. septembra v Ponikve in Zdensko vas. Tako je štab 18. divizije lahko formiral svojo specialno topniško enoto, kot mu je velel glavni štab 16. septembra. Posamezne topove je bilo treba še opremiti z manjkajočimi deli. Zato je štab 28. divizije prosil 25. septembra glavni štab za merilne naprave pri težkih minometih, rezervne dele za havbico 149 mm in 100 mm ter tablice za merjenja za gorski top 75 mm.

Tiste dni so Levstikovi brigadi dodelili baterijo dveh topov 75 mm, s katerimi bi še bolj varno zaprla glavno cesto Ljubljana—Škofljica. Tako so končno tudi levstikovci prišli do svojih topov. Sploh so bili levstikovci, kot vemo, močno povezani z razvojem topništva slovenske NOB. Zato nikar ne pozabimo tudi levstikovca Jožeta Kožarja-Prajerja, s prvim partizanskim imenom Srečko-Petruška. Zgodovina topništva NOB Slovenije je zabeležila, da je še kot borec ZDO odšel maja 1942 domov na Turjak ter začel delati pri kovaču Šušteršiču prvi partizanski top. Pomagal mu je Vincenc Drobnič-Cene in kolar Gale. Poskusi so pokazali, da top ni uporaben. Jože Kožar je preko Roške in Jurčetove čete prišel v sestav Levstikovega bataljona. Lahko si mislimo, kako je bil navdušen, ko je s Hrvaškega pomagal pripeljati topove za NOV Slovenije.

Za komandirja topovske baterije Levstikove brigade so imenovali 21. septembra topniškega podporočnika bivše jugoslovanske vojske Jožeta Zobca, doma iz Blata pri Ribnici. Po poklicu geometer je bil zaposlen pri podjetju »Saici« v Kočevju, kjer je doživel kapitulacijo Italije.

Komanda mesta Kočevje mu je naročila, naj zbere in uredi zapuščene topove. Šel je na Malo goro in v Stari log, kjer so ležali topovi. Tam je dobil od italijanskega poročnika lepo obleko in krasnega konja, ki ga tudi štabu Levstikove brigade ni hotel odstopiti, čeprav so to zahtevali od njega. Konjev je bilo sicer dosti in kmetje so jih odpeljali na svoje domove.

Med topovi so bili tudi poljski 100 mm z dolgimi cevmi, toda vse je bilo razmetano in posod je kaj manjkalo. Zobec je bil pri delu popolnoma samostojen, ker so mu vsi zaupali. Končno je le izpopolnil dva topova in našel potrebne topničarje, ki so se strokovno usposobili še v starojugoslovanski vojski. Najprej so dobili povelje, da morajo brž na Bloke. Kolesa niso imela zavor in v klancih pri Strmcu, nedaleč od Velikih Lašč, je šlo brezglavo hitro navzdol. Dva borca sta se tako potolkla, da sta morala v bolnišnico. Na Blokah so prespali, potem pa so morali spet hitro nazaj, oblegat turjaški grad.

Na Turjaku so postavili topove tam, kjer je zdaj gostilna, in začeli že ponoči grad obstreljevati kar z neposrednim merjenjem. Napadalo je 7 topov 75 mm, havbica 100 mm in dva težka minometa. Streljali so že pet dni, a zidov niso mogli porušiti. Z eno granato so zadeli skladišče streliva, da je zletelo v zrak. Uspeli so zažgati podstrešje in ga deloma porušiti. Ves grad se je dušil v dimu in prahu, tako da je postajalo bivanje belogardistom nemogoče. Ni bilo več moč dihati. V takem zdušju je pripeljal 18. septembra topniški podporočnik stare jugoslovanske vojske Stanko Prodnik iz Šentjerneja havbico 149 mm. Ta je prebila grajski zid že po sedmi granati; po 32 granatah pa je v gradu zazijala ogromna odprtina, skozi katero so potem borci jurišali z bombami. Tudi topničarji so se tedaj za njimi spustili v juriš in na topove kar pozabili.

Levstikova brigada je torej imela topove in topničarje, ki so pod vodstvom komandirja Jožeta Zobca sodelovali pri obleganju turjaškega gradu. Zato so topničarji Levstikove brigade s ponosom pripovedovali, kako so tudi oni pripomogli, da so se belogardisti na Turjaku vdali.

Baterija topov Levstikove brigade se je najprej nastanila pod kozolcem v bližini cerkvice sv. Antona pri Zdenski vasi. Tam so se malo urili, sušili smodnik, prilagajali naboje. Potem so šli s topovi v Šmarje in se za kak dan nastanili v župnišču. Mimogrede so v tovarni motovoza na Grosupljem en top popravili. Iz Šmarja je šla baterija na hribček Zalog pri Škofljici, kjer se jih kmetje še danes spominjajo: »Topova so razmestili pri Žnidarjevi domačiji, daleč stran drug od drugega. Pod kozolcem so imeli privezane mule in konje, od katerih je bila pet let stara kobila vredna vsega občudovanja. Nihče je ni mogel ugnati. Eh, bi ji že dali vetra, če bi morala orati tukajšnje ilovnate njive.«

Glavni štab Slovenije je do 3. oktobra neposredno vodil vse tri divizije na Dolenjskem in Notranjskem. Na ta dan pa je vse enote 14., 15. in 18. divizije združil v 7. korpus NOB in PO Jugoslavije pod poveljstvom komandanta Rajka Tanaskovića in političnega komisarja Jožeta Brileja-Bolka. Novoustanovljeni štab 7. korpusa je 9. oktobra izdal povelje, naj vse njegove enote na Dolenjskem in Notranjskem preidejo v ofenzivo. Na ta način se je glavni štab razbremenil velikanskega dela z vojsko na osvobojenem ozemlju in obrambnimi ukrepi ter se je lahko veliko bolj posvetil problemom NOV in PO v vseh pokrajinah Slovenije, zlasti še posebnemu razvoju dogodkov na Primorskem, kjer je sovražnik najprej začel prehajati v ofenzivo.

KULTURA V NOB — LETO 1943

Utrinki s septembrsko-oktobrske kulturne dejavnosti
na območju okrožja OF Grosuplje

Cvetko Budkovič*

Oris kulturne dejavnosti v tem kratkem in nenavadnem, pa tudi nekoliko odmaknjenem času, ne more biti popoln; v drobnih, a izvirno dokumentiranih odtenkih pa ga vendarle vsaj delno ponazorimo. Zapis naj bi prikazal, kako veliko potrebo so čutili partizani, terenski delavci in somišljeniki narodnoosvobodilnega upora, da bi izrazili svoja miselna in čustvena doživetja z umetniško, zlasti govorno in glasbeno govorico. Danes mladi ljudje še komaj doumejo, s kakšnim zaletom in navdušenjem je takratna mladina pod vodstvom KPJ dokazovala svojo vero v svetlejšo in lepšo narodovo prihodnost. Navzlic premočnemu sovražniku, nemškemu naci-fašizmu, ki je strahovaje privabljal v svoj tabor tudi Slovence in so se pod njegovim vodstvom organizirali v domobranske vojaške enote ter z generalom Rupnikom na čelu prisegali zmagi nemškega orožja, je velika večina Slovencev sledila klicu OF in se opredelila za vsesplošni ljudski upor. Sredstva za ta upor pa so bila različna; v prvi vrsti vojaška, saj se nacionalna in socialna revolucija v pogojih narodovega obstoja ne odvija s parolami in dogovarjanjem, ampak z orožjem. Orožje pa morajo uporabljati neustrašni in pogumni vojaki, ki se zavedajo, za kaj žrtvujejo svoja življenja; biti morajo idejno pa tudi kulturno osveščeni. Prav za slednjo komponento narodove zavesti in ponosa so vedeli tudi drugi opazovalci narodnoosvobodilnega gibanja v Jugoslaviji. Kako bi sicer uradni ameriški delegat Vučinić na prvem plenumu kulturnih delavcev v Semiču (5. I. 1944) izjavil, da je narod, ki se bori enako srčno s knjigo kot s puško v roki, nepremagljiv. Ta vizionarska napoved se je v primeru boja jugoslovanskih narodov uresničila.

Za kulturno delovanje v vojnih razmerah so bili potrebni nekateri osnovni pogoji. Ti so nastopili v začetku septembra 1943, ko je 8. dan tega meseca kapitulirala fašistična Italija. Skromni zarodki kulturne dejavnosti so se pojavili v obliki razprav in petja ob tabornem ognju že pred tem. Prave korenine tega prizadevanja pa so pognale šele, ko so na osvobojeno ozemlje prišli že priznani umetniki, pisatelji, poeti, glasbeniki, dramatikci ter likovni in plesni umetniki. Njihovo delovanje je bilo odvisno od vojaških razmer. V času nemških ofenziv ali hajk, kot so takim požiganjem domov in pobijanjem domoljubov rekli partizani, kulturno delo ni bilo mogoče. Kulturniki so tedaj prišli za puško in so se enakopravno borili z borci-sotovariši. Vojaško vodstvo jih je razvrstilo v stare in novo nastale bataljone, brigade in divizije. Po kulturnem delovanju so bile znane v tem času na Dolenjskem in Notranjskem predvsem 14., 15. in 18. divizija.

V 14. diviziji so delovali pesnik Karel Destovnik-Kajuh kot vodja skupine, glasbenik Svetozar Marolt-Špič, likovnik Janez Weiss-Belač, recitator Savo Vrtačnik-Krn in baletna plesalka Marta Paulin-Brina, v 15. diviziji pa Matej Bor kot vodja skupine, pevki Bogdana in Nada Stritar, glasbenik Franci Šturm in režiser Zvone Šintič.

Kulturna skupina 14. divizije je na področju okrožnega odbora OF Grosuplje menda prvič in zadnjič nastopila 16. septembra 1943 v Sokolskem domu na Grosupljem s sporedom, pri katerem so, po takratni praksi mitingov, uvodoma zapeli državno in slovensko himno, politični govor je imel komisar divizije ali Kajuh, ki je tudi recitiral, Marolt-Špič je vodil pevske točke, Brina je plesala. V skupino so kasneje prišli še drugi kulturniki. Tako sta bila nekaj časa njena člana Rusa Tamara in Mihajlo, novinar Ladislav Kiauta ter igralca in recitatorja Vladoša Simčičeva in Jože Tiran. Skupina je pripravila veliko mitingov po Dolenjskem, Notranjskem in po 6. januarju 1944 na poti na Štajersko.

* Ljubljana, Yu 61000, Šišenska 2; profesor glasbe, publicist.

6. oktobra 1943 je priredila kulturna ekipa 8. Levstikove brigade miting v ljudski šoli v Šmarju. Spored je ohranjen. V tej brigadi je deloval glasbenik Janez Kuhar. Pod njegovim vodstvom je lepo napredoval štiriglasni moški zbor; ta je zapel slovensko narodno himno, Janez, kranjski Janez po ljudskem napevu, koračnico levstikovcev, ki jo je uglasbil Kuhar, Mi mladi proleter, Fizkulturni marš in ob zaključku državno himno Hej, Slovani. Govoril je politični komisar 8. brigade, domačin Janez Perovšek-Pelko, partizansko romanco je deklamiral tov. Grbec, o peti koloni na osvobojenem ozemlju je spregovoril Miha Breclj. Poslušalce je najbolj ogrel zborovodja in harmonikar Janez Kuhar. Med drugim je na kromatično harmoniko zaigral venček ruskih narodnih pesmi, Molitev za ruski narod, skladbo Pesnik in kmet ter s harmonikarjem Robijem Delorencom Kromatični valček, Muzikalnega klovn in Fibihovo Triglavsko koračnico; umetne in virtuosne skladbe sta izvajala dovršeno. V splošnem je bil ves spored za tiste čase dobro pripravljen in solidno izveden. Štiriglasni a capella pevski zbor je bil prvi te vrste v partizanski enoti; zanj je prirejal, harmoniziral in tudi komponiral pesmi Janez Kuhar.

Nekaj dni po tem nastopu v Šmarju je priredila 8. Levstikova brigada ob sodelovanju grosupeljskega Okrožnega odbora podoben miting, sedaj v dvorani Sokolskega doma na Grosupljem. Spored, ki je ohranjen, je bil še bolj pester in širše zasnovan kot šmarski; točen dan nastopa ni naveden, predvidoma je bil še v prvi polovici oktobra. Začeli so ga pevci iz 8. brigade z Jenkovo himno Naprej. Politični govor je imel predsednik komisije za izgradnjo ljudske oblasti, član Okrožja Cene Perovšek, Janezov brat. (Pripomnim naj, da je bila v partizanih vsa Perovškova družina: mati, Jaka, France in sestra Pepca, poleg prej imenovanih). Po govoru je nastopil pevski zbor mladenk (na sporedu je pomotoma imenovan mladinski zbor). Vodil ga je Cvetko Budkovič. Ob spremljavi violine je enoglasno in dvoglasno zapel dve pesmi: Slovenci kremeniti in Bratje, le k soncu, svobodi. Prireditvev je bila v času, ko so se iz italijanskih taborišč vračali domov interniranci. O grozotah bivanja na Rabu, kjer je pomrlo veliko slovenskih jetnikov, največ od glada, popolne fizične izčrpanosti in bolezni, sta na mitingu pripovedovala svoja doživetja tovariša Rupert in Breclj. Tudi sam sem bil interniran v treh italijanskih taboriščih (Gonars, Visco, Monigo pri Trevisu), zato sem tem bolj razumel njuno pripoved in nečloveško trpljenje. V nadaljevanju sporeda se je predstavil dobro vpet štiriglasni moški pevski zbor; pod Kuharjevim vodstvom je zapel štiri pesmi: Hej, brigade, Koračnico levstikovcev, Mi smo mladi proleter in Fizkulturni marš. Mladi Jože Bavdek z Grosupljega je nato zaigral na harmoniko slovensko narodno pesem Moj očka 'ma konjička dva. Dobra pevka in ljubiteljska dramska igralka Pepca Berginc je recitala pesem Kri v plamenih.

S p o r e d i

Mitinga VIII Levstikovske brigade, s soledovanjem Grosupljskega
 makrookrožnega odbora, ki se vrši v dvorani sokolskega doma v Grosupljah

- gačičem oktobra 1943.*
- 1.) Najprej nastava Slava - poje zbor VIII brigade
 - 2.) Politicni govor govori tov. Čene
 - 3.) Hej, Slovenci
 Bratje le k sebi svede. Poje pionirski zbor - *vodi Ljuba Puntkovič*
 - 4.) Zivljenje na Babu - govori tov. Rupert
 - 5.) Otok Bab - ~~makro~~ - govori tov. Breclj
 - 6.) Brigade
 Koračnica Levstikovcev //
 Mi mladji proletari // Poje zbor brigade
 Fiskalturni marš
 - 7.) Moj očka ima konjička dva - na harm. igra tov. J. Bardek
 - 8.) Kri v plamenih - rec. tov. Mara Bergine
 - 9.) A/Galetova - "Ne Mine" - deklam. pionir *M. Janežič*
 - 10.) Molitev za ruski narod - Čajkovski - igra tov. Kuhar I/
 - 11.) Pomladno prebujenje - Bach -
 Montijev kolo - *Čukar*
 - 12.) A/Galetova Vse drugace dekleša. tov. Brodnik T. *violini*
 - 13.) "Budnica" in "Partizanska sena poje ženski zbor (na ~~har~~) tov. Budkovič
 - 14.) Bobnaje - bobnaje kolesa - Matej Bor - dekl. Tov. Polh *Polh*
 - 15.) Češka koračnica -
 Kromatični valček - // na dve harmoniki igra ta tov. Kuhar -
 V gosjem redu - // Delorenso
 - 15) Hej Slovani poje brigadni zbor.

Na sporedu so bile tudi pesmi učiteljice, aktivistke in borke za ženske pravice Anice Galetove, ki so jo umorili belogardisti pri sv. Urhu nad Ljubljano. Njeno pesem Ne mine je deklamiral pionir Stanko Janežič, Vse drugače dekleta pa Tine Brodnik. Janez Kuhar je na kromatični harmoniki zaigral Čajkovskega skladbo Molitev za ruski narod, Bachovo Pomladno prebujenje in Montijev Czardas (ne kolo, kot je navedeno v sporedu). Kozinovo Budnico (Vstani, mladina), o kateri bo še govor, je predstavil ob spremljavi violine zbor mladenk. Partizan Polh je deklamiral Mateja Bora pesem Bobnajo, bobnajo kolesa. S Kuharjem je bil v brigadi tudi sposoben harmonikar Delorenco; v duetu sta zaigrala Češko koračnico in Kromatični valček. Za zaključek je zapel brigadni zbor skladbo V gosjem redu in himno Hej, Slovani. — Vse zahtevne točke so bile solidno, nekatere tudi umetniško izvedene. Grosupeljčani so strmé občudovali izvajalce in jim dajali z navdušenim ploskanjem zaslužen priznanje.

V 18. diviziji so skrbeli za kulturo skladatelj Marjan Kozina, Bojan Adamič in vodja skupine, pesnik Tone Seliškar. V Sokolskem domu na Grosupljem sta v drugi polovici oktobra 1943 priredila miting Okrožni odbor OF in mladinska organizacija. Govoril je sekretar Okrožja Grosuplje Franc Kimovec-Žiga. Spored ni ohranjen, pač pa se kot udeleženec mitinga živo spominjam, da je Žiga vzpodbudno govoril o narodnoosvobodilnem gibanju in je vaščane rotil, naj ob morebitnem vdoru nemških okupatorjev Nemcem ne izdajajo pripadnikov in somišljenikov OF. Sledil je kulturni spored, v katerem so sodelovali člani kulturne ekipe 18. divizije, reci-

tatorji in domači pevski zbor mladenk. Z violino v rokah ga je spremljal in mu dirigiral domačin Cvetko Budkovič. Predstavil je znane narodne in takrat veliko pete partizanske in revolucionarne pesmi Hej, brigade, Bratje, le k soncu, svobodi, Kosec koso brusi, Slovenci kremeniti, Na oknu glej obrazek blede, Stoji tam v gori partizan. Zboru so povsem slučajno, spontano in brez vsakih vaj za odrom pomagali kulturniki iz 18. divizije. Zlasti je uspela Partizanska ali Vsi v partizane po ruski pesmi Krasnoflotcy, na besedilo Mitje Ribičiča. Zadnja kitica te pesmi se glasi: »Iz krvi rdeče mladih partizanov / vzklije roža svobode«.

Janez Kuhar

Po končanem mitingu sem skladatelja Marjana Kozino povabil na svoj dom. Ob spremljavi klavirja mi je ognjevitno in ritmično ostro interpretiral svojo Budnico: Vstani, mladina, in stoji kakor hrast / naj puška stoji ti ob strani / Čuvaj to mlado slovensko nam rast / katero teptajo sovragi / . Skladatelj je o nastanku Budnice pripovedoval, da je na nekem mladinskem sestanku na Turjaku poleg njega sedela Majda, majhno dekletko močne postave, z dobrodušnim obrazom in prijaznimi očmi ter tihega in mirnega značaja. »Človek ji na prvi pogled ne bi prisodil, da zna streljati s puško, ki kar ni sodila k njenemu obrazu. Na koncu pogovorov,« pripoveduje Kozina, »mi je malo obotavljajoče zaupala, da morda le ne bo tako težko s teksti za pesmi, kakor tožim jaz. Ona sama, na primer, tudi včasih zagreši kako pesem. Takih pesnikov bi se nemara našlo še kaj. Prebrala mi je nekaj svojih verzov. Preprosti, neizdelani in tehnično pomanjkljivi, toda polni iskrenega navdušenja in resnično občuteni. Iskren poziv slovenski mladini, naj brani svojo zemljo, me je takoj navdušil. Pesem sem kmalu uglasbil in pogosto so jo izvajali na mitingih. Veliko so jo peli partizanski zbori.« Nastala je septembra 1943 pod Turjakom na besedilo Majde Šilc, narodne herojke. Šilčeva je bila sekretarka SKOJ in je 14. julija 1944 padla pri Težkih vodah na Dolenjskem, v 22. letu starosti.

Znano je, da je Kozina zelo rad komponiral za najmlajše, za pionirje. Kak teden pred veliko nemško ofenzivo je na Spodnji Slivnici pri Grosupljem, kjer se je zadrževala 18. divizija, pripravil za tisk znane narodne in partizanske pesmi. Tu je imel priložnost pokazati tudi svoje pedagoške sposobnosti. Tovarišica, odgovorna za pionirje, mu je sporočila, da želijo njeni malčki nastopiti na mitingu s kakšno novo partizansko pesmijo. »Bili so nemirni kot škrateljški in pri pogajanju za izvedbo nove pesmi zelo izbirični. Sijaj, sijaj sončece da je preveč navadna.

Franci je predlagal kakšno pionirsko; Lenčka mu je zabrusila, da te ni. Šinila mi je v glavo misel, « pripoveduje Kozina, »da bi sam napisal pesem in to predlagal razgretim glavicam; ali si niso mogli predstaviti, da se pesem sploh da, »napraviti', ali pa sem se jim zdel premalo obetajoč. Franci je predlagal, naj se začne z Mi smo slovenski pionirji, drugi so bili mnenja, naj bo pesem za korakati, kar jih moram tudi naučiti. Ko smo se vse domenili, smo ugotovili, da nimamo besedila. « Ker pesnika Toneta Seliškarja, vodje kulturne ekipe, ni bilo na Slivnici pri Grosupljem — miting pa je bil že čez dva dni, je Kozina na nekem skednju sam napisal besedilo, zelo slabo, a rimalo se je. Pesem je imenoval Slovenski pionirji: Mi smo slovenski pionirji / najmlajši borci, / borci za prostost / ... Skladatelj pripoveduje o izvedbi te pesmi takole: »Ob zvokih moje harmonike so kot zadnja točka prikorakali na oder pionirčki, vsi z levo nogo naprej, kot sem jih naučil. Samo o tem, katera je leva noga, so bila mnenja deljena, pa tudi peli so nekako počasni. To pa nič ne dé! Glavno je, da so jim zadovoljno sijale oči ob prvem njihovem nastopu,« je zaključil svojo dogodivščino odlični skladatelj, »malo manj uspešni pedagog« in z bujno domišljijo obdarjeni pripovednik — Marjan Kozina.

Ko bi vsi skladatelji in prireditelji tako živo opisovali kulturne prireditve v času narodno-osvobodilnega boja, kot sta jih Kozina in pozneje tudi Pahor, bi imeli še večji vpogled v to zanimivo obdobje naše zgodovine. Tako pa se moramo s tem, kar je napisanega, zadovoljiti. Vsakega, tudi najmanjšega dopolnila, bomo zelo veseli.

Pripomnim naj še, da so gojili podobne prireditve ali mitinge tudi po drugih okrožjih in v vojaških enotah. Tako so razvili v sosednjem stiškem okrožju, s katerim se je grosupeljsko združilo sredi novembra 1943, zelo živahno kulturno dejavnost. Po kapitulaciji Italije so na primer v Ivančni gorici, kjer je bila v Rojčevi hiši komanda mesta, prirejali mitinge v Sokolskem domu. Sporedi so bili podobni kot drugod po Sloveniji, njihova kvaliteta je bila odvisna od kulturne razgledanosti in znanja izvajalcev. Na področju stiškega okrožja se je precej zadrževala — poleg drugih — Gubčeva brigada, in povsem razumljivo je, da so v tem primeru priredili miting z borci te brigade. Govorniki, deklamatorji, pevci in harmonikarji so nastopali tudi po krajih tega in drugih okrožij, tako v Višnji gori, Stični, Šentvidu, Krki, Zagradcu in drugod, v splošno veselje

T. DOBA

Sporedi

mitinga, ki se vrši dne 6. okt. 1943. ob sedmih zvečer v
Ljudski šoli v Smarju.

1./	Naprej zastava slave	- zbor
2./	Politični govor - govori	tovariš Pelko
3./	Partizanska romanca s deklamira	tovariš Grbec
4./	Molitev za ruski narod	na harmoniko igra tovariš Kuhar
	Pesnik in kmet	
	Podpuri ruskih narodnih	
5./	Peta kolona na osvobojenem ozemlju	- govori tovariš Brecej
6./	Kranjski Janez	
7./	Koračnica Levstikovcev s	Poje moški zbor
	Mi mladi proleterji	
7./	Kromatični valček	
	Muzikalni kloven	na harmoniko igra tovariš Kuhar
	Triglavska koračnica	Belorenco
8./	Fiskulturni mars	
	Hej Slovani	
	Hej Slovani	Poje moški zbor

in zadovoljstvo vaščanov. Nekateri so bili celo prepričani, da je ob razoroževanju italijanske vojske napočil čas za konec vojne. Po novembrski nemški ofenzivi se je v resnici bojni ples nadaljeval še leto in pol, sedaj v še bolj kruti in krvavi obliki, vendar z okrepljeno in vedno bolj organizirano narodnoosvobodilno vojsko pa tudi z novimi kulturnimi prizadevanji, ki so dosegla vrh v osvobojeni Beli krajini in na Primorskem. O tem pa bo prinesla revija Borec ob koncu leta izpod peresa podpisanega zajetno poročilo.

Cvetko Budkovič

VIRI:

Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, III; Mlada pota, 1958; Vstanite sužnji, Založba Borec, 1976, Zbirka revolucionarnih pesmi narodov vsega sveta; Mladinske pesmi iz naše osvobodilne borbe, Mlada pesem, 1945; Koledar OF Slovenije, 1948; M. Korošec, Kri v plamenih, diplomatska naloga; Kozirov rokopiis v arhivu RTV; Muzika i muzičari u NOB, Beograd 1982; C. Cvetko, Marjan Kozina, Znameniti Slovenci, PK, Lj. 1983; K. Pahor, Naša pesem v času NOB, Mladinski pevski festival v Celju, 1961; Kurirček, 1961, št. 1.

Pogovori, 5. IV. 1987, Ivo Krevs in Slavko Kovačič, organizacijski sekretar Okrožja Grosuplje-Stična.

OBČINA IN OBČANI

RAZVOJ OBČINE GROSUPLJE V LETU 1986

*Franč Gruden**

Resolucija o politiki izvajanja družbenega plana občine Grosuplje za obdobje 1986—1990 v letu 1986 je bila sprejeta v dokaj nestabilnih gospodarskih razmerah in pogojih visoke inflacije, ki imajo svoje korenine že v preteklem srednjeročnem obdobju. Za leto 1986, kot prvo leto uresničevanja srednjeročnega plana, je vsebovala naslednje temeljne usmeritve:

- nadaljnje utrjevanje in razvijanje socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosov in delegatskega sistema,
- povečanje dinamike rasti proizvodnje in ohranitev izvoznih trendov, ki smo jih dosegli ob koncu srednjeročnega obdobja,
- usmerjanje sredstev akumulacije v tehnološko posodobitev proizvodnje, predvsem pa v hitrejšo prilagajanje proizvodnih programov tehnološkim in drugim zahtevam tako tujega kot domačega trga,
- vlaganje v znanje, tehnologijo in kadre,
- izboljšanje uporabe lastnih proizvodnih zmogljivosti v kmetijstvu na osnovi povečanega obsega družbeno organizirane proizvodnje hrane ter na osnovi racionalnejšega usmerjanja sredstev za intervencije v to proizvodnjo,
- nadaljnje zagotavljanje in ohranjanje ter izboljševanje sedanje ravni oskrbe, tudi s pomočjo blagovnih rezerv,
- zagotavljanje smotrnega urejanja in izrabe prostora, ob doseganju skladnejšega razvoja vseh dejavnosti v prostoru,
- zagotavljanje in izenačevanje dostopnosti do dobrin družbenega in komunalnega standarda, pri tem pa postopno izenačevanje obremenitve delovnih ljudi in občanov.

Zaradi prenašanja negativnih trendov pri pogojih gospodarjenja iz preteklega srednjeročnega obdobja so bile za leto 1986 predvidene manjše rasti, kot so bile načrtovane za srednjeročno obdobje. Tako naj bi v letu 1986 dosegli enako rast družbenega proizvoda kot v SR Sloveniji (2,5 %) ob izrazitejšem povečanju fizičnega obsega industrijske proizvodnje za 3 do 4 % in kmetijske proizvodnje za 4 %. Izvoz blaga in storitev v celoti in na konvertibilno področje naj bi glede na nizek obseg v občini še naprej naraščal za 8 do 10 %, medtem ko naj bi uvoz naraščal nekoliko počasneje. Število zaposlenih naj bi se v gospodarstvu povečalo v globalu za 1 %, v negospodarstvu pa povečanja ne bi smelo biti. Na področju produktivnosti naj bi dosegli 1,5 % rast, splošna in skupna poraba pa naj bi v občini naraščala za 5 % počasneje od rasti dohodka.

Zaradi nedorečenih in nestabilnih pogojev gospodarjenja, zelo visoke stopnje inflacije in raznih administrativnih ukrepov, predvsem na področju zunanjetrgovinske zakonodaje, v letu 1986, kot prvem letu uresničevanja srednjeročnega plana, na nekaterih področjih ni bil dosežen predviden razvoj, predvsem na področju blagovne menjave s tujino, rasti industrijske proizvodnje in predvidenih delitvenih razmerij, predvsem z vidika akumulacije.

Po podatkih Zavoda SR Slovenije za statistiko so bile cene industrijskih izdelkov pri proizvodnji v letu 1986 v primerjavi z letom 1985 višje za 83,7 %, cene na debelo za 85,6 %, cene izdelkov v prodaji na drobno za 93,1 %, življenjski stroški pa so bili višji za 95,9 %.

V občini Grosuplje je v letu 1986 poslovalo 38 organizacij združenega dela, enovitih delovnih organizacij in delovnih skupnosti ter 42 manjših obratov in delovnih enot na področju gos-

*Grosuplje, Yu 61290, predsednik Skupščine občine Grosuplje; dipl. org. dela.

podarstva, katerih rezultati gospodarjenja so izkazani v okviru njegovih temeljnih organizacij združenega dela, ki imajo sedež izven občine.

Gospodarske organizacije združenega dela občine Grosuplje so v letu 1986 ustvarile 83.427 milijonov dinarjev celotnega prihodka ali 125 % več kot v letu 1985, medtem ko se je v Sloveniji celotni prihodek povečal za 93,7 %. Večino celotnega prihodka so ustvarile organizacije s treh področij: industrije (41,2 %), gradbeništva (32,5 %) in trgovine (12,9 %). V primerjavi s preteklim letom se je delež industrije in trgovine nekoliko znižal, delež gradbeništva pa povečal celo za 22,2 %.

S prodajo izdelkov in storitev na tujem trgu je bilo v letu 1986 doseženo 5.837 milijonov din prihodkov ali 71 % več kot v letu 1985. Delež prihodkov s tujega trga v prihodku je upadel na 7 % (v letu 1985 je bil večji za 24 % in je znašal 9,2 %), medtem ko je v slovenskem gospodarstvu znašal 10,2 % celotnega prihodka in je prav tako upadel v primerjavi s preteklim letom.

Vsi podatki pričajo o neuspehih zunanjetrgovinske menjave v letu 1986 še toliko bolj, če vemo, da je bila v tem letu tečajna vrednost 7 tujih valut, ki tvorijo košaro tim. konvertibilnih valut, v primerjavi z vrednostjo dinarja v poprečju za 75,2 % višja kot leto poprej. Rast prihodkov na tujih trgih (71%) tako ne dosega niti rasti tečajnih vrednosti tujih valut v primerjavi s tečajno vrednostjo dinarja.

V letu 1986 so organizacije združenega dela obračunale 62.334 milijonov din porabljenih sredstev ali za 122 % več kot v letu 1985. Porabljena sredstva so imela za 3 indeksne točke nižjo rast kot celotni prihodek. V SR Sloveniji je bila rast porabljenih sredstev precej nižja kot v naši občini (87,1 % glede na preteklo leto).

Po obračunu porabljenih sredstev je organizacijam združenega dela ostalo 21.242 milijonov din dohodka. Rast dohodka je bila hitrejša od rasti porabljenih sredstev in celotnega prihodka in je znašala 133 % glede na preteklo leto, v SR Sloveniji pa le 120,5 %. Pri tem je potrebno upoštevati, da predvsem zavoljo nerealnega obračuna poslovnih stroškov in amortizacije ter neustreznega obravnavanja obresti in tečajnih razlik, ugotovljeni dohodek ni bil stvaren. Vseboval je namreč še del dohodka, ki ni bil rezultat vložnega dela.

Dohodek na delavca je v gospodarstvu občine znašal 3.538 tisoč din in je v primerjavi z letom 1985 porasel za 132 %, medtem ko je bil v gospodarstvu SR Slovenije višji (4.097 tisoč din, IND 217). Med organizacijami združenega dela, ki so dosegle velik dohodek na zaposlenega, sta izstopali predvsem Obrtna zadruga Magro (10.811 tisoč din) in Livar TOZD Tovarna armatur Ivančna gorica (8.546 tisoč din). Obe organizaciji združenega dela sta že v devetmesečnem obdobju dosegli večji dohodek na zaposlenega od doseženega v ustreznih skupini dejavnosti v SR Sloveniji.

Razmerje med doseženim dohodkom in poprečno porabljenimi poslovnimi sredstvi, ki je bilo za 6 % večje kot v letu 1985, pove, da se je učinkovitost gospodarjenja v letu 1986 rahlo povečala.

Poslovno leto 1986 so tri organizacije združenega dela sklenile z izgubo, in sicer: DO Agrostroj, TOZD Albin Grajzar Ivančna gorica (297.570 tisoč din), Slovenijales Stolarna Dobropolje (193.062 tisoč din) in Lesnina TOZD Sinoles Ivančna gorica (92.894 tisoč din). Celotna izguba gospodarstva občine Grosuplje je znašala torej 584 milijonov din, kar predstavlja 285 % povečanje v primerjavi z letom 1985 in je večje od republiškega povečanja izgub (216,2 %).

DO Agrostroj, TOZD Albin Grajzar Ivančna gorica je v izgubo privedla skrajno nesolidna poslovna politika (zamujanje rokov, brezbrizen odnos do reklamacij, previsoke cene) ter stagnacija na razvojnem področju (vse večja odvisnost od kooperantov in zastarela lastna proizvodnja). Zaradi tega so izgubljali domače in tuje tržišče, tako da celotni prihodek ni zadostoval niti za pokritje porabljenih sredstev.

Slovenijales, DO Stolarna Dobropolje je izkazala izgubo že v vseh periodičnih obračunih leta 1986. Izguba se je nanašala na izplačane akontacije OD in druge nekrите obveznosti iz čistega dohodka, pa tudi na tiste iz dohodka. Do izgube je prišlo zaradi različnih vzrokov: pomanjkanje obratnih sredstev, naraščanje zalog nedokončane proizvodnje, hitro kratkoročno zadolževanje in porast zalog za obresti, kadrovski problemi, visoke provizije posrednikov, sprememba devizne zakonodaje, razkorak med visokimi nabavnimi cenami surovin ter materiala in nizkimi prodajnimi cenami končnih izdelkov.

Organizacija je v letu 1986 sprejela sanacijski program.

Izguba v Lesnini, TOZD Sinoles Ivančna gorica se je v celoti nanašala na akontacije osebnih dohodkov in druge obveznosti, ki niso bile krite s čistim dohodkom. Glavni vzroki za izgubo so bili naslednji: spremenjena devizna zakonodaja (zaradi nedohodkovnosti je upadel delež izvoza v celotnem prihodku), hitra rast materialnih stroškov in obresti za obratna sredstva, kadrovske težave (fluktuacija delavcev zaradi razmeroma nizkih osebnih dohodkov zaposlenih). Izguba je bila v celoti pokrita iz sredstev skupnih rezerv delovne organizacije.

Razmerja v razporeditvi dohodka v gospodarstvu so se v primerjavi z letom 1985 nekoliko poslabšala, predvsem v škodo sredstev za akumulacijo. Temu je bila vzrok nagla rast obračunanih obveznosti za skupno (162 %) in splošno porabo (207 %).

Rast sredstev iz čistega dohodka za osebne dohodke in skupno porabo delavcev je preseгла resolucijska določila glede razporejanja sredstev za OD in SP, saj je bila njihova rast za 5 indeksnih točk večja od rasti dohodka. V občini Grosuplje je dvanajst OZD kršilo resolucijske usmeritve.

Za akumulacijo so OZD razporedile 2.461 milijonov din ali 86 % več kot v letu 1985. Delež sredstev za akumulacijo v dohodku je upadel od 14,5 % na 11,6 %.

Tudi stopnja akumulativne sposobnosti gospodarstva (razmerje med sredstvi za akumulacijo in poprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi) je nižja kot leta 1985 (IND 85). Gospodarstvo občine je na 100 din poprečno uporabljenih poslovnih sredstev ustvarilo 5,8 din sredstev za akumulacijo (leta 1985 pa 6,8 din). Enajst OZD je namreč poslabšalo stopnjo akumulativne sposobnosti.

OZD so v letu 1986 ustvarile na vsakih 100 din poprečno uporabljenih poslovnih sredstev 10,9 din sredstev za reprodukcijo (leta 1985 pa 12,3 din), tako da je tudi reproduktivna sposobnost gospodarstva občine precej upadla.

Število zaposlenih v gospodarstvu se je leta 1986 povečalo za 5 % in je znašalo 6.167 delavcev (po stanju konec meseca). Največ novih delavcev je zaposlilo Gradbeno podjetje Grosuplje TOZD Splošne gradnje (221 delavcev).

Poprečni mesečni obračunani čisti OD na delavca je v gospodarstvu občine znašal 112.813 din in je bil za 136 % višji kot v letu 1985, v primerjavi s poprečnim čistim osebnim dohodkom na delavca v gospodarstvu SR Slovenije (118.839 din) pa je bil nekoliko nižji.

Ob primerjanju odstotka rasti čistega osebnega dohodka v gospodarstvu občine z odstotkom rasti življenjskih stroškov (95,9 %) lahko ugotovimo, da so bili čisti osebni dohodki ne samo nominalno ampak tudi realno precej višji kot leta 1985.

V občini Grosuplje je bilo leta 1986 na področju gospodarstva v gradnji 13 investicijskih objektov, katerih skupna predračunska vrednost je znašala 3.479.693 tisoč din.

Več kot polovico celotne predračunske vrednosti je pripadalo industriji, kjer je IMP, TOZD Livarna sive in nodularne litine Ivančna gorica investirala v modernizacijo in razširitev livarne (predračunska vrednost 2.329.167 tisoč din). Objekte s predračunsko vrednostjo nad 50.000 tisoč din so gradili investitorji:

— DO Unis Elkos Ljubljana — Savlje je gradila pokrito skladišče (III. fazo) na Grosupljem, s predračunsko vrednostjo 85.837 tisoč din in proizvodno halo z opremo za proizvodnjo strojev na Grosupljem v predračunski vrednosti 468.942 tisoč din,

— Tekstilna tovarna Motvoz in platno je gradila proizvodno-odpremni objekt s predračunsko vrednostjo 247.694 tisoč din,

— Obrtno združenje je gradilo servisno obrtno delavnico na Grosupljem s predračunsko vrednostjo 78.800 tisoč din,

— Komunalno podjetje Grosuplje pa je gradilo kanalizacijo in čistilno napravo Šmarje-Sap s predračunsko vrednostjo 115.946 tisoč din.

Ostali objekti, ki so se gradili konec leta 1986 na območju občine Grosuplje, so imeli predračunsko vrednost do 50.000 tisoč din, in sicer:

— EGS, DO Elektro, TOZD Elektro Ljubljana—okolica je bil investitor dveh objektov v skupni predračunski vrednosti 54.120 tisoč din,

— Tekstilna tovarna Motvoz in platno je investirala v pripravljala dela za izgradnjo proizvodno-skladiščne hale s predračunsko vrednostjo 18.409 tisoč din,

— ABC Pomurka, DO Tabor, TOZD Maloprodaja je financirala nadzidavo proizvodno-upravne zgradbe v predračunski vrednosti 22.922 tisoč din,

— Komunalno podjetje Grosuplje je investiralo skladišče razstreliava v predračunski vrednosti 14.894 tisoč din,

— KIT, KZ Ljubljana, TZO Grosuplje je investirala oskrbovalni center z repromaterialom v predračunski vrednosti 14.894 tisoč din,

— Gozdno gospodarstvo Novo mesto je gradilo gozdne ceste Ambrus—Odd. 6, prednostna investicija v predračunski vrednosti 40.718 tisoč din.

V letu 1986 je bilo dokončanih 15 investicijskih objektov v skupni predračunski vrednosti 257.459 tisoč din: 7 trafo postaj (41.124 tisoč din), preureditev električnega omrežja Kompolje—Brezje (13.050 tisoč din), RTP 110/20 KV Grosuplje, II. etapa (26.305 tisoč din), gozdna cesta Goli hrib—Mrzla luža—Vodice in čuvajnica pod Cerovico—Bajer (82.036 tisoč din), nadstrešnica Brvace—Grosuplje (33.926 tisoč din), vodovod Lobček—Plešivica—Luče (50.519 tisoč din) in zaklonišče Grosuplje, Brvace 11 (17.830 tisoč din).

Na področju obrti so v Obrtnem združenju Grosuplje pričeli s pripravljalnimi deli za gradnjo obrtno-servisnih delavnic (predračunska vrednost 81.137 tisoč din).

Na področju kmetijstva so bile izvedene agromelioracije in izdelani ali naročeni projekti za izvedbo novih agromelioracij v prihodnjih letih. Do septembra je bila realizacija jesenske setve naslednja:

DRUŽBENE SEKTOR:

— pšenica	146 ha
— koruza za zrnje	34 ha
— koruza za silažo	200 ha
— oljna ogrščica	61 ha

ZASEBNI SEKTOR:

— pšenica	175 ha
— ječmen	53 ha
— oves	63 ha
— koruza za zrnje	500 ha
— koruza za silažo	450 ha
— krompir	510 ha
— vrtnine	105 ha

Skupaj je v občini 5925 ha njivskih površin, od tega v družbenem sektorju 624 ha, v zasebnem pa 5301 ha.

V letu 1986 so potekale naslednje območne agromelioracije:

1. Zagradec skupaj z MDB približno	200 ha
2. Dob—Male in Velike Pece	50 ha
3. Debeče	2 ha

Izdelani ali naročeni so projekti za izvedbo agromelioracij na območjih:

1. Hrastov dol	200 ha
2. Kitni vrh	50 ha
3. Ilova gora—Račna—Čušperk	250 ha
4. Hočevje	70 ha
5. Radohova vas	6 ha
6. Ambrus	300 ha

Naročen je projekt za izvedbo hidromelioracij na območju Spodnje Slivnice (150 ha).

V občini je bilo v letu 1986 za 3 % več samostojnih obrtnikov, in sicer 394, predvsem pa se je povečala dejavnost na področju izdelave in popravila tekstilnih predmetov, izdelave in popravila raznovrstnih proizvodov, stavbne obrti in deloma tudi avtoprevoznništva, medtem ko beležimo na področju osebnih storitev in storitev za gospodinjstva manjši padec. Povečalo se je tudi število zaposlenih v obrti, in sicer za 4%, tako da v letu 1986 obrtniki zaposlujejo 403 delavce, kar predstavlja pomembnejši delež v strukturi delovnih mest, s katerimi razpolagamo v občini.

Tabelarni pregled nekaterih kazalnikov gospodarjenja in razvoja v občini

Indeksi rasti pomembnejših kazalnikov gospodarjenja v letu 1985:

kazalniki gospodarjenja	občina	indeksi rasti 1985 = 100	
		SRS	
celotni prihodek gospodarstva	225		193,7
porabljena sredstva	222		187,1
dohodek	233		220,5
akumulacija	186		188

Povprečno število zaposlenih v OZD gospodarstva s sedežem na območju občine v letu 1986:

povprečno število zaposlenih	indeks rasti 1985 = 100	indeks rasti zaposlenih v SR Sloveniji 1985 = 100
6.167	105	102

Poprečni mesečni čisti dohodki v gospodarstvu v letu 1986:

znesek	občina		SR Slovenija	
	znesek	indeks 1985 = 100	znesek	indeks 1985 = 100
112.131		235	120.568	222,3

Družbeni proizvod v letih 1981 do 1985 (v tisoč din)

leto	družbeni proizvod			
	občina	verižni indeks	SR Slovenija	verižni indeks
1981	3.568.352	142	339.731.742	136
1982	4.130.522	116	434.793.441	128
1983	5.557.336	135	607.084.356	140
1984	8.099.700	146	970.625.000	160
1985	16.113.000	199	1.935.936.000	195

Družbeni proizvod na prebivalca v času od 1981 do 1985

leto	družbeni proizvod na prebivalca				
	občina		SRS		% DP
	v din	verižni IND	v din	verižni IND	obč./SRS
1981	140.913	140	177.177	135	79,5
1982	160.808	114	225.091	127	71,4
1983	215.159	134	314.046	139	68,5
1984	312.295	145	499.601	159	62,5
1985	606.000	194	957.000	194	63,3

Narodni dohodek na prebivalca v času od 1981 do 1985

leto	narodni dohodek na prebivalca				
	občina		SRS		% DP
	v din	verižni IND	v din	verižni IND	obč./SRS
1981	131.744	140	158.846	135	82,9
1982	147.199	112	196.071	123	75,1
1983	195.696	133	273.527	139	71,6
1984	285.731	146	440.199	161	64,9
1985	560.000	196	853.000	194	65,7

Družbene dejavnosti v letu 1986

Resolucijske usmeritve za leto 1986 so predvidevale, da obseg sredstev za zadovoljevanje skupnih potreb ne bi smel realno padati kljub načrtovanemu zaostajanju za rastjo dohodka. Vsa razpoložljiva sredstva naj bi bila usmerjena izključno v izvajanje obstoječih programov, tako da bi bilo nerealno vsako načrtovanje širitve kapacitet in novih investicijskih vzdrževanj.

Leta 1986 je v občini Grosuplje poslovalo 14 organizacij združenja dela iz družbenih dejavnosti in 4 delovne skupnosti DPS in SIS.

OZD s področja družbenih dejavnosti so oblikovale 3.663.264 tisoč din celotnega prihodka, kar predstavlja 139 % povečanje v primerjavi z letom 1985. Porabljena sredstva so porastla za 115 % in so znašala 1.122.576 tisoč din, dohodek pa so oblikovale v višini 2.540.686 tisoč din ali za 151 % več kot v prejšnjem letu. V delovnih skupnostih DPS in SIS je bil celotni prihodek v primerjavi s preteklim letom višji za 133 % in je znašal 318.275 tisoč din, porabljena sredstva so obračunali v višini 4.048 tisoč din ali za 116 % več kot leta 1985, dohodek pa je bil dosežen v višini 314.227 tisoč din in je porastel za 134 %.

Tako v OZD iz gospodarstva kot tudi v delovnih skupnostih DPS in SIS so večino čistega dohodka razporedili za OD.

V OZD s področja družbenih dejavnosti je bilo zaposlenih 851 delavcev (po stanju konec decembra) oz. za 3 % več kot v preteklem letu. V delovnih skupnostih pa je bilo zaposlenih 110 delavcev ali 1 % več kot leta 1985.

Poprečni obračunani čisti OD na delavca je v družbenih dejavnostih znašal 125.659 din ali za 134 % več kot v preteklem letu, v delovnih skupnostih SIS in DPS pa 142.081 din ali 140 % več kot v letu 1985. Rast osebnih dohodkov v OZD družbenih dejavnosti v letu 1986 je bila v primerjavi z rastjo OD v gospodarstvu (136 %) celo manjša, tako da je bilo gibanje OD precej oddaljeno od resolucijskih usmeritev, ki so načrtovale zmanjšani razkorak med OD v izvajalskih organizacijah družbenih dejavnosti in gospodarstvom. Po tej usmeritvi naj bi se osebni dohodki v mesecu decembru izenačili z osebnimi dohodki v gospodarstvu.

Izvirni prihodki samoupravnih interesnih skupnosti s področja družbenih dejavnosti v letu 1986 (v tisoč din)

SIS	znesek	1985 = 100 indeks
1. Zdravstvena skupnost	1.586.284	233
2. Skupnost otroškega varstva	414.507	244
3. Izobraževalna skupnost	1.134.463	231
4. Kulturna skupnost	99.286	260
5. Telesnokulturna skupnost	44.055	249
6. Skupnost za zaposlovanje	31.177	261
7. Skupnost socialnega skrbstva	155.781	233
8. Raziskovalna skupnost	4.520	193
SKUPAJ	3.470.073	235

V letu 1986 ni bilo pomembnejših vlaganj na področju družbenih dejavnosti, ker razpoložljiva sredstva, predvsem pa sposobnost gospodarstva za združevanje dodatnih sredstev, tega nista dovoljevala.

Vzgoja in izobraževanje

V šolskem letu 1985/86 je v občini delovalo 18 osnovnih šol, od tega štiri centralne ali matične, in sicer v Dobropolju, Grosupljem, Ivančni gorici in Šentvidu. Dve podružnični šoli (v Šmarju in Višnji gori) sta popolni osemletki, ostale pa vključujejo učence od 1. do 4. razreda. V sklopu osnovne šole Louis Adamič na Grosupljem sta delovala tudi osnovna šola s prilagojenim predmetnikom za učence z lažjimi motnjami v duševnem razvoju in oddelek za usposabljanje zmerno in težje duševno prizadetih otrok.

Pouk je bil organiziran v 139 oddelkih redne osnovne šole, od teh pa je bilo 18 kombiniranih iz dveh razredov. Oddelkov s prilagojenim programom je bilo 7, od katerih sta dva delovala na osnovni šoli Stična, organizacijsko pa bila vezana na osnovno šolo Grosuplje. Ta dva imata status eksperimentalnih oddelkov, v katerih so učenci pri vzgojnih predmetih vključeni v matične oddelke redne šole. Na osnovni šoli v Dobropolju pa je bil za učence, ki imajo specifične učne težave, organiziran poseben pouk, ki ga je izvajal specialni pedagog.

V vseh matičnih in obeh popolnih podružničnih šolah je pouk potekal v dveh izmenah, na drugih podružničnih šolah v eni izmeni, z izjemo šole Hrastov dol, kjer je oba oddelka (štiri razrede) poučeval en učitelj in je bil pouk organiziran v dveh izmenah z delno kombinacijo.

Popolna osnovna šola je delovala še v Zavodu za revmatične in srčne rekonvalescente za mladino dr. Marko Gerbec v Šentvidu pri Stični, v Dekliškem vzgajališču v Višnji gori pa oddelki osnovne šole za odrasle.

V šolskem letu 1985/86 je bilo vseh učencev v redni osnovni šoli 3215 (eden manj kot leto poprej), v šoli s prilagojenim programom 50 (7 več) in v oddelku za usposabljanje 5 otrok.

Ob oddelkih redne osnovne šole je delovalo še 9 oddelkov podaljšanega bivanja, in to na Grosupljem 5, v Šmarju 2 ter v Dobropolju 2. V te oddelke je bilo vključenih približno 340 učencev.

Na osnovnih šolah je bilo zaposlenih 185 učiteljev, 9 specialnih pedagogov in 8 delavcev šolskih svetovalnih služb.

V šolskem letu 1985/86 nismo izvajali bistveno novih dejavnosti. Posebna skrb je bila namenjena uvajanju novih učnih načrtov (od 1. do 6. razreda) in drugih novosti po Smernicah za življenje in delo osnovne šole, na področju finančne politike pa izboljšanju osebnih dohodkov delavcev, zaposlenih v vzgoji in izobraževanju.

Na področju srednjega usmerjenega izobraževanja se je v Šolskem centru Josipa Jurčiča v Ivančni gorici v šolskem letu 1985/86 izobraževalo v:

- 2 oddelkih obdelave kovin in upravljanja strojev (skrajšan program) 40 učencev,
- 6 oddelkih kovinarske usmeritve (srednji program) 138 učencev,
- 5 oddelkih družboslovno-jezikovne dejavnosti 129 učencev,
- 2 oddelkih administrativne dejavnosti 64 učencev,
- 1 oddelku poslovno-finančne dejavnosti 36 učencev.

Skupno se je v srednji šoli izobraževalo 407 učencev v 16 oddelkih. Učni uspeh je bil 87,9 %, kar je za 6,5 nižji kot v prejšnjem šolskem letu.

Na šoli je poučevalo 26 redno zaposlenih učiteljev in 4 v pogodbenem delovnem razmerju.

Investicijskih vlaganj na področju šolstva v letu 1986 ni bilo, dokončala se je le zunanja ureditev pri šoli Šmarje, kjer je bila v letu 1985 zgrajena telovadnica in preurejena šolska zgradba. Za investicijsko vzdrževanje je bilo šolam dodeljeno 13.050 tisoč din. Porabili so jih za preureditev strehe na šoli Kompolje, preureditev tal na šoli Ponikve, preureditev strehe in fasade na šoli Podtabor, preureditev fasade na šoli Polica, preureditev sanitarij na šoli Muljava, namestitve snegolovov na šoli Zagradec in kompletno popravilo oken na šoli Šentvid. V okviru investicijskih vlaganj je bila izvedena tudi modernizacija učilnic za naravoslovne predmete in tehnično vzgojo na šoli Višnja gora, za kar je bilo porabljeno 16.350 tisoč din.

Zdravstveno varstvo

Sedanje krizne ekonomske razmere zahtevajo, da se viri za zadovoljevanje zdravstvenih potreb trošijo čimbolj racionalno in učinkovito. To pomeni, da naj bi bil razvoj zdravstvenih dejavnosti usmerjen na področje preventivne zdravstvene vzgoje in prosvete ter samozaščitnih aktivnosti in da se mora krepiti osnovna zdravstvena dejavnost. Takšne usmeritve vsebujejo tudi planski dokumenti Občinske zdravstvene skupnosti Grosuplje za obdobje 1986—1990, sprejeti konec leta 1985 za leto 1986.

O trenutni stopnji razvitosti zdravstvenega varstva v občini govorijo podatki o številu zaposlenih v osnovni zdravstveni dejavnosti, mreži ambulant in njihovi opremljenosti, o številu uporabnikov v občini in finančni situaciji v zdravstvenih organizacijah in zdravstvenih skupnostih.

V letu 1986 je bilo v osnovni zdravstveni dejavnosti 113 zaposlenih, od tega 16 zdravnikov, 13 zobozdravnikov, 70 ostalih zdravstvenih delavcev in 14 administrativnih delavcev. Tako smo v občini Grosuplje imeli 1 zdravnika v osnovni zdravstveni dejavnosti na 1.646 prebivalcev in 1 zobozdravnika na 2.025 prebivalcev. Med 16 zdravniki je 5 specialistov, in sicer 1 specialist splošne medicine, medicine dela, pediater, ginekolog in pnevmolog. Med 13 zobozdravnikov jih 8,5 dela na področju zobozdravstva za odrasle in 4,5 na področju zobozdravstva za otroke in mladino, od katerih je 0,5 specialista ortodonta.

Mreža ambulant in njihova opremljenost se je v osnovni zdravstveni dejavnosti tudi letos izboljšala. V enoti Grosuplje je bil dograjen prizidek k zdravstvenemu domu, v katerega se je preselila celotna zobozdravstvena služba te enote. Novi prizidek je bil opremljen tudi z nekaj nove opreme. Izpraznjeni prostor v starem delu zdravstvenega doma pa bodo namenili nedavno ustanovljeni službi medicine dela, prometa in športa, ki naj bi se v tem srednjeročnem obdobju uveljavila.

Občinska zdravstvena skupnost zagotavlja celovito zdravstveno varstvo približno 22.000 uporabnikom. Število uporabnikov narašča iz leta v leto, kar je pogojeno z razvojem gospodarstva občine in trendom upokojitve prebivalcev občine.

Zaradi naraščanja števila uporabnikov in omejitev pri združevanju sredstev za zdravstveno varstvo pa tudi zaradi včasih neracionalnega trošenja sredstev v zdravstvenih organizacijah nastajajo v zdravstveni skupnosti finančni problemi, ki se odražajo v izgubah in nelikvidnosti. Viri prihodkov so v primerjavi s preteklim obdobjem nekoliko spremenjeni. Namesto prispevkov iz medobčinske solidarnosti imamo v letu 1986 prispevke republiške solidarnosti. To je posledica novega sistema solidarnosti v republiki, ki že velja. Občinska zdravstvena skupnost Grosuplje spada med prejemnice republiške solidarnosti, medtem ko so dajalke vse občinske zdravstvene skupnosti v Sloveniji.

Otroško varstvo

V letu 1986 je v Vzgojnovarstveno organizacijo »Stojan Šuligoj« Grosuplje vključenih 745 predšolskih otrok, kar predstavlja 30 % vseh predšolskih otrok v občini ali 3 % več kot leto poprej.

Še vedno je 79 odklonjenih otrok, in sicer na Grosupljem 55, v Ivančni gorici 24, ob tem da iz Ivančne gorice vozijo starši še 38 otrok v druge enote (Grosuplje, Šentvid, Stično, Višnja goro).

Število otrok, ki prejemajo denarno pomoč, se bistveno ne spreminja, pač pa so tekoče valorizacije denarnih pomoči bolj usklajene z rastjo čistih osebnih dohodkov.

Poprečna višina izplačane denarne pomoči je znašala v letu 1985 3.185 din, v letu 1986 pa se je valorizirala štirikrat: marca za 20 %, maja za 27 %, julija za 35 % in septembra za 25 %. Tako smo dosegli poprečno denarno pomoč 8.400 din mesečno na otroka ali za 99 % več v primerjavi z letom 1985. Ta družbena pomoč se v večini primerov izplačuje v denarju, nekaj pa v funkcionalni obliki za zagotovitev prehrane in varstva v VVO, osnovni šoli, kot pomoč za šolske potrebščine, za sofinanciranje letovanja in šole v naravi.

Letovalo je 60 predšolskih otrok v Puntizeli pri Puli ter 100 šolskih otrok na Debelem rtiču. Brezplačno je letovalo 52 otrok, prispevek zanje je zagotovila Občinska skupnost otroškega varstva Grosuplje, poleg drugih sredstev za letovanja.

Za otroke od 3 do 5 let, ki niso v VVO, so bili organizirani občasni programi, razne prireditve. Vsi otroci od 5 — 7 let pa so bili vključeni v pripravo na vstop v osnovno šolo, ki obsega 120 — 240 ur vzgojnega programa.

Socialno skrbstvo

Občinska skupnost socialnega skrbstva je materialno najbolj ogroženim skupinam prebivalstva, občanom brez sredstev za preživetje, zagotavljala družbeno denarno pomoč kot edini vir preživetja. Konec septembra je prejelo to pomoč 25 oseb v višini 32.000 din mesečno. Število prejemnikov počasi upada. Denarno pomoč kot dodatni vir preživetja prejema občani, ki jim lastna sredstva ne zadoščajo za preživetje. To obliko pomoči prejema 90 občanov, višina je usklajena s samoupravnim sporazumom o socialnovarstvenih pomočeh in po zadnji valorizaciji znaša poprečno 11.000 din na upravičenca mesečno. Nadomestilo za invalidnost prejema 82 odraslih duševno oz. telesno prizadetih oseb.

V občini delujeta dva socialna zavoda: Dom starejših občanov na Grosupljem s 161 mesti ter DVZ Ponikve s 100 mesti, od tega 50 za starejše občane ter 50 za invalide na usposabljanju oz. v delovnem razmerju. V socialnih zavodih, največ v Domu starejših občanov, se nahaja 137 naših občanov. Približno tretjina je samoplačnikov, vsem ostalim pa krije oskrbne stroške — delno ali v celoti — socialno skrbstvo.

Sredstva za zagotavljanje socialne varnosti občanov predstavljajo 75 % vseh izdatkov skupnosti.

Telesna kultura

V Zvezi telesnokulturnih organizacij Grosuplje je združenih 18 društev ali klubov s 1120 člani, ki se ukvarjajo z redno vadbo in nastopanjem v organiziranem tekmovalnem sistemu, in 10 društev s 1350 člani, ki se ukvarjajo s športno rekreacijo.

Na področju tekmovalnega športa v najvišjem rangu nastopa ekipa roketnega kluba Ponikve, in sicer v I. slovenski rokometni ligi, pri individualnih športih pa predstavniki klubov nastopajo tudi v državnem merilu, in sicer v naslednjih panogah: motokros, strelstvo, kegljanje, kolesarjenje.

Tudi v letu 1986 so bile najodmevnejše športno-rekreativne manifestacije v okviru Tedna tradicij NOB Dobropolje in Po poteh II. grupe odredov. Dobro obiskovana so bila tudi občinska prvenstva v balinanju in alpskem smučanju. V juniju je bila organizirana rekreativna tekaška prireditev, ki je privabila približno 100 tekmovalcev iz cele Slovenije in sosednje Hrvaške.

Ugotavljamo, da smo ena izmed tistih občin, ki so v letu 1986 v celoti izpeljale zastavljeni plan šole v naravi. Celotna generacija četrtil in petih razredov osnovnih šol v občini je bila deležna šole v naravi, kjer je največji poudarek na učenju plavanja in smučanja.

Kot že vrsto let je tudi v letu 1986 potekala akcija športna značka. Ta ima pozitiven odmev predvsem v vrtcih in osnovnih šolah od prvega do četrtega razreda.

V občini deluje šest šolskih športnih društev za osnovne šole in dve, ki vključujeta srednješolsko mladino. Delo temelji na učencih, ki so tudi kreatorji programa, izvajalci in subjekti celotnega dogajanja.

S sredstvi, ki so namenjena za investicije, so v letu 1986 uredili razsvetljavo na igrišču pri osnovni šoli Louis Adamič Grosuplje, osvetlitev balinišča v Šentvidu pri Stični, razširitev tekmovalne steze in štartnega prostora na motokros progi v Šentvidu, izgradnji športnega centra v Ivančni gorici ter ureditvi klubskih prostorov za kolesarski klub Grosuplje. Začela so se tudi pripravljala dela za izgradnjo teniških igrišč, tako da bo naša občina izgubila sloves, da je edina v Sloveniji, ki nima teniških igrišč.

Kultura

Občinska kulturna skupnost si je prizadevala obdržati doseženo raven kulturnega razvoja v občini ter uresničevati prednostne naloge institucionalne in ljubiteljske kulture.

— Omogočeno je bilo delovanje programa Zavoda za kulturo in izobraževanje, v okviru katerega se izvajajo dejavnosti knjižničarstva, glasbenega izobraževanja, predvajanja filmov, operativnega vodenja Jurčičevega muzeja na Muljavi in Adamičeve spominske sobe ter upravljanja kulturnih domov Grosuplje, Ivančna gorica in Dobropolje.

— Splošnoizobraževalna knjižnica Grosuplje ima ob koncu 1986. leta 37.954 knjig, kar znaša 1,5 knjige na prebivalca. Podatki kažejo, da je izposoja močno narastla, prav tako se je povečal vpis, vpisanih je kar 6675 bralcev. Še vedno ostaja nerešena prostorska problematika, saj ima Splošnoizobraževalna knjižnica Grosuplje le 140 m² skupne prostorske površine.

— Tudi kinematografija in muzej na Muljavi imata znatno višji obisk kot v preteklih letih.

— Glasbena šola je izobraževala v 1986. letu 168 učencev, občinska kulturna skupnost pa je omogočila nakup instrumentov za pihalni orkester Grosuplje.

— Zveza kulturnih organizacij si je prizadevala vzpodbujati ljubiteljstvo, iskanje novega, lepšega, krepiti medčloveške odnose v društvih, kjer se sprošča ustvarjalni nemir, srečujejo različni interesi.

Uspešno so bile organizirane revije šolskih skupin, na katerih je sodelovalo 759 učencev, na reviji odraslih pa 12 pevskih zborov ter pihalni orkester iz Dobropolja.

Med najuspešnejšimi amaterskimi gledališkimi predstavami je ponovitev predstave KD Muljava. Deseti brat, ki si jo je v letnem gledališču na Muljavi ogledalo nad 3.000 gledalcev.

Pomemben kulturni dogodek je prav gotovo že XVII. tabor pevskih zborov v Šentvidu pri Stični. Zbralo se je 250 pevskih zborov iz vse Slovenije in zamejstva. 7600 pevcev je ubrano zapelo slovensko pesem.

— Pomembno vlogo med izvajalci kulturnih dejavnosti opravlja tudi Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Ljubljana, saj poleg rednih nalog s področja varstva naravne in kulturne dediščine skrbi za posebne akcije s tega področja: izvedba drenaže ob cerkvi na Muljavi, restavratorska dela na grbih v samostanu Stična, arheološka dela, obnovitvena dela na višnjegorskem gradu...

— Občinska kulturna skupnost je zagotavljala sredstva za investicijsko vzdrževanje in upravljanje kulturnih domov.

Preskrba z vodo

V letu 1986 je bila zaključena investicija vodovoda Lobček, obratuje od maja 1986. Celotna investicijska vrednost del znaša 52.963.821 din in je bila pokrita iz naslednjih virov:

— delo MDB	5.000.000
— sredstva občanov	5.480.000
— sredstva OVS Ljub.—Sava	10.000.000
— sredstva Komunalne skupnosti	15.483.821
— bančni kredit	17.000.000

Vodovod obsega okoli 6.000 m cevovoda, črpalnico Lobček, rezervoar z zmogljivostjo 100 m³ ter hidropag postajo Plešivica. Z izgradnjo teh objektov so dobila 102 gospodinjstva pitno vodo.

V sodelovanju z ZMDA Suha krajina je bil v letu 1986 zgrajen cevovod v KS Muljava za naselja: Male in Velike Kampilje, Sušica in Bojanji vrh v dolžini 4500 m. Ta del cevovoda predstavlja eno izmed faz izgradnje cevovoda na odseku Ivančna gorica—Muljava ter okrepitev obstoječih vodnih virov. Do rekonstrukcije cevovoda Muljava—Ivančna gorica bo možno zagotoviti občanom le pitno vodo, požarno vodo pa bo treba še vedno zagotavljati iz obstoječih kapnic. Vrednost del, opravljenih v letu 1986, znaša 42.000.000 din. Komunalno podjetje Grosuplje je poleg teh vlaganj zagotavljalo iz amortizacije tudi sredstva za nabavo materiala za avtomatiko skupnih naprav vodovoda v Globoču. Stroški avtomatike bodo znašali približno 9.500.000 din.

Glede na to, da je vodni vir vodovodnega sistema Dobropolje zaradi kalnosti oporečen, je sanitarna inšpekcija zahtevala izgradnjo čistilne naprave. Komunalno podjetje Grosuplje je skle-

nilo s Komunalno skupnostjo Ljubljana sporazum o financiranju te naprave, ki predstavlja skupen objekt za vodno preskrbo KS Turjak, in zagotovilo sredstva v višini 24.130.220 din.

Kanalizacija

Pričela je obratovati čistilna naprava Ivančna gorica in kanalizacija tega naselja. S pričetkom obratovanja teh naprav in objektov so bila zaključena vlaganja preteklih štirih let.

Čistilna naprava obratuje poizkusno in tako bo obratovala do 1. 1. 1987. V tem času bo upravljalec, skupno z uporabniki, skušal razrešiti vso problematiko obratovanja zlasti pa predčiščenja na objektih IMP Livar in TOZD Prašičereja Ivančna gorica ter tehnološke in gradbene pomanjkljivosti na samih objektih. Pri dosedanjem obratovanju so odpravili precej pomanjkljivosti ter ugotovili, da naprava dosega načrtovane parametre samo v primeru, ko so odpadne vode ustrezno predčiščene.

V naselju Grosuplje je bil dograjen kanal C kanalizacije Grosuplje, to je povezovalni kanal zazidalnega kompleksa Ob Grosupeljščici s kanalom B kanalizacije Grosuplje. Vrednost del znaša 19.823.566 din. S temi sredstvi je bil zgrajen kanal v dolžini 550 m, profila Ø 500.

Pričeta je gradnja prepotrebnega kanala B, ki povezuje ves del naselja od Jerove vasi do tovarne Motvoz in platno s čistilno napravo oziroma kanalom S.

V naselju Šmarje-Sap so pričeli z izgradnjo primarnega kanala v predračunski vrednosti 80.875.715 din. Sredstva se zagotavljajo iz naslednjih virov:

— sredstva OVS Ljubljana—Sava	15.500.000
— sredstva enote za urejanje stavb, zemljišč	5.000.000
— sredstva Komunalne skupnosti	28.025.715
— krediti LB Stanovanjsko-komunalne banke	32.350.000

Modernizacija cest

Pri modernizaciji in asfaltiranju cest je bilo izvršenih precej del na celotni cestni mreži v občini.

V krajevni skupnosti Muljava je bilo položeno 4850 m² zapornega sloja na delu lokalne ceste v vrednosti 9.850.000 din.

V krajevni skupnosti Šentvid je modernizirana lokalna cesta Šentpavel—Zaboršt v dolžini 1790 m in v vrednosti 37.000.000 din.

V krajevni skupnosti Videm—Dobropolje sta bili modernizirani lokalna cesta čez Podgoro v dolžini 765 m in v vrednosti 11.150.000 din ter krajevna pot v Vidmu in Podpeči v dolžini 750 m, v vrednosti 8.200.000 din.

V krajevni skupnosti Stična je bilo moderniziranih 2100 m² krajevnih poti mimo gasilskega doma v vrednosti 4.500.000 din.

V krajevni skupnosti Zagradec so nadaljevali z asfaltiranjem ceste Zagradec—Ambrus, pričetim v letu 1985, ter modernizirali lokalno cesto skozi Dečjo vas pri Zagradcu v dolžini 350 m in v vrednosti 3.100.000 din.

V krajevni skupnosti Žalna je bila modernizirana cesta skozi vas Luče. Položeno je bilo 5284 m² enoslojnega asfaltbetona v vrednosti 14.300.000 din.

V krajevni skupnosti Mlačevo je bil položen zaporni sloj na krajevnih poteh, ki so bile modernizirane v preteklem letu.

V krajevni skupnosti Ivančna gorica je končan pločnik od trgovine Tabor do odcepa proti Šolskemu centru v dolžini 570 m in v vrednosti 7.500.000 din.

V krajevni skupnosti Podtabor so na lokalni cesti Podtabor—Velike Lipljene izvedli razširitev v dolžini 600 m in v vrednosti 20.000.000 din.

V krajevni skupnosti Grosuplje je bil zgrajen pločnik ob Ljubljanski cesti v dolžini 600 m, od križišča Stranske poti z Ljubljansko cesto do križišča z Murnovo cesto, v vrednosti 14.000.000 din. Prav sedaj se izvajajo dela na modernizaciji ceste za gasilskim domom do Doma upokojecev in krajevne poti skozi naselje Jerova vas.

V krajevni skupnosti Metnaja se v tem času izvajajo dela za modernizacijo lokalne ceste skozi Dobravo v dolžini 750 m in v vrednosti 14.000.000 din.

V krajevni skupnosti Krka se izvajajo pripravljala dela za modernizacijo krajevnih poti skozi Lese in Gabrovčec v skupni vrednosti 19.000.000 din.

V krajevni skupnosti Polica se izvajajo dela za modernizacijo lokalne ceste Drobnič—Polica v dolžini 700 m in v vrednosti 43.000.000 din.

V krajevni skupnosti Temenica je bila urejena — modernizirana krajevna pot v Šentjurju v dožini 367 m in v vrednosti 2.800.000 din.

V krajevni skupnosti Spodnja Slivnica je bilo asfaltiranih 1356 m² krajevnih poti v vrednosti 3.700.000 din.

V krajevni skupnosti Dob bo v naslednjem tednu položen zaporni sloj na krajevni cesti skozi Podboršt v vrednosti 3.240.000 din.

Vsa omenjena dela, z izjemo dveh, so bila izvršena s sredstvi Komunalne in cestne skupnosti ter s sredstvi krajevnih skupnosti in občanov, ki so prispevali od 40 — 60% sredstev, glede na kategorizacijo posamezne ceste.

Sredstva za modernizacijo ceste skozi Dobravo nad Stično je prispeval poleg Cestne skupnosti in krajevne skupnosti še Republiški sekretariat za ljudsko obrambo v višini 4.000.000 din.

Za razširitev ceste Podtabor—Velike Lipljene je bil najet kredit Ljubljanske banke — Stanovanjsko-komunalne banke v višini 10.000.000 din.

Za modernizacijo cest v občini je bilo vloženi več kot 210.000.000 din.

Stanovanjska gradnja

Končana je gradnja I. faze stanovanjske soseske Ob Grosupeljščici. Skupno je bilo zgrajenih 86 stanovanj v petih blokih, od tega 35 stanovanj za SSS Grosuplje, 20 stanovanj za OZD in 31 stanovanj za zasebnike.

Cena m² stanovanj v blokih, ki so bila vseljena 15. 1. 1986, je bila 106.659,00 din, za stanovanja, ki so bila vseljena do 15. 3. 1986, pa 158.451,00 din.

Gradbeno podjetje Grosuplje je pričelo z izgradnjo prve faze stanovanjske soseske Dvori. V tej fazi bo zgrajenih 51 enodružinskih stanovanjskih hišic z 8500 m² neto etažne površine.

V pripravi je dokumentacija za gradnjo druge faze stanovanjske soseske Ob Grosupeljščici. V treh blokih bo skupaj 45 stanovanj. Pripravljena je kompletna dokumentacija za gradnjo energetskega objekta Ob Grosupeljščici, ki se bo pričela konec leta. Vrednost objekta znaša čez 500.000.000 din.

Stanovanjska skupnost je v letu 1986 dodelila naslednja posojila:

— delavcem in upokojencem za nakup, gradnjo in prenovu stanovanj	70.000.000 din
— borcem NOV	250.000 din
— delavcem pri obrtnikih	5.000.000 din

Stanarina je zaostajala za planom in republiško resolucijo kljub trikratnemu povišanju (februarja 86 za 43%, julija 86 za 45% in novembra za 25%).

S planom in z resolucijo je bilo načrtano, da bo stanarina znašala 1,52% od revalorizirane vrednosti stanovanjskega sklada. Z vsemi povišanji pa so dosegli le 1,32% stanarino od revalorizirane vrednosti stanovanjskega sklada. Krivde za neizpolnitev plana stanarin prav gotovo ni na stanovanjski skupnosti, saj se je le-ta morala držati kasnejših dogovorov v republiki.

Subvencioniranje stanarin je potekalo v skladu z dogovorjeno politiko v socialnem varstvu.

V letu 1986 je bilo izdanih 231 lokacijskih dovoljenj, 229 gradbenih dovoljenj in 31 uporabnih dovoljenj.

PTT promet in zveze

Na področju PTT prometa so bila v letu 1986 opravljena naslednja dela:

— v KS Spodnja Slivnica izdelana TT mreža za 55 telefonov, priključitev je vezana na zamenjavo kablo;

— v KS Polica so bila opravljena vsa dela pri polaganju kabla, spojen je bil zemeljski del omrežja in izvedena montaža opreme na samonosilnih kablih, vključeno bo skupaj s KS Lipoglav 133 telefonov;

— v KS Krka je bilo za naselje Hočevje izdelanih 5 telefonskih priključkov;

— v KS Ambrus je bila zaključena akcija telefonije, v vsa naselja so bili napeljeni telefoni, skupno 30;

— V KS Višnja gora je dobilo 22 krajanov nove telefonske priključke.

Končana je bila razširitev ATC Grosuplje, centrala je razširjena za 500 telefonskih priključkov.

Izdelan je bil tudi idejni projekt za KATC Videm—Dobrepolje.

Varstvo pred požarom

SIS za varstvo pred požarom občine Grosuplje je skozi vse leto 1986 izvajala svojo glavno nalogo, skrb za čimboljšo požarno varnost, predvsem pa podpirala hitrejši razvoj gasilstva, zlasti v večjih urbanih središčih (Grosuplje, Stična in Dobrepolje), in si prizadevala za posodabljanje tehnične opreme.

V letu 1986 se je v teh KS zbralo 211.471 tisoč din sredstev iz krajevnega samoprispevka oziroma 105% več kot leta 1985.

Registrirana motorna vozila v letu 1986:

Vrsta vozila	Družbeni sektor	Zasebni sektor	SKUPAJ
osebni avtomobil	170	6670	6840
tovorno vozilo	220	253	473
avtobus	10	—	10
kombinirano vozilo	43	35	78
motorno kolo	1	471	472
traktor	34	1638	1672
specialno vozilo	59	24	83
delovno vozilo	18	5	23
vlečno vozilo	50	8	58
priklopno vozilo	137	75	212
SKUPAJ:	742	9179	9921

V letu 1986 je bil na tem področju storjen velik korak, predvsem pri izboljšanju požarnovarnostnih razmer v sektorju Dobrepolje. Za to področje je bilo nabavljeno kombinirano gasilsko vozilo, ki trenutno zagotavlja zadovoljivo požarno varnost.

SIS za varstvo pred požarom je zbirala sredstva tudi za nakup specialnega gasilskega vozila za GD Grosuplje, ki je centralno društvo za sektor Grosuplje. Do konca leta je bila nabavljena šasija, za leto 1987 pa je predvidena nabava nadgradnje. Veliko sredstev je SIS za varstvo pred požarom vložila tudi v izgradnjo gasilskega doma v Stični, del sredstev pa v gradnjo gasilskega doma Šentvid pri Stični, v gradnjo orodjarne na Vel. Ilovi gori in v adaptacijo naslednjih gasilskih domov: Poniške, Kompolje, Hočevje, Škocjan, Zagradec pri Grosupljem, Krka, Čušperk, Vel. Loka. Ponova vas.

V letu 1986 je sofinancirala postavitev repetitorske postaje na Grmadi. Razen tega je s financiranjem dejavnosti OGZ Grosuplje omogočila gasilskim društvom v občini Grosuplje, da so tekoče vzdrževala opremo, se izobraževala itd.

Trenutno združuje občinska gasilska zveza 40 prostovoljnih gasilskih društev z 2572 člani.

Društva razpolagajo z naslednjim orodjem in gasilsko opremo:

Komandna vozila	3
Lahka gasilska vozila	27
Orodna gasilska vozila	4
Kombin. gasilska vozila	4
Prenosne motor. brizgalne	61
Tlačilne cevi v tek. metrih	10.736
Delovne obleke	389
Delovni pasovi	262
Šlemi	333
Plinske maske	27
Dihalni aparati	5
Azbestne obleke	9
Ročniki	157
Medmešalci za peno	3
Hidrantni nastavki	42

Dokumenti o urejanju prostora

V letu 1986 so bili sprejeti pomembni planski dokumenti, in sicer:

- družbeni plan občine Grosuplje za obdobje 1986—1990.
- dolgoročni družbeni plan občine Grosuplje za obdobje 1986—2000.

Pričete so bile priprave za spremembo:

- dolgoročnega družbenega plana občine Grosuplje od leta 1986 do leta 2000,
- družbenega plana občine Grosuplje 1986—1990,
- prostorskih sestavin DDP z urbanistično zasnovo za Grosuplje-Šmarje (vse zaradi usklajevanja poteka avtoceste in priključkov).

Sprejeti so bili:

- ureditveni načrt za naselje Krka,
- prostorski ureditveni pogoji širšega območja Krke,
- spremembe zazidalnega načrta Preska—Dvori, prva faza.

V izdelavi so bili:

- sprememba zazidalnega načrta G-I Višnja gora,
- zazidalni načrt Sinoles Ivančna gorica,
- ureditveni načrt središča Stične.

Nekaj statističnih podatkov o občini

Občina Grosuplje meri 421 km² ali 42.074 ha, od tega 36.801 ha v zasebni in 5.273 ha v družbeni lasti. Od skupne površine občine je 18.760 ha kmetijskih zemljišč (5.916 ha njiv, 456 ha sadovnjakov, 53 ha vinogradov, 9.456 ha travnikov, 2.871 ha pašnikov), 21.872 ha gozdov in 1.442 ha nerodovitnih zemljišč.

V 211 naseljih in 7.253 gospodinjstvih (popis 1981) po stanju na dan 31. 12. 1986 v občini Grosuplje živi 27.035 prebivalcev, od tega 13.168 moških in 13.867 žensk.

V letu 1986 je našo občino obiskalo 20.780 gostov, od tega je bilo 13.050 domačih in 7.730 tujih gostov. Nočitev je bilo v istem obdobju 30.791, 22.534 domačih in 8.257 nočitev tujih gostov.

V občini imamo 3 kinematografe s 706 sedeži. V letu 1985 je bilo 467 predstav (25 domačih in 442 tujih filmov), kar je za 3% več kot v preteklem letu. Predstave je obiskalo 50.812 obiskovalcev oziroma 3% manj kot v preteklem letu.

V letu 1986 je bilo od individualnih proizvajalcev odkupljeno 126 t pšenice, 54 t prašičev, 1.075 t klavnih goved, 140 t klavnih telet, 150 t konj za zakol, 8.458.000 l mleka in 1.412 t krompirja.

V trgovini na drobno je bilo leta 1986 prodano za 12.342 mio din blaga oziroma za 105% več kot v letu 1985, v trgovini na debelo pa za 3.443 mio din blaga oziroma za 104% več kot v letu 1985.

V občini imamo 8 železniških postaj, preko katerih je bilo v letu 1985 odpravljenih 811.000 potnikov in 81.000 ton blaga.

Na 8 poštah v občini je bilo v letu 1986 odpravljeno 1.888.000 pisemskih pošilk, prispelo pa je 1.325.000 pisemskih pošilk. Leta 1986 je bilo v občini 2.805 telefonskih naročnikov oziroma 105 na 1.000 prebivalcev (SRS 282 tel. naročnikov na 1.000 prebivalcev).

Po stanju 31. 12. 1986 je imelo 14 KS uveden samoprispevek, od tega v 4 KS po stopnji 1.5% od OD, v ostalih pa po stopnji 2%.

VIRI:

— INFORMACIJA O POSLOVNEM USPEHU ORGANIZACIJ ZDRUŽENEGA DELA IZ GOSPODARSTVA ZA OBDOBJE JANUAR—DECEMBER 1986 (Služba družbenega knjigovodstva v SRS Podružnica Ljubljana)

— POSLOVANJE ORGANIZACIJ ZDRUŽENEGA DELA OBČINE GROSUPLJE V LETU 1986

— INFORMACIJA O INVESTICIJAH V TEKU NA DAN 31. 12. 1986 (Služba družbenega knjigovodstva v SRS, Podružnica Ljubljana)

— POROČILA SAMOUPRAVNIH INTERESNIH SKUPNOSTI DRUŽBENIH DEJAVNOSTI IN MATERIALNE PROIZVODNJE TER UPRAVNIH ORGANOV SKUPŠČINE OBČINE

— STATISTIČNI PODATKI PO OBČINAH SR SLOVENIJE, Zavod SR Slovenije za statistiko

— NAŠA SKUPNOST, Glasilo SZDL občine Grosuplje

Ob poslovanju s pravnomočno postavljenimi tarifami v letu 1987 je bila skupna obdela Dohodkov, leta 1986 pa 2572 članov, od tega 427 žensk. Občina vključena občina Grosuplje. Tako je je vključena vsaj ena. Občina vključena občina Grosuplje, ki predstavlja članstvo možno opravi- no in kadrovske sposobnosti organizacije.

Ob prostorskih in političnih reorganizacijah občin v Sloveniji se je nekako leta 1965 del ekoni tudi nekateri gasilski oddeli in z njimi naša močnejša gasilstva v Slovstadi. Prvi v raz- pisiu leta 1965 je bil vladni odbor gasilski avtomobil TAM 300, ki je bil zdel v družbo Grosuplje.

Vendar se je naša gasilsko služba vseno razvijala. Trehno naša Gasilsko zveza povečuje 41 gasilskih enot, ki imajo ok. 2572 članov, od tega 427 žensk. Poleg zavežanih aktivnih članov v Zvezi deluje še 81 gasilskih, 172 avtomobilskih in gasilskih ter 241 gasilskih in mladinskih.

Članstvo je slovenski avtomobilski in vsako klasifiko razredno-organizirano skupno. Za za- hrevanje staneje skupno in razredno pa je povezano poleg avtomobilskih in oprave in oprave. Ker je to oprava zelo draga, je na razpoložljive v družbi Grosuplje in linca, ki je to ni povsila.

Če se povzame vselej v leto 1965 je skupno spono in tarifatno steno v našo gasilskih družbah, ki so zlastno spono, da je bilo zelo dobro zaradi posledic vseh gradov. Oprava in oprava je bilo polno Gasilsko. Za tarifatno se je občina v polno časa zavestno odgovorila do potrebne varnosti in našo gasilsko družbo materialno podpirala ter skrbelo za nabavo avtomobilskih kakovosti. Leta 1974 je GD Grosuplje prevzelo prvi avtomobil gasilski avtomobil TAM-300, leta 1977 pa GD Bilaga prevzelo avtomobil gasilski avtomobil TAM. To sta bila prvi avtomobilski avtomobilski gasilski enoti v naši občini.

Takratni prvi avtomobilski, predani naši gasilski oddeli, smo z vse večjo privlačil k našim ob- novi močnejšim, vzgled in izboljševanju gasilskih oddelov. V istem času avtomobilski gasilski oddel v Mariboru. Vsi naši avtomobilski funkcionarji oddeli in to oddel. Takratna avtomobilski in izobraževalni in leta 1976 in 1978 v Ljubljani, v povabilni letih pa dopolnjevali znanje v točki in izkušnja. Maribor, ki se vedno izboljševali in obnovili in razredno našega gasilstva v točki oddela, ni več naš oddel. Šlova njihovega spomina!

Zavestno avtomobilski avtomobilski oddel, ne nekaterih družbi oddel, po nekaterih pa naša telavara. Naš cilj je bil, izboljšati vako gasilsko enoto kakovostno in razredno, da lahko na vsakem področju uspešno gori in rešuje. To grejo se sami avtomobilski avtomobilski v dobi tega avtomobilski.

* Grosuplje, Ta 41250, prava: Jan Občina gasilsko zveza.

30-LETNICA DELOVANJA OBČINSKE GASILSKE ZVEZE

*Lojze Ljubič**

Ob pomembnih jubilejih se zbiramo zato, da pregledujemo svoje delo, se spominjamo pomembnih ali manj pomembnih dogodkov preteklega časa ter si postavljamo naloge za v bodoče. Ob tej priložnosti bežno preglejmo tridesetletno delovanje naše zveze.

1955. leto je bilo izredno pomembno za našo gasilsko organizacijo. Nastale so občine s širšim področjem in s tem so bile organizirane prve občinske gasilske zveze. Tega leta so bile na področju sedanje občine tri zveze, in sicer: Grosuplje, Ivančna gorica in Dobropolje. Ker so gasilci na področju občine dobili v upravljanje društva in celotno požarno službo, so se materialno in kadrovske precej okrepili. Poleg dotacij, ki so jih dajale občine, je obstajal še okrajni gasilski sklad, s katerim je upravljaval poseben odbor pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve. Pri RSNZ so izdelali tudi poseben načrt za modernizacijo gasilstva Slovenije, v katerega je bila vključena tudi naša občina.

S ponovno spremembo politične razdelitve Slovenije leta 1959 je bila ukinjena občina Dobropolje, leta 1960 pa občina Ivančna gorica. Obe sta bili priključeni občini Grosuplje. Tako se je oblikovala sedanja Občinska gasilska zveza Grosuplje, ki predstavlja danes močno operativno in kadrovske sposobno organizacijo.

Ob prostorskih in političnih reorganizacijah občin v Sloveniji se je nekako leta 1965 žal ukinil tudi okrajni gasilski sklad in z njim načrt modernizacije gasilstva v Sloveniji. Prav v zadnjem hipu smo iz teh sredstev nabavili gasilski avtomobil TAM 2000, ki je še sedaj v društvu Grosuplje.

Vendar se je naša gasilska služba vseeno razvijala. Trenutno naša Gasilska zveza povezuje 41 gasilskih enot, ki imajo ok. 2572 članov, od tega 327 žensk. Poleg navedenih aktivnih članov v Zvezi deluje še 81 mlajših, 173 starejših pionirjev in pionirk ter 241 mladink in mladincev.

Članstvo je strokovno usposobljeno za vsako klasično požarno-operativno akcijo. Za zahtevnejše akcije gašenja in reševanja pa je potrebna poleg znanja še oprema in orodje. Ker je ta oprema zelo draga, je na razpolago le v društvih Grosuplje in Stična, in še ta ni popolna.

Če se povrnemo nazaj v leto 1955 in obudimo spomin na takratno stanje v naših gasilskih društvih, bomo z lahkoto ugotovili, da je bilo zelo borno zaradi posledic vojnih grozot. Oprema in orodje je bilo poškodovano. Že takrat se je oblast v polni meri zavedala odgovornosti do požarne varnosti in naša vodilna društva materialno podpirala ter skrbela za najnujnejši strokovni kader. Leta 1954 je GD Grosuplje prejelo prvi orodni gasilski avtomobil znamke PIONIR, leta 1957 pa GD Stična prav tako orodni gasilski avtomobil TAM. To sta bila prva zametka motoriziranih gasilskih enot v naši občini.

Takratni funkcionarji, predani naši gasilski ideji, smo z vso vnemo pristopili k načrtni obnovi, modernizaciji, vzgoji in izobraževanju gasilskih kadrov. V tistem času smo imeli gasilsko šolo v Medvodah. Več naših sedanjih funkcionarjev izhaja iz te šole. Takratno vodstvo se je izobraževalo že leta 1936 in 1938 v Ljubljani, v povojnih letih pa dopolnjevalo znanje s tečajji in seminarji. Mnogih, ki so veliko žrtvovali za obnovo in razvoj našega gasilstva v sedanji občini, ni več med nami. Slava njihovemu spominu!

Z velikim navdušenjem smo orali ledino, po nekaterih društvih laže, po nekaterih pa tudi s težavami. Naš cilj je bil usposobiti vsako gasilsko enoto kadrovske in materialno, da lahko na svojem področju uspešno gasi in rešuje. To geslo se nam je tudi uresničilo v dobi treh desetletij.

* Grosuplje, Yu 61290; predsednik Občinske gasilske zveze.

V teh tridesetih letih smo ustanovili 5 prostovoljnih gasilskih društev. Tako jih je danes 41. Ta društva so poleg svoje osnovne dejavnosti opravljala tudi drugo delo, predvsem na kulturnem področju. Skoraj ni društva, ki ne bi pripravilo vsaj enkrat na leto kulturne prireditve ali pa je bilo društvo na svojem območju nosilec vsega vaškega življenja.

Za opravljanje vseh teh dejavnosti pa je bilo potrebno veliko navdušencev, potrebni pa so bili tudi prostori. Takrat je bilo več gasilskih domov slabih, še ne povsem obnovljenih od vojne, in delo gasilcev se je odvijalo v skromnih prostorih, vendar z veliko zagnanostjo. Vsak dinar, ki se je na tak način pridobil, se je oplemenitil še s prostovoljnim delom in tako so rasli gasilski domovi. Lahko trdimo, da je bila v vseh krajih dosežena enotnost, povezanost in usklajenost vseh subjektivnih sil.

Želja vseh gasilskih enot je bila, da ima vsaka enota uporabno motorno črpalko, dovolj cevi in osebne opreme. Najprej je bilo nabavljenih 8 motornih črpalk Rakovica. Ostale motorne črpalke pa smo obnavljali, kolikor je bilo mogoče. Leta 1965, ko je bila v Karlovcu gasilska olimpiada, je bila v naši občini nabavljena prva nova motorna črpalka Rosenbauer. Takrat je bilo v Sloveniji šele 14 novih. Ker je bila ta znamka našim društvom zelo znana še izpred II. svetovne vojne, so v 15 letih nabavila 32 novih motornih črpalk te vrste. Sredstva so se zbirala na vse mogoče načine, pri tem pa ne smemo pozabiti deleža iz sredstev požarnega sklada oz. dotacije občine in delovnih organizacij. Tako imamo danes v občini 61 motornih črpalk. Tu so še znamke Magirus in Zigler, ki so ekvivalentne Rosenbauerju, in pa manjše Savice in še nekatere druge. Zelo lepo so ohranjene črpalke izpred vojne, predvsem v Šentvidu in drugod.

Pri nabavi avtomobilov oz. motoriziranih gasilskih enot je pomembno omeniti tudi obdobje po letu 1970. Z enako ali pa še z večjo vnemo kot pri črpalkah so gasilska društva pridobivala gasilske avtomobile. Tako imamo danes v naši zvezi 54 gasilskih avtomobilov, od komandnih do orodnih vozil, kombiniranih in avtocistern. Težko je opisati to veliko požrtvovalnost članstva pri nabavi vsega tega. Marsikateri član naše organizacije se je odpovedal svojemu osebne- mu udobju za ceno nabave gasilske opreme in orodja.

V občini skoraj ni društva, ki ne bi imelo moderne motorne črpalke, avtomobila in ostale opreme. Žal pa zakon narave deluje in motorizacijo načenja zob časa, čeprav je skrbno vzdrževana. Prepričani smo, da se bo tudi ta obnavljala, seveda bolj počasi. Za našo zgodovino pa naj ostanejo fotografije in kronike društev z dokazi, kaj je bilo napravljenega v tem kratkem obdobju.

Leta 1977 so bile ustanovljene samoupravne interesne skupnosti, med njimi tudi za varstvo pred požari. S tem zakonskim določilom se je uredilo financiranje gasilstva. Življenje se je močno spremenilo, društva so dobila finančno pomoč za nabavo še ostale opreme in orodja. Pripomniti pa moramo, da smo pri razvoju in opremljenosti gasilskih enot upoštevali urbana območja, razvoj industrije in njeno tehnologijo ter ostala nevarna požarna območja, za katera je naša operativna služba odgovorna, da jih čuva in v primeru požara tudi uspešno lokalizira.

Zaradi novih tehničnih sredstev in opreme so morala naša gasilska društva graditi in adaptirati gasilske domove. Zgrajenih je bilo 13 novih, večje adaptacije pa so bile opravljene na 16, v gradnji so trije gasilski domovi. Gasilski domovi se gradijo načrtno oziroma tam, kjer je največja potreba in pripravljenost članstva. Za gradnjo domov v posameznih centrih projekte določi oziroma pregleda in odobri posebna komisija za gradnjo. Večina gasilskih domov ni grajenih samo za gasilsko dejavnost, ampak vključujejo druge potrebe kraja. Gasilski center na Grosupljem je zgrajen po prej dogovorjenem načrtu tako, da zajema še dejavnost civilne zaščite, ljudske obrambe, teritorialne obrambe in centra za alarmiranje in obveščanje, ker smatramo, da te dejavnosti v primeru potrebe sodijo skupaj. Pri gradnji gasilskih domov je težko biti sodnik, ali je prav ali ne, da jih gradimo. Vsekakor ne moremo ljudi odvracati od želje po boljšem, udobnejšem in koristnejšem za splošno dobro, da se zgradi in v njem hrani oprema in vzgaja za pomoč sočloveku in za boljši jutri. V večini primerov da družba le tretjino finančnih sredstev, dve tretjini pa prispeva članstvo in drugi krajani.

Pri vsem tem naj omenim tudi to, da je v Gasilski zvezi še mnogo opreme in orodja, zato tudi potrebuje prostore oz. domove. Društva razpolagajo s 6200 m B in 4660 m C gumijastih cevi, 1300 m B in 2800 m C cevi iz konoplje, drsalnimi prti, lestvami, dihalnimi aparati, 680 de-

lovnimi oblekami, 450 delovnimi pasovi, 390 šlemi, 180 plinskimi maskami, 18 azbestnimi oblekami, CO aparati, raznimi ročniki, prikolicami, nosili, reflektorji itd. Vse to pa zahteva nego, skrb, znanje, shrambo in v slučaju potrebe brezhibno uporabo. Vrednost premoženja, s katerimi razpolagajo gasilska društva, presega 100 milijard starih dinarjev. Zato je potrebno s takim premoženjem trezno in preudarno gospodariti.

Za boljšo požarno varnost delovnih organizacij in ustanov v občini smo organizirali pri GD Grosuplje polnilnico gasilskih aparatov. Rezultati so zelo dobri. Delo opravljajo naši člani iz grosupeljskega društva.

Ob vsem tem dragocenem orodju in opremi pa je človek ostal še vedno prvi. Človek je tisti, ki bo pognal brizgalno, vzel v roke ročnik in gasil, reševal premoženje in življenja, in človek bo tudi tisti, ki bo dvignil prapor človeške humanosti. Za vse to pa je potrebna plemenitost, pripadnost, humanost, vzdržnost, ljubezen do organizacije, ki jo je potrebno vliti oz. privzgojiti že mlademu članu naše gasilske organizacije. Pripadnik je lahko le tisti, ki mu ni žal časa, denarja za skupne potrebe, noči, mraza in vročine, ne le ob znaku sirene, ko kliče na pomoč, ampak tudi v prostem času, ko obiskuje tečaje, seminarje, vaje, tekmovanja, se izobražuje in usposablja na vsem naštetem orodju in opremi.

Za vsa ta dela ni plačila. Plačilo so le priznanja in odlikovanja, ki jih vsak s ponosom pripne na svoje prsi, urejena oprema in orodje, uspeh na tekmovanju ali na akciji, ki je mnogokrat zelo tvegana in življenjsko nevarna. V teh treh desetletjih imamo tudi primere, ko so naši člani rešili iz plamenov nekaj človeških življenj. Po zbranih podatkih iz 30 let so naše enote sodelovale pri 724 požarih oz. reševanjih. Težko je izračunati porabljeni čas pri teh akcijah in koliko je bilo obvarovanega pred uničenjem.

Po podatkih Republiškega inšpektorata za požarno varnost smo poleg manjših požarov imeli tudi 6 velikih in med njimi je bil tudi en velepožar. Reševanje in gašenje je bilo vedno zelo uspešno. To je za nas vsekakor priznanje in pohvala.

Poročilo ne bi bilo popolno, če ne bi omenil tudi oskrbovanja prebivalcev v občini in izven nje s pitno vodo. 10 let smo oskrbovali občane in prepeljanih je bilo več milijonov litrov predragocene vode za napajanje živine (da so lahko obdržali živinski fond) in za osebne potrebe krajanov. Za oskrbo prebivalstva z vodo je sedaj nabavljena s skupnimi sredstvi avtocisterna pri Komunalnem podjetju Grosuplje. Kljub temu pa se dostavlja voda tudi še z gasilskimi cisternami.

Ko smo že omenili izobraževanje, naj vam posredujem podatke, zbrane iz raznih poročil. V teh tridesetih letih je opravilo izpit za nižjega gasilskega častnika 662 naših članov, za častnika pa 96 članov in članic, za višjega gasilskega častnika 7 članov, za gasilske strojnike 152 članov. Poleg navedenih tečajev imamo redno vsako leto seminarje za gasilske nižje častnike in gasilske strojnike.

Občasno se opravlja pregled opreme in orodja, predvsem motornih črpalk.

Posebno skrb posvečamo naraščanju. Iz posredovanih podatkov je razvidno, da je v naših vrstah veliko število mladih. Poleg dela v društvu in na tekmovanjih, na katerih so v zadnjem času dosegli lepe rezultate (tudi na republiškem gasilskem tekmovanju), jih skoro vsako leto peljemo na gasilsko letovanje na morje.

Ko govorimo o članstvu, opremi, orodju, domovih in izobraževanju, naj povemo, da so s tem ustvarjeni pogoji za delo naše gasilske organizacije. Zavedamo se, da je bilo na področju izobraževanja in strokovne vzgoje premalo storjenega. Vemo pa, da se z znanjem krepi požarna varnost. V zadnjih letih temu posvečamo več pozornosti in bomo še nadaljevali. Spremljamo poročila o velikih požarnih škodah širom Slovenije in Jugoslavije. Znano nam je, da je v naših delovnih organizacijah premalo gasilskih tehnikov in drugih gasilskih strokovnjakov. S sodobno opremo in funkcionalnimi gasilskimi domovi smo pridobili zaupanje tudi pri mladih, ki radi zahajajo k nam v naše gasilske domove. Namen teh srečanj v gasilskih domovih pa je prav ta, da bi se več mladih odločilo za šolanje za gasilske tehnike in inženirje.

Poseben ponos naših organizacij so gasilski prapori. Prapore imajo skoraj vsa društva in tudi trije pionirski odredi. Sodelujemo z vsemi družbenopolitičnimi organizacijami v občini in v krajevnih skupnostih, z oddelkom za ljudsko obrambo, postajo milice in oddelki milice, s SIS-om za požarno varnost. Vsem se zahvaljujem za sodelovanje v teh letih.

Delo v sedanji Občinski gasilski zvezi smo skušali vsa leta voditi tako, da ni nikoli prišlo do nesoglasij, kajti sestavljeni smo iz treh nekdanjih občin. Lahko trdim, da ni bilo nesporazumov, organizacijska vprašanja smo vedno reševali po področjih: Grosuplje, Stična in Dobrepolje. Želim, da tako soglasje ostane tudi v prihodnjih treh desetletjih.

Vse orodje in oprema, ki smo jo nakupili, in vsi zgrajeni gasilski domovi so dediščina našim zanamcem. Tudi uspehi pri gašenju in reševanju ter na tekmovanjih so dediščina, čeprav žal samo v kronikah. Oprema in orodje zastareva, ostanejo pa zgradbe oz. naši gasilski domovi.

Prav je, da v kroniko oz. zgodovino naše gasilske zveze pridejo tudi nekatera imena naših zaslužnih mož, ki so gasilski organizaciji posvetili ves svoj prosti čas, za seboj pa pustili bogato dediščino, in to ne samo 30 let, ampak 40 in več.

Na koncu naj se zahvalim vsemu članstvu v občini za njihov velik trud in prispevek k doseženim ciljem. Zahvaljujem se vsem vodilnim od leta 1955 do danes. Zahvaljujem se upravnemu in političnemu vodstvu občine, vsem miličnikom na področju občine, ki so sodelovali z nami vseh trideset let, hvala godbi za preigrane koračnice. Enako se zahvaljujem vsem sodelavcem in prijateljem iz sosednjih in drugih gasilskih zvez: Ribnice, Kočevja, Trebnjega, Metlike, Pirana, vseh ljubljanskih in GZ Slovenije. Zahvaljujem se Zavarovalnici Ljubljana in enoti Grosuplje, posebej se zahvaljujem RSNZ, odd. za požarno varnost in inž. Babšku za veliko pomoč pri nabavi motornih črpalk. Hvala delovnim organizacijam za razumevanje in vsem, ki ste karkoli dobrega storili za napredek naše gasilske organizacije.

KOVAČI IN KOVAČNICE OD STIČNE DO ŠENTVIDA

*Jakob Müller**

Stična, vas ob znamenitem cistercijanskem samostanu, ustanovljenem leta 1136, leži s svojim jedrom dva kilometra odmaknjena od nekdanje »državne« ceste Višnja Gora—Novo mesto. Prebivalstvo se je v sto letih povečalo komaj za četrtno: leta 1880 so bili 504 Stičani, leta 1981 jih je bilo 600, leta 1986 pa 652, število hiš pa se je v 30 let krajšem času malodane podvojilo: leta 1910 so bile 104, leta 1981 pa jih je bilo 191. Okrog leta 1820 je imela Stična 72 hiš. Nekdaj so spadale pod Stično tudi hiše ob levem robu »državne« ceste, ki so bile 1945 združene z mleščevskimi na desni strani v novo naselje Ivančna Gorica.

Gospodarstvo samostana z velikimi kmetijskimi zemljišči ter večinoma kmečko prebivalstvo Stične in okolice je gotovo rabilo veliko vprežne živine, vozov ter poljedelskega orodja, torej so bili potrebni tudi kovači. Najstarejši, iz matičnih knjig znani kovačnici sta bili v Stični z nekdanjo številko 20 in 65. Obe hiši sta imeli domače ime Kovač. Prebivalci in (vsaj nekateri izmed njih) tudi lastniki prve so bili: Andrej Faidich, poročen 1773 z Uršulo; Franc Lampret (r. 1778), por. z Ano Spendau; Anton Podobnik (1813—1876), por. z njuno hčerjo Ano; sin le-teh Anton Podobnik (r. okoli 1836, u. 1876), por. z Marijo Čebular; njun sin Franc Podobnik, (r. 1860). Lastniki kovačnice Stična 65 v preteklem stoletju pa so bili: Anton Kastelec, pisano tudi Kastelic (r. 1804), por. z Marijo Lubič; njun sin Anton (r. 1832, u. 1876 v Stični 20), por. z Marijo Medved; njun sin France (1852—1875), por. s Terezijo Markovič; njun sin Ignacij (r. 1875, posthumno).

Brezovškova kovačnica, Stična 27 (foto: L. Jeranko)

* Grosuplje, Yu 61290, Adamičeva 33; dipl. fil., slavist

Jakob Žitnik, kovač v Stični

Kje sta navedeni kovačnici bili, ni povsem gotovo. Po zemljiški knjigi je Stična 20 istovetna s sedanjo št. 27, kar bi potrjeval tudi podatek v statusu animarum, kjer stoji zapisano pri Stična 20: vulgo Kovač, vulgo Brezovšček. Tudi prometna lega hiše 20—27 je zelo verjetna za kovačnico: stoji na gričku vzhodno od samostana v neposredni bližini križišč cest iz Metnaja, Gabrja, Virja in Ivančne Gorice. Toda taki identifikaciji nasprotuje izjava Ide Gorišek, da je kovačnico na številki 27 uredil šele njen oče, in sicer v prostoru nekdanje kolarske delavnice, še bolj pa razglednica, ki jo hrani Ida Gorišek in ki kaže hišo 27 z gospodarskim poslopjem, toda še brez kovačnice. Razglednica je datirana z letom 1907. Ker nam od zadnjega Podobnika (1860) dalje manjkajo podatki, opišimo kar tu še Goriškovo kovačnico. Domačijo je 1908 kupil Jožef Gorišek, p. d. Brezovšček, iz Mekin, in sicer od Terezije Hrast, ki je bila vpisana kot lastnica 1905. leta. Kovačnica je bila v pritličnem zahodnem delu nekdanjega poda. Po drugi svetovni vojni so jo preuredili v skladišče, ki ga zdaj uporablja trgovina Tabor, ki je tudi v Goriškovi hiši. Vhod v kovačnico je bil z zahodne strani. Kovačnica je bila obokana in imela je podkovališče z nadstreškom. Kovač in kak pomočnik sta stanovala v prostorih nad kovačnico. Gorišek namreč ni bil kovač, pač pa trgovec, gostilničar in kmet s 162 ha zemljišč. V trgovini je prodajal tudi pluge in njegove dele: glave, lemeže, črtala, kovačnico pa je potreboval za goste-voznike. Večje orodje: nakovalo, primež, vrtni stroj — je bilo Brezovščkovo, drobno orodje pa si je oskrbel vsakokrat najemnik. Kovač-najemnik se je poleg podkovstva in voznega kovaštva ukvarjal tudi s popravili kmečkih strojev in orodij, z brušenjem motik, krampov ipd.

V dvajsetih letih je pri Brezovščku koval Anton Mavsar (1874—1940), od leta 1928 dalje pa Jakob Žitnik (1904—1973), doma z Gatine. Za podkovskega in voznega kovača se je izučil v Ljubljani. Nekaj časa je delal pri Strmoletu na Grosupljem, od 1928 do 1959 pa pri Brezovščku. Za pomočnika je imel Antona Potokarja s Plešivice, vajenec pa je bil Anton Lesjak iz Stične.

Pri Brezovščku je doma Kristina Gorišek, por. Novaković, ki je leta 1932 kot prva Jugoslovanka samostojno pilotirala letalo. Pogumna in odločna ženska živi zdaj z možem v Veliki Britaniji.

Kovačnica Stična 65 je bila verjetno v sedanji Ivančni Gorici, in sicer na stiški strani »državne« ceste nasproti hiše fotografa Erjavca. Podlaga take lokacije sta poleg visoke hišne številke tudi pripis v statusu animarum, kjer je poleg hišnega imena navedena še lokacija »na Cejsti« ter podatek v mrliški knjigi, da je Anton Kastelec (u. 1876) »iz Stične — Ivančne Gorice št. 65«. V popisu kovačnic Ivančne Gorice (ZOG 14, 1986, 122) je — po podatku Franca Kalarja — omenjena tudi neka stara kovačnica ob glavni cesti.

Razen navedenih dveh (ali treh?) kovačnic je ohranjena še kovačnica v Stični 7 (nekdanj Stična 40). Hiša se zdaj imenuje po domače Vrbetova in stoji na levi strani ceste Ivančna Gorica—Stična. Od kdaj je v hiši kovačnica, iz matic ter zemljiške knjige ni razvidno. Kot lastnik je leta 1868 vpisan Jožef Lesjak. Od njega jo je kupil Anton Marinčič 1884 ter jo 1891 prodal Jožefu Gorišku iz Mekin. Od Goriška je hišo 1908. leta kupil Matija Bregar, čigar potomci so še zmeraj lastniki. Matija je bil doma s Krke, njegova žena pa je bila Vrbetova iz Gorenje vasi, in po njej ima hiša sedanje domače ime.

Ker Bregarji sami niso bili kovači, je imel kovačnico, poleg drugih, nekaj časa v najemu Anton Mavsar, ki se je pozneje preselil v Gabrje. Kovačnica je del večnamenske stavbe, in sicer v levem pritličju. Desni del pritličja je hlev, v nadstropje, kjer so bili stanovanjski prostori, vodijo dvostranske kamnite stopnice z ograjo. Prostor pod stopniščem je služil za skladišče kovaškega materiala in oglja. Kovačnica meri 5,10 m × 5 m. Tla so iz zbite ilovice, leseni strop počiva v višini 2,30 m na dveh tramovih. Ješa leži nasproti vhoda ob steni na desni strani. Ognjišče je široko 1,80 m, globoko 1,30 m. Lesena vrata med lesenimi podboji so široka 0,78 m in visoka 1,72 m. Okni merita 0,70 × 0,90 m. Pred kovačnico je podkovašče z napuščem (kot podaljškom strehe) z dvema v zid oprtima opornikoma. Zidovi kamnite hiše merijo 0,50 m. Streha je dvokapna s čopoma, pokrita z bobrovcem. Na zadnji strani stavbe je lesen nadstropni hodnik z ograjo ter lesenim stopniščem. Na bočni, občestni strani hiše je ohranjena zidna ura na uteži ter z rimskimi številkami. Sedanji lastniki menijo, da je bila stavba s kovačnico nekdanj last samostana.

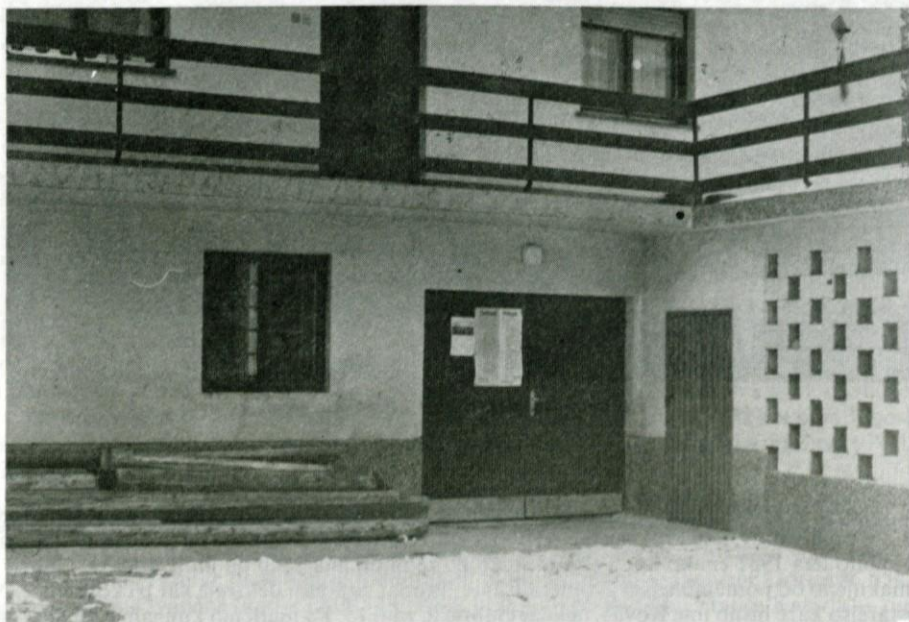
Vrbetova kovačnica, Stična 7 (foto: L. Jeranko)

Gabrje, vas ob Stiškem potoku, severno ter na pobočju zahodno od samostana, je štelá 1880. leta 211 prebivalcev, leta 1981 skoraj tretjino manj, namreč 145, leta 1986 pa samo še 127! Število hiš je bilo leta 1981 enako kot 1910, in sicer 39, že okoli leta 1820 pa jih je bilo 31. Gabrje je odmaknjeno od pomembnejših prometnih zvez, vendar so v vasi delovale kar tri kovačnice. Na najstarejšo kaže hišno ime Kovač, nekdanj Gabrje 2, zdaj 13. Po matičnih knjigah je bil njen najstarejši znani prebivalec (in lastnik?) Martin Smrekar (1782—1846), por. z Ano Stermole. Sledil je

sin Martin, r. 1818, por. z Margareto Zupančič, pri katerem je kot lastnik omenjen tudi Valentin, Gabrje 1. Smrekarji so verjetno bili kovači, zanesljivo pa je bil kovač Smrekarjev naslednik Franc Marn, r. 1854 v Šmartnem pri Litiji, por. z Julijano Hauptman. Leta 1897 so se Marnovi odselili v Šmartno. Leta 1883 je kot lastnik vpisan Ivan Fortuna, katerega je 1925 nasledil sin Ferdo, gozdarski svetnik. Leta 1942 je od njegove vdove Frančiške domačijo s kovačnico kupil Franc Ceglar (1902), oče sedanjega lastnika Milana.

V stavbi ob Stiškem potoku je delovala fužina, po mnenju Milana nekako do 1923. V njej so kovali žeblje, motike, lopate, rovnice in drugo poljedelsko orodje. Norca, meh in brus so gonila tri kolesa na lopate. V dvokapni kamniti stavbi z 0,60 m debelimi zidovi ter dvema okopoma je 10,5 m dolg in 5,6 m širok prostor, v katerem so nekaj delali po trije kovači, od katerih se sedanji lastnik Milan spominja Janezkovega Naceta iz Mekin ter kovača s Štajerske. Franc Ceglar je fužino 1948 preuredil v mlin (ZOG 6, 1974, 318—319).

Druga stara gabrska kovačija je stala pri hiši Gabrje 4. Sedanji lastnik Anton Koželj, doma iz Trebne Gorice, je domačijo z zemljo in ostalimi poslopji kupil 1965 od Julke Jerlah, p. d. Ilovškove Julke, roj. Miglič, kuharice v ljubljanskem Nebotičniku, ta pa jo je kupila 1934 od kovača Antona Mavsarja, ki smo ga srečali že v stiških kovačnicah. Mavsar je kovačnico z domačijo kupil 1923 od žene in sina poštnega uradnika Petriča, ki jo je 1921 kupil od Vinka Canjka, le-ta pa jo je kupil 1920 od štirih solastnic: Marije Bregar z Vrbotove kovačnice v Stični, Frančiške Zaletelj ter Ane Peček, obe St. trg pri Višnji Gori, ter Jožefe Zajc z Muljave. Zaleteljeve so domačijo podedovale leta 1914 po Ignacu Zaletelju, ta pa jo je dobil po Gertrudi Berčan, ki je bila lastnica od 1888, ko jo je dobila po Jožetu Berčanu, ki je vpisan v zemljiški knjigi kot lastnik od 1860. leta. Kamnita kovačija z dvokapno streho je stala jugozahodno od stanovanjske hiše, dovolj odmaknjena od ceste Stična—Potok, da je bilo dovolj prostora za kovanje konj in sestavljanje voz. Kovačija je imela pokrito podkovališče in dva kovaška prostora: prvi je meril 5,30 m × 6,20 m, zadnji pa 3,30 m × 5,30 m. V letih 1970—1977 so Koželjevi postopoma kovačijo preuredili v garažo oz. gospodarski prostor ter ji nadzidali stanovanje s teraso.

Preurejena kovačnica, Gabrje 30 (foto: L. Jeranko)

Šlosarjeva kovačnica, Gabrje 30 (foto: L. Jeranko)

Tretja, zdaj tudi že več desetletij opuščena gabrska kovačnica na pobočju zahodno od samostana je bila v t. i. Šlosarjevi hiši, ki pripada zdaj Pungrškim (Gabrje 30). Prvi znani lastniki Šlosarjeve hiše so Kastelci, pisani tudi Kastelici: Anton (1795—1867), por. z Uršulo Koleša, sin Anton (1830—1917) ter le-tega sin Anton (1861—1936). Leta 1936 je postala lastnica Angela Lampret, roj. Stermole, po kateri je 1986 dedovala Angela Erčulj. Ali so kovači Kastelci, Stična 65, in Kastelci-Šlosarji v kakem sorodstvu, ni ugotovljeno.

Hiša, v kateri je bila kovačnica, meri 13 m × 4,5 m. Streha je dvokapna s čopoma, krita z bobrovcem. Kovačnica v kletnem prostoru na levi spodnji strani meri 2,94 m × 3,88 m. Vrata so visoka 1,10 m(!), široka 0,76 m, enokrilna, lesena, kar vse kaže, da prostor prvotno ni bil namenjen kovaštvu. Okna 0,45 × 0,54 m so opremljena z železnim križem s krogom. Ognjišče stoji ob vratom nasprotni steni in sicer nekoliko desno. Desno od vrat je malo skladišče, kar spominja na razporeditev v Vrbetovi kovačnici. Tla so zbita ilovica, 2 m visok strop je ometan. Nad kovačnico so stanovanjski prostori: v sredini kuhinja, levo in desno pa sobi.

V Šlosarjevi kovačnici je med zadnjimi delal Anton Kastelec, p. d. Šlosarjev Tone (u. 1936), za njim pa Slavko Kovačič, begunec s Primorskega, ki je pred tem delal pri Mavsarju v Gabrju. Kovačič je padel kot partizan 1943. leta.

Vir, vas jugovzhodno od Stične, je imel 1981. leta 46 stanovanjskih hiš ter 158 prebivalcev, leta 1986 jih je bilo že 218, leta 1880 pa 135 ljudi, medtem ko je bilo — leta 1910 — 35 hiš. Najstarejša kovačnica, izpričana po matičnih knjigah, je bila na Virju 12, zdaj 6. K hiši je sodila tretjina hube. Prvotnejše domače ime je bilo Vrbe, pozneje pri Blatarju, hiši pa se je reklo tudi pri Kovaču. Prvi znani prebivalci so bili: čevljar Anton Bregar iz Stične, por. z Agnes Gerden, Martin Anžlovar ter Anton Grablovič. Sledil jim je Simon Krištof (1787—1836), ki je v zvezi s poroko sina Martina v letu 1863 označen kot kovač. Hišo in zemljišče je podedoval 1839 njegov sin Franc, po njem pa Ana Krištof leta 1863. Od nje jo je 1892 kupil Franc Erjavec, Vir 13, sicer doma z Rdečega Kala (1860—1939), por. z Elizabeto Kamnikar, r. na Brezovem pri Višnji Gori. Kot lastnik jima je leta 1913 sledil Mihael Kamnikar (r. 1889), njemu pa — leta 1967 — Ivana Kamnikar. Kdaj je virska kovačnica delovala, ni razvidno — iz nje pa je izšla cela vrsta kovačev Krištofov ter dva kovača Kamnikarja.

Iz 20. stol. sta na Virju znani še dve kovačnici: spodnja, zdaj Vir 36, ter zgornja, zdaj Vir 31. Obe je naredil Jože Retar (1907—1971), doma iz Metnaja. Za voznega in podkovskega kovača se je izučil v Kamniku in se priženil k Pajku na Vir 31. Hišo je Ignac Pajk, ki je delal v Trstu, kupil

Ratajeva kletna kovačnica (foto: L. Jeranko)

1927 od Frančiške Riccobelli, Virke, poročene s tržaškim Italijanom. Narejena je bila po letu 1906, ko je zemljišče 67 arov kupila navedena Frančiška od Mihaela Smrekarja. Spodnja Retarjeva kovačnica, stoječa ob cesti Vir—Griže, je bila vrisana v kataster leta 1935. Leta 1959 jo je Retar prodal Antonu Kamnikarju, sedanjemu lastniku, sam pa si je uredil zasilno kovačnico v kleti na zadnji strani stanovanjske hiše Vir 31.

Iz Retarjevega spričevala je razvidno, da je obiskoval 6-mesečni tečaj podkovske šole in 1931. opravil strokovni izpit iz podkovstva. Člani izpitne komisije so bili: F. Rebernjak, F. Šeme in Čeh. Preden si je Retar zgradil spodnjo kovačijo, je delal pri Mavsarju v Gabrju ter pri Ilovščku v Potoku (Gabrje 13). Med vojno je bil partizan Ljubljanske brigade in Notranjskega odreda. Po vojni — od leta 1946 — je začel pri Retarju delati Mihael Kamnikar, in sicer kot najemnik.

Mihael (1919) se je izučil na Viru pri Domžalah pri Janku Avmanu. Kot pomočnik je delal pri Antonu Pušu v Radohovi vasi, v Vel. Gabru ter pri Retarju. Leta 1940 je opravil mojstrski izpit, in sicer v Ljubljani pred komisijo, katere člana sta bila Anton Oblak in Franc Barič. Za mojstrski izpit je Mihael skoval nosilec luči za zapravljičevka. Kot jugoslovanski vojak je bil 1941 pri Ludverku (Varaždin) ujet in odpeljan v vojno ujetništvo na Bavarsko. V Salzburg-Rosenbergu je delal na kmetiji pa tudi v kovačnici: popravil je zlasti pluge. Po vrnitvi — s hudimi ozeblinami — je začel delati pri Retarju. Ko je Retar kovačijo prodal Mihaelovemu bratu Antonu, je našel kovaško službo najprej v Litostroju, po treh mesecih pa v bližnjem šentviškem Zmaju. Upokojen je bil kot kovaški mojster, ki je vodil delo 18 ljudi. Tu je leta 1974 dobil tudi visoko državno odlikovanje:

»Z ukazom predsednika Socialistične federativne republike Jugoslavije Josipa Broza Tita, številka 26, z dne 29. marca 1974, je bil za zasluge in dosežene uspehe pri delu, ki ima pomen za socialistično izgradnjo države, odlikovan z redom dela s srebrnim vencem.«

Mihael je uspešno deloval tudi na drugih gospodarskih in kulturnih področjih: z bratom Antonom je pel v pevskem zboru Stična in za 30-letno kulturno delo sta prejela Gallusovi znački. Oba sta sodelovala tudi v stiški dramski skupini: Anton kot igralec, Mihael pa tudi kot režiser. Spominjata se zlasti dveh iger: Matere ter Finžgarjevega Divjega lovca. Mihael je bil sposoben čebelar, ki ima 60—70 žnidaršičev. Leta 1974 je kot član čebelarske družine Stična dobil red Antona Janše 3. stopnje za posebne zasluge za dvig slovenskega čebelarstva. Oba Kamnikarja sta tudi prostovoljna gasilca in imata več gasilskih odlikovanj in diplom.

Pri Mihaelu se je izučil kovaštva tudi brat Anton (1930), in sicer od 1946 do 1948. Član izpitne komisije je bil Anton Puš. Za pomočniški izpit je okoval oje voza. Po izučitvi je do 1950. leta delal v Splošnem obrtnem podjetju Stična. Vmes — leta 1949 — je opravil poklicni šoferski izpit. Najprej je vozil tovornjak Mesnega podjetja Stična, zdaj pa je pogodbeni avtobusni šofer pri IMP v Ivančni Gorici. Anton je bil trikrat — skupaj 9 mesecev — v mladinskih delovnih brigadah, in sicer na progi Šamac—Sarajevo, kjer je dobil naslov udarnik, v Novem Beogradu ter na progi Sežana—Dutovlje.

Jože Retar

Mihael Kamnikar

Šentvid, staro gospodarsko in kulturno središče ter pomembno lokalno prometno križišče, je imel 1880. leta 470 prebivalcev, leta 1981 pa 760, medtem ko jih je bilo leta 1986 784. Hiš je bilo okoli 1820. leta 68, leta 1910 jih je bilo 76, 71 let pozneje pa jih je bilo nad 300 % več, namreč 245. V naselju, h kateremu je pridružen tudi nekdanji Sv. Rok, ki je imel v drugem desetletju prejšnjega stoletja 4 hiše, je znanih sedem kovačnic. Pet od njih, med njimi tri najstarejše, stojijo ob cesti, ki povezuje Stari trg s Sv. Rokom, dve novejši pa sta postavljeni tudi ob zahodni vpadnici.

Najstarejša znana šentviška kovačnica s hišnim imenom Kovač je delovala na mestu sedanjega Doma upokojencev, Šentvid 130. Prvi znani kovač in lastnik je bil Jožef Ilovár (1787—1836). Leta 1843 je v kovačnici delal Bernard Žurga iz Roje, Šmartno pri Litiji, ker se je tega leta poročil, star 24 let, z Ano. Z Ilovárjevo hčerko pa se je trinajst let po gospodarjevi smrti oženil kovač Franc Krištof (1818—1885), sin virskega kovača Simona. Imela sta 10 otrok, od tega šest sinov, ki so bili — razen Alojzija, ki je umrl kot dojenček — vsi kovači, in sicer: Franc (1850—1915), Anton (1853—1884), Ignacij (1858—1942), Martin (1867—1904) ter Jožef (1872—1914). Na domačiji in v kovačiji je ostal najmlajši, Jožef, ki je imel z ženo Terezijo, roj. Skubic, pet otrok, in sicer tri fante: Jožefa (1903), Ignacija (1906) ter Franceta (1913) — ter hčeri Terezijo in Marijo. Vdova se je poročila z Andrejem Balogom iz Idrije pri Bači in pred drugo svetovno vojno kovačnico prezidala v trgovino. V kamnitem stebri pa je še ohranjena »kljuka«, ki je prijala obroč, ko se je dajal na platišče kolesa. Steber je nekdaj držal leseni strop, pod katerim je bilo podkovališče. Hišo je po materi podedoval sin Ignacij, po njem pa 1968 Ivanka Kovač, r. Zupančič, ki jo je istega leta prodala Valentinu Verčiču. Od tega je hišo kupilo društvo upokojencev Šentvid 1972. leta, ki je spodnje prostore preuredilo v bife.

Nekdanja kovačnica je bila zidana iz kamna ter krita s slamo. Podkovališče je bilo odprto. Tla v kovačnici so bila iz zbite ilovice. Ješa je stala ob zidu. V delavnici je bilo eno nakovalo ter špirovka, t. j. nakovalo za varjenje obročev. Nožni meh je bil okrogel.

France Krištof (1850), najstarejši brat Jožefa, ki je ostal na domu, se je priženil v hišo čez cesto, ki je nosila domače ime Kozel. Za ženo je vzel Terezijo, hčer krčmarja Bernarda Novaka,

po domače Kozlovskega Bernarda. Imela sta pet otrok, in sicer tri sinove: Ludvika (1876), Franca (1877) in Jožefa (1882). Na domačiji in v kovačnici na Kozlu je ostal najmlajši, Jožef, ki se je poročil s Terezijo Petan, s katero sta imela 8 otrok, med njimi Jožefa (1916—1988), ki se je kot pripadnik petega rodu kovačev Kristofov tudi izučil za kovača in ostal na domu, zdaj Šentvid 138. Njegov ded France je v gospodarskem poslojju na Kozlu uredil kovačnico. V zgornjem delu s slamo kritega poslopja ob cesti severno od stanovanjske hiše je bila senica in pod z leseno ograjo, v pritličju pa je bil levo hlev, desno pa kovačnica. Dim je uhajal skozi okni, ki sta gledali eno na sever in drugo na zahod. Fotografija nekdanjega poslopja s kovačnico je po besedah informatorja Jožeta Kristofa ohranjena v Gasilskem domu Šentvid, po njej narejeno povečano sliko pa hrani informator sam. Kovačnica na Kozlu ni imela posebne podkovališke lope. Ješa je stala ob zidu. V prostoru je bilo nakovalo, špirovka ter dolgi meh; ročni vrtalni stroj, kamnito kalilno kerito, ozka delovna miza s primožem ter drobno orodje.

Učno izpričevalo Jožefa Kristofa (1882) s podpisom Franca Kristofa (1850) ter Franca Lesjaka, šentviškega župana, 1913

Jože, prapravnuk Simona, se je učil najprej pri očetu Jožefu na Kozlu, nato eno leto pri kovaču Perušku v Višnji Gori, izučil pa se je pri Jakobu Gabriču v Kranju 1939. leta, in sicer kot avtomehanik. Delal je v podjetju nekega Čeha v Kranju, nato pa v Lavričevi usnjarni v Šentvidu. Leta 1947 je bil likvidator Lavričevega podjetja, plačan od ministrstva za industrijo. Naslednjega leta je postal vodja Invalidskega podjetja, ki ga je ustanovil okrajni odbor vojaških vojnih invalidov Grosuplje. Podjetje je obsegalo kovaštvo, kolarstvo in žago. Dobil je obokani Fačinijev hlev Šentvid 65, ki je pred vojno sodil h gostilni, med okupacijo pa so ga zasedale mule italijanske vojske. Invalidsko podjetje je izdelovalo kmečke vozove za zadrage, zapravlživčke, vojaške vozove, pošne ročne vozičke, vozove za konjederce v Kočevju, delovne vozičke za kranjske tovarne, v sezoni 1955—1956 tudi mlatilnice Sila (brez pajkelna), pri kateri so bili samo ležaji liti, vsi ostali deli pa kovani.

Anton Kamnikar

*Jože Krištof, direktor
Invalidskega podjetja*

V okviru Invalidskega podjetja sta delovali tudi dve kovačnici v Ivančni Gorici. V šentviški kovačnici, ki je opravljala tudi obrtne usluge posameznim naročilom kmetov iz vasi in okolice, so delali: Anton Puš iz Radohove vasi, Jože Krištof (r. 1882), Slavko Oven iz Martinje vasi pri Šentlovrencu in Matevž Mramor iz Šentvida. Vajenci so bili: Jože Puš iz Radohove vasi, France Vidmar z Lučarjevega Kala, Avgust Blatnik iz V. Pec pri Šentvidu in Ludvik Pevec iz Kompolj pri Muljavi. V kolarstvu so delali Matija Kralj, Anton Peček ter kot vajenec France Ložar, vsi iz Šentvida. Kolarski oddelek, ki se je vse bolj razvijal v mizarstvo, je izdeloval lesena puškina kopita in lesno galanterijo, zlasti obešalnike, končno pa predvsem stavbno pohištvo ter mizarске izdelke sploh. Ko je leta 1959 Jože Krištof zapustil podjetje, se je število zaposlenih od prvotnih 4 dvignilo na 96. Podjetje se je s spreminjanjem programa zapovrstjo preimenovalo v Kovina-les, ta v Sinoles, ki je preselil mizarško delavnico v Ivančno Gorico, medtem ko je kovačnica ostala v Šentvidu, in sicer najprej v okviru Agroservisa, pozneje pri Komunalnem podjetju Grosuplje. Delovala je do leta 1976, ko so bili njeni prostori prodani Galvanizacijskemu podjetju Glinek, Škofljica. Ko Glinku krajevna skupnost ni dala soglasja, je bil kovaški obrat — nekdanjemu hlevu so prizidali 40 m — prodan Alojzu Venclju ml., mizarju iz Ivančne Gorice.

Podkovališče kovačije Invalidskega podjetja, zgrajeno 1948. leta (foto: 1975)

Jožef Krištof (1882) je bil verjetno eden najstarejših kovačev v državnem sektorju. Bil je dober pevec in šaljivec do zadnjih dni življenja. Jožef Krištof (1916—1988) je za svoje družbenopolitično in kulturno delo prejel medaljo dela, red zaslug za narod s srebrno zvezdo, zlato plaketo varnosti: Jurčičevo nagrado itd.; je eden od ustanovnih članov AMD Šentvid ter združenja šoferjev in mehanikov Ivančna Gorica; bil je član gasilskega društva ter član in pevovodja pevskega društva. Deloval je tudi kot amaterski gledališki režiser.

K hiši na Kozlu je sodilo 80 arov zemlje. Krištofi so redili kravo ter 1—2 prašiča, zaradi česar so zemljo seveda tudi najemali.

Kovačija Naceta Krištofa pri Sv. Roku

Eden od sinov Simona Krištofa z Vira in brat Franceta (1818) je bil Martin Krištof (1835—1898), ki je bil tudi kovač. Ko se je 1863 poročil s Terezijo Pajk, Sv. Rok 2, je sicer stanoval pri bratu v Šentvidu, pozneje je navajen kot stanovalec pri Sv. Roku 4 oz. 5, umrl pa je v Radohovi vasi. Pri Sv. Roku 4 je bila stara kovačnica, ki je dala hiši ime Kovač. Sv. Rok leži ob nekdanji glavni cesti Višnja Gora—Novo mesto. Okrog leta 1770 je štel 4 hiše, pozneje se pojavi še peta. Iz matičnih knjig so razvidni naslednji kovači: Jakob Markovič (1778—1851), por. 1851 s Pajkovo; Jakob Adamle (1819?) iz Badanje vasi, por. 1851 z Marijo Ahlin iz Radohove vasi, ter Lovrenc Gorišek (1776—1874), naveden kot kovaški pomočnik. V hiši Sv. Rok 4 je naveden kot stanovalec še Andrej Jakopič (1775—?), vendar zanj ni naveden poklic. Pač pa je bil med kovači pri Sv. Roku tudi France Bevc, r. 1822 v Št. Rupertu, ki je vpisan že v hiši Sv. Rok 5, ter Martin Krištof, prav tam. Pri Kovaču na št. 4 pa je navajen nekoliko pozneje tudi Franc Snoj (r. 1843, por. 1871, doma iz Žaline).

V križišču cest pri Sv. Roku je postavil svojo kovačnico še Ignacij Krištof, eden od petih Simonovih vnukov-kovačev, ki je še zelo mlad odšel v Združene države Amerike, se v Forest Cityju, Pennsylvania, poročil z Marijo r. Kovačič iz Koprivnice na Hrvaškem, ter leta 1910 kupil zemljišče, leta 1911 pa je njegova nova hiša pri Sv. Roku že vpisana v zemljiško knjigo. Po spominjanju Jožeta Krištofa se je Ignacij z ženo Mary vrnil iz Amerike okrog leta 1920. Na desni strani majhne hišice je postavil podkovališče in kovačnico. Bil je dober kovač, toda še bolj strasten lovec. Če so prišli njegovi loyski tovariši, je pustil konja tudi na pol podkovanega ter odšel na lov.

Ob cesti, ki povezuje Šentvid s Sv. Rokom, stojita na desni strani še dve novejši kovačnici. V hiši Šentvid 163 je Mramorjeva. Matevž Mramor je bil rojen 1909 v Jeršanovem, Bloke. Za kovača se je učil v Dragi pri Kočevju pri bratu Jožetu. Ko je ta odšel v Kanado, se je preselil v Loški potok — Hrib h kovaču Ivanu Lavriču ter se pri njem 1928 izučil. Delal je pri kovačih: Lahu v Podvelikem vrhu, Bloke; Ivanu Pakižu v Sodražici ter Francu Gorencu v Kostonjčevici pri Šentjerneju, nakar se je za nekaj časa vrnil k bratu na Slugôvo na Blokah. Leta 1935 je prišel v kovač-

nico Ignacija Krištofa pri Sv. Roku in ostal v njej do 1941. Vmes je julija 1937 naredil izpit za vozovnega in decembra i. l. še za podkovskega mojstra. Člana izpitne komisije pri prvem sta bila Franc Barič in Franc Vrhovec, pri drugem pa Jernej Bitenc. Okoli leta 1937 si je na bližnjem zemljišču cerkvene nadarbine postavil stanovanjsko hišo s kovaško delavnico v južnem delu pritličja. V njej je imel samostojno obrt od 1941 do 1949, ko je začel kovati v Invalidskem podjetju pri Fačiniju. Od leta 1956 do upokojitve 1971 je delal v Litostroju kot kovač in strojni ključavničar.

Kovačnica je merila okoli $6\text{ m} \times 5\text{ m}$ in ni imela zunanje lope. Opremljena je bila z nakovalom, nožnim mehkom, ročnim vrtnim strojem, primožem ter, seveda, z ješo. Matevž je v njej opravljal vsa podkovska dela, koval je tudi vole, ter dela vozovnega kovača. V kovačnici, katere prostor je zdaj spremenjen v stanovanje, se je učil Jože Tekavec z Blok, ki je umrl v internaciji, ter Ludvik Bučar iz Petrušnje vasi.

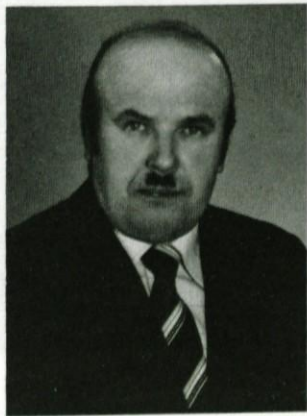
Tudi v sosednji hiši, Šentvid 164, je kovačnica. Sezidal jo je Franc Vidmar (1930). Za kovača se je izučil 1950 v Ivančni Gorici, delal pa je v Invalidskem podjetju in v Agroservisu do 1971. Zdaj je zaposlen v IMP v Ivančni Gorici kot ključavničar. Mojstrski izpit je delal leta 1958 v Ljubljani pri Kunavru. Moderna kovačnica je urejena v južnem delu hiše z vhodom z zahodne strani. Opremljena je z vrtnim strojem, primožem in nakovalom. Ješa je na ventilator. Tla so zbita iz ilovice, strop pa je betonski. Kovačnica se zdaj uporablja za traktorsko garažo, saj ima v Šentvidu po enega konja le še 4 ali 5 gospodarjev. Konje uporabljajo le za okopavanje in zasipavanje krompirja in jih sploh ne kujejo. Več kmetov v okolici pa goji žrebetne kobile.

Ob zahodni dostopnici v Šentvid stojita še dve mlajši kovačiji, to sta hiši št. 22 in 28. Prvo je zgradil Avguštin Blatnik (1935), doma iz Velikih Pec. Za kovača se je izučil v Invalidskem podjetju, nakar je delal v Agroservisu v Ivančni Gorici. Od 1965 do 1974 je imel samostojno kovaško delavnico, in sicer sprva v pritličju sedanje stanovanjske hiše, leta 1971 pa si je postavil samostojno delavnico zahodno od hiše. V poslopju sta dva večja prostora z velikimi okni. Tla v povsem obzidanem podkovašču so tlakovana z lesenimi panji. Ješa na ventilator stoji v zahodnem vogalu večjega prostora, v katerem je nakovalo, električni vrtni stroj, varilni aparat, škarje ter primož. Blatnik je v delavnici opravljal poleg podkovskih in vozovnih del tudi ključavničarska. Zdaj je zaposlen v Avtoprevozu Ivančna Gorica. Poleg službe se ukvarja tudi s čebelarstvom. Ima 70 panjev, ki jih s posebej prirejenim tovornjakom vozi na pašo od Nove Gorice do Like. Za uspehe v čebelarjenju je dobil priznanje Antona Janše 3. stopnje, kot prostovoljni gasilec pa je dobil bronasto medaljo občinske gasilske zveze.

V Šentvidu 28 je sprva v kletnih prostorih stanovanjske hiše opravljal kovaška dela Silvester Golf (1937), doma iz Čagošč. Za kovača se je izučil v Invalidskem podjetju pri mojstru Pušu. Strokovno šolo je obiskoval v Idriji ter Celju, kjer je 1956 dobil tudi pomočniško spričevalo. Leta

Matevž Mramor

Avguštin Blatnik

1967 si je zgradil na vzhodni strani hiše samostojno sodobno kovačnico in odprl zasebno kovaško obrt. V delavnici je nakovalo, rezalni in brusilni stroj. Odkar se vari z varilnim aparatom, prvi Golf, je kovanje nedonosno. Zato se edini uradno še delujoči šentviški kovač mora preživljati z drugim delom.

VIRI IN LITERATURA:

Ahlin, Ivan: ZOG 13, 1984, 44—52; Bregar, Franc in Nada, Stična 7, maj 1985; Ceglar, Milan, Gabrje 13, maj 1985; Erčulj, Francka, Gabrje 30, maj 1985; Gorišek, Ida, Stična 27, maj 1985; Kamnikar, Anton, Vir 36, maj 1985; Kamnikar, Mihael, Vir 5, maj 1985; Koželj, Anton, Gabrje 4, maj 1985; Krištof, Jože, Šentvid 138, maj 1985; matične knjige, Nadškofijski župnijski arhiv, Ljubljana; matični urad občine Grosuplje, febr. 1988; Retar, Frančiška, Vir 31, maj 1985; Savnik, Roman i. dr.: Krajevni leksikon Slovenije 2, 1971; zemljiška knjiga, Grosuplje, december 1987

ŠTIRIDESET LET LOVSKE DRUŽINE GROSUPLJE

*S. Valentinčič**

S tem naslovom je decembra 1986 v nakladi 500 izvodov izšel 80 strani obsegajoč jubilejni almanah, ki ga je izdala Lovska družina Grosuplje ob proslavi štiridesetletnice svojega obstoja in delovanja.

To je ena redkih publikacij te vrste, dasiravno tudi številne druge lovske družine po Sloveniji to leto praznujejo svojo štiridesetletnico. Zbornik je pripravila in izdala v samozaložbi LD Grosuplje. Uredniški odbor, ki mu je upravni odbor poveril pripravo almanaha, so sestavljali člani te lovske družine: Ivan Ahlin, Marjan Ahlin, Mirko Ivanc, Milovan Kante, Dušan Korinšek, Ivan

* Ljubljana, Yu 61000, Titova 25; dipl. vet., dr. sc., redni profesor biotehniške fakultete v Ljubljani, v. p.

Špolar, Stane Valentinčič, France Zaviršek in Alojz Žitnik. Odgovorni urednik je bil Ivan Špolar. Pismene sestavke so pripravili Marjan Ahlin, starešina LD Grosuplje, Tone Miklavčič, Ivan Špolar in dr. Stane Valentinčič. Naslovno stran je opremil ing. Matjaž Špolar.

Brošura je obogatena z 31 fotografijami pomembnih zgodovinskih dokumentov in priložnostnih skupinskih posnetkov iz življenja in delovanja LD Grosuplje.

V poglavju o organiziranju beremo, da je bila ta lovska družina ustanovljena 1946. 27. julija 1946 je namreč bil na Cikavi pri Antonu Zaviršku, pri Tončku, sestanek skupine lovcev, ki naj bi pripravila ustanovitev lovske družine, sama ustanovitev pa je najverjetneje bila v decembru istega leta. 28. decembra 1946 je bil na Grosupljem ustanovni občni zbor Okrajnega lovskega sveta Grosuplje, na katerem so, kakor je razvidno iz zapisnika tega zbora, poleg društev: Višnja gora, Šentvid, Račna, Dobropolje, Dvorska vas, Muljava, Št. Jurij pri Grosupljem, Žalna, Kompolje-Struge, Zagradec in Stična, bili tudi delegati Lovske družine Grosuplje.

V almanahu je naveden tudi seznam članov LD Grosuplje iz leta 1947. Bilo jih je 22, letna članarina pa je bila 150 din.

Organizacijska oblika in ime te lovske družine sta se v razdobju med leti 1948 in 1954 večkrat menjala.

1950., ko je prenehal obstajati Okrajni lovski svet Grosuplje in prešel v organizacijo z imenom Lovska podzveza Grosuplje, je le-ta zajemala lovske družine: Mala gora, Stehan, Suha krajina, Gradišče, Turjak in Velike Lašče. V lovsko družino Stehan so se združile prvotne LD Grosuplje, Višnja gora in del LD Slivnica-Žalna. Že naslednje leto (1951) sledi ponovna reorganizacija: ustanovi se LD Tabor, ki zajema lovce z Grosupljega, Žalne, Mlačevega, z obeh Slivnic, Šmarja in Št. Jurija; poleg teh pa še nekatere lovce s stalnim bivališčem v Ljubljani. Lovišče LD Tabor obsega 8.000 ha in šteje 52 članov.

Ponovno se Lovska družina Grosuplje, kot se je imenovala l. 1946, ustanovi l. okt. 1954. S tem imenom in približno v enakem obsegu ostaja potem vse do danes.

Članstvo v Lovski družini Grosuplje

Skupno število članov se z leti spreminja, vendar se pretežno veča. Evidenca članstva za čas od l. 1946 do 1954 se nanaša na lovske družine, ki so se dotlej, po imenu in po obsegu lovišča, menjale. Vse od l. 1954 se obseg lovišča nikoli ni bistveno spremenil.

Gibanje članstva v minulih 30 letih:

1947 — 34	1972 — 69
1952 — 51	1976 — 75
1957 — 29	1980 — 81
1962 — 40	1985 — 79
1967 — 53	1988 — 83

Kljub nekaterim momentom, ki otežkočajo včlanjevanje v lovsko organizacijo — draga lovska oprema, do 2 leti dolga pripravniška doba, lovski izpit kot pogoj za včlanitev v društvo itd., se je članstvo številčno krepilo.

Socialna struktura članstva LD Grosuplje (v desetletnem obdobju (1976 — 1986):

	Delavci	Kmetje	Študenti	Obrtniki	Upokojenci	Skupaj
1976	60	1	1	7	12	81
1986	46	1	1	11	20	79

Po starosti kaže struktura članstva tendenco staranja:

Starost	24	25 — 34	35 — 44	45 — 54	55 — 64	nad 65
1971	4	15	20	19	11	2
1986	3	8	11	24	19	14

Lovišče LD Grosuplje, njegov obseg in nekatere ekološke ter antropogene značilnosti

Lovišče LD Grosuplje leži v višinskem pasu 300 do 600 m nadmorske višine z mozaično strukturo gozdnih in kmetijskih površin. Zemljišče, na katerem je to lovišče, obsega katastrske občine: Mali vrh — del, Šmarje, Sela — del, Stranska vas, Ponova vas — del, Grosuplje, Grosuplje naselje, Slivnica — del, Luče — del, Žalna — del, Vrhe — del, Lipoglav — del in Krka — del.

Področje obsega krajevne skupnosti Grosuplje, Šmarje, Žalna, Veliko Mlačjevo, Polica — del, Podtabor — del, Ilova gora del, — Lipoglav — del, Škofljica — del. Danes meri 5823 ha, ožja lovna površina pa 5323 ha. Od tega je vseh vrst gozdnih površin 2880 ha, 2383 ha je vseh vrst kmetijskih površin, drugo pa 60 ha.

Klimatske razmere. Lovišče ima letno povprečno od 1300 do 1400 milimetrov padavin, ki imajo najvišjo vrednost, 150 mm, v juniju in oktobru, najnižjo pa v januarju, februarju in marcu. Prve slane se pojavljajo v začetku oktobra in zadnje v drugi polovici aprila. Povprečna letna temperatura je 8,4 °C, najvišja 33 °C in najnižja — 26 °C. Število snežnih dni se giblje od 71 do 92 letno. Na kraških poljih in dolinah se pojavlja toplotni obrat (inverzija), zato imajo značaj mrazišč.

Geografski, geološki in pedološki značaj. Lovišče obsega pretežni del grosupeljske kotline in kraška polja Žalne in Luč na višini 300 do 350 m, ki na robovih prehajajo v gričevnat in hribovit svet do 600 m nadmorske višine. Zemljišče je pretežno apnenčasto, proti severu prehaja v dolomit. Nižji predeli so na naplavinah aluvialne in diluvialne ilovice. Na dolomitu so tla, posebno na pobočjih, plitva po debelini, neenakomerna, vendar fiziološko kar globoka in plodna. Na ilovicah v nižjih predelih nastajajo zamočvirjena tla kisle reakcije. Vodne razmere so odraz geološke podlage. V južnem predelu lovišča (Luče — Ključ), ki je na apnencu, ni površinske vode, v ostalih predelih pa se voda pojavlja v obliki izvirov, še posebej na dolomitnem področju, v nižjih predelih pa kot podtalnica ali kot kraška ponikalnica. Del grosupeljske kotline ob vodotokih je zamočvirjen. Površine vode se v zadnjih letih močno zmanjšujejo zaradi hidromelioracijskih del, s katerimi kmetijstvo in urbanizem pridobivata nove površine. Na splošno je vodostaj na tem področju odvisen od padavin in zelo nihan.

Zemljiškopravni podatki, površine lovišča, klimatske razmere, geografski, geološki in pedološki podatki ter vodne razmere so iz petletnega lovsko-gospodarskega načrta lovišča Lovske družine Grosuplje 1980/85.

Antropogeni vplivi so v lovišču LD Grosuplje zelo močni in to zlasti v času po drugi svetovni vojni, posebej od šestdesetih let dalje. Ti vplivi zelo, deloma odločilno, spreminjajo prvotne ekološke danosti in s tem tudi bivalne okoliščine posameznih vrst divjadi, zlasti specialističnih. Mednje štejemo zlasti vpliv populacije, urbanizacijo, komunikacije in že omenjene (hidro)melioracije.

Prebivalstvo grosupeljske kotline se je v zadnjih 30 letih številčno več kot podeseterilo. Močno se je spremenila tudi njegova socialna struktura, v škodo kmečkega življa in v korist drugih kategorij (uslužbenci, delavci, obrtniki, upokojenci, študentje idr.). S tem je močno zrasel tudi standard prebivalcev, bodisi silinskih bodisi vagilnih (stalnih ali občasnih) in če temu dodamo še dejstvo, da so komunikacijske poti ter prometna sredstva izredno narasla, se srečujemo s pojavom mnogo večjega vznemirjanja in s tem negativnega vplivanja na življenjski ritem divjadi.

Urbanizacija je, poleg človekovega vznemirjanja divjadi, vzrok za stalno zmanjševanje bivalnih in prehranskih možnosti za divjad, zmanjšuje pa tudi možnosti za gnezdenje oziroma polaganje mladičev.

Poglejmo samo večje komplekse, ki so na ta način v negativnem smislu spremenili prikladnost — boniteto — za razne vrste divjadi. Kompleksno sta zazidana Košakov in brinjski hrib, Preska pri Jerovi vasi in velik del jerovskih njiv, veliki kompleksi njiv in travnikov pri železniški postaji in na severni strani Grosupljega, Cerkveni hrib in Mrzle njive. Potem so še večja področja, zazidana z industrijskimi objekti: poleg tovarne Motvoz Grosuplje, ki je edina še izpred vojne, so v njeni bližini novi obrati, vse tja do Unis Elkos, pri Brezju je obrat Guma, pri Brvacah Black and Decker ter obsežno parkirišče Intereuroopa, v Kamni gorici pa vojaški objekti. Kmetijsko posestvo Brvace je ogradilo in uvedlo pašnokošni sistem na obsežnih površinah okrog Stare pošte, na Farovškem hribu pri Šmarju in na boštanjskih ter loških travnikih.

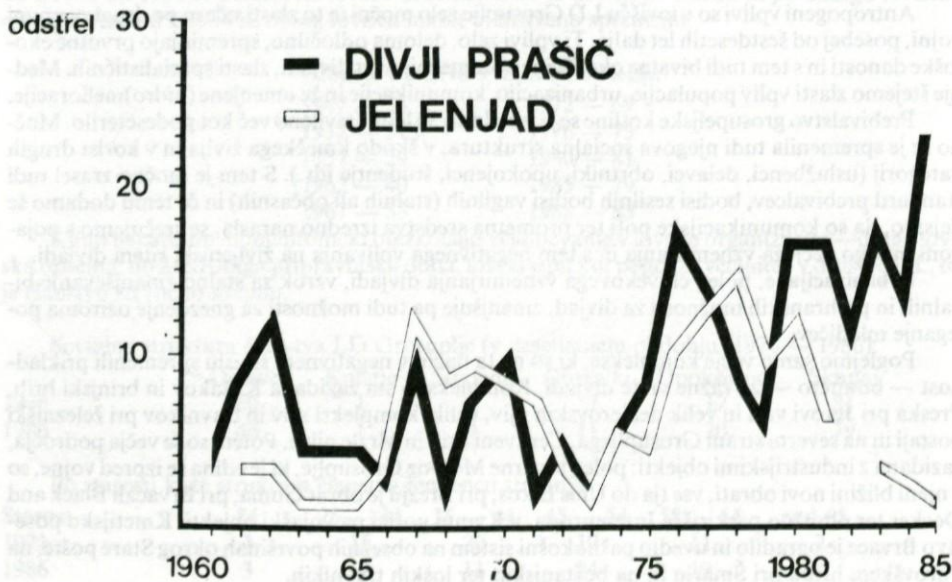
Vse navedene površine, urbanizirane v poselitvene ali proizvodne namene, so do šestdesetih let tekočega stoletja bile stanišča divjadi, potem pa so to značilnost postopoma v celoti izgubile. Pri urbanizacijskih posegih pa ne gre izpustiti tudi manjših naselij, predvsem so to tim. vikendi, ki življenjski prostor divjadi prav tako zmanjšujejo ali omejujejo. Dostikrat so to na robu gozda ali celo v njem postavljeni objekti kot npr. vikendi na Dolih, v Stari vasi, pod Plešivico in na Perovem.

Izpeljane so bile tudi obsežne **agro- in hidromelioracije**. Ena od njih je sicer izboljšala bonitate stanišča za divjad, zlasti za malo. To je bilo krčenje brezovsko-selskih seljnikov konec petdesetih let med Brezjem, Selami in Bičjem, v izmeri okrog 200 ha. Seveda pa potem sodobna agrotehnologija na teh in nekaterih drugih večjih površinah (npr. Loge pod Prapročami) ni bila v prid življenjskim in razmnoževalnim lastnostim divjadi: zasejavane so obsežne monokulture poljščin, na njih pa uporabljana težka agromechanizacija in kemična sredstva.

Posebno negativno pa se odražajo na določene vrste divjadi hidromelioracije, obsežno izpeljane v osemdesetih letih. Le-te so zajele celoten vodotok Grosupeljščice s pritoki, od Spodnjih Duplic (od Dankarja) in Stare vasi mimo Jerove vasi, čez Grosuplje in Loge do pod Boštanja, na drugi strani pa od Podtabora mimo Biča in čez Uhanc ter mimo Brezja do pod Boštanja. S tem so se vodni tokovi bistveno skrajšali, njihov tok je postal hitrejši, bregovi pa so ogoleli. Resda gre nezadostnemu ohranjanju nanovo urezanih strug zahvala, da se le-te dokaj hitro zaraščajo, vendar so daljši čas mnogo manj primerni biotopi zlasti za vodno perjad in druge živali, ki jim vodni biotopi ustrezajo (predvsem vidra, pižmovka itd.).

Končno še en antropogeni poseg, ki močno negativno vpliva na divjad oziroma njen življenjski prostor; to so **komunikacije**, zlasti ceste.

Iz skice lovišča LD Grosuplje, opis je dan spredaj, se vidi, da ima le-to izraženo longitudinalno — iztegnjeno — obliko od severozahoda proti jugovzhodu. V tej smeri teko tudi glavne komunikacije. Že v prejšnjem stoletju so te glavne komunikacije, železnica in cesta, potekale v tej smeri do Grosupljega v enem kraku, od tu dalje pa v dveh —proti Novemu mestu in proti Kočevju. Tako torej tečejo skozi grosupeljsko kotlino že sto in več let relativno močne in frekventirane prometnice. Vendar njihov vpliv na divjad, zlasti vpliv cest, ni bil poudarjeno negativen. Tak je postal — in postaja vse bolj — v zadnjih tridesetih letih, od l. 1957 dalje, ko je bila zgrajena hitra cesta Ljubljana—Zagreb, ki seka podolgem vse lovišče. Zgrajene in asfaltirane so bile tudi številne manjše ceste, asfaltirana pa je tudi prvotna »državna« cesta. Razen navedenih dveh vzdolžnih

cest, »hitre« in »državne«, pa se že pričinja (1987) izgradnja nove avtoceste, ki bo tudi potekala vzdolž celotne podolžne osi lovišča.

Vpliv relativno frekventiranih komunikacij, zlasti cestnih, se na divjad negativno odraža najmanj v naslednjih treh smereh: občutno zmanjšanje bivalnega prostora, kar posebej velja za avtocesto, vznemirjanje divjadi posebej ker ograjena avtocesta preprečuje naravne migracije divjadi, in končno prihaja do številnih fizičnih izgub zaradi povožene divjadi, bodisi da gre za smrt ali težke poškodbe. Vsako leto je veliko registriranih izgub zlasti zaradi povoženih zajcev, srnjadi in celo jelenjadi, precej pa tudi neznanih izgub.

Divjad v Lovski družini Grosuplje

Kriterij za poimenovanje določenih živalskih vrst z izrazom **divjad** je povzet iz veljavnega Zakona o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč.

Na splošno delimo divjad v stalno in pa občasno v lovišču živečo; pri slednji imamo v mislih predvsem selivsko perjad, manj pa tisto, ki v kratkih relacijah in občasno, vendar v glavnem časovno neregularno, imigrira (ali emigrira) v lovišče (npr. ris.).

Naglasimo lahko, da bodisi selivska perjad kot tudi migracijska divjad v lovišču LD Grosuplje nimata kvantitativno velikega pomena; čezenj namreč ne vodijo izrazite selivske poti ptic selivk.

V teh 40 letih, ki jih zajema pričujoči prikaz delovanja LD Grosuplje, žive ali pa so živele v njenem lovišču naslednje vrste divjadi, naštetje po sistematiki, kot jo uporablja navedeni lovski zakon:

1. Poljski zajec (<i>Lepus europaeus</i>)	23. Krehlja (<i>Anas crecca</i>)
2. Navadna veeverica (<i>Sciurus vulgaris</i>)	24. Črna liska (<i>Fulica atra</i>)
3. Navadni polh (<i>Glis glis</i>)	25. Priba (<i>Vanellus vanellus</i>)
4. Pižmovka (<i>Ondatra zibethica</i>)	26. Kljunač (<i>Scolopax rusticola</i>)
5. Lisica (<i>Vulpes vulpes</i>)	27. Kozica (<i>Capella gallinago</i>)
6. Rjavi medved (<i>Ursus arctos</i>)	28. Kragulj (<i>Accipiter gentilis</i>)
7. Hermelin (<i>Mustela erminea</i>)	29. Skobec (<i>Accipiter nisus</i>)
8. Mala podlasica (<i>Mustela nivalis</i>)	30. Navadna kanja (<i>Buteo buteo</i>)
9. Dihur (<i>Mustela putorius</i>)	31. Lunj (<i>Circus aeruginosus</i>)
10. Kuna zlatica (<i>Martes martes</i>)	32. Navadna postovka (<i>Falco tinunculus</i>)
11. Jazbec (<i>Meles meles</i>)	33. Gozdni jereb (<i>Tetrastes bonasia</i>)
12. Vidra (<i>Lutra lutra</i>)	34. Poljska jerebica (<i>Perdix perdix</i>)
13. Divja mačka (<i>Felis silvestris</i>)	35. Prepelica (<i>Coturnix coturnix</i>)
14. Divji prašič (<i>Sus scrofa</i>)	36. Navadni fazan (<i>Phasianus colchicus</i>)
15. Navadni jelen (<i>Cervus elaphus</i>)	37. Golob grivar (<i>Columba palumbus</i>)
16. Srna (<i>Capreolus capreolus</i>)	38. Poljska grlica (<i>Streptopelia turtur</i>)
	39. Turška grlica (<i>Streptopelia decaocto</i>)
	40. Golob duplar (<i>Columba oenas</i>)
	41. Šoja (<i>Garulus glandarius</i>)
	42. Sraka (<i>Pica pica</i>)
	43. Navadna kavka (<i>Coloeus monedula</i>)
	44. Siva vrana (<i>Corvus cornix</i>)
	45. Krokav (<i>Corvus corax</i>)

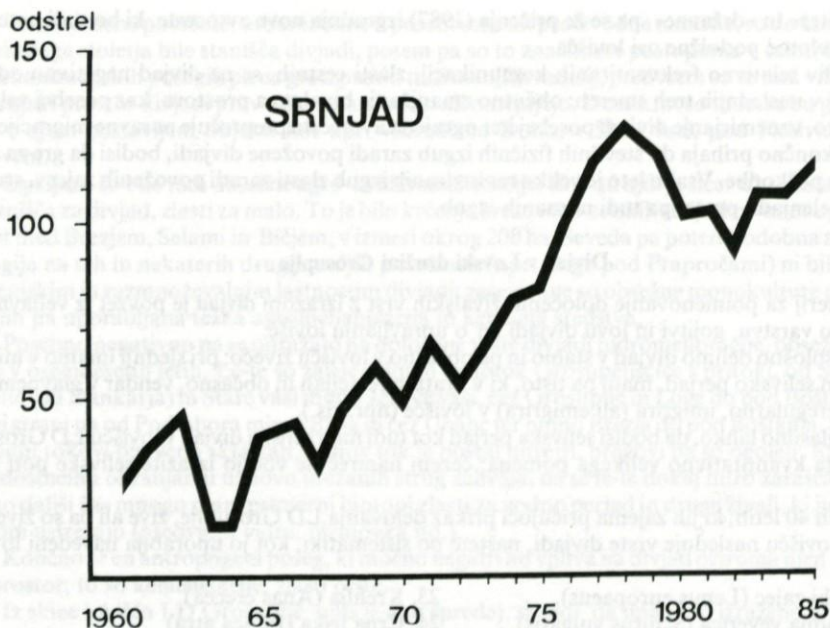
Od pernate divjadi pa:

17. Siva čaplja (*Ardea cinerea*)
18. Bobnarica (*Ixobrychus minutus*)
19. Bela štoklja (*Ciconia ciconia*)
20. Črna štoklja (*Ciconia nigra*)
21. Siva gos (*Anser anser*)
22. Mlakarica (*Anas platyrhynchos*)

Potem živi v lovišču še določeno število vrst sov, ki po lovskem zakonu vse spadajo med divjad, ni pa jih dovoljeno loviti.

Možno je, da se v lovišču nahajajo, občasno ali celo stalno, še kake druge vrste divjadi zlasti pernate.

Lovska organizacija je namreč izrazito usmerjena na tiste neštevilne vrste divjadi, ki so ekološko pomembnejše, medtem ko skrb za ohranitev redkih in ogroženih vrst ni pomembna, prav gotovo pa ne primarna. In vendar je eden predpogojev za tako skrb prav sistematično in nepretrgano zbiranje podatkov o opaženi, uplenjeni oziroma kako drugače ugotovljeni divjadi,

npr. o pojavu v lovišču, o gnezdenju in o drugih življenjskih manifestacijah. To bo evidentno tudi kasneje, ko bo dan prikaz odstrela divjadi. Ob teh ugotovitvah je za Lovsko družino Grosuplje mogoče reči, da smo zgoraj navedli vrste divjadi, ki so v obdobju preteklih 40 let v lovišču živele, nekatere celo v večjem številu, sedaj pa jih (najbrž) ni več ali pa so zelo redke. Med prve lahko štejemo vidro (zadnja je bila uplenjena l. 1968), divjo mačko in poljsko jerebico (zadnja registrirana uplenitev l. 1980), med močno ogrožene pa navadno postovko, prepelico, pa tudi gozdnega jereba in dihurja.

Odstrel divjadi je v almanahu LD Grosuplje prikazan za dobo 38 let, od l. 1948 do 1985. Kaže odstrel 18 vrst divjadi, to je vrst, ki štejejo za lovsko-ekonomsko pomembne oziroma pomembnejše — dominira srnjad, ki je v lovišču najpomembnejša vrsta divjadi — medtem ko odstrel drugih vrst, četudi je bil izvršen, ni predstavljen. Odstrel je za šest ekonomsko najpomembnejših vrst prikazan tudi grafično in to za dobo 1960—1985 (avtor M. Adamič).

Gojitev divjadi

1. Leta 1958 je LD Grosuplje nabavila 200 fazanjih jajc. Valile so jih kocklje. V lovišče je bilo izpuščenih 50 fazančkov. To je bila prva nasaditev fazanov, kasneje so sledile še druge. Leta 1969 je bilo vloženih 24 odraslih fazank in 5 fazanov. Leta 1973 pa je LD Grosuplje pričela vlagati večje količine fazanov; kupila jih je stare od 8 do 10 tednov, potem pa so jih lovci še skoro 2 meseca varovali v posebej zanje postavljeni ograji. Od tedaj so na jesenskih lovih lovili tudi fazanke. Leta 1973 je bilo vloženih 300 fazanov obeh spolov, leta 1974 350 in leta 1975 378 fazanov, nato vsa leta, do leta 1988 od 300 do 350 fazanov.

2. Leta 1952 je bilo nabavljenih v LD Pugled 30 jerebic obeh spolov in vloženih v lovišče.

3. V letih 1974 in 1975 je bilo nabavljenih deloma iz Bistre in deloma iz ZGD Fazan Beltinci okrog 110 rac obeh spolov in vloženih v vodo med ponovskim in brezjanskim mostom. V teh dveh letih se race niso streljale (sklep je veljal za vse LD Zveze lovskih družin Ljubljana). Nato se je vsako leto vlagalo v umetni bajer najmanj 100 divjih rac.

V letih 1963—1964 je bilo v lovišče izpuščenih okrog 50 zajcev obeh spolov, uvoženih iz ČSSR oziroma iz Vojvodine.

V almanahu ob 40-letnici LD Grosuplje je podana tudi kratka analiza odstrela divjadi od 1948 do 1985.

1. Število zajcev, za katere lovišče Lovske družine Grosuplje ekološko le deloma ustreza (veliko je gozda, dosti je padavin), periodično občutno varira, kot je nasploh opaziti pri zajcu.

2. Lisic je v drugi polovici obravnavanega obdobja občutno več, kot jih je bilo prej; verjetno si to lahko razlagamo s tem, da se je povečalo število druge divjadi in da so nastala nekontrolirana odlagališča gospodinjskih in industrijskih odpadkov (hrana). Vendar je steklina, kot tudi prizadevanje lovcev, lisico razredčila v zadnjih letih do zmerne številčnosti.

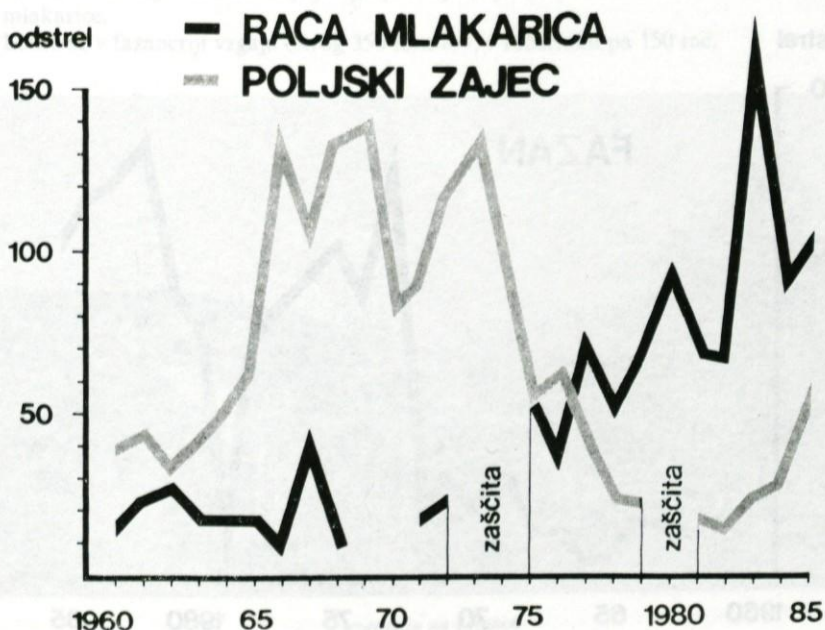
3. Odstrel srnjadi se je pričel praviloma leta 1949, pred tem pa je veljala prepoved odstrela parkljaste divjadi za vso Jugoslavijo. Prvih 15 let je bil ta odstrel majhen; značilno je, da so odstreljevali malo mladičev. Odstrel je pričel rasti pred 20 leti in leta 1972/73 je bil pri srnah ter mladičih enak odstrelu srnjakov; od tedaj dalje se odstrel mladičev večja. Sedaj se strelja srnjad v pravilnem spolnem razmerju.

4. Jelenjad so pričeli odstreljevati leta 1959. Prej je bila jelenjad v lovišču redka, med II. svetovno vojno najbrž ne, potem se je pojavila v večjem številu, najbrž s Krima, deloma morda tudi iz Suhe krajine.

5. Dlakasta divjad, ki je v lovišču vseh 40 let, vendar ni ravno številna, je poleg divjega prašiča, dihurja in jazbeca ter druge zgoraj obravnavane divjadi še naslednja: veverica, polh, pižmovka, kuna belica in kuna zlatica, hermelin, vidra in divja mačka.

6. Glede divje race mlakarice je treba pripomniti, da jo je Lovska družina Grosuplje (in pa tudi druge LD v zvezi lovskih družin Ljubljana) pričela načrtno gojiti, tako da race nabavlja in jih vloga v lovišče, lovci jih dodatno krmijo, odstrel pa je številčno omejen.

7. Največji gojitveni napredek je opazen pri fazanih. Prvih 10 let fazana načrtno vlagati. Odstrel se je večal, največji uspehi pa so bili doseženi, ko je vlaganje fazanov potekalo tako, da so nabavljene fazančke lovci še nekaj tednov obdržali v posebej zanje postavljeni ogradi.

Gojitev divjadi v Lovski družini Grosuplje

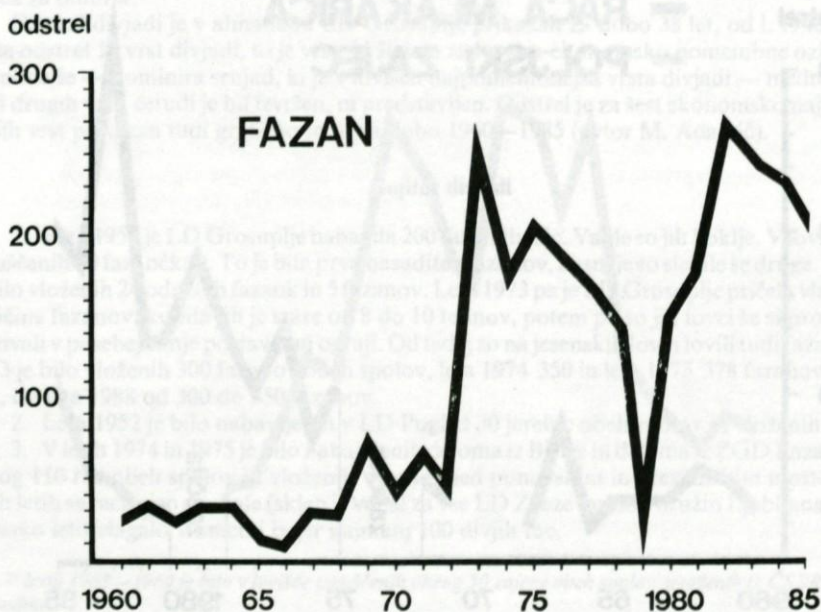
Skrb za divjad se v slovenski lovski organizaciji izraža v tako imenovani **gojitvi** divjadi. Le-to označuje, kot že rečeno, usmerjenost na lovsko-ekonomsko pomembnejše vrste divjadi. To pa je celo v določenem nesoglasju z aktualno lovsko zakonodajo (Zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč), ki ima že v svojem naslovu naglašeno **varstvo** divjadi.

Med osnovne dokumente gojitve divjadi sodi (petletni) lovsko-gospodarski načrt, na temelju katerega se potem pripravljajo letni načrti gojitve. Pri tem je lovška družina obvezna upoštevati še nekatere dogovore. To so v prvi vrsti (republiške) smernice za gojitve divjadi in dogovori v okviru krimskega lovsko-gojitvenega območja, v katerega spada tudi Lovska družina Grosuplje, skupaj z drugimi 15 lovskimi družinami. Preden so bila po zgoraj navedenem lovskem zakonu organizirana lovsko-gojitvena območja, je lovišče, skupaj z osmimi družinami, pripadalo občinskemu lovskemu bazenu.

Lovsko-gospodarski načrti niso usmerjeni ekološko, vsaj ne izrazito prednostno, torej v varovanje naravnih oziroma čim naravnejših biotopov, čeravno je citirani lovski zakon tudi v tem pogledu naprednejši. Vendar pa je praktična gojitev divjadi v lovišču, vsaj kar zadeva (ekonomski in ekološki) odnos divjad-okolje, na zadostni višini. Za to gre predvsem zahvala odstrelni praksi pa tudi politiki, ki ne sloni na biološko-ekološki »štednji«
pri vrstah divjadi, ki (lahko) prizadevajo ekonomske, pa tudi ekološke škode (srnjad, jelenjad, divji prašiči) — kot je to primer v mnogih drugih lovskih družinah — pač pa teži k ustrezni usklajenosti; določena ovira pri tem je trenutno politika krimskega LGO, ki ovira primeren odstrel divjih prašičev.

Kot že rečeno, pa je premalo skrbi posvečene ohranitvi redkih in ogroženih vrst divjadi in s tem v zvezi ohranitvi ustreznih življenjskih prostorov (habitatov). To izrazito velja za habitate vidre, saj so zaraščeni in počasi tekoči vodni habitati »meliorirani«
tako, da je grmovje odstranjeno, vrezani so kanali s hitro tekočimi vodami, kar vse je za vidro negativno, poleg še drugih okoliščin (intenzivno ribištvo, vznemirjanje, polucija idr.).

Zaradi lova in gojitve divjadi, pa tudi v širše namene, ima LD Grosuplje poleg lovskih prež in krmišč za divjad tehnično izgrajeni **dve središči**; tisto ob cesti proti Ilovi gori ima izrazito društveni in tudi družabni značaj, drugo, na Uhancu, pa lovsko-gojitvenega.

Ob cesti na Ilovo goro je LD Grosuplje l. 1959 začela graditi svojo lovsko kočo, ki je bila dokončana in odprta 1. maja 1960. Prvotno je koča imela le dva večja prostora, poleg teh pa še nadstrešni odprt prostor, kamor so se lahko okoliški lastniki gozdov, ki so delali v gozdu, s svojimi vpregami zatekali pred neurjem. Pri roki jim je bila tudi ročna vodna črpalka, nameščena zunaj na steni koče, da so lahko zase ali za vprežno živino načrpali vodo (»strešnico«).

Sčasoma in ob splošnem družbenem napredku smo objekt dograjevali. Že naslednje leto je bil nadstrešek predelan v tretji prostor (sobo), pod kočo pa je bila zabetonirana ploščad, predvsem za plesišče. Tako je lovska koča dobila širši pomen, zlasti ker je, od jeseni 1961 dalje, bila ob nedeljah na razpolago tudi občanom, turistom, gobarjem idr. V poletnem času je Lovska družina uvedla prostovoljno in brezplačno dežurstvo svojih članov pri koči. Nedaleč nad njo vrh hriba stoječi spomenik partizanskim bojem z Nemci pri Ilovi gori je LD Grosuplje sprejela v svoje varstvo. Spominu na te boje je posvetila tudi l. 1979 ustanovljeno strelsko tekmovanje Pokal Ilova gora. To je bilo mogoče, ker je bilo izgrajeno sodobno strelišče (trap in za kroglo) z vsemi potrebnimi objekti in pripravami. Med lovsko kočo in streliščem je l. 1980 postavila tkim. »pokrito ognjišče«, tj. s strešno opeko pokrit odprt prostor, sredi katerega je obzidano ognjišče, okrog njega pa klopi. Lovci ga uporabljajo ob lovskih posvetih, ob odmorih po lovu in ob slabem vremenu, na razpolago pa je tudi drugim občanom. Objekt je kopija ognjišč, ki smo jih videli na notranjskem Snežniku, kjer so jih postavili gozdarji. Le-ti se vanje shajajo ob počitku in ob slabem vremenu. Neposredno pod lovsko kočo je postavljeno še gospodarsko poslopje, prvotno enostavno, od l. 1986 pa v celoti izgotovljeno; v njem je kuhinja s sodobno opremo, klet, drvarnica in stranišče na izplakovanje z vodo. Zaenkrat so vsi ti objekti še brez električne napeljave.

Drugo središče, na Uhancu, sestavljajo trenutno trije objekti: lesena hišica z dvema prostorama, od katerih je eden za lovca, ki »dežura« pri fazanih, drugi pa je shramba za fazansko krmo in razno orodje.

Blizu te hišice stoji fazanerija Lovske družine Grosuplje. Predstavlja jo z žičnato mrežo zagrajen prostor v izmeri čez tisoč m², ki je sedaj tudi zgoraj pokrit (zaprt) z žično mrežo, medtem ko do pred petimi leti še ni bil. Znotraj te mreže je grmovje oziroma nizko drevje, približno tretjina pa je čistina. Objekt služi za vzrejo mladih fazanov (kebčkov), ki jih Lovska družina nabavi v katerem od vzrejališč fazanov v Sloveniji, jih potem vzreja do lovne zrelosti in izpušča v svoje lovišče. Nekoliko dlje od fazanerije je ograjen bajer, kjer na podoben način kot fazane, vzrejajo race mlakarice.

Letno se v fazaneriji vzgaja okrog 350 fazanov, v račarniku pa 150 rac.

Fazanerija na Uhancu

Pomoč oziroma sodelovanje Lovske družine Grosuplje pri strokovnem in raziskovalnem delu.

Glede na svoje tehnične in kadrovske potencialne je LD Grosuplje sposobna nuditi tudi te vrste pomoč, kar je v preteklem obdobju večkrat dokazala.

Njeni člani so v domačem in tujem tisku objavili večje število strokovnih in znanstvenih člankov in razprav (bilo bi koristno nekoč vse to povzeti v posebnem pregledu).

Pripravili so številna predavanja lovcem oziroma lovskim strokovnjakom doma in v zamejstvu, bodisi v obliki priložnostnih predavanj ali pa v okviru institucionalnih vzgojno-izobraževalnih programov.

Lovska družina Grosuplje je tudi nastopila na dveh lovskih razstavah. Ob svoji 30-letnici je l. 1976 v prostorih Osnovne šole Louis Adamič na Grosupljem pripravila obsežno in kvalitetno lovsko razstavo, namenjeno občanom, predvsem šolarjem. Leta 1972 je v okviru slovenske lovske razstave v Mariboru pripravila poseben oddelek, kjer so bile prikazane trofeje (rogovje) srnjakov, uplenjenih v njenem lovišču od l. 1950 do 1972. Trofeje, skupaj 132, so bile razvrščene po petletnih intervalih, od l. 1961 pa po dveletnih in za ta čas prikazane njihove točkovne vrednosti (po mednarodni lestvici). Bilo je:

1950 — 1955 (10)	— 72 točk
1956 — 1960 (16)	— 75 točk
1961 — 1962 (10)	— 80 točk
1963 — 1964 (10)	— 63 točk
1965 — 1966 (11)	— 74 točk
1967 — 1968 (23)	— 79 točk
1969 — 1970 (26)	— 73 točk
1971 — 1972 (26)	— 71 točk

Med temi srnjačimi trofejami jih je bilo šest ocenjenih z več kot 100 točkami, med njimi pa so tri prejele medalje: dve srebrni (125,55 točk, 115,75 točk) in eno bronasto (110,54 točk).

Pomoč oziroma sodelovanje Lovske družine Grosuplje pri znanstveno-raziskovalnem delu je bilo raznovrstno.

Že leta 1955 se je pričelo zbiranje in pošiljanje v preiskavo poginule divjadi na Inštitut za zoohigieno in patologijo divjih živali Biotehniške fakultete v Ljubljani. V poročilu o boleznih divjadi v Sloveniji, ki ga je predstojnik tega inštituta prof. Valentinčič pripravil za obdobje desetih let (1955—1965) in objavil l. 1966/67 v reviji *Lovec*, je zapisano, da je bilo v tem času iz lovišča Lovske družine Grosuplje v preiskavo poslano 34 glav poginule divjadi raznih vrst. To je bilo daleč največ med vsemi 205 lovskimi družinami, ki so v tem obdobju v preiskavo poslane 871 trupel poginule divjadi, kar je v povprečju nekaj več kot štirje kosi na lovsko družino.

Poginulo divjad ali pa njene dele je Lovska družina tudi kasneje pošiljala v preiskavo na navedeni inštitut, kar je pripomoglo tako proučevanju kot ugotavljanju bolezni divjadi Slovenije in njihovim gibanjem.

Mimo zbiranja in pošiljanja v preiskavo trupel poginule divjadi pa so iz lovišča LD Grosuplje črpali podatke tudi avtorji različnih raziskovalnih tem.

Ing. Miha Adamič, sam član te lovske družine in pa sodelavec Gozdarskega inštituta Slovenije, je preučeval prehrano divjih prežvekovalcev in v ta namen je potreboval vampe in hrano v njih. Dogovoril se je z lovci, predvsem z Jankom Galetom in njegovim očetom, ki so potem jemali in spravljali v kozarce s formalinom vampe oziroma dele prebavil srnjadi in jelenjadi. Avtor je na ta način zbral veliko gradiva, ga v laboratoriju preiskal in analiziral, dobljene podatke pa uporabil pri svoji študiji o prehrani divjih prežvekovalcev.

Na inštitutu za zoohigieno in patologijo divjadi se je, med drugimi, leta 1982 vpisal na diplomski študij »Zdravstveno varstvo in gojitev divjadi« tudi diplomirani veterinar iz Iraka po imenu Muntasir Omar Abdul Aziz Al-Ani. Za magistrsko nalogo mu je bila odobrena tema »Kokcidiji pri srni, zajcu in fazanu«. Za zbiranje materiala, ki ga je za ta študij potreboval, se je obrnil tudi na Lovsko družino Grosuplje. Potreboval je debela črevesa z vsebino odstreljene srnjadi v teku vse lovne dobe in pa iztrebke srnjadi v teku vsega leta, ki jih je bilo treba zbirati v

lovišču v čimbolj svežem stanju. Od uplenjenih zajcev je potreboval čreva, iz narave pa prav tako zajčje iztrebke. Oboje je v potrebnih količinah, s pomočjo članov LD Grosuplje dobil, seveda tudi iz drugih delov Slovenije. Tako je lahko aprila 1985 uspešno zagovarjal svoje magistrsko delo »Kokcidiji pri srni, zajcu in fazanu v SR Sloveniji«, v katerem je med drugimi navedel kot vir pridobivanja materiala za proučevanje tudi lovišče LD Grosuplje.

Leta 1984 je Marko Vilfan, član Lovske družine Ig in bivši član LD Grosuplje, prijavil na VTOZD za živinorejo Biotehniške fakultete v Ljubljani diplomsko nalogo z naslovom »Vpliv prehrane na rast in morfološke značilnosti fazanov«. Nalogo je opravil pod mentorstvom prof. J. Žgajnarja z Inštituta za prehrano imenovane VTOZD.

Tudi on je potreboval pomoč Lovske družine Grosuplje, in sicer iz njene fazanarije na Uhancu, ki stoji in uspešno deluje že desetletje. Tako je bil, ob sodelovanju članov te komisije, objekt fazanarije razdeljen na dve enaki polovici s približno enakim številom fazanskih kebkov v vsaki polovici, ki pa so bili vsi last Lovske družine Grosuplje. Le-ta je na eni polovici krmila fazane na ustaljen način, ki se je pokazal uspešen, diplomant Vilfan pa jih je v drugi polovici objekta krmil s krmo, pripravljeno na VTOZD za živinorejo BF. Po končanem poizkusu je posebna komisija, sestavljena tudi iz članov Lovske družine Grosuplje, v sami fazanariji obe skupini fazanov pregledala in ocenila. Rezultati so razvidni iz diplomskega dela, ki ga je Marko Vilfan uspešno zagovarjal januarja 1985 — in si s tem pridobil naziv inženirja agronomije — in v katerem je v samem uvodu naslednja zahvala:

»Biotehniška fakulteta, VTOZD za živinorejo, se vodstvu in članom Lovske družine Grosuplje lepo zahvaljuje za pripravljenost in pomoč pri izvedbi poskusov s fazani v zrejališču na Selih pri Grosupljem v poletju in jeseni 1984.«

Vse so to prispevki k razvoju znanstvenega dela in znanstvenih dosežkov domače in tuje znanosti na področju divjadi, ki so bili zabeleženi tudi na mednarodnem področju.

LJUDSKI PRIPOVEDNIK FRANC JAKLIČ-PODGORIČAN

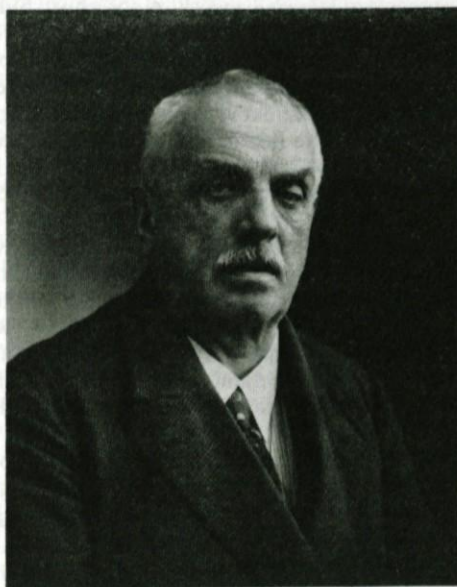
Ob petdesetletnici smrti

*Štefan Barbarič**

Rodna pokrajina na svoj način označuje ljudi, jim v večji ali manjši meri vtisne neke značilne skupne poteze. Leta in kraj, v katerem je človek zbiral prve vtise, pogosto opredelijo njegovo duševnost, ga z vrstniki mladosti trajno povežejo. Če to velja na splošno, je tembolj veljalo v prejšnjih, starih časih, ko so ljudje pretežno živeli na vasi. Odmaknjeni hrupu in napeti naglici velikih mest so si ljudje na vasi izoblikovali posebna pravila obnašanja in druženja, kar so predajali kot dediščino naslednjim rodovom. S tem da so vzdrževali bližnje in neposredne stike, so si vaščani ustvarili in so občutili večjo povezanost, močnejšo zavest skupnosti.

Občutje pripadnosti rojstnemu kraju in njegovemu pokrajinskemu okolju že izza davnine razgibava miselni in čustveni svet književnih in drugih tvorcev. Delovalo je v njih pogosto še v stopnjevani meri v primerih, kadar jih je življenje zaneslo stran od domače dežele. Zgled za to so tudi ustvarjalci, ki so izšli iz dobrepoljskega območja in iz širše Suhe krajine. Ni jih malo; dovolj, da spomnimo na dva Jakliča iz Podgorice, ljudskega pisatelja Franca (o katerem govori ta spis) in njegovega bratranca Josipa, ki je pokazal poseben talent, a je zgodaj umrl (1872—1894), ter na brata Kralja, znamenita slikarja v našem stoletju, Franceta in Toneta, doma iz Zagorice.

Obravnava pripovednega dela Franca Jakliča deli njegove povesti na dva razvidna dela: na domačijsko fabulistikó, táko, ki skuša vzbuditi duha, srčni utrip in jezikovno barvitost ljudi, živčeh in na konkretnem podeželju, in na zgodovinsko zvrst, ki črpa iz preteklosti. Po obojem je Franc Jaklič-Podgoričan znan v slovenski literarni zgodovini.

*dr. lit. ved, Ljubljana, Yu 61000, Rožanska 3, Slovanska knjižnica, ravnatelj

Jaklič je bil z dobrepoljskim okolišem in s Suho krajino življenjsko povezan: rojen je bil v Podgorici 1868, po učiteljsku v Ljubljani in kratkotrajni zaposlitvi na več krajih je učiteljeval in vodil šolo (ter organiziral zadržno in prosvetno dejavnost) v Dobrepoljah polnega četrta stoletja med letoma 1893 in 1919, nazadnje je živel v Ljubljani, kjer je umrl zadnji dan l. 1937. Kot enega prvih dominsvetovskih pripovednikov se ga je spomnil v nekrologu I. Grafenauer v Domu in svetu 1937/38.

Iz navedenega je razvidno, da Jakliču dobrepoljska kotlina ni bila samo življenjska izhodnica, ampak je tam preživel tako v poklicu kot v izvenpoklicnem javnem delovanju večji del svoje tvorbe. Kako neločljivo je Jaklič spojil svojo literaturo z rodno deželo, priča pisateljski pridevek Podgoričan, ki ga je začel uporabljati že v prvih letnikih Doma in sveta. Čeprav je Jaklič predhodno nastopil z nekaterimi drobnimi spisi v tržaški Edinosti in je za prvi letnik Lampetove revije prispeval folkloristični zapis Kranjske muhe so pa hude! (soroden z Jurčičevo epizodo s sršeni pri muljavski cerkvi v Juriju Kozjaku) ter je v drugem letniku prav tam objavil skrajno začetniško zasnovane Spomine s slovenskega juga (kdo ve kolikih že ponovljena zgodba o turškem nasilju, ki je iz nejasnih razlogov naslovljena »spomini«), pomeni za Jakliča pravi vstop v literaturo letnica 1890. Tega leta mu je Lampe priobčil dvodelno **Selsko sliko**, ki predstavlja neidealizirani kmečki svet domače pokrajine.

To pokrajino uvodoma prikazuje takole:

— Poseben del Dolenjske, ločen po visokih gorah od sosednjih krajev, je Suha krajina. Svet je podoben bližnjemu Krasu, ker ima premnogo jam in zemskih predorov. Tu ni potokov in tudi studencev je malo, vendar svet ni tako gol in zapuščen kakor na Krasu. Gore pokrivajo prostrani zeleni gozdi, ravnina je pa obdelano polje s prijaznimi seli, kjer živi veseli Krajinčan življenje kmeta — trpina.

Dasi polje ni nerodovitno, vendar pridelek ne zadostuje gosto naseljenemu prebivalstvu, katero se mora izvzemši malo rokodelcev živiti od poljedelstva, kajti drugih dohodkov nima Suha krajina. Tu nimajo obrti in zanjo potrebnih snovi: vodne sile, rud in premoga; tu ni železnice in dobrih cest, kar bi pospeševalo kupčijo.

(Opomba: Železnica proti Kočevju je stekla kmalu potem, l. 1893).

V nadaljnjem pisatelj spregovori še o civilizacijski zapuščenosti Suhe krajine (v vsej Krajini samo ena pošta!), nakar v dvojni okvirni sliki pušča polno besedo zgovornim očancem iz Zagorice in Podgorice. Čar takemu pripovedovanju, namenjenemu zbranim poslušalcem na izbranem mestu, so dajale nevsakdanje zgodbe, vzete iz življenja vaških posebnežev, ob tem junačenja odsluženih vojakov ali dogodivščine posameznikov, ki jih je tako ali drugače zaneslo po svetu.

In res, tudi če danes vzamemo v roke Jakličevo Selsko sliko, se sicer spomnimo zgodnjega Jurčiča in nekoliko še Trdine, v celem pa je ta »slika« pristno in živo pričevanje o ljudeh dobrepoljske doline. Ton, ki ga je Jaklič še tolikokrat pozneje obnovil v različnih variacijah, je nesporen dokaz pisateljevega talenta in njegove pisateljske individualnosti.

V istem letniku Doma in sveta je Jaklič objavil še zgodovinsko povest **Luka Vrbec**. S posegom v čas protestantizma in zgodbo, umeščeno v domačo okolico, je Jaklič opozoril že zgodaj na drugi vir svojega pisateljstva, na fabuliranje, naslonjeno na zgodovinske dogodke. (O tem več v drugem delu.)

Naslednjega leta (1891) se je Jaklič povzpel v prvo vrsto tvornih pisateljskih moči. Cikel **Naši vaščani**, objavljen v Ljubljanskem zvonu, s svojimi dvanajstimi kratkimi prozami, po svoji zvrsti in zasnovanosti v marsičem spominja na klasične primere Kersnikovih Kmetijskih slik in Tavčarjeve vrste Med gorami.

Gotovo podobe domačinov, zbrane v ciklu Naši vaščani, presegajo običajne orise posebnežev. Novejša literarna zgodovina je odkrila v ciklu marsikaj, kar to kratko prozo povzdigne nad povprečje, predvsem nad njegove lastne rahločutno-čustvene prikaze ljudi in dogodkov v vrsti **Podobe iz naroda** (Dom in svet 1890 in 1891, med drugimi avtorji pripada Jakliču sedem »podob«, med njimi avtobiografski **Babica** in **Materina smrt**). Bolj kot kaj drugega so Naši vaščani upodobitve bridkih usod, ki tako ali drugače spremljajo tolikere dobre, nepokvarjene in nikomur škodljive ljudi (gre predvsem za moške, ker je v vsej seriji samo ena, zadnja, osredotočena ob ženski).

Ljudski umetnik Satanček, ki pri rezljanju kipcev za znamenja tekmuje s Tilhom, se pri izdelavi Križanega zamudi ter se pri končnem oblikovanju ureže v zapestje, nakar izkrvavi, je naravnost izvrsten portret ljudskega podobarja. In nazadnje je dobil v oltarju mesto Tilhov Križani, sam Tileh pa je Satančkovega prebarval in ga prodal kot svoj izdelek stran v hribe. Ali Tkalčev Anton! Zgodba o tragični, neizpolnjeni ljubezni: njegovi starši preprečijo zvezo med mladima, ker je Antonova izvoljenka Manica siromašna, ga poroče proti njegovi volji z nezaželenim dekletom; jezika in osorna žena ga spravi ob um, tako da se začne potepati in se nazadnje pobije po skalah. Ti ljudje, ki so — kot povedo komentatorji — večidel povzeti po živih modelih, dejansko predstavljajo obogatitev galerije dolenskih ljudskih likov.

Že pri Tkalčevem Antonu je Jaklič nastavlil vprašanje, ki se ga je dotaknil istega leta v manj izdelani povesti **Na Samovcu** (Dom in svet 1891), to je tema prisiljenih porok, sklenjenih iz posestvenih razlogov po volji staršev. Temo je odlično obdelal že Jurčič v Sosedovem sinu (s srečno rešitvijo, ko nevesta pobegne od oltarja). Motiv prisiljenih ženitev se je pri Jakliču pojavljal precej pogosto, tako z nesrečnim izidom (Vaška pravda, epizodno sicer, toda izrazito tragično, saj »žabarski kralj« uniči ženo in umre v ječi) kot s srečnim koncem (Svatba na Selih, kjer lovec Egidij dospe ravno zadnji hip, da prepreči možitev svojega dekleta z drugim). Ob teh prisiljenih ženitvah, ki jih po vsem videzu ni bilo malo, je Jaklič zapisal: »Na svetu bi bilo vse dobro in dokaj menj nesrečnih zakonov, ako bi se ženin in nevesta poiskala sama! Tako pa, ker očetje samovoljno sklepajo zakone svojih sinov in hčera, ker tako rekoč tržijo z njimi, združijo dostikrat mladeniča in deklico, ki se ne marata, ki se niti poznala nista in se nikdar ljubila ne bodeta. Dosti ljudij je tako nesrečnih do groba.« (Tkalčev Anton.)

Kakor je razvidno iz dveh Jakličevih naslednjih besedil, je vaška tema ostajala še nadalje v ospredju. Primerjajmo že naslove: **Vaška pravda** (DS 1892) in **Vaški pohajač** (DS 1893). Prva zgodba, v kateri se dobrepoljski vaški sosedje preko štirih desetletij spopadajo in pravdajo zaradi malovrednih travnikov, bi izzvenela kot groteska, če ne bi vsebovala trpkе zgodbe o usodi »žabarskega kralja« (ki smo jo pravkar omenili). Literarno gledano je posebej zanimivo — kar pride do izraza še v marsikaterem Jakličevem pisanju — da se pisatelj sklicuje na vire: »Resnico sem zajemal iz starih, zamazanih sodnijskih pisem in pa iz velike, zaprašene knjige, kamor se je natančno pisala ta ... pravda, ob njih še na pričevanje starih ljudi.« Janez Logar, urednik prve knjige Izbranih spisov, je v te knjižne vire sicer podvomil, kljub temu je tudi sam opazil dokumentarne povezave z dolgotrajno pravdo, ki je razdvajala prebivalce štirih dobrepoljskih vasi.

Tudi **Vaški pohajač** se sklicuje na verodostojen dokument, na latinsko pisano kroniko, v kateri je ob datumu iz l. 1863 omenjena nasilna smrt Hijeronima Hlebca v vasi Korito, ki je sledila njegovemu požigu vasi. V malokateri povesti je Jaklič nakopičil tolikšno število negativnih značajev kot prav v tej: Jerom je res izgubljena eksistenca, ljudomrznež, ki se celo ob očetovi zadnji uri klati naokrog, ker noče očetu odpustiti, da ga je proti njegovi volji dal v šole, v mesto, kjer ga je gospodinja stradala in tepla. Tako je Jerom v svoji končni posledici ob vsej svoji izgubljenosti žrtev okolja, ki ga je (z redkimi izjemami) obsodilo in izvrгло.

Naslednje leto (1894) je Jaklič objavil v Domu in svetu »kmečko-sliko« **V pustiv je šla in pravdarsko zgodbico Petelin**, za Zvon pa je odbral pred časom napisano povest **Svatba na Selih**. »Kmečka slika« o ženi, ki je po prepiru zapustila moža in se z otrokom naselila pri starših, dokler nista oba z možem premagala kujave užaljenosti, je po zasnovi preprosta, da bolj ne more biti, vendar je v vsej svoji pripovedni celosti pravi biser občutenosti življenjskih odnosov na vasi. Groteskne zgodbe o petelinu se drži poanta, dodana na koncu, »kako znajo biti ljudje malenkostni in kaj(da) je tako imenovana resnoba«. O motivu Svatbe na Selih smo že besedo rekli, dodati velja še to, da je v tej zgodbi Jaklič segel izven ožjega območja Suhe krajine, ker je dejanje umestil v okolico Roba in na planoto okrog Krvave peči.

Na posebno prizorišče se spuščata dve povesti, ki ju je Jaklič objavil v Domu in svetu 1895. Vse kaže, da sta oba glavna junaka vzeta iz resničnosti (pr. uvodne stavke k 2. pogl. Vojvode: »Ti, ljubi moj Gregor Sraka! Kdo ve, kaj porečeš, kadar zveš, kaj pišem o tebi? Ali se boš tudi ti rotil name, kakor se je Kobaležev Matija, ko je ob mizo tolkel in vpil: 'Le tega ne k nam, le tega ne, ta nas bo vse popisal!' Ali me boš spraval v nesrečo, kakor me je hotela Poličarjeva Micika — Bog jo potolaži v prehudi jezi — ki mi je pretila s tožbo? ...«).

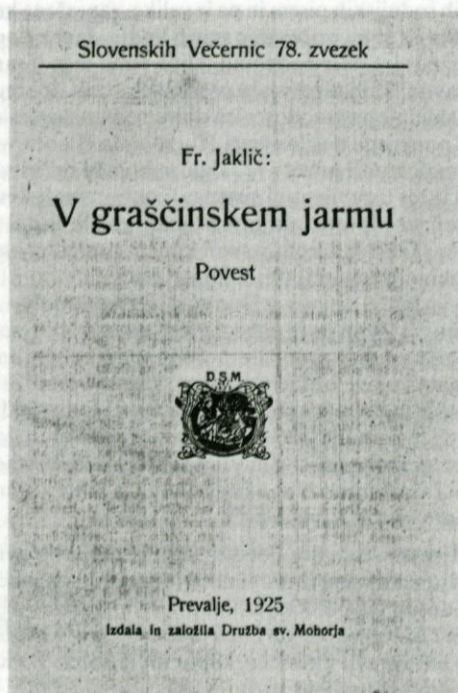
Naslova povesti sta izbrana po dveh osrednjih osebah, to sta **Lepi Tonček** in **Vojvoda**, obe zgodbi se lotevata primerov verskega zanesenjaštva, v prvem gre za izvincerkvene pobožnosti vernikov in nelegalizirano zbiranje denarja za samostan, čemur se posveča versko zamaknjeni Tonček; druga povest pa prikazuje romanja, ki jih vodi »vojvoda«, ta kljub obljudi devištva — kakor terja njegova vloga — izgubi oči ob neki mladi romarici, pa mu ponesrečena snubitev in ženski klepet kmalu zbijeta iz glave zaljubljeno vrtoglavost. Pisatelj je vnesel v zgodbi, ki sta svojiski že po motiviki, precej živahnega temperamenta in igrivost dialoga.

Če pustimo ob strani manj vidne spise (Lončar, Pred petdesetimi leti), pomeni spet določen vzpon Jakličevega pisateljstva folkloristično obarvana »krajinska idila« **Sin**. Starinskost pokrajinskih (patriarhalnih) običajev je pisatelj označil že z mednaslovi: Menda bomo zibali, Bog daj, da bi moralo biti vina dve lodrici, Pri Košičkovih se je peč podrla, Mati, vzeli smo vam ajda, prinesli pa kristijana, nate ga!, S pogačo so tukaj, Otrok je bolan, Botrinja, Peterčka nesi okoli oltarja ... Vsa zgodba je prepletena s pisano zbirko ljudskih navad in verovanj, kot npr. da v kopel, pripravljeno za dojenčke, namešajo kozarec gnojnice, da bi tako bil otrok varen pred nalezljivimi boleznimi. Ob tej idili omenimo kot zanimivost, da je v istem letniku Doma in sveta Jaklič objavil sliko skrajne posurovelosti nekih zakotnih vaščanov (**Dražani**).

V nadaljnjih Jakličevih prozah je opazna ista dvojnost: ob vse bolj prodirajoči socialni in moralni kritiki starih napak in novih razvad (Iz našega kota, DS 1898; Naša dekleta, Koledar Moh. družbe 1902) je pisatelju po dolgem (politično in društveno angažiranem) presledku uspelo za konec pisateljjevanja napisati še sočen slavospev starodobnemu vaškemu življenju. To je **Nevesta s Korinja** (Mladika 1922, v knjigi v Gorici 1926, z ilustracijami Franceta Kralja).

II

Doba, v kateri je Jaklič doraščal in se začel seznanjati z literaturo, je bila pretežno usmerjena v sodobnost in k družbeni kritiki. Vendar so ob tej programatični književni naravnosti k družbenokritičnim vprašanjem dobila vidno mesto tudi prizadevanja, literarno prikazati posamezne odseke ali osebnosti iz preteklosti.

Poleg znanih primerov (Jurčič, Slovenski svetec in učitelj, prvi obj. del 1886, Tavčar, Vita vitae meae, Janez Sonce, Grajski pisar) naj omenimo iz začetka 90. let Detelov roman Pegam in Lambergar, istega pisatelja povest iz časa francoske Ilirije Hudi časi (DS 1894) in iz istega letnika Lampetove revije obsežen zgodovinski roman I. Kraljeva (Janeza Janežiča) Gospa s pristave (ki z znanjem in z domišljijo posega v veliko politiko iz konca 14. in začetka 15. st., katere nosilci so bili predstavniki habsburške hiše, v številni Ernesta Železnega in milanske vojvode Viscontije).

Nič čudnega, da se je tudi Jaklič ogrel za fabuliranje, naslonjeno na zgodovinsko dogajanje. Prednostno mesto so dobili nemirni dogodki v času reformacije: **Luka Vrbovec** (DS 1890) in kmečkih uporov **Ljudska osveta** (DS 1892).

Zgodovinska povest Luka Vrbec je bila objavljena, ko se je Jaklič v literaturo pravzaprav šele usmerjal, pri njegovih dvaindvajsetih letih. Lotiti se literarne obravnave verskih trenj in spopadov med katoličani in luteranci je bilo za nastopajočega pisatelja nemalo drzno in — zaradi zapletenosti problematike — dokaj tvegano početje. Zunanje možnosti, da bi se stvarjem približal v širšem študijskem kontekstu, Jaklič ni imel. Zato je treba piscu priznati, da je v izvedbi nelahke književne naloge mnogo bolj uspel, kot bi bilo — upoštevaje navedene okoliščine — pričakovati; ne glede seveda na nekatere začetniške pomanjkljivosti.

Ugodno za avtorja je predvsem to, da je zgodba izdelana z jasno določitvijo okolja (dobrepoljska okolica in Turjaški grad) in časa. Nekaj oseb je znanih iz zgodovine, predvsem Jurij Dalmatin, ki ga pisec — v skladu z ljudskim izročilom, na katerem je do neke mere gradil tudi Jurčič znano povest — napačno enači z Jurijem Kobilom. Jaklič je moral imeti v rokah stare protestantske knjige, ker je izbiral vsakemu sedmih poglavij motto iz Dalmatina (v izvorni pisavi). Pisatelj že v začetku navaja vrsto podatkov o protestantskem gibanju in se ob določenih pridržkih jasno in naravnost odloča za pozitivno oceno literarne in jezikovnokulturne dejavnosti slovenskih reformacijskih piscev (štirje glavni pisatelji so imenoma navedeni in zelo splošno označeni). Jakliču v prid govori tudi prikazovanje Dalmatina, ki je ob ribniškem arhidiakonu gospodu Meruli vidna pozitivno izrisana in dostojanstveno delujoča osebnost povesti. Drugi predstavniki protestantizma so podpovprečnega kova: Krištof Turjaški, plemič in zaščitnik Dalmatinov, sam sebi priznava, da plemiči niso pristopili k luteranstvu toliko iz vneme in iz idealizma, marveč jih je močno mikalo cerkveno premoženje («Ako bi ne smeli po novi veri pograbiti cerkvenih posestev, kdo bi se menil zanjo ...» III. pogl.) Naslovna oseba, dobrepoljski župnik Luka Vrbec, je v verskem pogledu slabič, prehaja od ene strani k drugi, še najbolj ga pri protestantih mika ukinitve celibata; predikant Šoba, ki pridobi Vrbcu, je kljub Dalmatinovi pohvali njegove gorečnosti motovilež in kot tak nesrečno konča pod ledom Krke, ko hoče uteči preganjalcem.

Zdi se, da je pisatelj izbral zgodbo o Vrbcu (katerega ime se je — kot pove zadnji stavek njegove povesti — ohranilo v ljudskem spominu), da opozori na zanimiva in nemirna dogajanja v preteklosti domače dežele. Namenjena je bila predvsem množičnemu bralcu, zato je pisatelj dodajal redko komu znane potankosti iz domače zgodovine, npr. da je takratna dobrepoljska fara zaobsegala širše področje (poleg sedanje še fare V. Lašč, Sv. Gregorja in Žvirč ipd.).

Naslednja povest **Ljudska osveta** postavlja dogajanje v leto kmečkega upora, 1515. Vzgon za fabuliranje je pisatelj dobil ob »slikovitih« razvalinah starega čušperškega gradu, nakar je iskal listine v novem (med zadnjo vojno požganem) gradu, pa ni našel nič, češ da jih je neki oskrbnik zavrzel, nazadnje je določene podatke dobil pri nekem slovenskem zgodovinarju in pri ljudeh. Seveda ne more biti dvoma, da je razvijanje zgodbe v celem Jakličeva last.

Dva zunanja vzgiba določata upor in požig gradu: graščak vrže oči na podložnikovo hčer in si jo s silo prilasti, in drugič, uporniškim kmetom se pridruži sin poprejšnjega valpta, kateremu je graščak pred časom zapeljal ženo in s tem uničil družino. Bolj kot v marsikateri tovrstni zgodbi je v Jakličevi povesti kmečko življenje povezano s poljskimi opravili, tako najdemo že v začetku posrečen opis žetve (voz, naložen z ržjo, se zvrne, ko ga kmet hoče nahitro umakniti pred graščakom). Iz vse zgodbe diha bolj kot kaj drugega moralni protest: ljudje so ogorčeni nad graščakovim nasiljem, pred katerim ni nihče varen.

Med zgodovinskimi povestmi je posebej močno prodrla v zavest pretresljiva zgodba iz leta 1701 **Zadnja na grmadi** (Meladika 1924, v knjigi 1925). Svoj vir je pisatelj določno navedel: »iz aktov, ki so jih pisali pri cesarski krvavi sodbi meseca malega in velikega travna 1701 v ribniški

graščini in kateri spisi so shranjeni v našem deželnem muzeju«, objavljeni pa so v razpravi (knjigi) A. Lesarja iz l. 1864 Ribniška dolina na Kranjskem.

Ocenjevalec v Ljubljanskem zvonu (F. Potočan) je ob tej zgodbi nabral vrsto primerov iz literature in iz zgodovine, med drugim je omenil, da je snov zažiganja čarovnic uporabil že J. Ogrinec v kamniški povesti Čarovnica s Karneka (mariborska Zora 1872). Ocenjevalca so v Jakličevi povesti bolj kot izvedba zgodbe zanimala jezikovne podrobnosti. Drugi ocenjevalec, I. Pregelj (v Domu in svetu 1926), je Jakliču priznal večščino fabuliranja, saj »bolje pisane ljudske povesti v širokem obsegu v l. 1924 pri nas ni napisal nihče.« Upravičeno pa se je vpraševal o psihološki motiviranosti primera »putifarske« Kočevarice. Ivanu Grafenauerju v spominski besedi (DS 1937/38) se je zdela krutost »krvavega sodnika« pretirana.

Kljub vsem kritičnim besedam, povedanih ob Zadnji na grmadi, velja seveda v tem in onem prislunhiti marsičemu, kar nas še danes v Jakličevi zgodovinski povesti lahko zadovolji. Lucija Krničeva postane nedolžna žrtev treh sil: najprej in predvsem ljudskega praznoverja, ki ustvari nepremagljivo psihozo, tako rekoč hysterijo: »Dvanajst pravičnih mož je izreklo soglasno: kriva je. Nobeden se ni hotel izpostaviti nevarnosti, da bi še njega osumili čarovništva.« In na drugem mestu: Novoštiftarski beneficij, ki se je le z begom rešil pred sodbo, se je »jezil na trapasto ljudstvo, ki smatra vsako reč, ki je ne more doumeti, za coprniško delo. Posebej je Lucija žrtev še drugih primitivnih nagonov, kot je spletkarstvo hudobne ženske, ki se je brezumno zagledala v tujega moškega, v Lucijinega moža, nazadnje pa je žrtev sodne farse, ki jo je vodil brezčutni in zaslepljeni sodnik. Kot groteska h kruti sodni praksi ob Luciji se sliši, da njenega moža, ki je v prvem besu z nožem umoril krčmarico, nobena sodna ali kaka druga civilna oblast ni klical na odgovornost niti ga ni preganjala.

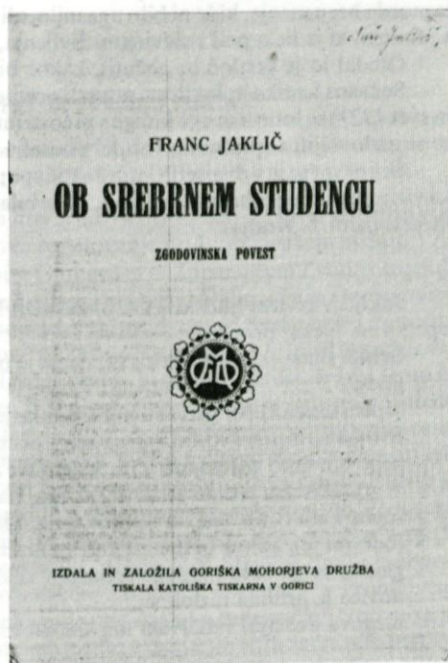
Sočutja ob nedolžni žrtvi sodnega procesa je bilo prej malo kot več. Krutosti časa si pripovednik ni morebiti izmislil po pravilu svobodne poetične konstrukcije (licence). Če vzamemo v roke prevod zapisnika, ki ga je za Lesarjevo razpravo prevedel Karel Rudež (brat ribniškega graščaka), lahko opazimo zblojenost časa, kar se tiče čarovniških procesov. Dokument (krim. zv. št. 14) obsega zapisnik dveh sodnih procesov: Marine Šušarkove (Češarkove) in Lucije Krzničeve, obe sta bili obsojeni na grmado (potem ko so truplo nesrečne Lucije izkopali iz groba). V nekaterih podrobnostih se je Jaklič oddaljil od dokumenta: za Rusovko in Zbašnikovo trdi, da sta umrli na natezalnici (dokument: sta bili sežgani), Češarkova je v knjigi nekajkrat omenjena, in sicer, da se nahaja v ječi, pozneje jo je pisatelj izgubil iz vida (tako da za Krzničevo uporablja besedilo razsodbe, ki ga dokument pripisuje Češarkovi).

Čeprav oddaljevanje od zgodovinsko izpričane resnice v splošnem ne odloča o vrednosti literarnega dela, se zdi opozorilo na sporočena dejstva vredno upoštevanja: pove, kje in kako je pisatelj odprl prosto pot lastni domišljiji. Po svoje pa domišljijski tok nakazuje tudi nagibe, ki so pisatelja vodili pri ustvarjanju zgodbe (stopnjevanje dramatičnosti, dogajalna težišča, risanje osebnosti kot nosilcev dogajanja na eni strani in psihoze množice na drugi ipd.).

Zgodovinski povesti **Pod graščinskim jarmom** (Slov. več. 1925) in **Peklena svoboda** (prav tam, 1926) tvorita vidno enoto: to tako po prizorišču obeh zgodb kot po glavnih osebah. Dogajanje poteka na področju med Turjakom in Ljubljano, s središčem na Igu in v njegovi okolici (vas Škri-lje), osebe iz prve povesti ostajajo v ospredju tudi v njenem nadaljevanju (posebej družina Glavanovih, pisar Tone Krivanoga, logar Menat). V obeh povestih je prišla do polnega izraza Jakličeva znana odlika, to je slikanje množičnih prizorov (Škriklani ob graščinskem pobiranju desetine, ljubljanska ulica ob revolucijskih nemirih, Ižanci v napadu na ižanski in turjaški grad).

Prvo knjigo, ki je v končnih odstavkih neposredno napovedala drugo, izpolnjujejo dogodki, ki so se zvrstili dobro leto pred marčevno revolucijo, v njej so izvrstno prikazani nasilje in sploh nečloveški odnosi, ki so jih morali prenašati tlačani na področju turjaškega gospostva. Nasilje je v danih razmerah pomenilo sredstvo nadvlade, pri čemer je opazno, da so se k njemu zatekali bolj graščinski oskrbniki in razni uslužbenci (posebej logar italijanskega rodu Menat) kot morebiti turjaški grof sam.

Jakličevo dojemanje in prikazovanje življenja v vaseh pod Krimom in Mokrcem je pristno, prav tako je pisatelju uspelo ponazoriti ulično vrenje v Ljubljani. Kmetov ne idealizira, rahlo je karikiran le pisar Krivanoga, ki pa to v svoji postavljaški klepetavosti tudi zasluži.

Ker leto 1848 vse do zadnjega (M. Malenšek) ni našlo literarnega oblikovalca, je tembolj zanimivo, kako je nelahka naloga uspela Jakliču. Poleg živih prič, na katere se je izrecno skliceval, se je pisatelj naslonil na znano, še do danes najboljšo zgodovino znamenitega leta Josipa Apiha (1888) in na zabeležke v Bleiweisovih Novicah. Samo kratek primer, kako je pisatelj osvetil začetke nemirov v Ljubljani (v povesti Peklena svoboda, 13):

— Na kvatni četrtek v postu, bilo je vprav 16. sušca, je pričakovalo polno radovednežev dunajske pošte. Izprehajali so se ob obeh straneh ceste pred Slonom in Maličem in se hrepeneče ozirali po Dunajski cesti. Marsikak voz se je bližal mestu, a največ jih je bilo vojaških, ki so zavili proti Kolizeju. Malo pred poldnem, po cerkvah je že odbilo tri četrt, so pa zagledali poštni voz, v katerega je bila vprežena trojka. Pa nekaj nenavadnega se je zgodilo. Ko se je poštni voz pomeknil mimo bolnišnice, tedaj so začeli iz voza mahati z robci, da se je vse zgledovalo, kaj to pomeni.

»Ali so rojaki, ki se vračajo?«

Še oni, ki so bili morali po opravih, so se ustavljali iz radovednosti in čimdalje več se jih je usipalo za vozom, ki je drdral proti poštni postaji, katero so že oblegale opozorjene množice, ki so še vedno naraščale. Prihajali so po Slonovih ulicah, iz Kapucinskega vrta, izpod Tivolija.

»Ali je zmaga na bojišču?«

Čim večja je bila množica na ulicah, tem živahneje so pozdravljali došleci, tudi vzklikali so, katerih vzkliki so pa tonili v vrvenju. Veselje je žarelo na obrazih došlih potnikov, ki so se vedli tako, kakor bi hoteli objeti ves svet. In njihova dobra volja je prehajala v ljudi, ki so bili polni vselega pričakovanja.

Med glavnimi osebami si bralec posebej zapomni Glavanovega Janeza in njegovo nesrečno ljubezen do Cecmanove Mance, ki jo je med njegovim enoletnim zaporom zapeljal logar Menat in je z njim dobila otroka. Čeprav dekletova nezvestoba ni širše utemeljena, je na drugi strani Janezovo dobrohotno odpuščanje redka pojava v življenju in knjigi in vzbuja za fanta, ki je sicer robot in hkrati pogumen, določeno simpatijo.

— (92) duša njegova je za njo vriskala. Tako je bilo nekdanj, a tudi danes ga je nekaj obšlo. Ali je morda hrepenenje, ki še ni bilo ugasnilo, ali se je morda vrnila le otožnost po zgubljenem raj. Ljubezen, ki je tlela pod ruševinami življenja, je vzplamtela.

Gledal jo je gredoč in občutil, kakor bi se razlila po njem blagodejna slast odpuščanja.

Sočasna kritika je Jakličevi povesti ocenjevala precej mimogrede. Kritika F. Koblarja (Dom in svet 1927) se loteva druge knjige s preostrimi kriteriji, brez pravega stika s pisateljem, drugi pa so se zadovoljili s splošnimi, večidel pisatelju naklonjenimi oznakami.

Še enkrat se je v dvajsetih letih Jaklič spopadel z zgodovinsko snovjo, tokrat ob temi nastanka idrijskega živosrebrnega rudnika. To je bila knjiga **Ob srebrnem studencu** (izšla v Gorici 1927, z ilustracijami T. Kralja).

* * *

Jakličev izvorni ljudski jezik bi zaslužil širšo obravnavo. Na tem mestu naj nanj le bežno opozorim. Nekaj primerov:

Selska slika: (klobuk) Rekli so, da ga je najbrž kakemu slamnatemu možu v koruzi snel raz glavo.

(opis staranja) Na glavi so mu sivali lasje, lica so mu upadala in hrbet je lezel v gubo.

Svatba na Selih: Ji (hčeri, ki se upira očetovi volji in noče v zakon s tistim, ki ga je on izbral) zapojem tako pesem, da ji bo sedem let zvenela po ušesih.

V graščinskem jarmu: zlezel(je) skupaj kakor mehur, ki ga s šivanko vbodeš;

rojen v eni tistih vasi, ki se tišče Krima kakor piščeta kocklje;

(bilo mi je), kakor bi me bil kdo s kolom po glavi;

gledali so ga kakor črnega žoharja v skledi;

novica je prhnila iz doline;

njegova duša(je) vsrkavala mir domače hiše.

Opomba: Bibliografija F. Jakliča je objavljena v Zborniku občine Grosuplje III/1971, str. 164—168 (E. Bojc).

LITERARNO DELO PISATELJA IVANA ZORCA

*Ivana Kozlevčar-Černelič**

V dvajsetih letih se Zorec pojavlja v različnih literarnih revijah z deli, ki jih je verjetno vsaj deloma napisal že prej. Najpomembnejše je njegovo sodelovanje pri Ljubljanskem zvonu.⁷¹ Za Zvon ga je leta 1919 pridobil Milan Pugelj,⁷² ki je bil z Glonarjem in Župančičem Zvonov sourednik. V Zvonu je objavljval zlasti novele iz kmečkega življenja in vtise iz Dalmacije in Hercegovine med prvo svetovno vojno.⁷³ Najpomembnejši sad sodelovanja pri Zvonu je zbirka novel Pomenki (1921), ki jih je zbral in uredil po Pugljevem nasvetu.⁷² V Zvonu je med leti 1921 in 1924 sodeloval tudi kot ocenjevalec zlasti srbohrvaških novitet. Druga revija, ki ga je povabila, je bila Dom in svet, ko je 1919. prevzel uredništvo Josip Debevec.⁷⁴ V njem je prevladovala ekspresionistična Pregljeva smer in Zorec je sodeloval le dve leti (1919 in 1920).⁷⁵ Pregelj je namreč negativno ocenil Zorčeve Pomenke in Zorec je v reviji nehal sodelovati. Ko je začelo njegovo sodelovanje pri teh dveh revijah pojemati, ga srečujemo v Ženskem svetu⁷⁶, Življenju in svetu,⁷⁷ v tridesetih letih se je držal Mladike,⁷⁸ nekaj prispevkov pa ima tudi drugod.⁷⁹ Sodelovanje pri slovaški reviji Slovenské Pohl'adi je bilo že omenjeno.⁸⁰ Pisal je tudi v mladinske časopise: v tržaški Novi rod,⁸¹ v Vrtec,⁸² Naš obzor,⁸³ v Razore⁸⁴ in po vojni je ponatisnil dve pravljici v Pionirju⁸⁵. Številne članke je objavljval v dnevnem časopisu: Jutru,⁸⁶ Prosveti,⁸⁷ v Slovenskem narodu,⁸⁸ Slovincu,⁸⁹ v Prunkovem Plamenu,⁹⁰ Trgovskem listu⁹¹ in morda še kje. Sodelovanje pri Glasniku železniških činovnika je bilo že omenjeno.⁹² Sodelovanje pri revijah in časopisih je bilo v dvajsetih letih zares zelo pestro. Pisal je v revije z različno usmerjenostjo, čeprav se je najtrdnje držal realističnega Ljubljanskega zvona in liberalnega časopisa Jutro. Proti koncu dvajsetih let, ko so se Zvonovi sodelavci začeli cepiti in so kasneje s Ferdom Kozakom in Franom Albrehtom ustanovili Sodobnost, se je tudi iz njega umaknil. Posvetil se je predvsem večerniški povesti in spominom.⁹³

V začetku dvajsetih let je Zorec izdal tri dela v knjižni obliki: Zmote in konec gospodične Pavle, Ljubljana 1921, Pomenki, Ljubljana 1921 in Zeleni kader, Ljubljana 1923.

Zeleni kader

Snov za to delo je dobil v Hercegovini in Dalmaciji, kjer je služboval med vojno. Imel je priložnost, da se je seznanil z domačini, njihovim trpljenjem pod Avstrijo, ki jih je imela za sovražnike. Zaradi tega so bili zagledani v stari turški režim, v dobo hajdukovanja in osebnega obračunavanja. Videl je revščino, zaostalost, pa tudi poštenost preprostega ljudstva, ki je živelo tesno povezano z izročilom in narodno pesmijo. Razočarala ga je zlasti inteligenca in pomanjkanje nacionalne zavednosti pri Dalmatincih, ki so bili že močno poitalijančeni. Vsi ti vtisi se kažejo v njegovih potopisih, ki so vsaj v zasnutku nastajali sproti, čeprav je datiran samo Peruzzi, a jih je objavljval šele v začetku dvajsetih let v Ljubljanskem Zvonu.⁹⁴ Zagledanost v stari svet in nostalgijo za romantičnimi časi je popisal v **Hajduku Simu**. Hajduk Simo je junak stare korenine, za katelega ni vsakdanje delo. Pravico si je pod Turki krojil sam, avstrijski zakoni pa ga utesnjujejo. V **Ibrahimu Suši** prikazuje predstavnika mohamedanskega življa v teh krajih. Je potuhnjen in nepopoljšljiv ženskar. Kratko sliko starega življenja v odročni hercegovski vasi je naslikal v **Vasu**. Tukaj veljajo še stari patriarhalni zakoni poštenosti in gostoljubnosti. Zanimanje za srbsko narodno blago in preteklost, v kateri je skušal najti vzroke za srbsko nesrečo in razgaliti velikaše, je rodilo **Kraljeviča Marka** in **Bana Vuka Strahinjca**. Kraljevič Marko je daljši tekst in morda je Zorec mislil celo na roman, kakor bi sklepali iz pisma VI. Levstika Zorcu 10. 8. 1922. Kraljevič Marko je

* Ljubljana, Yu 61000, Šarhova 14; dipl. fil., v. strok. svétnik na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramoša, ZRC SAZU v Ljubljani.

junak in ljubimec, ki ljubi svobodo prav tako kot poštenje. Tak je tudi Vuk Strahinja. Oba se zaradi spletkarjenja velikašev umakneta v zasebno življenje. Za obe povesti je vzel snov iz narodne pesmi, vendar je pustil tudi fantaziji prosto pot. V **Popu Iliji** in **Ljubici** ter **Peruzziju** je okarakteriziral moderno srbsko inteligenco. Pop Ilija je navdušen Srb, toda zelo preprost in premalo izobražen. Njegovo nacionalno prepričanje se ne razlikuje dosti od narodne pesmi — maščevanje Kosovega polja, zato mu je le za srbsko vojaško moč, ne misli pa na gospodarski in kulturni napredek. To ozko gledanje pisatelj utemeljuje z izdajo srbske višje inteligence in aristokracije, ki je nedemokratična in lena ter ji gre le za svoje koristi. V **Ljubici** nas seznanjajo z učiteljico v revnem hercegovskem mestecu. Medtem ko pop najde stik z ljudmi, je ona osamljena. Njen položaj je posebno težak zaradi muslimanske miselnosti, da mora ženska delati. Zdi se jim pravi upor, da je svobodna in da ne dela. **Ljubica** ne išče utehe v poklicnem delu, ampak se vdaja razuzdanosti, ki ima korenine v njeni neurejeni in težki mladosti. Razočaranje nad dalmatinskimi mesti in toliko poveljevano kulturo v njih je izrazil v **Peruzziju**. Prebivalstvo obalnih mest je pokvarjeno in že precej pod italijanskim vplivom, Zagorci pa so ostali trdni in ohranili stare šege.

Več elementov iz svojih potopisov, zlasti pa razočaranja zaradi neizpolnjenih pričakovanj v vojnem času, je zapisal v povesti **Zeleni kader**.

Delo je dokončno nastalo v zdravilišču na Golniku 1922. Mogoče ga je k pisanju spodbudilo pismo VI. Levstika. Morda pa je delo napisal, ker mu niso hoteli natisniti zbirke novel z motivi iz Hercegovine in Dalmacije. Tako je vzel dve noveli: **Bera** in **Beg Bukovac** ter ju povezal v povest. V povesti pisatelj prikazuje vojake, ki pridejo s fronte na dopust in se pred vojnimi grozotami umaknejo v gozdove. Klatijo se posamič ali pa živijo v organiziranih skupinah. Napadajo transporte ali nabirajo hrano med ljudmi in čakajo konec. Mislijo le na to, da bi mogli čimprej domov. Vodi jih čut samoohranitve in želja po prostosti, le v nekaterih trenutkih pokažejo nekaj zavesti. Po končani vojni se razbežijo po domovih. Iz te nezavedne gmote se dvigajo posamezniki: major, Gjuro, pisatelj **Zidarić**, ki delujejo zavestno. Vsak ima svojo življenjsko zgodbo. Skupna jim je ljubezen do domovine in vera v Jugoslavijo. Major upa, da bo mogel s svojo četico dejansko poseči v osvobodilni boj, čeprav se svojega nezakonitega položaja sramuje. Ob koncu doživi zlom, ker ga večina zapusti. Njegovo delovanje ne najde priznanja pri novi oblasti, kjer imajo glavno besedo špekulanti in lizuni. Tako izgubi vero tudi vanjo. Pisatelju **Zidariću** je **Zorec** dal dosti svojih misli. Navdušuje se za kmeta in je prepričan, da morata v novi državi imeti besedo kmet in delavec. V povesti se plete še ljubezenska zgodba med Gjurom in Ano. Gjuro je otrok poturčenega age in domače deklice. Ljubi svobodo, v njem je uporniška kri bosanskega ljudstva ter svobodnost in plemenitost njegovega očeta. Prepričan je, da bo njegovo ljudstvo našlo pravi dom v novi državi. Ana je Nemka, vendar je pripravljena spoznati resnico in pomagati bosanskemu ljudstvu. Oba sta iz vojne odnesla osebno srečo. V povesti **Zeleni kader** je **Zorec** poudarjal iste elemente kot v prej naštetih novelah: ogorčenje nad Avstrijo, žalost zaradi nezavednosti ljudstva in razočaranje v novi državi, ker je ljudstvo nezrelo in imajo glavno besedo špekulanti in sebičnejši. Knjiga je bila ocenjena v **Domu in svetu** in **Mladiki**.⁹⁵

Zmote in konec gospodične Pavle

Povest je napisal za Prunkov časopis **Plamen**, ki je začel izhajati leta 1921, vendar je po dvanajstih številkah zaradi denarnih zadreg moral prenehati. Vse podlistke so izdali v samostojnih knjigah. Po vsej verjetnosti povest še ni bila napisana v celoti, ko je že začela izhajati, ker se prvo poglavje po izdelanosti zelo razlikuje od drugih. Nekoliko boljše je tudi enajsto poglavje, ki ga je samostojno natisnil v **Ljubljanskem zvonu** pod naslovom **V ljubezni**.⁹⁴ Kljub površni izdelavi pa tudi za knjižno izdajo teksta ni dosti spreminjal. Omilil je samo nekaj precej naturalističnih prizorov.⁹⁶ Povest se dogaja v predvojnem in vojnem času v Temeniški dolini, saj je za imeni **Veliki Studenec**, **Mali Studenec** in **Martinja vas** kaj lahko odkriti **Veliki Gaber**, **Mali Gaber** in **Radohovo vas**, čeprav jih je nekoliko povečal. Tudi za osebami se verjetno skrivajo realni ljudje. To misel potrjuje dostavek, ki v knjigi ni izšel in je le v rokopisu, pa tudi podlistki s podobno problematiko, ki so kasneje izhajali v **Jutru**: **Pisma**, **Rane**, **Popoldne** in v **Ženskem svetu**: **Šepet**.⁹⁷ V **Pavli** je **Zorec** hotel pokazati stari problem učiteljice na vasi, njeno izpostavljenost in osamljenost, še bolj pa se je ustavil ob analizi njenih hotenj. **Pavla** je mlada, vsi prilastki jo slikajo v razcvetu, zdravju in

lepoti. Delo je ne zaposli in v samoti vse bolj čuti nemir, nedoločno, skoraj bolešno hotenje in pričakovanje, kot je značilno za učiteljice Marije Kmetove. Kljub ljubezni do resnega Ivana jo še vedno vleče k Jernejčiču in že poročena skoraj pobegne z njim ter se le po naključju še pravi čas strezni. Bolj shematične so moške osebe. Ivan Jerin je pisateljev ideal in se dviga nad povprečje. V povesti se ne razvija. Jerinu ne primanjkuje čustev, njegov pogled na svet pa je praktičen. Zdravnik se mu zdi potreben, ker bo le iz gospodarsko trdnih posameznikov zrastle močna skupnost. V razmerju do Pavle je vse preveč lahkoveren za tako razumnega človeka. Njemu nasproti postavi dr. Jernejčiča, ki si hoče pridobiti Pavlo, vendar do konca ni jasno, koliko iskrenega čustva je v njem. V povesti nastopajo še vaški gostilničar Groznik in njegova žena, ki sta predstavnika jare gospode, in šolski upravitelj, ki je moralno pokvarjen. Povest se začne pred vojno. Razpoložje v vasi pokaže prizor pri Grozniku, ko se dogovarjajo, da bi napravili veselico v korist narodu. Med vojno ni moških in v teh posebnih razmerah se razraste vse, kar je nilega. Edino upanje je prebujenje ob majski deklaraciji. Povest Zmote in konec gospodične Pavle je zaradi neizdelanosti treba imeti le za osnutek. V Ljubljanskem zvonu jo je ocenil neznan avtor.

Pomenki

Novela iz kmečkega in deloma mestnega življenja je Zorec objavjal v Ljubljanskem zvonu in Domu in svetu. Pri tem imata precej zaslug urednika teh revij, zlasti Milan Pugelj. Izbor teh novel predstavlja zbirka Pomenki, ki jo je izdal v samozaložbi 1921. Pri prodaji je imel precejšnje težave. Na pomoč mu je priskočilo železničarsko društvo, ki je v svojem glasilu knjigo večkrat priporočalo.⁹⁹ Ker se knjiga ni dobro prodajala, jo je Zorec ponudil društvu in polovico dobička namenil podpornemu skladu. V zbirko je sprejel naslednje novele: V sobi št. a misel, da bi nezakonski 12, Domačija ob Temenici, Mana, Na polpotu, Za doto, Francka, hčeri prislužil doto. Gre Njena pot.¹⁰⁰ V noveli **Za doto** upodobi pijanca Bernarda, ki mu pride ncelo po svetu, da bi kaj zaslužil, a vse sproti zapije. Sposoben se je skoraj nečloveško žrtvovati za zasutega tovariša, ne more pa se premagati, da bi nagrade ne zapil in se vrne domov še bolj ubog. V noveli **Soba št. 12** obravnava kmečkega človeka, ki je v želji po lepšem življenju zapustil svoj dom. Mesto ga je pokvarilo, zapravlil je zdravje in šele v bolniški sobi med jetičniki, ki so večinoma obsojeni na smrt, spozna svojo zmoto. Z zadnjimi močmi se iztrga iz mučnega okolja in pobegne domov, na kmete, po zdravje. Ivan Zakotnik čuti krivdo pred zemljo svojega rodu, ker jo je zapustil. Prepričljivo je zlasti ozračje v bolnišnici, strah pred smrtjo, trdovratno oklepanje življenja in cinizem neozdravljivih. Čutno erotične probleme žensk prikazuje v novelah: **Mana, Francka in Njena pot**. Mana po moževem odhodu v Ameriko ne vzdrži sama. Radoživo išče potešitve brez ljubezni. Včasih začuti krivdo in odgovornost, vendar jo pomiri misel, da tudi moški živijo tako. Materinske dolžnosti popolnoma zanemarja. Šele ko otroka pošljejo k možu, se v njej zbudi materinski gon in gre nezadržno za njima. Glede na njeno lahkomiselnost je ta preobrat precej neverjeten. Francka v istoimenski noveli je v nasprotju z Mano še nezrelo dekle, ki si jo gospodar vzame, ker je gospodar, sama pa pri tem sprva ne občuti ničesar. Ni zapeljivka, je le ogoljufana za pravo ljubezen. Ko to spozna, se obrne proti gospodarju. Želi si le, da se maščuje vsem za ponižanje in se osamosvoji. Franckina zmagaja pomeni grenko samoodpoved in umik iz življenja. Marija Vrtačnikova v Njeni poti je nezrelo dekle kot Francka, samo da živi v mestnem okolju. Mati jo načrtno hvali in vzgaja za preračunljivo ljubico. Očetov kmečki svet ji je tuj. Mlada, še skoraj otroška ljubica niha med pretkanostjo in čutnostjo. Njeno lahkomiselnost ljubezensko razmerje se konča nesrečno in s tem je določena njena pot navzdol; ni sposobna katarze.

Ljubezen do zemlje in boj za obstanek je prikazal v noveli **Na pol potu**. Repnik se je moral zadolžiti zaradi dot, ki jih je izplačal bratom in sestram. Namerava se zateči v Ameriko, da bi se znebil nadležnega upnika, kajti zemlje ne more prodati, ohraniti jo hoče svojemu rodu. Že na poti se premisli in reši ga prav zemlja, ko se z zaupanjem loti dela. Zelo pretresljivo je Repnikovo trganje od domačije. Vidna je pisateljeva prizadetost, ker je pri tem prizoru verjetno mislil na očetovo slovo, kot ga je doživel v otroških letih.

Novela imajo estetsko vrednost in še danes zaslužijo pozornost.¹⁰¹ Zasnoval jih je tako, da junak ob nekem dogodku doživi čustveni pretres in moralno očiščenje ali pa tega ni več sposoben. Svojih tragedij so krivi ljudje sami oziroma njihove slabosti, manj pa poudarja socialne okolišči-

ne, čeprav je v nekaterih novelah socialno ozadje zelo očitno. Spominjajo na Pugljeve novele. Ocenila sta jih Juš Kozak¹⁰² in Ivan Pregelj.¹⁰³ Kozakova ocena je pozitivna. Ugotavlja pisateljevo moč pri upodabljanju preprostih ljudi, očita pa mu vpletanje lastnih misli v dogajanje in stilistične pretiranosti. Pregljeva ocena je dosti manj pohvalna. Očita mu zlasti naturalistične elemente.

Domačija ob Temenici

Snov za povest mu je dala usoda očetove domačije. Na Kotarjevem v Malem Gabru je gospodaril Zorčev stric Janez. Imel je pet otrok, od teh so trije umrli. Ostal mu je le sin Janez, ki je izginil neznano kam, in hči Jožefa, ki se je 1917. poročila na dom. Njen mož je imel tudi domačijo v Velikem Gabru. Staro Kostarjevino sta morala prodati, da sta poravnala dolgove, ker je bil Jožefin mož za poroka neki sorodnici. Stari Kotar se je potem, ko se mu je omožila hči, oženil z vdovo Marijo Korbar. Njena domačija je imela hišno ime pri Trlepu. Kupec Kotarjeve domačije grunta ni obdržal, pač pa ga je moral v prvi polovici dvajsetih let prodati.⁶² Usodo domačije ob Temenici je Zorec popisal že v kratki noveli Domačija ob Temenici, ki jo je objavil 1919. V Domu in svetu in ponatisnil v Pomenkih. Prvo zamisel je popravil in jo pod naslovom Korenina v zemlji objavil v Ljubljanskem zvonu 1928. Še isto leto pa se je domenil s Finžgarjem, da jo razširi v večerniško povest.⁷² V povesti je obe zamisli združil. Posvetil jo je spominu rajnih staršev. 1927. mu je umrla mati, ki je imela velik delež v njegovem ustvarjanju.

V primerjavi s predhodnima variantama je v povesti nov predvsem razplet. V noveli Domačija ob Temenici stari Trlep da posestvo hčeri, ker mu je sin odšel v Ameriko in se poročil s hčerjo »osebenjka«, sam pa se priženi na drugo domačijo. Zet domačijo proda in se vrne na svoj dom. Stari Trlep trpi, ker na njegovem gruntu gospodari tujec, ki se na kmetovanje ne razume. V varianti Korenina v zemlji domačija ostane v rokah hčere in zeta. V povesti pa hči in zet domačijo sicer prodasta, vendar si jo prizadevata dobiti nazaj, ko jo mora novi gospodar zaradi slabega gospodarjenja prodati. Vrneta jo Trlepovemu sinu, ki se medtem vrne iz Amerike. Domačija ob Temenici vsebuje oba problema prejšnjih variant: usodo domačije in usodo rodu. V njej močnejše občutimo povezanost med obema. Oba problema se rešita pozitivno. Bolj je poudarjena misel, da na Trlepovi zemlji more pravilno gospodariti le Trlepov rod, ker ga je tega sama naučila. Samo on jo zna prav ljubiti. Ni pa varna niti v rokah ženskih potomk tega rodu. Trlep se zaradi trmoglavosti in pohlepa pregreši proti svojemu rodu in zemlji in šele očiščenje prinese rešitev. Zorec ni mogel pustiti Trlepa zlomljenega, prav zaradi navezanosti na zemljo ne. Pri propadu novega Trlepa ne navaja objektivnih socialnih vzrokov, pač pa poudarja trlepovsko prepričanje, da je bajtar nezmožen dobrega gospodarjenja: v njem je nekaj lahkoživega, bolj misli nase kot na zemljo, ne zna se odpovedovati. **Trlep** je silovit človek, močnih strasti, samosvoj že do čudaštva. Zaverovan je v svoje gruntarstvo. Ljudje ga nimajo radi, čeprav priznavajo njegove sposobnosti. Mehkega srca ne kaže nikomur. V odločilnih trenutkih se pomeni z zemljo, le njej se izpoveduje, samo ona vidi njegovo kesanje, vero in obup. Zanimiva oseba je Trlepova hči **Marička**, ki je v zadnji varianti najbolje izdelana. Očeta se bolj boji, kot ga pa ljubi. Zemlje si ne želi posebno, ve, da ima do nje pravico brat. Je mehka ženska, ki jo močnejše veže mož kot zemlja, zato se možu pri prodaji Trlepovine ne upira dosti. Marička je ženska, kot so bile žene Trlepov, vdane svojim možem, tihe in delavne. Trlepov zet **Nace** je nekoliko bolj obdelan le v zadnji zamisli. Tudi on je navezan na zemljo svojega rodu, zato Trlepovino proda in se preseli v izpraznjeni dom. Na Trlepovino se še ni vrasel, težave ima tudi s tastom, zato mu je ni žal izgubiti. Po prebrisanosti presega Trlepa. Brezobzirno prežene novega gospodarja, ko se preveč zadolži. Pisatelj je porabil celo sceno iz novele Na polpotu in mu dal vlogo oderuha Kabliča, vendar ga je rahlo omilil. Trlepov sin **Janez** je malo prikazan. V Ameriko je pobegnil pred vojaščino in sitnim očetom. Ob nesreči Trlepove domačije pretрга zamero in se vrne. Iz prve zamisli je avtor v povest prevzel Obličana, ki predstavlja ljudski glas. Pojavi se vedno takrat, ko je Trlep do kraja razburjen, in sproži njegovo ihto. Čisto novo podobo dobi novi gospodar na Trlepovini. Sprva je delaven, a ne zna prav delati in mu vse propade. V trdem delu ne vzdrži in se preda lahkoživosti.

To Zorčevo povest moremo ceniti po tem, koliko se mu je posrečilo prepričljivo prikazati miselnost srednjega kmeta, zlasti pa Trlepovo strastno naravo, njegove padce in dvige, in ga postaviti v verno okolje. Trlep je sicer nekoliko potenciran, njegove izpovedi zemlji nosijo preveč

avtorja v sebi, vendar je tipičen gruntar, kakršen je npr. Jurčičev Anton Smrekar. Ima dosti negativnih lastnosti, zato je Zorec dopustil, da ga ljudje zasmehujejo. Nekatere scene so zelo prepričljive: Trlep in Kraševčevka, Trlep in Goršela, Trlep v gostilni itd. Povest je zaradi razširitve dobila tudi negativne elemente. V objektivno pripoved v obeh novelah je avtor vstavljal svoje misli, kar učinkuje nepristno, sentimentalno in celo didaktično. Vsa povest je zamišljena dramatično in je izpeljana v dialogih in monologih, v katerih se razkrivajo osebe in dejanja. Zanimivo je ljudsko mnenje, ki je polno pregovorov in se tako dvigne nad mnenje posameznih oseb, v splošno izkušnjo.

Povest je imela precejšen odmev. V Ljubljanskem Zvonu¹⁰⁴ je oceno napisal L. Mrzel, ki povest zavrača, češ da se je epopeja ljubezni do zemlje sprevrgla v pesem ljubezni do posesti. V Domu in svetu¹⁰⁵ je oceno objavil J. Šilc. Knjigo pohvali in se še sam razpiše o kmečki miselnosti. V Slovincu¹⁰⁶, S. Š. opozarja na pomanjkanje dogajanja, zelo pa hvali jezik. Kratko poročilo je tudi v Mladiki.¹⁰⁷

Povesti o belih menihih¹⁰⁸

Do Belih menihov je Zorec napisal le dva poskusa zgodovinske povesti.¹⁰⁹ Oba sta ostala nedokončana. Zorec je mogel dobro pisati le o tem, kar je doživel in kar je bilo povezano z njegovim svetom. Belih menihov se je lotil vse drugače. Z njimi je hotel proslaviti svoj rod in domače kraje. Rad bi postavil spomenik staršem, ki so bili iz starih kmečkih družin.¹¹⁰ K pisanju o belih menihih ga je spodbujala tudi mati, ko sta si ogledovala stiško cerkev in se je spomnila Jurija Kozjaka in njegovega pisca. Tako je omahoval, komu bi posvetil več pozornosti: menihom ali Trlepom. Sam pravi: »Če bi jih pisal še enkrat, bi jih pisal drugače, bolje. Resnica namreč je ta, da nisem vedel, ali bi v ospredje rinil bolj menihe, ki so nositelji povesti, ali kmete, ki so njeno srce, kri moje, naše krvi, in ki so mi od njih pisane vse moje domotožne sanje.¹¹⁰ Zamislil si je štiri knjige iz štirih najpomembnejših obdobij samostanskega življenja: prihod menihov v Stično (Beli menih 1932), čas turških vpadov (Stiški svobodnjak 1934), obdobje kmečkih uporov (Stiški tlačan 1935) in obdobje razpusta samostana po Jožefu II. (Izgnani menih 1937).

Beli menih

Zgodovinsko ogrodje¹¹¹ prve knjige tvori ustanovitev samostana v Stični, za katerega so odstopili posest višenjski grofje na prošnjo oglejskega patriarha Peregrina. Izhajali so menda iz rodu sv. Heme in so svoj sedež imeli na gradu Pux v dolini Mure. Peregrin je poslal menihe iz Rune pri Gradcu. Ti so postavili samostan in 1136 je bil imenovan prvi opat Vincenc. Verjetno so menihi najprej stanovali v Šentvidu. Pri Valvasorju je avtor dobil pravljico o zeleni ptici in misel, da so menihi najprej začeli zidati na mestu, kjer stoji rimsko znamenje v Ivančni Gorici. Zabave v Ljubljani je popisal po Vrhovniku.¹¹² Zorec je v povest vključil prihod menihov, višenjske gospe in življenje v Višnji Gori. Višenjski gospodje povabijo menihe na željo svoje pobožne sestre Heme. Sami se še ukvarjajo s cestnim ropom in prihod menihov sovpade z njihovim napadom na tovarnike v Stehanu. Vedo, da tega zaradi menihov ne bodo smeli več početi. S tlačani ravnajo neprizanesljivo in se ne nameravajo odpovedati pravici do prve noči pri tlačanki Živki, Hotimirovi nevesti. Hotimir prosi za posredovanje svobodnjake, sprejeti ga je pripravljen tudi stiški samostan, a se noče odpovedati domačiji. Zgodba se razplete z napadom Ogrov. Hotimir reši višenjskega gospoda. S tem si pridobi svobodo in se lahko oženi. Tudi usode drugih oseb se končajo srečno. Višenjski gospodje se umirijo, ko si najdejo neveste, menihi pa si postavijo samostan in začnejo svoje delo med ljudstvom.

Zorec v povesti prikaže vse družbene plasti v tistem času. Grad ima skoraj neomejene pravice. Plemstvo je neizobraženo, dolgočasi se po gradovih in se izživlja v medsebojnih sporih in razbojniških napadih. Samostan je še skoraj brez moči. Ljudi uči ljubezni do zemlje in si s tem pridobi simpatije svobodnjaka Trlepa, ki je v tej povesti še stranska oseba. Tlačani so brezpravni. Posebno plast predstavljajo svobodnjaki, ki uživajo vso avtorjevo simpatijo.

O Belih menihih je pisal A. Debeljak.¹¹³ Ugotavlja vire in resničnost podatkov ter oceni jezik. Jakob Šolar¹¹⁴ kritizira šablonsko slikanje gradu in samostana, statičnost v dogajanju in po-

manjkanje človeške in socialne problematike. V. S. v Mladiki¹¹⁵ pogreša predvsem resničnega duha časa. Stanko Janež¹¹⁶ pa opozarja na vsebinske in idejne pomanjkljivosti. Knjigo označi za reakcionarno in obenem zavrača mohorjansko povest sploh.

Stiški svobodnjak

Zgodovinski okvir za drugo knjigo je turški napad na samostan leta 1471. Med leti 1450 in 1480 je bil v Stični opat Urh.¹¹⁷ To je čas največje moči samostana, ki je bil na znotraj trden in zaradi obilnih darov plemičev in deželnih knezov bogat. Imel je svojo šolo in gojil pismenstvo. Od 1219. je imel pravico azila in od 1256. je smel izobčiti vsakogar, ki bi preganjal menihe ali ogrožal njihovo posest.

Povest se začne spomladi pred napadom Turkov. V ospredje že stopa Trlep. Ima na smrt bolno ženo, za katero išče zdravila pri večšah in v samostanu. Da zavetje tlačanki, ki jo zalezuje grajski valpet. Vodi ljudi pri pripravah na vdor Turkov in nastopa kot njihov vodja. Pri sporih z gradom zaradi tlačanke mu pomaga opat Urh. Trlep srečno vodi tlačane med turškim vdorom, tudi graščaki se Turkov ubranijo, samostan pa je izropan in uničen, ker opat ni poslušal opozoril.

Pri opisovanju samostana se je pisatelj precej točno držal zgodovinskih dejstev. Samostan postaja močna gosposka, ki ima v primerjavi s posvetno gosposko privilegiran položaj in že more tlačanom dejansko pomagati. Močno je poudarjeno njegovo kulturno poslanstvo. Uresničila se je bojazen ustanovitelj, da jim bo samostan zrasel čez glavo. Grad je še zmeraj največja nesreča za tlačane. Prepad med tlačani in graščaki se še pogloblja, ker zaradi denarnega gospodarstva in davkov tlačane še bolj izžemajo. Gospoda sama ni več enotna. Marko Kozjak zagovarja tlačane, Ambrož pa svojemu lastnemu razredu nasprotuje in ščuje tlačane na upor. Tlačani vse bolj dvigajo glave. Ambroževe puntarske misli so že v njih, vendar jih še skrivajo. Znajo si sami organizirati obrambo. V ospredje stopa njihov vodja, svobodnjak Trlep, ki postaja osrednja oseba povesti.

Stiški tlačan

Zgodovinski okvir povesti je čas opatovanja opata Janeza od 1566. do 1576. Ta leta so bila nemirna zaradi prodiranja protestantske miselnosti in kmečkih uporov. Samostan je bil zaradi notranjih razprtij in slabih letin v težavah.¹¹⁷ Kmečki upori stiški gosposki niso prinesli škode, ker je samostan upornike potolažil z darovi. Zorec je postavil v ospredje upor poleti 1573. Iz Valvasorja je vzel zgodbo o napadu nezakonskega sina Gregorja na grad njegovega očeta Jurija Turjaškega 1559. leta. Pri njem je dobil tudi zgodbo o nesrečni usodi žene Jurija Turjaškega, ki jo je doletela 1575.

Osrednja oseba povesti je Trlep. Star je in ima odrasle otroke, ki so zreli za ženitev. Pripravljajo se kmečki upor. Trlep ni več svobodnjak, vendar ga ljudje zaradi njegove razumnosti še zmeraj priznavajo za vodjo. Dvomi o uspehu uporov, boji se pustošenja in poskuša pred uporniki zavarovati Stično, zato tja pošlje sina Janeza. Ta upornike pomiri, pri čemer mu pomaga tudi razumno opatovo zadržanje. V to dogajanje sta vpleteni ljubzenska zgodba med Trlepovim Janezom in hčerjo svobodnjaka ter usoda nezakonskega sina žužemberškega graščaka.

Zorec je tudi v tej povesti ohranil vse tri najpomembnejše sile: samostan, grad in tlačana. Prikazal je, kaj slabi moč samostana. Med plemiškimi in neplemiškimi patri vlada duhovna in stanovska razcepljenost. Samostan dobiva lastnosti posvetnih graščin, čeprav še posreduje med tlačani in gradom. Posega v družinske razmere tlačanov, ki se za vsak nesporazum zatekajo k njemu. Moč gradu slabi. Mesta mu prevzemajo gospodarske dobrine in tlačane in le-tem mora popuščati, če jih hoče obdržati. Meje med stanovi niso več tako ostre: tlačan jemlje hčer svobodnjaka, nezakonski grajski sin pa tlačanko. Kmetje preživljajo težke čase zaradi lakote in krivične gosposke, pa tudi zaradi oderuštva in turških napadov. Dvigujejo se v upore, ki se zaradi neorganiziranosti spreminjajo v divjanje. Trlep, ki je njihov glavni predstavnik, ni več svoboden. Sam daje prednost svobodnjakom, čeprav je še ohranil ponos svobodnjaškega potomca. Veljavnost mu daje rod, njegove sposobnosti in prostovoljno priznanje ljudstva, izgubil pa je moč. To hromi njegovo bojevitost, namesto da bi dvigalo v njem upornost.

O Stiškem tlačanu je pisal A. Debeljak.¹¹⁸ Ugotavlja napačno uporabo nekaterih zgodovinskih dejstev in precej podrobno analizira jezik. J. Plestenjak¹¹⁹ delo pretirano hvali. J. Šilc¹²⁰ navaja zgodovinske pomanjkljivosti, hvali pa jezik in razumevanje za kmečkega človeka.

Izgnani menihi

Za ozadje povesti je pisatelj vzel razpust stiškega samostana. Razpustitveni dekret je Stično zadel 4. 10. 1784. Krivdo za dokončno odločitev so pripisovali priorju Ignaciju Fabianiju, ki je prosil za oprostitev samostanskih dolžnosti. V tem času je bil v Stični opat baron Franc Ksaver Taufferer (1764 do 1784). Bil je zelo izobražen in je pridedil kratek katekizem v slovenskem jeziku. Neposreden potek dogodkov je Zorec povzel po Pesmi o stiških menihih, ki je izšla v Ljubljanskem zvonu 1882. Iz nje je vzel posamezne kitice za moto k nekaterim poglavjem.

Začne se širiti vest, da bo stiški samostan razpuščen. To prinaša med menihe nemir, čeprav si nekateri tega želijo. Kmetje se sprašujejo predvsem, kaj bo s samostansko zemljo. Trlep, ki ima štiri odrasle sinove, si je zaradi razmerja z dekle v samostanu nakopal zamero in zaradi tega imajo njegovi sinovi težave pri ženitvi. V dogajanje posega tudi grad. Sotečan kmetom ne priznava pridobljenih svoboščin, vendar si kmetje sami iščejo pravice pri cesarju in deželnem glavarju. Celo preudarni Trlep zbira kmečko vojsko proti njemu, kar dokazuje, da je graščakova moč zelo oslabela. Na koncu graščak popusti, samostan doživi razpust, Trlepovi sinovi pa se srečno poženijo z uglednimi nevestami.

V tej povesti je samostanu posvetil precej pozornosti. Zorec podrobno našteva vse njegove zasluge: zglede in napredno gospodarjenje, zdravniško pomoč in pomoč preprostemu ljudstvu v njegovih težavah. Premalo pa so menihi storili za slovenski jezik in so kljub dobroti bili vendarle gosposka, ki so se je tlačani bolj bali, kot pa jo ljubili. V sporih z gospodo je samostan vedno na strani tlačanov, vendar ti že skoraj ne potrebujejo njegovega posredništva. Veliko pozornost je posvetil opatu Tauffererju, ki z bolečino opazuje samostanu nenaklonjeno miselnost pri sobratih. Grad je le še bleda senca nekdanje moči. Največ pozornosti posveti kmetom. Ne loči več svobodnjakov in tlačanov, veljavo daje premoženje. Zanimive so Trlepove besede, ki kažejo prosvetlensko miselnost: »Kdo bi gledal nazaj, glejmo naprej! Navadimo se, da nam je živeti iz svoje moči. Ne prosjačimo več milosti in podpore — hlapčevsko je to! Sami si zavijamo rokave in delajmo, pa bo!« (str. 91).

Izgnane menihe sta na kratko ocenila A. Debeljak in Viktor Smolej.¹²¹

Iz povedanega sledi, da si je pisatelj tetralogijo zamislil enotno. Upošteva vse tri družbene dejavnike, ki so oblikovali življenje v stiškem kotu. Spreminja samo čas in razmere. Na gradu ves čas srečujemo dve vrste ljudi: eni se zavzemajo za humano ravnanje s podložniki, drugim pa so tlačani brezpravni ljudje in zaradi brezsrčnega ravnanja pridejo z njimi v konflikt, vendar so vselej premagani. Tudi v samostanu sta stalni osebi opat in zdravnik. Pri tlačanih je v ospredju Trlep. Zmeraj je voditelj tlačanov v konfliktu z gradom, sam pa prihaja tudi v nasprotje s samostanom, a spor se zmeraj lepo uravnava. Navadno nosi krivdo za kak prestop, za katerega je tako ali drugače kaznovan. V vseh štirih knjigah nastopa ljubezenski par z zelo podobnimi lastnostmi: Živka—Hotimir, Janez—Ančka, Fance—Neža, Trlep—Maruša. V povestih se ponavljajo tudi nekatere druge osebe. V prvih treh nastopajo telesno zelo močni posebneži: Rodana in njeni sinovi, Kopic, Klepec, ki pomagajo pri rešitvi zapletov, v zadnji pa jih zamenja prebrisan vaški original. Z nekaterimi elementi se ponovi tudi Ambrož v desetem bratu in Vrbičevem gospodu. Tudi dogajanje poteka v vseh povestih enako. Zapletejo ga dogodki, ki zadevajo posamezne osebe. Te sprožijo konflikt med vsemi tremi tabori. V to poseže kak zunanji dogodek (vpad Ogrov, turški napad, kmečki punt, razpust samostana), ki pripravi tla za preobrat in nato sledi nagel razplet. O kaki osrednji zgodbi v povesti ni govora. Med seboj se prepleta vrsta usod in z njimi povest raste in uplaha.

Vse povesti so tudi krajevno dokaj enotne. Zajeta je širša okolica Stične. Vsa krajevna imena in opisi pokrajin so realni. Čeprav jim avtor ne posveča dosti pozornosti, nikakor niso samo kulisne. Izrabi nekatere lastnosti krajev, ki jim jih pripisuje ljudstvo (napad na tovarnike postavi v Stehan, Rodano v skrivnostno hosto v Peščenjaku, veščo Ljuto pa na Polico). Realna so hišna

imena, ki so še danes ohranjena in nekatera res že stara (Pobere, Nograšček, Brezovšček, Trlep, Stepišnik itd.) Lokalno ozračje ustvarjajo tudi pravljice, ki so v teh krajih še do nedavnega živele med ljudstvom, dalje vraže in različni običaji. Dosti lokalnih posebnosti imata tudi njegov jezik in slog. Zorec je namenil knjigo preprostemu ljudstvu in to je zahtevalo posebno pripovedovalno tehniko. Da bi se približal ljudskemu izražanju, je uporabljal ekspresivne izraze, prisposdobe in pregovore, ki so značilni za ljudski govor. Obilica snovi in okus ljudstva, ki ne ljubi dolgih opisov, sta mu narekovala, da je vse, kar se je količkaj dalo, prenesel v dialog. Pripovedovanje v dialogu je značilno za preprosto ljudstvo.

Ni se spuščal v psihološko analizo posameznikov. Duševnost je slikal navadno tako, kot se kaže na zunaj: ljudje bledijo, trepečejo, planejo itd. Ta zunanji efekt je ponavadi prikazal s krepko besedo in vvodnem stavku premege govora. To je zahteval njegov prijem, ki je težil po tem, da iz pripovedovanja in opisovanja preide v dogajanje samo. Kljub nekaterim pomislekom moramo povestim priznati zlasti kulturno vrednost. Zanimivo branje pomenijo vsaj za domačine in ljudje še danes najdejo užitek v Zorčevem slikovitem izražanju, ker se jim zdi, kot da bi slišali sebe.

Iz nižav in težav

Pri oblikovanju domačih ljudi in krajev je Zorc znova stopila pred oči njegova mladostna pot v svet. Spomnil se je verjetno tudi spodbud, ki so mu jih dajali poznavalci njegovih doživetij. Svoj življenjepis je začel objavljati v Mladiki leta 1936 in 1937 pod naslovom *Iz nižav in težav*,¹²² leta 1938 pa je izšel v Mohorjevi založbi in knjižni obliki. Kasneje je spomine nadaljeval v Mladiki pod naslovom *Gospodski hlapec*.¹²³ Krajši avtobiografski sestavek je objavil še v Mohorjevem koledarju 1953.¹²⁴ Med objavo v Mladiki in knjigi ni velikih razlik. Napisal je nov, bolj čustven uvod in opustil nekaj misli, ki so preveč kazale zrelega Zorca. Na boljše je spremenil tudi kak izraz.

V knjigi prikazuje Kotarjevega Naneta od prvih otroških doživetij do odraslosti, ko trdno veruje v osebnost srečo. Zrasel je v revščini, vendar je v njem ponos njegovih staršev, zato je zelo občutljiv. Že kot otrok se odlikuje med vrstniki. Prav to prvenstvo, ki mu ga priznava tudi mati, ga sili, da se povsod vključuje. Njegov čustveni svet je bogat in duška si daje v prvih spisih ter navdušenih govorih, zaradi katerih se celo starejši dijaki zanimajo zanj. Kasneje sam vse bolj boleče občuti prekletstvo revščine, ki je kriva, da je prišel v šolo prepozno in se ni mogel dovolj izobraziti, da bi našel pravo besedo za svoje doživljanje. Vojaščina je prekinila njegovo šolanje in moral je nastopiti pot navadnega gosposkega hlapca, kot ga je imenovala mati.

Poleg avtobiografske vrednosti so ti zapisi pomembni zaradi popisovanja razmer v Novem mestu, Ljubljani in Trstu. Po njih dobro spoznamo življenje sodobnih srednješolcev, njihovo mišljenje in nacionalno zavest. Omenja tudi nekatere pomembnejše sodobnike: Ketteja, Petruško, Lončarja in Opeka. Knjiga je namenjena mladini in ima precej poučnih mest. Pisatelj pogostoma naravnost pove svoje mnenje o kaki stvari, zmeraj pa da vedeti, kako je treba prav ravnati in misliti.

Knjiga je zanimiva tudi kot leposlovno delo. Pisana je preprosto in neposredno. Izogiba se pretiranosti, v kakršne je zašel v zadnjih povestih o belih menihih. Opisov ni, navadno preide takoj v dogajanje. Z dialogi ne pretirava. Zanimivo je prehajanje iz objektivnega pripovedovanja v živ dialog, ki je v tej knjigi navadno primerno: »Gori!« je neko popoldne javsknila vas.

Izza hriba, kjer je živel tisti krivoprisežni očetov brat, so vreli klici na pomagaj in pod nebo se je gnal gost in teman oblak velikega dima. S paše je privpil pastirček in povedal, da gori domačija prav bratu mojega očeta. Oče otrpne, vrže vse iz rok in plane na ves splav. »Kam noriš?« ščeketne mati. »Takemu bi šel gasit?« »Gori!« zavpije oče in steče še hitreje. Zdaj pa tudi mati popade prazen škaf in jo ubere za njim. ... (str. 23)

Omenjeno je že bilo, da je Zorec pisal tudi aktualne članke v dnevnem časopisju.¹²⁵ V njih se je odzival na dogodke in razmere v svojem času. Po letu 1930 je njegova tovrstna dejavnost prenehala. Pomembnejši članki so bili pritegnjeni že v obravnavo njegove družbene dejavnosti in nazorov.

V dvajsetih letih je za Ljubljanski zvon¹²⁶ napisal tudi več poročil zlasti o srbohrvaških novitetah. Pri ocenjevanju se je največ ukvarjal z jezikom, zahteval čist jezik in odklanjal turcizme v srbohrvaščini,¹²⁷ drugače pa so ocene zanimive le toliko, kolikor razkrivajo njegove nazore, od-

klanjanje »izmov«, ¹²⁸ odnos do žensk, ¹²⁹ ki da imajo zaradi materinstva večje moralne obveznosti kot moški, odnos do zemlje. ¹³⁰

Poskusil se je tudi s pravljicami, ki so izhajale večinoma v mladinskih časopisih. ¹³¹ Njegove pravljice bi lahko razdelili v dve skupini. V prvo sodijo tiste, ki so lokalizirane v gradove in so motivno bolj ali manj stare (Pravljica, Hudi časi, Trije kovači, Ljubezen), v drugo skupino pa take, v katerih skuša v pravljичni obliki povedati kako misel: pojmovanje umetnika (Pravljica o umetniku) in usojenosti sploh (Zakladi cveto), pojmovanje sreče (Popotniki), potrebo po žrtvovanju za druge, za skupnost (Domek).

Pregled Zorčevega življenja in dela nam pokaže človeka, ki se je za usodo svojega naroda čutil odgovornega. Trdno je bil vraščen v svojo dolensko deželico in svoj rod, zato jima je posvetil svoja najboljša dela. Ne smemo prezreti tudi njegove splošne kulturne in narodne dejavnosti. Posebne pozornosti je vreden njegov jezik. V svoje knjige je vnesel množico dolenskih izrazov, ki bi se drugače morda pozabili. Njegovo izrazje zasluži še temeljitejšo obravnavo, prav tako slog, zlasti glede na to, koliko je živ zapis ljudskega pripovedovanja.*

LITERATURA IN VIRI

- ⁷¹ Pred tem je pomembnejša le Vaška zgodba, Slovan, 1913, št. 3, str. 8.
⁷² Prim. Ivan Zorec, Iz mojega življenja, Koledar Mohorjeve družbe, 1953, str. 66.
⁷³ LZ 1919: Za doto, str. 205, 281, Mana, str. 476, 532; V sobi št. 12, str. 682; Vaso, str. 234, Ibrahim Suša, str. 471, 536.
 LZ 1920: Tonček in Ančka, str. 171, 210; Ljubica, str. 283, 335, 401, Francka: Hajduk Simo, str. 21; Peruzzi, str. 81.
 LZ 1921: Njena pot, str. 23, 91, 151, 223, 281, 346; Bera, str. 603.
 LZ 1922: V ljubezni, str. 88; Beg Bukovac, str. 296, 354, 414.
 LZ 1923: Ljubice tri, str. 109, 157, 226; Kraljevič Marko, str. 417, 512, 574, 642.
 LZ 1926: Ban Vuk Strahinja, str. 681, 728.
 LZ 1927: Obisk, str. 725.
 LZ 1928: Korenina v zemlji, str. 296, 351.
 LZ 1930: Božjepotnik Anton Hudobivnik, str. 33.
⁷⁴ Dom in svet 1919: Domačija ob Temenici, str. 200; Na polpotu, str. 263.
 Dom in svet 1920: Ivan Cankar predavatelj, str. 147, Pop Ilija, str. 292.
⁷⁵ Ivan Pregelj, Ivan Zorec, Pomenki, Dom in svet, 1922, str. 139.
⁷⁶ Ženski svet 1924: Valerija, hči cesarja Dijoklecijana, št. 1—7.
 Ženski svet 1925: Romilda, str. 67.
 Ženski svet 1929: Sonja, str. 13; Materi, str. 106, Šepet, str. 139.
 Ženski svet 1930: Mati, ki čaka in plaka, str. 148.
⁷⁷ Življenje in svet 1927: Ptički iz črnega gnezda, št. 42, 43, 44, 45, 46; Blažene vinske gorice, št. 20.
 Življenje in svet 1928: Spiritisti, št. 10, 11.
⁷⁸ Mladika 1925: Ena dve o Kreku, str. 462.
 Mladika 1926: Zapeljivci, str. 132.
 Mladika 1933: Stična v zgodovini in književnosti, str. 189, 231.
 Mladika 1936: Iz nižav in težav, št. 1—12.
 Mladika 1937: Iz nižav in težav, št. 1—12.
 Mladika 1940: Nadaljnji spomini Kotarjevega Naneta, št. 1—12.
 Mladika 1941: Nadaljnji spomini Kotarjevega Naneta, št. 1—4.
⁷⁹ Lovec 1922: Na kvatno sredo, št. 4, str. 59.
 Glasnik železničških činovnika: Pred obzidjem Čedad, 1924, št. 3, str. 18.
 Zadrugar 1932: Ženin, št. 9, str. 284; Rojstna hiša, št. 8, str. 252; Palček poslanček, št. 7, str. 214.
 Zadrugar 1937: Ugankar, št. 5, str. 155.
 Zadrugar 1938: Očitna spoved, št. 1, str. 24.

* V 14. zvezku Zbornika občine Grosuplje je avtorica Ivana Kozlevčar objavila prvi del študije o pisatelju Ivanu Zorcu (Življenje in nazor). Ker sta oba članka ena celota, se tudi oštevilčenje literarnih virov nadaljuje od 71 dalje.

- Naš glas 1929: Vstajenje izgubljenega sina, št. 10, str. 2.
 Orač 1940: Vaški podobar, št. 5, str. 117; Vojna, št. 9, str. 212.
 Orač 1941: Na vasi, št. 3, str. 73.
 Orač 1942: Na Pristavi, št. 2, str. 30.
 Koledar Nabavljalne zadruge uslužbenecv drž. železnic 1934: Pokora, str. 139.
 Koledar Družbe sv. Mohorja 1942: Krčma pri Kurentu, str. 81.
 Koledar Mohorjeve družbe 1953: Iz mojega življenja, str. 65.
 Zbornik zimske pomoči 1944: Zadnja sodba, str. 48.
⁸⁰ Prim. opombe 54, 55.
⁸¹ Novi rod 1921: Pravljica o umetniku, št. 3, str. 41; Zakladi cveto, št. 6, str. 86.
 Novi rod 1923: Hudi časi, št. 1, str. 8.
 Novi rod 1924: Ljubezen, št. 10, str. 149; Želje, št. 7, str. 103
 Novi rod 1925: Trije kovači, št. 1, str. 8; Pišček, št. 9, str. 137.
 Novi rod 1926: Tri kraljične, št. 8, str. 178.
⁸² Vrtec 1943/44: Domen, št. 2, str. 20.
⁸³ Naš obzor 1929: Potniki, št. 4, str. 66, št. 5, str. 83.
⁸⁴ Razori 1937/38: Volk in medved, št. 2, str. 40.
⁸⁵ Pionir 1950: Domek, št. 7, 8.
 Pionir 1951/52: Želje, št. 7, str. 103.
⁸⁶ Jutro 1925: Prijatelja, št. 282, str. 7; Klepet, št. 290, str. 8; Moda, št. 272, str. 8; -izem, št. 279, str. 8.
 Jutro 1926: Pisma, št. 4, str. 11; Dragu Vučniku v sv. nebesa, št. 67, str. 6; Rane, št. 98, str. 6; Ob telefonu, št. 169, str. 8; O, mati, št. 198, str. 7; Pismo, št. 216, str. 10; Popoldne, št. 225, str. 5; Maščevanje, št. 282, str. 6.
 Jutro 1927: Ubožec Martin, št. 1, str. 24; Pastir France, št. 34, str. 6; Na kmetih, št. 60, str. 6; Ura, št. 71, str. 6; Golobčki, št. 90, str. 6; Oznanjenje, št. 181, str. 7; Tiha gora, št. 162, str. 6.
 Jutro 1928: Sedma nevesta, št. 5, str. 8.
⁸⁷ Prosveta 1926: Rane, št. 137, str. 4; Pisma, št. 232, str. 3; Popoldne, št. 239, str. 4; Beg Ali, št. 304, str. 6; Maščevanje, št. 306, str. 5.
 Prosveta 1927: Ubožec Martin, št. 18, str. 3; Pastir France, št. 56, str. 3; Ura, št. 92, str. 4; Oznanjenje, št. 166, str. 4; Tiha gora, št. 178, str. 8.
⁸⁸ Slovenski narod 1926: Vila Juhe, št. 153, str. 5.
⁸⁹ Slovenec 1927: Birokrati, št. 255, str. 3, št. 256, str. 4; Leopoldu Turšiču v božji Elizij, št. 126, str. 4.
⁹⁰ Plamen 1920: Zmote in konec gospodične Pavle, št. 1—12.
⁹¹ Trgovski list 1938: Za pravico, št. 42, str. 8.
⁹² Prim. pombo 52, 58 in Ivan Zorec, Pred obzidjem Čedadada, Glasnik železniških činovnika, 1924, št. 3, str. 18.
⁹³ Domačija ob Temenici, 1929; Beli menihi, 1932, Stiški svobodnjak, 1934, Stiški tlačan, 1935; Izgnani m enihi, 1937; Iz nižav in težav, 1938; Ivan Zorec, Gosposki hlapec, Mladika, 1940, št. 1—12 in 1941 št. 1—4; Ivan Zorec, Iz mojega življenja, Koledar Mohorjeve družbe, 1953, str. 66.
⁹⁴ Prim. pombo 73.
⁹⁵ I. Pregelj, Ivan Zorec, Zeleni kader, Dom in svet, 1925, št. 8, str. 256; A. A., Ivan Zorec, Zeleni kader, Mladika, 1925, str. 69.
⁹⁶ Prim. ohranjeni rokopis v NUK.
⁹⁷ Prim. pombo 86, 76.
⁹⁸ I. Pk., Ivan Zorec, Zmote, Ljubljanski zvon, 1923, št. 2, str. 120.
⁹⁹ Glasnik železniških činovnika, 1922, št. 6, str. 52 in 1922, št. 3, str. 27 in 1923, št. 8/9, str. 72.
¹⁰⁰ Glede podatkov o izidu v Ljubljanskem zvonu in Dom in svetu, prim. opombi št. 73, 74.
¹⁰¹ Vrednosti novel v Pomenkih se je zavedal tudi pisatelj sam, prim. Ivan Zorec. Iz mojega življenja, Koledar Mohorjeve družbe, 1953, str. 65.
¹⁰² Juš Kozak, Ivan Zorec, Pomenki, Ljubljanski zvon, 1921, št. 4, str. 248.
¹⁰³ Dr. I. Pregelj, Ivan Zorec, Pomenki, Dom in svet, 1922, str. 39.
¹⁰⁴ L. Mrzel, Ivan Zorec, Domačija ob Temenici, Ljubljanski Zvon, 1930, str. 117.
¹⁰⁵ J. Šilc, Ivan Zorec, Domačija ob Temenici, Dom in svet, 1930, str. 48.
¹⁰⁶ S Š., Ivan Zorec, Domačija ob Temenici, Slovenec, 1929, št. 279, str. 7.
¹⁰⁷ -a, Domačija ob Temenici, Mladika, 1930, str. 31.
¹⁰⁸ Do nove izdaje tetralogije je prišlo 1981 v dveh knjigah. Knjigi je izdala Cistercijanska opatija Stična in Družina. Obširen uvod je napisal Jože Gregorič.
¹⁰⁹ Valerija, hči cesarja Dijoklecijana, Ženski svet, 1924, št. 1—7 in Pred obzidjem Čedadada, Glasnik železniških činovnika, 1924.
¹¹⁰ Prim. Ivan Zorec, O »Belih menihih«, Slovenec, 1936, št. 186, str. 4.

- ¹¹¹ Ivan Zorec, Stična v zgodovini in književnosti, Mladika, 1933, str. 189, 231, 271, 313; F. Kos, O ustanoviteljih zatiškega samostana, ČJKZ 1919; M. Mikuž, Vrsta stiških opatov, 1941; Jože Gregorič, Cistercija- ni v Stični, 1980.
- ¹¹² I. Vrhovnik, Zabave v stari Ljubljani, Ljubljanski zvon, 1886, št. 1, str. 29.
- ¹¹³ A. Debeljak, Jezik v Zorčevih Belih menihih, Življenje in svet, 1932, št. 23, str. 596; A. Debeljak, Osemstoletnica stiškega samostana, Življenje in svet, 1932, št. 22, str. 568.
- ¹¹⁴ J. Šolar, Beli menih, Dom in svet, 1933, str. 910.
- ¹¹⁵ V. S., Beli menih, Mladika, 1933, str. 75.
- ¹¹⁶ Stanko Janež, Ivan Zorec, Beli menih, Ljubljanski Zvon, 1933, str. 482.
- ¹¹⁷ Metod Mikuž, Vrsta stiških opatov, 1941.
- ¹¹⁸ A. Debeljak, I. Zorec, Stiški tlačan, Življenje in svet, 1936, št. 12, str. 118; A. Debeljak, Jezik v Zorče- vem Stiškem tlačanu, Življenje in svet, 1936, št. 18, str. 284, št. 19, str. 300.
- ¹¹⁹ Jan Plestenjak, Ivan Zorec, Stiški tlačan, Mladika, 1936, št. 2, str. 71.
- ¹²⁰ Dr. J. Šilc, Stiški svobodnjak, Stiški tlačan, Dom in svet, 1936, str. 208.
- ¹²¹ A. Debeljak, Ivan Zorec, Izgnani menih, Življenje in svet, 1937, št. 26, str. 407; V. Smolej, Ivan Zo- rec, Izgnani menih, Mladika, 1938, str. 32.
- ¹²² Ivan Zorec, Iz nižav in težav, Mladika, 1936, št. 1—12 in 1937, št. 1—12.
- ¹²³ Ivan Zorec, Gosposki hlapec, Mladika, 1940, št. 1—12 in 1941, št. 1—4.
- ¹²⁴ Ivan Zorec, Iz mojega življenja, Koledar Mohorjeve družbe, 1953, str. 65; Življenjepisni drobci je še v Življenju in svetu, 1934, št. 9, str. 219.
- ¹²⁵ Prim. opombe 86 do 89.
- ¹²⁶ Pred tem je znana le njegova ocena Govekarjeve dramatizacije Jurčičeve Hčere mestnega sodnika v E dinosti 1911, št. 71, str. 2.
- ¹²⁷ Ivan Zorec, I. Andrič, Put Alije Gjerzeleza, Ljubljanski Zvon, 1920, str. 378.
- ¹²⁸ Ivan Zorec, Tomo Kumičič, Tajna, Ljubljanski zvon, 1921, str. 632.
- ¹²⁹ Ivan Zorec, M. Begovič, Dunja v kovčegu, Ljubljanski zvon, 1922, str. 247.
- ¹³⁰ Ivan Zorec, J. Kosor, Požar strasti, Ljubljanski zvon, 1921, str. 251, Ivan Zorec, Milan Ogrizovič, Vučina, Ljubljanski zvon, 1922, str. 692, Ivan Zorec, M. Nehajev, Veliki grad, 1921, str. 571.
- ¹³¹ Prim. opombe 81 do 85.

STIKI LOUISA ADAMIČA Z EDVARDOM KARDELJEM in njuno skupno potovanje po Jugoslaviji leta 1949

Janja Žitnik*

V tem sestavku bom poskušala prikazati zgodovino stikov pisatelja Louisa Adamiča z Edvardom Kardeljem, ki so z dvema daljšima prekinitvama trajali od jeseni 1932 do jeseni 1950, in Kardeljevo vlogo pri pisateljevem spoznavanju razmer v stari in novi Jugoslaviji. Njuno občasno sodelovanje je doseglo svoj vrhunec leta 1949, ko sta šla v spremstvu še dveh jugoslovanskih politikov na potovanje po delu Srbije, Črne gore, Bosne in Hercegovine ter Hrvaške.

Najprej pa je treba povedati nekaj besed o vsebinskem pristopu k obravnavanju jugoslovanske problematike v Adamičevih zadnjih delih, ki je odraz pisateljevih spoznanj na omenjenem potovanju in tudi drugi njegov obisk v domovini. Svoja opažanja je naš rojak ob tesnem sodelovanju z jugoslovanskimi voditelji komentiral s stališča naprednega ameriškega pisatelja. Bil je prijatelj nove Jugoslavije, kar pa mu ni preprečevalo samostojnih pogledov na razmere v tej deželi. Pogosto je na svoj način razmišljal o problemih, s katerimi se je moralo spoprijemati naše vodstvo leta 1949, vendar ta razmišljanja le redkokdaj odločno nasprotujejo jugoslovanski politiki. Če danes beremo Adamičevo delo **Orel in korenine** ter njegove tedanje članke o naši deželi, v poplavi avtorjevega navdušenja nad jugoslovansko revolucijo, v čustvenih opisih človeških usod med vojno in požrtvovalnosti rojakov pri graditvi nove dežele ter v svojevrstnem pristopu k življenjepisu predsednika Tita, ki ga opisuje z ljubeznijo in občudovanjem, s sodobnega stališča komajda opazimo drobce avtorjeve kritike nekaterih potez tedanjega jugoslovanskega vodstva. Drugače je Adamičevo besedilo učinkovalo pri nas leta 1952, ko se zlasti naše politične strukture niso strinjale z določenimi ideološkimi elementi v knjigi, kar je celo povzročilo odložitev objave slovenskega prevoda **Orla in korenin** za nič manj kot osemnajst let. Pisateljeva kritika jugoslovanske politike, večkrat izražena med vrsticami kot pa neposredno, zveni danes v primerjavi z novjšimi kritičnimi obravnavami naše polpretekle zgodovine zelo blago. Adamičev glavni namen pri pisanju knjige **Orel in korenine** je bil predstaviti ameriškemu bralstvu trdno odločenost male balkanske dežele, da hkrati z drugimi dosežki revolucije ohrani tudi svojo politično neodvisnost. Pisatelj je pri tem želel v novi domovini vzbuditi razumevanje in naklonjenost še vedno trajajočemu boju svojih starih rojakov. Da bi lahko ta cilj uresničil, je moral najprej sam kolikor mogoče celovito dojeti okoliščine, ki so jugoslovansko vlado privedle do njenih tedanjih odločitev. Pri tem mu je naše vodstvo pomagalo po svojih najboljših močeh. Tako kot predsednik Tito so tudi drugi jugoslovanski voditelji leta 1949 posvetili veliko časa sodelovanju z Adamičem. Med pomembnimi pisateljevimi sodelavci je bil Edvard Kardelj, s katerim se je Adamič seznanil že na svojem prvem obisku v predvojni Jugoslaviji.

O prvem srečanju Louisa Adamiča z Edvardom Kardeljem v Ljubljani leta 1932, ki ga na kratko omenja tudi Kardelj sam v intervjuju za **Delavsko enotnost** 10. maja 1969, podrobneje piše dr. Bratko Kreft v svojem članku **Srečanje s komunisti**¹, iz katerega povzemam glavne podatke o tem pomembnem dogodku. Maja 1932 je Adamič prvič po svojem odhodu v ZDA obiskal Jugoslavijo, kjer je ostal skoraj enajst mesecev. Da bi se поблиže seznanil z razmerami v stari domovini v času Aleksandrove diktature, je kmalu po svojem prihodu navezal stike z naprednimi slovenskimi pisatelji in preko njih z nekaterimi vodilnimi revolucionarji, ki so v tem času delovali ilegalno. Med pogovori z njimi je raslo Adamičevo ogorčenje nad nasiljem vladajočega režima, zlasti nad nečloveškimi metodami pri zaslišanju v beograjski Glavnjači in drugih režimskih zaporih

* Ljubljana, Yu 61000, C. na Loko 23; Inštitut za slovensko izseljenstvo, ZRC SAZU; prof. germanskih jezikov in književnosti, raziskovalna asistentka.

po deželi. To ravnanje so vodilni ameriški intelektualci potem, ko ga je Adamič razkrinkal pred zahodno javnostjo v svoji knjižici *Struggle*, sl. **Boj**², obsodili kot politični kriminal. Najpomembnejše gradivo za to publikacijo sta Adamiču osebno izročila Bratko Kreft leta 1932 in Edvard Kardelj naslednjo pomlad.

Tega leta je Adamič že prej preživel nekaj časa skupaj z Borisom Kidričem v Rogaški Slatini, kjer je bil Kidrič tedaj na počitnicah. Dolgotrajni in zelo informativni pogovori s Kidričem so brez dvoma prispevali velik delež k Adamičevemu dobremu poznavanju tedanjih političnih razmer in razvoja revolucionarne dejavnosti v Sloveniji in Jugoslaviji. Ko se je Kidrič vrnil iz Rogaške Slatine v Ljubljano, je prišlo do konspirativnega sestanka predstavnikov ilegalnega Pokrajinskega partijskega komiteja z Adamičem. Sestanek je bil v prvem nadstropju hiše na Rimski cesti 20, kjer je stanoval Bratko Kreft. Ta se je ravno v tistih dneh v svojem stanovanju skupaj z Dušanom Kermaunerjem pripravljal na izdajanje Književnosti. Kermauner je Kreftu sporočil, da bodo pri njem organizirali sestanek z Adamičem, ki se ga bosta poleg njiju udeležila še Edvard Kardelj in Boris Kidrič. Tedaj Adamič Kardelja še ni poznal in mu iz razumljivih razlogov tudi niso mogli razkriti njegove identitete. Adamič je želel, da mu mladi revolucionarji prikažejo svoj pogled na položaj v Jugoslaviji, obenem pa mu posredujejo konkretne podatke o nasilju v beograjski Glavnjači, kjer sta bila mučena tudi Kardelj in Kermauner. Oba sta se še nekaj mesecev pred tem vrnila iz ječe.

Sestanka so se udeležili vsi povabljeni. Najprej so se pogovarjali o prvi številki Književnosti, ki naj bi izšla v kratkem. Nato je prvi pripovedoval Dušan Kermauner, kaj vse je doživel v Glavnjači, in podrobno opisal mučilne metode, ki jih je izkusil na svoji koži. Adamič ga je pozorno poslušal in ni mogel verjeti svojim ušesom. Pripravil si je bil beležnico, da bi si zapisoval, a mu je kmalu zastala roka. Kermaunerjevi izpovedi je sledilo Kardeljevo pričevanje o nečloveškem ravnanju, ki ga je doživel najprej v Ljubljani, nato v Zagrebu in končno v beograjski Glavnjači. Nato so pripovedovali Adamiču še o drugih političnih jetnikih, ki so jih prav tako mučili in nekatere celo ubili. Bratko Kreft mu je prebral najvažnejše odlomke iz brošure *Glavnjača kao sistem*³ Rajka Jovanovića, ki je izšla pri Zaštitni čovjeka leta 1928. Brošura je bila takoj po izidu zaplenjena in prepovedana, zaradi česar je bila že tedaj prava redkost. Kljub temu pa je Bratko Kreft ustregel Adamičevi želji in mu jo podaril, saj jo je Adamič potreboval za svojo publikacijo o terorju v tedanji Jugoslaviji. Kot tiskan dokument je prav ta brošura Adamiča verjetno najbolj prepričala o razmerah v Kraljevini Jugoslaviji. Nič manj prepričljivo pa ni bilo tedanje Kermaunerjevo in Kardeljevo telesno stanje, ki je bilo vidna in nedvomna posledica njune pravkar prestane kazni v zaporu.

Ob koncu triurnega sestanka je Adamič prosil, če bi mu Kardelj ali Kermauner sestavil pismen prikaz svojih doživetij v Glavnjači. Domenili so se, da bo to napisal Kardelj, in sicer na ta način, da bo združil obe pričevanji, Kermaunerjevo in svoje, v eno samo anonimno pripoved v prvi osebi. Adamič je tudi prosil, če sme to besedilo po svoje oblikovati in iz njega izluščiti tisto, kar bo v Ameriki zvenelo najbolj učinkovito.

Pred svojo vrnitvijo v ZDA spomladi leta 1933 se je Adamič še enkrat sestal z Edvardom Kardeljem. Kardelj mu je izročil spis, ki ga je bil medtem napisal, kakor so se dogovorili na prejšnjem sestanku. Gradivo, ki ga je dobil na obeh tajnih sestankih v Ljubljani, je pisatelj uspešno uporabil v svoji brošuri *Struggle*, ki je izšla v Los Angelesu leta 1934 in v ponovni izdaji v New Yorku leta 1935. Del besedila za to brošuro je izšel že avgusta leta 1933 v *The New Republic*, celoten Adamičev prevod oz. priredba Kardeljevega spisa pa je skupaj z delom Adamičevega uvoda izšla septembra istega leta v *New Masses*.⁴

24. novembra 1933 je Mednarodni odbor za politične jetnike v New Yorku na osnovi podatkov o političnem nasilju v Jugoslaviji, ki jih je dobival že nekaj let, predvsem pa na osnovi Adamičevega prevoda omenjenega Kardeljevega spisa, poslal dr. Leonidu Pitamicu, jugoslovansko mu poslaniku v Washingtonu, protestno pismo, v katerem oboja ravnanje s političnimi zaporniki v Jugoslaviji. Pismo je poleg predsednika odbora Rogerja N. Baldwina podpisalo še trinštirideset uglednih ameriških pisateljev in intelektualcev. Brez dvoma je dal pobudo za to protestno akcijo Louis Adamič osebno, saj se pismo sklicuje tudi na tedaj še neobjavljene odlomke iz Adamičevega uvoda k brošuri *Struggle*, ki je izšla pol leta pozneje.⁵

Adamič je v tem času poznal samo Kardeljevo ilegalno ime in kasneje, ko je zasledoval njegovo vodilno vlogo v jugoslovanski socialistični revoluciji, ni vedel, da gre za človeka, s katerim se je bil osebno seznanil v Ljubljani. To je ugotovil šele junija 1946, ko je prejel Kardeljevo pismo iz Pariza z naslednjo vsebino:

Dragi g. Adamič,

Že dolgo imam namen, da bi Vam napisal kaj več in se Vam zahvalil za usluge, ki ste jih Vi in Vaši prijatelji napravili v priliki prizadevanja vseh nas, da bi Jugoslavija iz te vojne izšla dejansko ne samo kot svobodna država, marveč tudi z uresničenimi upravičenimi zahtevami našega ljudstva. Toda toliko smo vsi zaposleni s tekočimi stvarmi, da človek ponavadi prav tedaj nima prilike napisati, ko bi lahko poslal. Prosim Vas, da teh stvari ne jemljete kot nezadostno cenitev Vaših naporov, marveč izključno samo kot posledico tega tako bogatega časa, ki človeku s svojimi tempi včasih jemlje dah.

Kosanović Vas bo obvestil o našem položaju in o naših željah in potrebah. Tu v Parizu zdaj vodi mo bitko, ki gre morda h koncu, lahko se pa še precej zategne. Zlasti v zaključni fazi bi nam bila potrebna Vaša največja pomoč v Ameriki in ne dvomim, da se boste dogovorili s Kosanovićem za nove konkretne akcije.

Nadejam se, da se bomo kmalu videli v Ljubljani, odnosno v Beogradu. Ko sem se pred Vašim odhodom iz Ljubljane srečal z Vami v hotelu »Metropolu«, ste mi rekli, da se boste vrnili v svobodno Jugoslavijo brez Aleksandra čez nekaj let. Od tedaj je minilo dobrih 12 let in lahko svojo tedanjo namero v polni meri uresničite.

Zato še enkrat — najlepša zahvala za Vašo dragoceno pomoč in na skorajšnje svidenje.

*Prisrčno pozdravlja Vas in gospo
Vaš
E. Kardelj*

29. julija istega leta mu je Adamič pismeno odgovoril in se mu opravičil, ker dotlej v njem ni prepoznal svojega nekdanjega znanca.⁶

Razen obeh pisem v letu 1946 in telefonskega pogovora v istem času⁷ Kardelj in Adamič med obema pisateljema obiskoma stare domovine nista imela neposrednih stikov. Do njunega srečanja je prišlo že po nekaj dneh po Adamičevem prihodu na drugi obisk v Jugoslavijo. 15. januarja 1949 je skupaj z Borisom Kidričem obiskal Kardelja na njegovem domu v Beogradu na Romunski 29. Adamič je ob tej priložnosti poskusil napeljati pogovor na predmet, ki ga je tedaj najbolj zanimal, tj. na jugoslovansko-kominformersko krizo, vendar njegova sogovornika še nista bila pripravljena dati temeljitejših pojasnil o tem. Pogovor se je preusmeril k razmeram v Združenih državah in pri tej temi so nato ostali ves večer.⁸

Dva dni pozneje je bilo prvo zasedanje drugega kongresa Komunistične partije Srbije. Po končanem zasedanju, ki se ga je udeležil tudi Adamič, sta Kardelj in Kidrič povabila pisatelja v sprejemnico poleg dvorane in ga predstavila predsedniku Titu. Že naslednji dan je Tito povabil Adamiča, Kardelja, Kidriča, Rankovića, Pijadeja, Djilasa in še nekatere druge na kosilo v vilo na Romunski 15.

Na tem sestanku se je Adamič seznanil z nekaterimi stališči našega tedanjega vodstva v zvezi z jugoslovansko reakcijo na napad informbiroja. Pisateljeva vprašanja, ki so mestoma zvenela nekoliko provokativno, so izzvala še vedno previdne in do neke mere zadržane odgovore. Kljub temu pa je bil pogovor za Adamiča zelo informativen. Več tednov pozneje ga je poskušal po spominu rekonstruirati, kar pa ni bila lahka naloga. Odlomek, ki opisuje pogovor o ameriški politiki zaviranja komunizma po vsem svetu,⁹ jasno nakazuje spopad dveh ideologij. Prvo, ki je Adamič nikoli ni hotel imenovati ideologija ali jo uvrščati v sklop katerekoli organizirane idejnopolitične usmeritve, predstavlja pisatelj sam, drugo pa predsednik Tito in ostali navzoči člani politburoja. Seveda Adamič v tem delu pogovora ni zavzel nasprotnega stališča samo zaradi provokativnih namenov. Čutiti pa je, da mu je pomembnejša od tega, kako prepričljivo bodo zvenele njegove trditve in predpostavke, težnja, da bi s svojimi vprašanji spodbudil prepričljivejšo nasprotno argumentiranje.

Jugoslovanskemu vodstvu je bila spomladi leta 1949 Adamičeva zamisel, da bo napisal knjigo o novi Jugoslaviji, dobrodošla. Naši voditelji so pokazali veliko pripravljenost, da mu pri tem pomagajo, še zlasti zato, ker jih je Adamič sam prosil za sodelovanje. Tako kot je pisatelj želel, da bi njegova knjiga temeljila na resničnih, preverjenih podatkih in da bi bila v tedanji krizi Jugoslaviji v korist, je bilo za to seveda zainteresirano tudi naše politično vodstvo. Gotovo pa so se že tedaj pojavili dvomi o tem, ali bo knjiga, ki sicer res v celoti ali pa mestoma vsaj v duhu temelji na avtentičnih podatkih, ki pa v svoji interpretaciji ne sledi brezpogojno idejnopolitični liniji jugoslovanskega vodstva, naši deželi koristila. Do tedaj so se Tito, Kardelj in drugi že popolnoma zavedali, da Adamič kljub svoji veliki naklonjenosti jugoslovanski revoluciji in kljub svojemu prepričanju, da je nedavna politična osamosvojitvev Jugoslavije pomemben pojav v svetovnem procesu boja proti hegemonizmu in imperializmu, gleda na celoten položaj v deželi z zornega kota, ki je mnogo bližji nekomunističnemu delu ameriške levice kot pa jugoslovanskim komunistom. To je pomenilo bistveno razhajanje v nekaterih idejnopolitičnih izhodiščih.

Zaradi svojega dotedanjega političnega dela v prid stari domovini pa je Adamič v Beogradu užival velik ugled. Razumljivo je, da so bili njegovi politični koncepti po šestintridesetih letih bivanja v Združenih državah drugačni od jugoslovanskih, ki so izvirali iz marksistične misli in iz lastne zgodovinske izkušnje. Razumljivo pa je tudi, da jugoslovansko vodstvo v času razdora med Moskvo in Beogradom ni moglo odobravati preveč svobodnih interpretacij celotne domače politične scene, ki je bila tedaj pod povečevalnim steklom Vzhoda in Zahoda. Največ, kar so lahko Adamičevi gostitelji storili, je bilo gostu prikazati in utemeljiti svoj pogled na tiste probleme v deželi, ki so ga najbolj zanimali, in upati, da bo njihova pojasnila ne samo dojel, temveč tudi sprejel.

Zato so se spomladi 1949 Edvard Kardelj, Moša Pijade in Aleš Bebler kljub svoji tedanji prezaposlenosti odločili, da si bodo vzeli približno dva tedna časa in povabili Adamiča na potovanje po Jugoslaviji. Šlo je za to, da bi bili v njegovem spremstvu ljudje, ki bi mu lahko v pomembnih krajih pretekle in tedanje faze jugoslovanske socialistične revolucije na ustrezen način pojasnjevali zgodovinske dogodke iz časa NOB ter sodobno situacijo v deželi. Adamič je sprva omahoval, končno pa se je le odzval povabilu.¹⁰

11. junija je v Ljubljani umrl Oton Župančič, s katerim se je Adamič zaupno seznanil že v letih 1932—1933. Na dan pesnikove smrti je bil Adamič v Beogradu. Kardelj, Kidrič in Adamič so se tako kot mnogi drugi predstavniki zvezne vlade in književniških organizacij s posebnim vlakom odpeljali v Ljubljano, da bi se udeležili pogreba. Takoj nato so se z istim vlakom vrnili v Beograd, od koder se je Adamič s svojimi spremljevalci čez nekaj dni odpravil na potovanje po Jugoslaviji.

Kardelja, Pijadeja, Beblerja in Adamiča je na poti ves čas spremljal tudi Kardeljev osebni tajnik Stane Kolman, ki je pomagal pri organiziranju potovanja. Iz Beograda se je skupina podala v Titovo Užice in prvo noč prespala na Zlatiboru, kjer so organizirali srečanje s tamkajšnjimi javnimi delavci in nekdanjimi borci. Adamiča so seznanili z zgodovino Užiške republike ter s svojimi preteklimi in sodobnimi težavami in uspehi. V kraje, kjer so se nameravali ustaviti, so že vnaprej sporočili čas svojega prihoda. Domačini so jih posvod pričakali z navdušenim sprejemom in pozdravi.¹¹

Pot jih je vodila z Zlatibora skozi Plevljo proti Žabljaku. O tem delu potovanja se Adamič takole razpiše v zadnjem poglavju svoje knjige **Orel in korenine**:

»Od 19. do 20. junija sem se na potovanju iz jugovzhodne Srbije¹² skozi Sandžak v staro Črno goro peljal zdaj v Kardeljevem zdaj v Pijadovem avtu. Razpravljali smo o borbi, o kominformu in o stvarih, ki so bile s tem v zvezi. Vpraševal sem. V Ameriki, sem dejal Kardelju, so ga prikazali kot divje nasprotje Združenim državam; o njem so govorili, da je izjavil, da loči gibanje, ki mu on pripada, 'nepremostljiv prepad' od Združenih držav. Je to res? Dejal je, da ni. Tu pa tam smo se ustavili, da bi si bežno ogledali primitivne začetke kakega novega rudnika in segli v roke udarnikom, za katere sem domneval, da so komunisti; ti naj bi bili za zgled, zlasti z delovnim tempom, drugim rudarjem, ki jim je bilo to delo nekaj novega. Plazili smo se po gorskih pobočjih, da bi videli, ali je še kaj ostalo od kakšne koč, kjer sta se zbrala CK KPJ ali vrhovno poveljstvo tega in tega dne pred sedmimi leti. Potem sem bil pri sestankih, ki sta jih imela Kardelj in Pijade z domačimi aktivisti, ki so bili mnogi med njimi precej nerodni, vsi pa so bili strastno iskreni...«¹³

Ustavili so se v mestecu z izredno visoko gorsko lego, ki je pozimi zaradi dva ali tri metre visoke snežne odeje povsem odrezano od okolice. Adamič je izvedel, da prebivalci tega kraja tudi pozimi, brez pomoči republike Črne gore, uresničujejo svoje cilje: odpravljajo nepismenost, gradijo industrijo in načrtujejo kmetijstvo. Imajo kmečko zadružno, dve novi industriji, šolo za mladino in šolo za odrasle, ki ne znajo brati ali pisati. To šolo bodo kmalu zaprli, ker bodo kmalu vsi odrasli pismeni.¹⁴

Naslednjih trideset ali štirideset kilometrov se je Adamič peljal v avtu s Pijadejem in Blažom Jovanovičem, ministrskim predsednikom Črne gore. Ko so se približali mestecu Žabljak ob vzhodu Durmitorja, je Pijade velel šoferju, naj ustavi. Medtem ko je Kardelj z ostalo družbo nadaljeval pot, je Pijade na prostrani planoti, sedem kilometrov oddaljeni od Žabljaka, pripovedoval Adamiču dotlej zaupno zgodbo o tamkajšnjih dogodkih v začetku leta 1942. Adamič v knjigi **Orel in korenine** podrobno navaja njegovo pripoved o tem, kako je s skupino kakih šestdesetih partizanov sedemintrideset dni in noči v najhujšem mrazu in snegu zaman čakal sovjetska letala z obljubljenimi opremo in sanitarnim materialom.

Ko je Adamič skupaj s spremljevalcema prispel v Žabljak, jih je pričakalo okoli sto deklet in žena. Zlasti prisrčno so sprejele Mošo Pijadeja, ki so ga zasule s cvetjem. Pijade je nekatere osebno poznal in bile so veselo presenečene, ker se jih je spominjal. Pred nedokončanim hotelom je štirideset ali petdeset zbranih Črnogorcev pozdravilo Čiko Janka kot svojega dolgo odsotnega ljubljenelega brata.

Vsi so poznali zgodbo o sovjetskih letalih. Skupaj so odšli v hotel in ob sproščnem pogovoru jim je minila noč, kot bi trenili. Zastavljali so vprašanja Kardelju, Pijadeju, Beblerju in Adamiču. »Vprašanja, naslovljena na Kardelja,« piše Adamič, »so izražala spoštovanje, vprašanja, ki jih je dobival Pijade, pa spoštovanje in ljubezen.«¹⁵

Iz Žabljaka so potovali skozi Nikšić, kjer je imel poleg Moše Pijadeja tudi Adamič kratek javni nagovor, v Titograd.¹⁶ O tem piše Adamič takole:

»Enaindvajsetega junija 1949 smo se na poti iz Žabljaka v Titograd — ki se je nekoč imenoval Podgorica in so ga zdaj prezidavali v novo prestolnico ljudske republike Črne gore — ustavili za kako ura v mestecu, ki je slovelo zaradi svojega deleža v borbi. Sprejelo nas je kakih tisoč ljudi, ki večinoma niso bili videti zelo junaški, vendar so bili polni navdušenja. Po svojih zapiskih, ki sem jih napravil pozneje, poskakujoč na cesti, ki ni bila ravno ustvarjena za vožnje z avtomobilom, pa ne morem dešifrirati imena tistega kraja...«¹⁷ Po primerjavi podatkov iz intervjuja s Stanetom Kolmanom je bilo to v Nikšiću. Adamič nadaljuje:

»Ministrski predsednik Blažo, ki je poznal pol Črne gore osebno, je opazil, da je množice dvakrat toliko kot mestnega prebivalstva. Smehljajoč se in hkrati v zadregi je rekel, ko je predstavil goste, nekaj o tej »bolj ali manj spontano zbrani množici«, a množica, gostje in Blažo so prasnili v smeh. Pijade, ki je govoril prvi, je pričel: »Drugovi i drugarice te 'bolj ali manj spontano zbrane množice'!« To je izzvalo nov izbruh smeha...«¹⁸

V Titogradu je bilo prav tedaj veliko zborovanje. Adamiča so prisili, če bi javno spregovoril, a se je sprva branil. Končno so ga Kardelj, Pijade in zlasti Bebler pripravili do tega, da je stopil na neki balkon in imel od tam krajši nagovor pred zbrano množico.¹⁹

Prispeli so v Cetinje, kjer se je Adamič mudil že na svojem prvem obisku v Jugoslaviji leta 1932. »Zdaj je bilo mestece skoraj prav takšno,« piše v **Orlu in koreninah**, »kakršnega sem se spominjal, le da niso postopali naokrog stari poklicni »junaki« v svojih z zlatom izvezenih nošah (...). Zdaj pa so vsi Črnogorci, moški in ženske, delali — in že to je samo po sebi pomenilo revolucijo.«²⁰ Blažo Jovanović je vodil skupino po mestu. Na steni Narodne knjižnice je viselo nekaj povečanih fotografij iz druge svetovne vojne, ki so se zdele Adamiču zelo zanimive in jih na dveh straneh v knjigi nadrobno komentira.²¹

Nato jih je pot vodila skozi Hercegnovi v Dubrovnik, kjer so namenili dva dni za ogled znamenitosti in za počitek.²² Potovanje se je nadaljevalo skozi Sarajevo v Jajce. Stane Kolman se takole spominja poti po Bosni: »Iz Dubrovnika smo potem odšli malo bolj počiti še naprej in smo se ustavili v Sarajevu, Jajcu, Drvarju, Bihaću in Plitvičkih jezerih. V vseh teh zgodovinskih mestih se je Kardelj zelo potrudil, da je pojasnjeval pomen AVNOJ-a in zgodovino dogodkov v zvezi s tem. Sprejemali so nas pa povsod zelo prisrčno.«²³ V **Orlu in koreninah** pa beremo: »Potem

sem se na potovanju, na katerem sem spremljal Kardelja in Pijada, seveda znašel tudi v Jajcu v Bosni.«²⁴ Adamič piše, da je on spremljal naše politike na poti po Jugoslaviji in ne obratno, čeprav je bilo potovanje dejansko organizirano zaradi njega. Kot se pisatelj v knjigi na več mestih očitno izogne veliki pozornosti, ki je je bil deležen v Jugoslaviji, sta mu pozornost in izredna gostoljubnost tudi v resnici povzročali nemalo zadrege. To je bil verjetno vzrok, zakaj se je že v času priprav branil tega potovanja. Zavedal se je, da so se Kardelj, Pijade in Bebler z veliko težavo odtrgali od preobilice obveznosti, kar je zlasti v tem kritičnem obdobju pomenilo veliko žrtev.

O postanku v Jajcu piše Adamič takole: »Kardelj in Pijade sta bila med vojno v bogomilskih katakombah. Zdaj sta imela sestanek s krajevnimi aktivisti, ki se ga Alešu Beblerju in meni ni bilo treba udeležiti. Izbrskala sva nekega člana krajevnega ljudskega odbora, ki je imel ključ od vhoda v katakombe. Medtem ko sva čakala nanj, da bi ga prinesel, sva si ogledala Titovo barako, v kateri so bili zemljevidi in načrti in spomnil sem se Augustinčičeve podobe Tita, kot mi ga je opisal, kako se vsak dan po kosilu sprehaja znotraj ograde.«

»Mislim, da v vsej novi Jugoslaviji nisem videl leta 1949 nič lepšega, če izvzamem starodavne makedonske in srbske freske, kot so bile bogomilske katakombe na robu Jajca. Najin vodič je imel električno svetilko, z Beblerjem sva mu sledila dol, čedalje globlje in globlje, in stopala iz dvorane v dvorano. Črte in razmerja teh podzemeljskih dvoran so mejile na popolnost. (...) V hladnih, mračnih katakombah me je obhajal občutek svobode, vrednosti, doživetja...«²⁵ V nadaljnjem razmišljanju povezuje zgodovinsko ozadje bogomilskih katakomb s turjaško kapelo in z Münzerjevim pojmovanjem reformacije, v katerem išče skupne točke z bistvom jugoslovanske revolucije.

Iz Jajca se je skupina peljala v Drvar, kjer so imeli podoben sestanek s krajevnimi aktivisti kot v Žabljaku. V neuradnem pogovoru so se dotaknili tudi vprašanja jugoslovansko-kominformske krize. Ob tem Adamič v knjigi nekoliko nejasno opiše svoje stališče do tega vprašanja: »Zvečer so nam v Drvarju priredili podoben sestanek kot v Žabljaku (...) Kardelj in Pijade sta odgovarjala na mnoga vprašanja. Eden izmed mož me je vprašal, kaj mislim o kominformovski krizi. Dejal sem, da sem poskušal obiskati ZSSR, da pa nisem dobil vizuma. Sovjetske zveze in kremeljskih voditeljev ne poznam osebno. Sprejel sem kratko malo vtise o njih, ki so mi jih posredovali Tito, Kardelj, Kidrič, Pijade, Djilas in drugi vodilni Jugoslovani, ki so bili v Moskvi, čeprav se ne strinjam popolnoma z njimi. Jugoslovansko vodstvo KP politično res ni moglo drugega v državi, kjer se pravkar razvija zelo zamotan petletni načrt, kot zameriti kominformu, kar je storil. Analitično, filozofsko, kot pisatelj pa si nisem gotov, ali lahko grajam Kremelj, ker je pač Kremelj. Tudi Stalina ne morem grajati, ker je Stalin. Očitno je sovjetska garnitura bolna; in če je res — kako je potem najbolje ravnati z bolno družbo? Na osnovi tistih skromnih podatkov, ki jih imam, sem antistalinist v približno takem smislu, kot sem proti malariji. Nisem politik; ampak kot pisatelj, ki je prijatelj Jugoslavije, čutim, da se je jalovo pripraviti s Stalinom in kominformom.«

»Kardelj mi je odgovoril, navajajoč, da je vodstvo KPJ moralo zavzeti nasprotno stališče do kominforma, če ne iz drugih razlogov, pa zato, da bi dokumentiralo resnico, in tako dalje. Temu ne ugovarjam, sem rekel, verjetno je bilo potrebno: vsi voditelji držav in strank čisto samoumevno odgovarjajo na politične napade. Vseeno se jugoslovanski voditelji ne morejo postaviti na stališče, da nova vojna ni verjetna ali mogoča, ali da ni mogoča vsaj lokalizirana vojna proti Jugoslaviji. Vendar se mi zdi ne glede na vojno izredno važno, da Jugoslavija v svoji novi politiki do drugega sveta ohrani duh svoje revolucije. To je prvenstveno. Jugoslavija se mora pripraviti na vojno, kar najbolje se more, Titova nova vojska, kolikor sem jo videl, je sijajna, čeprav ji manjka moderne opreme, in utegne biti dober adut v igri, ki se zdaj obeta. Moje poglavitno zanimanje zanjo pa izvira še zmerom iz občutka za moralne, obče človeške vrednosti, ki sem jih srečeval vsepovsod, tudi medtem, ko sem bral govore voditeljev (vštevši tiste, za katere verjetno zdaj želim, da jih ne bi bili nikoli imeli), medtem ko sem poslušal in gledal ljudi in se plazil po tistem gorskem pobočju onkraj Drvarja. Jugoslavija je majhna dežela, ampak naj pride karkoli, slednjič se bo vtisnila v zgodovino kot moralna sila.«²⁶ Nato avtor podpre svojo zadnjo trditev z novimi zgodbami o junaškem individualnem in kolektivnem odporu proti okupatorju in o ogromnih izgubah med borci in civilnim prebivalstvom.

V tem značilnem Adamičevem načinu obravnavanja tako občutljivega vprašanja, kot je bil jugoslovanski spor s Kremljem, prevladujeta avtorjev zagovor in utemeljitev odločitve jugoslovanskega vodstva, da bo vztrajalo pri svojih političnih stališčih. Vendar gre pri tem za povsem samostojno razmišljanje, polno lastnih formulacij in izpeljav, ki so na drugih mestih v knjigi zelo ostro protisovjetske. Svobodna Adamičeva interpretacija tega vprašanja in še nekaterih drugih vprašanj, zlasti glede gospodarske prihodnosti dežele, ki je še izrazitejša na drugih mestih v knjigi **Orel in korenine**, se našemu vodstvu ni zdela povsem sprejemljiva. Vendar razhajanja med Adamičevimi političnimi pogledi in stališči našega tedanjega vodstva, če sodimo po podatkih, ki so danes na voljo, nikoli niso prerasle v pomembnejši konflikt.

Pred omenjenim sestankom v Drvarju je Adamič istega dne, tj. 23. junija 1949, vse popoldne plezal po hribu blizu Drvarja v votlino in iz nje, ki je bila tarča nemškega padalskega napada 25. maja 1944. Sledil je strmi stezi Titove rešitve. Partizana, ki sta tedaj spremljala Tita, sta Adamiču povedala, da je Tito enkrat ali dvakrat skoraj omedlel od izčrpanosti. Naročil je svoji telesni straži, naj vzdigne Kardelja, čigar noge so bile pohabljene, in ga odnese na varno. Za Adamiča je bilo zelo pomembno, da je izvedel za takšne dogodke od ljudi, ki so jim bili priča. V tem je bila za pisatelja glavna vrednost njegovega potovanja po Jugoslaviji.

25. in 26. junija so se Kardelj, Pijade, Bebler in Adamič še vedno mudili v Bosni. Med potjo je Bebler svojemu gostu n drobno pojasnil okoliščine, ki so ga privedle do tega, da je postal komunist. »Naslednjega dne smo potovanje nadaljevali,« piše Adamič na zadnjih straneh svoje knjige. »Nekaj časa sem se vozil s tremi Bosanci, ki so mi poskušali pojasniti borbo s kraji, maršrutami, datumi, sovražnimi ofenzivami in številkami izgub, ob katerih se mi je začelo vrteti v glavi.«²⁷ Namesto takšnih podatkov pisatelj raje doda še eno dramatično ilustrativno zgodbo iz partizanskih dni v Bosni. Borčeva doživeta pripoved o tem, kako so partizani v času najhujšega pomanjkanja napadli skupino ustašev in vrnili vaščanom živino ter ostalo blago, ki so ga ustaši nakradli v vasi, Adamiča očitno zelo impresionira.²⁸ Takšne zgodbe, ki močneje in neposredneje učinkujejo na bralce kot pa goli zgodovinski podatki, so bistveni sestavni del knjige **Orel in korenine**.

Iz Drvarja so Adamiča peljali v Bihać in Plitvička jezera, od tam pa v Ljubljano, kjer se je njihova pot zaključila. Svoje postanke v raznih krajih Srbije, Črne gore in Bosne so Adamičevi spremljevalci seveda izkoristili za okrepitev stika s terenskimi upravnimi telesi. Primarni namen potovanja pa je bil po pričevanju Adamičevega četrtega spremljevalca Staneta Kolmana, da bi pisatelju »na avtoritativen in avtentičen način« pojasnili del zgodovine NOB in sodobno situacijo v deželi.²⁹

V tem pogledu je potovanje vsekakor uspelo. Pričevanja o zgodbah iz partizanskih dni so bila brez dvoma avtentična, saj jih je Adamič slišal iz ust borcev, ki so se sami udeležili akcij, o katerih so mu pripovedovali. Pojasnila v zvezi s sodobnimi razmerami v krajih, kjer so se mudili, so bila seveda tudi avtoritativna, saj jih je pisatelj dobil od naših najvidnejših politikov in od krajevnih aktivistov. Prvi in drugi so bili vsak na svojem področju in vsak na svojem nivoju najboljši poznavalci razmer in so zato ustrezna vprašanja lahko pojasnili na prepričljiv način. Brez dvoma se je Adamič na potovanju po domovini zelo približal domačemu pojmovanju pomena in specifičnosti jugoslovanske socialistične revolucije. V svoji vznesenosti in navdušenju ni prav nič zaostajal za nekdanjimi borci, s katerimi je kramljal na svoji poti po zgodovinskih krajih NOB. Še vedno pa so ostajala vprašanja, glede katerih je Adamič trdno vztrajal pri svojih stališčih. Takšno je bilo vprašanje jugoslovanskega razdora s kominformom in problem gospodarske prihodnosti Jugoslavije.

Kljub temu je čas, ki ga je Adamič prebil skupaj s Kardeljem, Pijadejem in Beblerjem, poglobil njihove medsebojne vezi in okreplil njihovo sodelovanje. Njegovi spremljevalci so pisatelju na poti ves čas pomagali pri zbiranju gradiva za knjigo o novi Jugoslaviji, organizirali srečanja in mu prevajali včasih teže razumljivo govorico domačinov. Pri tem se je zlasti dobro odrezal Aleš Bebler. Moša Pijade je v Žabljaku v pogovoru s starimi borci vpricho Adamiča ponovno doživljal brezupno čakanje sovjetskih letal. Njihova čustva je pisatelj z zanimanjem vsrkaval spricho svoje močne dovzetnosti za človeško plat zgodovine. Čeprav je bil Adamič v začetku precej zadržan, se je vzdušje proti koncu potovanja zelo sprostito. To je bil pravzaprav tudi eden od ciljev potovanja.³⁰

Jugoslovanski voditelji so si še naprej prizadevali, da bi ublažili Adamičeva odstopanja od njihovih stališč, do konca avgusta 1949, ko je pisatelj zadnjič zapustil rojstno deželo. Ideološka razhajanja, ki so predstavljal določeno oviro pri sodelovanju jugoslovanskega vodstva s pisateljem po njegovi vrnitvi v ZDA, se tudi ob priložnosti zadnjega Adamičevega srečanja s Kardeljem, ko se je ta jeseni leta 1950 mudil v Združenih državah kot vodja jugoslovanske delegacije pri Združenih narodih, niso zgladila.³¹ Vendar Adamič tega v svoji knjigi ne omenja. Razlogov za to, da se je pri pisanju knjige *Orel in korenine* izogibal preostri kritiki v odnosu do Jugoslavije, je več. Kljub temu, da se ni povsem strinjal z vsemi stališči vlade v Beogradu, je vendarle ohranil svoje nekdanje zaupanje v naše voditelje. Adamičeva naklonjenost voditeljem jugoslovanske revolucije sega nazaj v leto 1932, v čas komunistične ilegale pri nas. Preveč neposredno kritiko pa mu je preprečevala tudi bojazen, da bi z njo stari domovini verjetno bolj škodil kot koristil. Na vsakem koraku pisateljevega križarjenja po Jugoslaviji je rasla njegova ljubezen do jugoslovanskega ljudstva ter zaupanje v delovno in ustvarjalno moč množic, ki jih je od blizu spoznaval na svoji poti. Zaupal je v ljudstvo, ki je ob podpori svojih voditeljev kljub vsem oviram znalo ohraniti revolucionarne dosežke in svojo kulturno dediščino. Nikoli ni pozabil na to, da so njegovi stari rojaki pod okupatorskim pritiskom nastopili dovolj enotno in da so prav zaradi tega lahko samostojno izbojevali večino zmag na svojem ozemlju. Ponosno pa je pisal tudi o tem, koliko udarnikov je rodilo to ljudstvo v času poveljne izgradnje.

Vsi ti dejavniki so postopoma razvijali in utrjevali Adamičovo vez s staro domovino. K temu so znatno pripomogli tudi njegovi tesni stiki z nekaterimi jugoslovanskimi kulturnimi delavci in pa seveda njegovo sodelovanje z našimi političnimi predstavniki. Ko govorimo o pomenu Adamičevih stikov s Kardeljem, ne moremo prezreti vloge drugih voditeljev pri poglobljanju Adamičeve vezi z rojstno deželo. Med najpomembnejšimi je bil Boris Kidrič, ki se je seznanil z Adamičem prej kot Kardelj in ki je pravzaprav sam dal pobudo za prvi sestanek Adamiča s Kardeljem. Med pisateljem in Borisom Kidričem so se že leta 1932 spletle prave prijateljske vezi, ki sta jih z občasnim dopisovanjem vzdrževala vse do Adamičeve smrti. Nekatera najpomembnejša originalna pisma iz svoje obširne korespondence je pisatelj tik pred smrtjo v znak izjemnega zaupanja poslal Kidriču in ga prosil, naj jih shrani v svojem zasebnem arhivu. Njuni stiki vsekakor zaslužijo posebno študijo, ki ne sodi v okvir tega članka.

Za zaključek naj povzamem, da je bilo Adamičovo sodelovanje z Edvardom Kardeljem v času stare in v času nove Jugoslavije zelo plodno in uspešno. Razumljivo pa je, da njegovo zadnje delo *Orel in korenine* ne obravnava jugoslovanskih razmer leta 1949 tako, kot jih je obravnavalo naše tedanje vodstvo. Razen tega, da je Adamič svoje zadnje delo pisal predvsem za ameriško publiko in da je bil tudi sam po svojem političnem prepričanju najbližje Wallaceovi smeri ameriške levice, pa je moral svojo knjigo *Orel in korenine* tudi nekoliko prilagoditi spremenjeni ameriški politični atmosferi. Pri tem je bil še premalo previden, saj je bil med pisanjem rokopisa deležen nešteti napadov z različnih strani ameriške politične scene.

Ideološko razhajanje med Adamičem in jugoslovanskim vodstvom v letih 1949—1951 je nemogoče premerjati s pisateljevo ostro kritiko ameriške politike, kakršno najdemo zlasti v neobjavljenem delu rokopisa *Orel in korenine*. Kljub temu pa je na dlani, da je Adamič do svojega literarnega predmeta, pa naj je šlo za razmere v Združenih državah ali v Jugoslaviji, vselej odbržal distanco svobodnega pisatelja.

OPOMBE:

¹ Bratko Kreft, »Srečanje s komunisti. Spomin na Adamičev obisk v Ljubljani 1932.«: *Delo*, Ljubljana, 16. in 23. oktober 1981, str. 4—6.

² Louis Adamič, *Struggle: Translated from the Yugoslav by Louis Adamic: With a Preface by the Translator*. (Los Angeles: A. Whipple, 1934. New York: Reprinted by Tomorrow, Publishers, 1935).

³ Rajko Jovanović, *Glavnjača kao sistem*, (Beograd: Zашtita čovjeka, 1928) — Uvod k tej brošuri je napisal Miroslav Krleža.

⁴ Henry A. Christian, »Adamic's *Struggle*: the International History of a »Radical« Pamphlet.«: *Louis Adamič — Simpozij — Symposium*, (Ljubljana, 16. — 18. september 1981: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani) str. 324—325.

- ⁵ *Ibid.*, str. 328.
- ⁶ *Ibid.*, str. 337.
- ⁷ *Ibid.*
- ⁸ Louis Adamič, **Orel in korenine**, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981, str. 69—78. (Ljubljana: DZS, 1970).
- ⁹ *Ibid.*, str. 150—151.
- ¹⁰ Janja Žitnik, Intervju s Stanetom Kolmanom. Ljubljana, 21. maja 1986. (Tipkopis) str. 2.
- ¹¹ *Ibid.*, str. 3.
- ¹² **Orel in korenine**, str. 522. — Tu je napaka v prevodu. Pravilno se besedilo glasi: »... na potovanju iz jugozahodne Srbije...«. Potovanje v resnici ni zajelo vzhodne Srbije, kar je razvidno tudi iz ameriškega izvirnika: Louis Adamic, **The Eagle and the Roots** (Doubleday & Company: Garden City, N. Y., 1952) str. 470.
- ¹³ **Orel in korenine**, str. 522—523.
- ¹⁴ *Ibid.*, str. 523.
- ¹⁵ *Ibid.*, str. 541.
- ¹⁶ Intervju s Stanetom Kolmanom, str. 3.
- ¹⁷ **Orel in korenine**, str. 555.
- ¹⁸ *Ibid.*, str. 555—556.
- ¹⁹ Intervju s Stanetom Kolmanom, str. 3.
- ²⁰ **Orel in korenine**, str. 556.
- ²¹ *Ibid.*, str. 556—557.
- ²² Intervju s Stanetom Kolmanom, str. 3—4.
- ²³ *Ibid.*, str. 5.
- ²⁴ **Orel in korenine**, str. 583.
- ²⁵ *Ibid.*, str. 583—584.
- ²⁶ *Ibid.*, str. 558—559.
- ²⁷ *Ibid.*, str. 581.
- ²⁸ *Ibid.*, str. 581—582.
- ²⁹ Intervju s Stanetom Kolmanom, str. 2—3.
- ³⁰ *Ibid.*, str. 8.
- ³¹ Adamič omenja v svojem pismu Vladu Kozaku 13. februarja 1951, da je imel jeseni 1950 dva daljša pogovora s Kardeljem, ko je bil ta v New Yorku. Omenja tudi svoje nesoglasje s Kardeljem, vendar upa, da bosta ostala v dobrih odnosih. (Prepis enajstih Adamičevih pisem Vladu Kozaku od 13. februarja 1951 do 3. aprila 1951, ki ga je Vlado Kozak izročil Vladimirju Dedijerju, je shranjen v Biblioteki SAZU, Ljubljana.)

LOUIS ADAMIC'S CONTACT WITH EDVARD KARDELJ

Janja Žitnik

The study examines Louis Adamic's contacts with Edvard Kardelj from 1932 until 1950. It is mainly based on an article by dr. Bratko Kreft, Adamic's work **The Eagle and the Roots**, his correspondence, and the authoress' interview with Kardelj's secretary. It was Kardelj who wrote a report for Adamic about violent acts which King Alexander's police performed against communists. Adamic used it in his booklet **Struggle**, which caused a protest of American intellectuals against the treatment of the Yugoslav political prisoners. In 1946, Kardelj wrote to Adamic that Yugoslavia needed his further help in the USA, especially during the last phase of negotiations in Paris. In 1949 Adamic met Kardelj and other Yugoslav top political leaders. There were noticeable differences in their political views which none the less never grew into an important conflict. Ideologically, Adamic was nearest to Wallace's part of the American Left. It is also important to bear in mind that he wrote primarily for the American public.

KORESPONDENCA LOUISA ADAMIČA V NUK

Prispevek h gradivski osnovi

Mihael Glavan*

0. Izhodišča

Glavna dela Louisa Adamiča so že prevedena v slovenščino, objavljen je že tudi dober izbor iz njegovih pisem¹, tudi precej znanstvenih in strokovnih spisov o njem že imamo, na celovito spoznanje o Adamiču pisatelju, prevajalcu, politiku ter moralno in socialno nenavadno visoko ozaveščenem zasebniku, ki je pomembno sooblikoval dva naroda, slovenskega in ameriškega, vendarle še čakamo. S tem zapisom želimo prispevati h gradivski osnovi za morebitno tako delo. Besedilo ima tri glavne dele: popis celotne Adamičeve korespondence v NUK, njen okvirni oris in neposredno predstavitev majhnega, a dokumentarno zanimivega njenega dela.

0.1 Razmejitev gradiva

V literarni vedi se pojem korespondenca zvečine uporablja v svojem širšem pomenu, kot izmenjava pisem posameznega ustvarjalca s sodobniki. Kadar pa gre za natančno strokovno poimenovanje, zlasti v literarnozgodovinski arhivistiki, nam korespondenca pomeni le dopise, medtem ko avtorjeva pisma tvorijo samostojno skupino. Pri estetskih in stilnih analizah ter v komentiranih izdajah celotnih opusov posameznih avtorjev, npr. Zbrana dela slov. pesnikov in pisateljev, smo uveljavili prakso, da upoštevamo (objavljamo) le pisma, in še ta največkrat v izboru, medtem ko korespondenca ostaja le bogat vir podatkov (Včasih je kot vir tudi zamolčana) za znanstvene in esejistične, pa tudi umetnostne predstavitve avtorjev in njihovih opusov. Tako je tudi z Adamičem. Poleg že omenjenih pisem (gl. opombo 1) so bili objavljeni le posamezni dopisi, zlasti slovenskih avtorjev.²

0.2 Obseg in časovni pregled korespondence

Adamičeva korespondenca v NUK obsega 566 dopisov, ki jih je napisalo 338 oseb.

Leto	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1940	1941	1942
Št. pisem	3	23	3	12	5	4	2	3	26
Leto	1943	1944	1945	1946	1947	1949	b. d.	Skupaj	
Št. pisem	212	250	4	5	1	1	12	566	

Razen 4 dopisov (3 v Župančičevi in 1 v Kristanovi) je vsa korespondenca zbrana v osrednji Adamičevi zapuščini, ki jo je julija 1961 izročil Ivo Pirkovič. V tem trenutku ni mogoče primerjati naše zbirke s tisto v Princeton University Library, ker nam slednja ni dostopna, niti ni objavljen njen natančen popis. Pomembno je, da sta obe dokaj bogati, čeprav je bilo veliko gradiva tudi uničenega v podtaknjenem požaru ob Adamičevi smrti.

Kakor je razvidno iz preglednice, je časovni razpon korespondence razmeroma kratek, vendar pa zajema čas Adamičeve največje ustvarjalnosti in vitalnosti. Pri nas sta shranjeni predvsem dve veliki skupini dopisov. Prva je iz časa okoli leta 1932, ko je Adamič prvič obiskal staro domo-

* Ljubljana, Yu 61001, Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisni oddelek, Turjaška ul. 1; dipl. filolog.

vino ter obnovil ali nanovo sklenil vrsto znanstev s slovenskimi literati, kulturnimi in političnimi delavci, hkrati pa so v samostojnih knjigah, predvsem pa v revijah, izhajali prevodi njegovih člankov, krajših literarnih spisov ali odlomkov. Daleč najštevilčnejša je korespondenca med leti 1941—45, ko je Adamič izdal knjigo *My Native Land*, izgoreval za NOB v Jugoslaviji in bil v tej vlogi nedvomno osrednja osebnost v ZDA. Tako ni čudno, da je samo pri nas shranjenih 495 dopisov iz tega obdobja. Ostalo so večinoma le posamezna pisma, pa še ta večinoma v tesni vsebinski zvezi z obema navedenima vsebinskima sklopoma.

1. Abecedni popis korespondence v NUK

Korespondenca: Fran **Albrecht** (2, 1932), Frederick L. Allen (1, 1943), Carl Alpert (1, 1943), Jacob Ambrožič (1, 1944), Andrew Apostolides (1, 1944), Laird Archer (1, 1944), Joyce **Baloković** (2, 1944), Zlatko Baloković (3, 1944), Warren Barbour (1, 1943), Joseph Barnes (1, 1944), Branko Bechiz (1, 1944), Margaret Bennett (1, 1944), Silas Bent (1, 1943), Leonard R. Bester (1, 1944), Fred M. Betz (1, 1944), Nick Bez (4, 1944), Francis Biddle (1, 1943), D. W. Bishop (1, 1944), Hugo L. Black (2, 1943—46), Helene Blanchard (3, 1944), Samuel W. Bloom (1, 1944), J. M. Bogdanovich (8, 1943—44), Blair Bolles (2, 1942), Frances P. Bolton (1, 1943), Therese Bonney (1, 1944), Richard Boravac (1, 1944), Preston Bradley (1, 1943), John D. Bridge (1, 1944), Styles Bridges (1, 1943), Alexander Brooke (1, 1943), Emery Brooks (1, 1943), Cecil Brown (1, 1943), Josip Broz Tito (1, 1944), Žarko M. Buncick (2, 1943), Adam Burja (1, 1944), Mirko Burja (4, 1943—44), Shirley Burke (1, 1943), V. Bush (1, 1943), John, D. Butkovich (2, 1943), Vincent **Cainkar** (4, 1942—44), Joyce Campbell (1, 1944), Dale Carnegie (1, 1944), Anne Cawley Boardman (1, 1943), Edward Chodorov (1, b. d.), Paul M. Chuchic (1, 1944), Daniel H. Clare (1, 1943), Lincoln Clark (2, 1944), Matthew J. Connelly (1, 1945), Wirt Courtney (1, 1943), Alan Cranston (4, 1943), S. H. Cross (1, 1944), Joseph Cuculic (1, b. d.), Ivan M. Čok (2, 1943), Milan Čurčin (6, 1933—34), John A. Danaher (1, 1943), Leigh Danenberg (1, 1944), Jonathan Daniels (1, 1943), Noelle Davis (1, 1944), Vera Micheles Dean (1, 1934), Dorothy Dennis (1, 1944), Victor E. Devereaux (1, 1943), Charles E. Dewey (1, 1943), Thomas E. Dewey (1, 1943), Karl Detzer (1, 1943), Dragutin Domac (1, 1944), Kimon A. Doukas (1, 1944), F. Z. Dujmović (1, 1944), Milan Durman (2, 1932), Ema **Englander** (1, 1936), Clifton **Fadiman** (1, 1944), Byron E. Farwell (1, 1944), Hamilton Fish (2, 1944), D. F. Fleming (1, 1943), Carolin A. Flexner (4, 1943), Norman Foerster (1, 1934), Harry E. Fosdick (1, 1943), Felix Frankfurter (1, 1943), Friends of Democracy (1, 1944), J. W. Fulbright (1, 1943), Ana Furlan (3, 1944), Louis **Gabe** (1, b. d.), William S. Gailmor (1, 1944), Jane W. Gale (1, 1943), Ted R. Gamble (1, 1943), Walter F. George (1, 1943), Guy M. Gillette (1, 1943), Thomas S. Gordon (1, 1943), Frank P. Graham (1, 1944), Rosemary Greening (1, 1944), Greek American Committee (1, 1944), Abner Green (2, 1944), Theodore F. Green (1, 1943), Caroline Greenfield (1, 1943), W. F. Griffin (1, 1943), Andrei Gromyko (1, 1944), Allen Grover (1, 1943), Alfonz Gspan (1, 1933), Robert F. **Haas** (2, 1934), Jerry Hafner (1, b. d.), Donald J. Hall (4, 1943), Robert Hamerslag (1, 1944), Albert W. Hawkes (1, 1943), S. Burton Heath (1, b. d.), Lilian Hellman (1, 1943), Ben Hibbs (3, 1942), Russel Hill (1, 1944), Adolph Hoffmeister (1, 1944), Ivan Hribar (2, 1932), M. R. Humble (1, 1943), Louis Huot (5, 1944), Marion E. Hutton (1, 1944), Robert R. **Irwin** (1, 1944), Robert H. **Jackson** (1, 1943), Božidar Jakac (1, 1947), A. Hand James (1, 1943), Dragan Janković (1, 1943), Edo Jardas (1, 1944), Pete Jarman (1, 1943), Norman D. Jay (2, 1943—44), Walter John (1, 1944), James Wood Johnson (1, 1943), Luther A. Johnson (1, 1943), Eric A. Johnston (1, 1943), Bartel J. Jonkman (1, 1943), Jugoslavensko pripomočno društvo (1, 1944), Jakov **Kabilio** (1, 1944), Edvard Kardelj (1, 1946), Bernard Katz (1, 1946), Helen Johnson Keyes (1, 1944), Dorothy Klarich (1, 1944), Slavko Klemenčič (2, 1944), Mile Klopčič (9, 1931—32), Vlada Koljenšić (1, 1944), Sava Kosanović (3, 1944), Leonard Kovačič (1, 1933), Juš Kozak (6, 1932—36), Bratko Kreft (3, 1932), Miha Krek (3, 1941—42), O. Krim (1, b. d.), Etbin Kristan (4, 1942—43), A. Leon Kubowitzki (1, 1943), Lovro Kuhar (1, 1935), J. J. Kuharic (1, b. d.), Mirko Kuhel (16, 1943—44), Helena Kušar (1, 1944), Georg C. Kutuzović (1, 1943), Stephen P. **Ladas** (1, 1944), Fiorello La Guardia (2, 1944), O. S. Lamson (1, b. d.), E. S. Land (1, 1943), Eugene L. R. Laning (1, 1944), Frank J. Lausche (2, 1943), W. Appleton Lawrence (1, 1943), David Lazar (1, 1944), J. Arthur Lazell (1, 1944), V. J. Lazovich (1, 1943),

Stanko Leben (1, 1932), Nicholas Lemtugov (2, 1944), Maxim Lieber (3, 1944), H. C. Lodge (1, 1943), Donald J. Lotrich (1, 1943), Jacob H. Lowrey (1, 1944), Blaz A. Lucas (3, 1944), Henry R. Luce (1, 1943), R. J. Lynch (1, 1943), Charles W. Mackenzie (1, 1944), Archibald McLeish (1, 1943), Rose M. **Madunich** (1, 1944), Warren G. Magnuson (1, 1946), M. Mandelenakis (1, 1944), Strahinja Maletich (8, 1943—44), Lawrence R. Mallery (1, 1944), Francis Maloney (1, 1943), Isabel Manning Hewson (1, 1943), B. Marković (1, 1944), Mirko Marković (4, 1943—44), M. Matveeva (1, 1943), Francis C. McCall (1, 1943), Rosemary McCormick (1, 1943), Mary E. McCoy (1, 1944), Mary Craig McGeachy (1, 1944), Pete McGovern (1, 1944), Howard J. McMurray (1, 1943), Carey McWilliams (1, 1944), M. Meloney (1, 1943), S. Menton (1, 1944), B. D. Meritt (1, 1943), Berta Metzger (1, 1935), Ivan Mladineo (1, 1934), Saul Mills (1, 1944), B. N. Milosevich (1, 1943), Nicholas Mirkovich (4, 1942), Henry Allen Moe (1, 1935), Frank Monaghan (1, 1944), Richard W. Morin (1, 1944), Joe Alex Morris (1, 1940), N. A. Muick (1, 1944), Frank Munk (4, 1944), Frank Murphy (1, 1943), James E. Murray (1, 1943), Charlotte Muzar (2, 1944), M. **Nalley** (2, 1944), Jerome Nathanson (1, 1943), NEA Service (1, 1944), Boris Erich Nelson (1, 1944), New York Herald Tribune (1, 1944), William I. Nichols (2, 1943), N. T. Nemetz (1, 1944), Arthur Northwood (1, 1943), Thelma Nurenberg (1, 1944), Frank V. Nye (1, 1944), Frank **Oblak** (1, 1944), Anne O'Hare McCormick (1, 1943), Hans Olav (1, 1944), F. H. Osborn (1, 1943), Bromley G. Oxnam (1, 1943), Michael **Padev** (3, 1944), Geoffrey Parsons (2, 1944—49), L. Patteson (1, 1944), Claude Pepper (1, 1943), George Perazich (2, 1943—44), Merrit Perkins (2, 1943), Peter II., jugoslovanski kralj (3, 1942), Franjo Petrinović (7, 1942—44), Mihailo Petrović (1, 1943), Anatole Philipoff (1, 1944), Mary L. Pirović (1, 1944), Lily Pons (1, 1944), DeWitt C. Poole (1, 1943), Stevan Popović (1, 1944), Constantine Poulos (1, 1944), Stoyan Pribichevich (27, 1942—45), Srdjan Prica (1, 1944), Marie Prisland (2, 1943—44), Anka Prstojevich (1, 1943), E. **Radic** (1, 1944), Savo Radulovich (1, 1944), Oskar Ragazinović (1, 1944), A. Gordon Ramsay (1, 1935), Hayden Raynor (1, 1943), Clifton Read (1, 1943), Herman F. Reissig (1, 1944), Frank Rezek (1, 1943), A. Rizov (2, 1943—44), O. Roberts (1, 1943), Ruth Bryan Olen Rhode (1, 1943), Janko Rogelj (17, 1942—44), Eleanor Roosevelt (9, 1936—43), F. D. Roosevelt (5, 1942—44), Sydney Rowen (1, 1944), Wiley Rutledge (1, 1943), **San Francisco Chronicle** (1, 1944), Gladys Sanders (1, 1944), A. C. Schiffler (1, 1943), Ruth Schwarzschild (1, 1944), Walter D. Scott (1, 1943), Secretary of the Interior (1, 1944), H. A. Seelig (1, 1943), Gilbert Seldes (1, 1935), Victor H. Selinger (1, 1944), Tone Seliškar (1, 1932), Frank Serri (1, 1944), John Severovic (1, 1944), W. T. Sexton (1, 1943), Victor Sharenkoff (5, 1934—43), Jesse Shera (1, 1943), Bozhin Simić (1, 1944), William Philip Simms (1, 1944), Upton Sinclair (1, 1943), Simon Skalabrin (1, 1944), P. Sliousarenko (1, 1944), Rosalia Slocum (2, 1944), Slovenka iz Clevelanda (1, 1944), Slovenski partizani na Visu (1, 1944), Horatio Smith (1, 1944), Lucian S. Smith (1, 1936), Matt Smith (1, 1943), Rennie Smith (1, 1944), Josip Smodlaka (2, 1944), Franc Snoj (1, 1942), Theresa Speck (1, b. d.), Julia Starcevich (1, 1944), Max Starcevich (5, 1944), Estelle M. Sternberger (1, 1943), DeWitt Stetten (1, 1943), Stettinius (1, 1943), W. C. Storek (1, 1944), Rex Stout (1, 1943), John Strauss (1, 1942), Nikander Strelsky (3, 1944), A. W. Stuart (1, 1944), A. D. Surles (1, 1943), Emanuel Sweet (1, 1944), Raymond Swing (1, 1944), Herbert B. Swope (1, 1943), Anton **Šubelj** (1, 1943), M. S. Szymczak (1, 1943), Souren **Tashian** (1, 1944), Georges Thelin (1, 1944), Elbert D. Thomas (1, 1943), John H. Tolan (1, 1943), Jozo Tomashevich (3, 1944), Niles Trammel (1, 1944), Anne Traven (4, 1943—44), V. Trivanovitch (3, 1944), Ludvik Troha (1, 1944), George M. Trunk (1, 1943), James M. Tunnell (1, 1943), D. C. **Vandercook** (1, 1943—44), Dorothy Vanderpool (1, 1944), Carl Van Doren (1, 1943), Max Vanka (3, 1943), Vlatko Velebit (2, 1944), James Vlamos (1, 1944), Vital Vodušek (1, 1944), Frank Vraničar (1, 1944), Michael Vrhovnik (2, 1942), James W. **Wadsworth** (1, 1943), Robert Wagner (1, 1943), War Department, Washington (1, 1943), War Food Administration (1, 1943), Clemson Ward (1, 1944), Warehouse War Fund of Americans of South Slavic Descent (1, 1944), Ann Watkins (1, 1943), Lujo Weissmann-Goranin (1, 1944), C. M. Wesson (1, 1943), Sumner Welles (3, 1943), Leight White (2, 1943), Wallace H. White (1, 1943), Raymond E. Willis (1, 1943), John B. Williams (3, 1944), David Williamson (1, 1944), Wendell Wilkie (1, 1944), A. F. Whitney (2, 1944), George **Xanthaky** (2, 1943), Kazimir **Zakrajšek** (5, 1943), **Neugotovljeni dopisniki** (9, 1943—44).

2. Vsebinska oznaka korespondence

Prebiranje pisem je kakor potovanje po Adamičevih mislih, različnih krajih, dogodkih, bleščočih sprejemih, a tudi trdih porazih. Prave zasebne korespondence je v našem primeru zelo malo. Kolikor je takega, se nanaša predvsem na zahvale za podarjene izvode knjige *My Native Land* (1943) ali pa gre za dobre želje in spodbude ob avtorjevem telesnem in duševnem zlomu zgodaj spomladi 1944.

V letih 1932—1934 so iz korespondence razvidne njegove težave z jugoslovansko oziroma srbsko cenzuro. Adamičeve spise, knjige in članke so objavljali le v Sloveniji in na Hrvaškem, pa še tam so jih preganjali. Nekajkrat so bile posamezne številke revij zaplenjene zaradi njegovih prispevkov ali celo zaradi pritrjevalnih recenzij o njegovih delih.

Največji dokumentarni pomen ima nedvomno Adamičeva medvojna korespondenca. Neko-liko je že upoštevana v znanstvenih, strokovnih in memoarskih spisih o jugoslovanski NOB in zunanjepolitični konsolidaciji naše države takoj po vojni ter v raziskavah o življenju ameriških Slovencev.³ Skoraj v celoti so to pisma Američanov, medvojne pošte iz stare domovine je v naši zbirki zelo malo. Adamičevo delovno torišče je bilo seveda v ZDA, kjer je bil na čelu združene organizacije za pomoč jugoslovanskim narodom v boju proti fašizmu (SANS) in med najboljšimi delavci pri vseh akcijah zbiranja denarja, hrane, oblačil, zdravil in drugega materiala za Jugoslavijo. V ZDA je vodil pravo drugo jugoslovansko fronto, ki je potekala predvsem na treh poljih: organizacijskem povezovanju in čimbolj enotnem nastopanju vseh Jugoslovancev, z ustnim (predavanja, številni radijski nastopi) in s publicističnim delovanjem (*My Native Land*, *Bulletin of the United Committee of South Slavic Americans, A Nation of Nations* itd.) ter z gosto razpredeno mrežo osebnih stikov z vplivnimi ameriški in britanskimi vladnimi in vojaškimi organizacijami in uradi. Adamiča so mnogi imeli za nesporno avtoriteto, ne le za jugoslovanske narode, ampak tudi za celoten Balkan in še za nekatere slovanske dežele. Tako ga v pismih zasebniki, odgovorni v raznih interesnih društvih in združenjih, pa tudi ameriški vladni in vojaški organi vabijo k sodelovanju ali ga prosijo za izvedensko mnenje o mnogih pomembnih vprašanjih (npr. ameriško-sovjetski odnosi, Jugoslavija in balkanska federacija, vprašanja o ureditvi povojne Evrope, zlasti južne, italijansko-jugoslovanske meje, bolgarsko-makedonsko in grško-turško vprašanje itd.). Mnogi mu ponujajo materialno, moralno in drugačno pomoč, npr. pri pisanju knjig in člankov, pri zbiranju gradiva, da se čimprej izve vsa resnica o Sloveniji in Jugoslaviji. Ameriške vojaške oblasti mu v ključnih trenutkih vojne, 21. 10. 1943, ponujajo, naj napiše brošuro o Jugoslaviji, ki bi jo razdelili vojakom v času načrtovane zavezniške zasedbe Balkana.

Oglasilo se je tudi nekaj nasprotnikov, ki so se trudili za drugačen razvoj vojnih in povojnih dogajanj v Jugoslaviji. To so predvsem nekateri srbski politiki, ki podpirajo jugoslovansko vlado v emigraciji, posamezni Slovenci, ki se bojijo naraščajočega sovjetskega vpliva, in ameriški nasprotniki, ki se bojujejo proti komunizmu in opozarjajo, da Adamičev koncept vodi k sovetizaciji povojne Jugoslavije. Toda podpora odločno prevladuje, tako da mu American Committee for Foreign Born 1944 podeli nagrado leta za zasluge, ki jih ima za priseljene Američane.

3. Pisma ameriških vojakov

V Adamičevi korespondenci je majhna skupina pisem ameriških vojakov, ki večinoma niso imeli kakšne trdnjše sorodniške zveze z Jugoslavijo, temveč so se navdušili za našo stvar prek Adamičevih del. Čeprav gre le za pest posameznikov (7 ali 8 takih dopisnikov), so ta besedila nekaj posebnega. Pristen, mestoma celo presunljiv odziv na Adamičeva pričevanja, ki jih razumejo kot poziv na pomoč. Brez omejitve in brez rezerv ponujajo svojo moč, mladost, sposobnost, znanje in življenje, ker neomajno verujejo v smiselnost in humanost svojega početja. To pomeni še toliko več, če vemo, da jih je Adamič prepričal le s svojo sugestivno besedo; večinoma v knjigi *My Native Land*, nekateri so brali tudi njegove reportaže o Titu in partizanih, slišali kakšno njegovo predavanje ali radijski nastop. Ti mladi ljudje so se kalili na različnih frontah ameriške armade, odločilna pa je vendarle bila izjemna, eruptivna človeška in karizmatična pisateljska moč, ki jih je pridobila, da so se odločili bojevati se za demokratične in moralne vrednote, ki jih je postuliral Adamič.

3.1 Hamilton V. Fish

Route 1, Box 1043
Richmond, California
20. april 1944

LOUIS ADAMIC
MILFORD, NEW JERSEY

Dragi gospod!

V začetku lanskega leta sem se zanimal, kakšne so možnosti za sodelovanje pri delu za povojno obnovo v Jugoslaviji. Vseposvdo so mi odgovorili, da moram, ker sem bil pripadnik ameriških oboroženih sil, počakati na demobilizacijo, preden lahko iščem nadaljnje informacije. Nekdo pa mi je vendarle predlagal, naj pišem Vam, kot človeku, ki se zanima za Jugoslavijo. Seveda je bilo smiselno, da dokončam en posel, preden se lotim naslednjega. Pravkar sem bil prestavljen na neaktivno dolžnost, zato sem sedaj že prost.

Očitno je sedaj na voljo veliko dobro plačanih mest, med katerimi lahko izbiram. Kako se bom preživil, je odvisno od mojega lastnega dela. Namesto da se vključim v nekaj, kar je malo pomembno za prihodnost, bi mnogo raje sprejel kakšno delo, s katerim bi imel priložnost pomagati Jugoslaviji ali morebiti celo šel na delo tja.

Dve svoji najsrečnejši in najuspešnejši leti svojega življenja sem preživel v majhni vasi na dalmatinski obali. Ljudi, s katerimi sem se seznanil, sem vzljubil in jih tako občudoval, da sem se odločil ostati med njimi. Zamislil sem si kot svoj konjiček in tudi praktično izpeljal poskusni vrt, s katerim sem lahko povečal svoje prihodke in obogatil jedilnik prebivalcev na tem področju. S to deželo nimam nobenih neposrednih krvnih vezi, toda ker me je sprejela in mi nudila vse, kar sem od življenja pričakoval, je zame v duši postala »dom«. Seveda najgloblje spoštujem sposobnost teh ljudi in se zavedam, da bodo po vojni zmožni nanovo zgraditi svoje življenje, kakor so njihovi predniki to že mnogokrat storili v minulih časih. Če pa bo organiziran kakšen poskus, da jim pomagamo s smiselno delitvijo vsega, kar potrebujejo, bom zelo rad pomagal.

Če Vas ne nadlegujem preveč, Vas prosim, če mi lahko svetujete, ali je sedaj kakšna možnost, ki bi me pripeljala v Jugoslavijo, ko bodo poti proste.

Pred kratkim sem prebral Vašo knjigo *Moja rodna dežela*. Škoda, da ni obvezno branje v prestolnici Washington. Ali ste prebrali Tamasovega Poročnika Nikolo? Dele tega besedila bi lahko koristno uporabili za podporo partizanom.

S spoštovanjem,
Hamilton V. Fish

Opomba: Samo deset dni kasneje je Fish napisal že naslednje pismo Adamiču, iz katerega je razvidno, da mu je le-ta vmes že odgovoril in mu svetoval, na katere ljudi naj se obrne, da se mu bo morebiti uresničila njegova želja. Tega pisma ne navajam, ker je obsežnejše in za predstavitev našega vidika manj sporočilno.

3.2 Charles W. Mackenzie

LOUIS ADAMIC
UNITED COMMITTEE OF SOUTH SLAV AMERICANS
110 PARK AVENUE
NEW YORK CITY

21. marec 1944

Dragi gospod Adamič!

Nocoj sem z velikim zanimanjem ponovno prebral Vaš poziv jugoslovansko govorečim Američanom, ki jih potrebuje vlada. Vabilo je bilo objavljeno v glasilu *Slobodna reč*.

Razumem, da so taki ljudje potrebni, še posebej jugoslovansko govoreče vojaške osebe. Naj Vam torej potemtakem povem majhno zgodbo o vojaškem mečkanju (nečitljivo), seveda z zaupanjem, da boste varovali moj zelo ranljiv položaj, če boste hoteli kaj podvzeti v zvezi z nami.

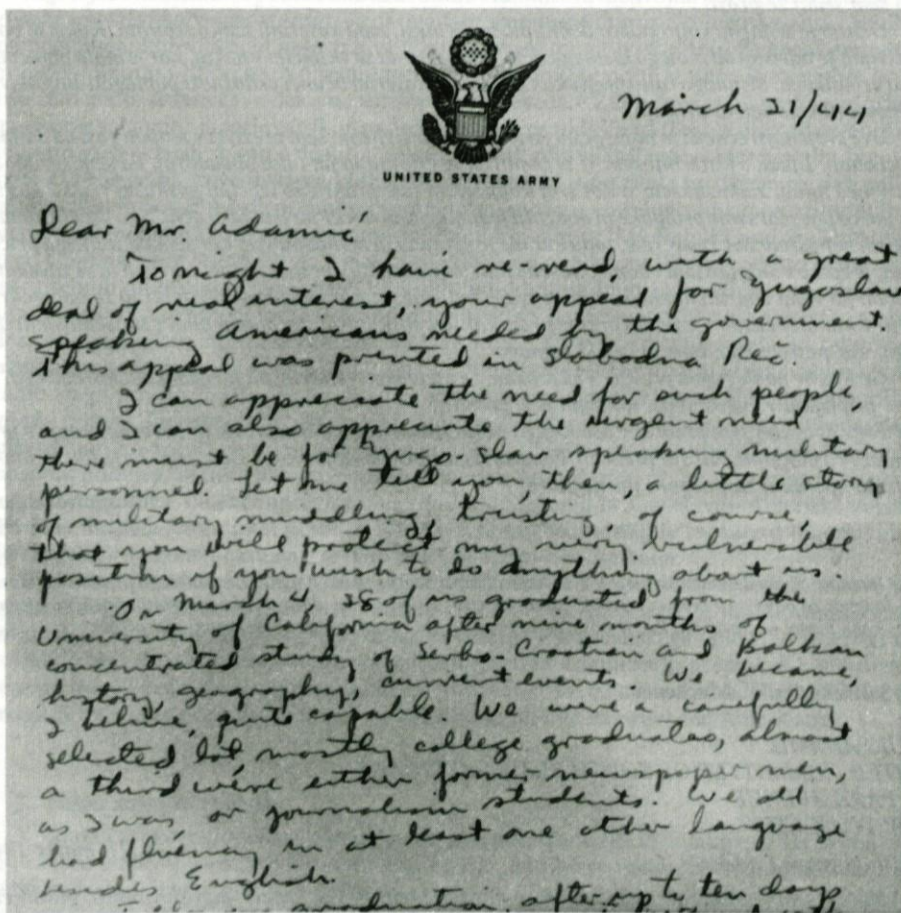
4. marca nas je po devetmesečnem pospešenem študiju 28 diplomiralo na Kalifornijski univerzi iz srbohrvaške in balkanske zgodovine, zemljepisa in tekočega dogajanja. Po mojem prepričanju smo se kar dobro usposobili. Bili smo skrbno izbrana skupina, večinoma diplomanti višjih in visokih šol, skoraj tretjina bivših časnikarjev, kakor jaz, ali študentov novinarstva. Vsi smo poleg angleščine tekoče govorili vsaj še en jezik.

Po diplomi so nas po kakem desetdnevnem odlogu poslali v 11. in 13. oboroženo divizijo kot začasno rezervo ter nas po prihodu sem namestili enako kot sveže rekrute.

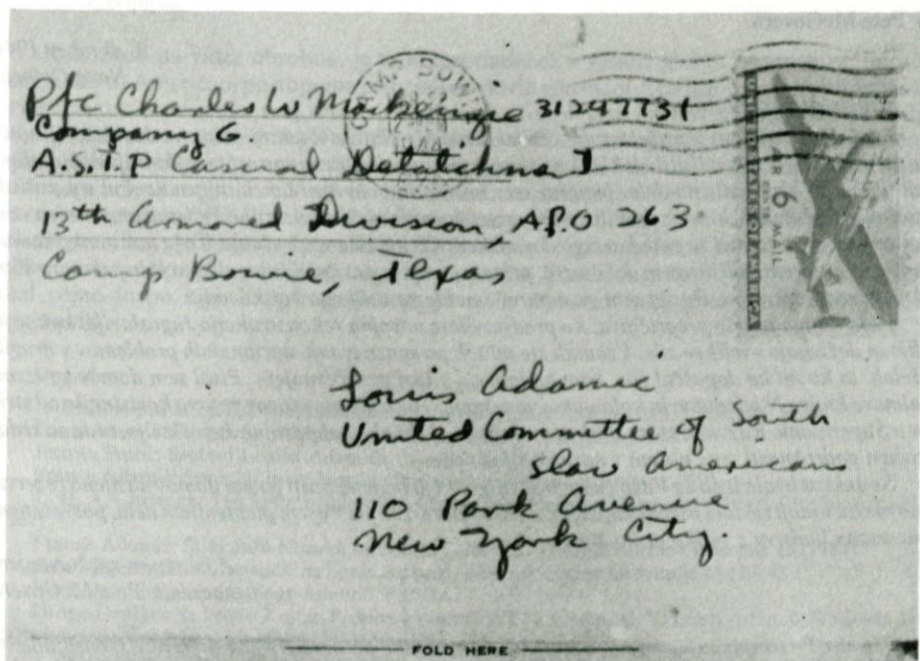
Tukaj nimamo najmanjše možnosti uporabljati znanje jugoslovanskega jezika. To sta samo nekakšni nadomestni diviziji. Zbrani so diplomanti iz kitajske, japonske, nemške in iz mnogih drugih jezikovnih skupin. Tukaj v kampu Bowie je 17 Jugoslovancev in še 10 v 10. oboroženi diviziji v kampu Cook, v Kaliforniji. En študent je bil poslan v kamp Crowder v Missouriju.

Kolikor mi je znano, smo edina skupina, ki je opravila jugoslovanski A. S. T. P. tečaj. Hočemo le uporabiti to svoje znanje. Za božjo voljo, ukrenite nekaj v Washingtonu! Naj nas spustijo v Jugoslavijo! Tudi ostali se pridružujejo (nečutiljivo) temu pismu.

Charles Mackenzie

Opomba: Pismo med drugim dokazuje, da se je ameriška armada resno pripravljala na zasedbo Balkana, toda kasneje so se mednarodna politična razmerja spremenila in uveljavile so se drugačne odločitve. Znova izstopa Adamičeva avtoriteta, ki naj bi zalegla celo pri armadnih odločitvah glede evropske fronte. Opozoriti je treba na termina jugoslovansko govoreči Američani in jugoslovanski jezik. Seveda kaj takega ni bilo, in upamo, da ne bo, česar se je Adamič zavedal, mnogi Američani pa ne. Tako poimenovanje se je v tistem času in okoliščinah pogosto uporabljalo, čeprav so nacionalno ozaveščeni priseljenci vztrajno pojasnjevali, da gre za ljudi, katerih izvorna materinščina je bil kateri od jezikov narodov, politično in državno združenih v Jugoslaviji. Vznemirljivo je tudi partizansko geslo, pripisano v cirilici. Kaže, da je vendarle ta črkopis pomenil takorekoč uradno črkopisno različico, čeprav je že pred vojno velika večina ameriških izseljenskih časnikov izhajala v latinici.

3.3 Paul Michael Chuchic

4. junij 1944

Moj dragi gospod Adamič!

Pred nekaj leti sem imel srečo, da sem Vas spoznal, ko sem prisostvoval Vašemu zanimivemu predavanju o Jugoslaviji. To se je dogodilo v dvorani Favor (nečitljivo) Hall v Pittsburgu. Čeprav mi je šele 21 let, in sem jih tedaj imel 13, se še spominjam, kako živo podoba Jugoslavije ste nam naslikali. Do takrat se za rodno deželo mojih staršev (Mark in Amelia Chuchic) nisem prav nič zanimal. Toda poslej me je prevzelo močno osebno zanimanje.

Ko sem prebral Vašo knjigo z naslovom *My Native Land*, sem dobil resnično podobo zatiranja v Jugoslaviji. Prizadet sem in vznemirjen od krivic, ki se godijo narodu mojih staršev.

Globoko in sebi me razjeda nelagodje, ker ne pomagam osvobajati rodne dežele svojih staršev. Morda, čeprav je za to malo izgledov, jim lahko pomagam kdaj v prihodnje. Po končanem dvomesečnem osnovnem urjenju pričakujem premestitev na prekomorsko dolžnost. Seveda pa me utegnejo poslati na Pacifik. Kot dober vojak in Američan sem pripravljen posvetiti vse svoje moči službi svoji domovini, vendar pa bi veliko raje prispeval k neposrednemu osvobajanju in morebiti tudi k povojni obnovi jugoslovanskih narodov. Tako bi služil svoji državi (kar je osnovna dolžnost vsakega vojaka) in hkrati pomagal ljudem, iz katerih izhajam.

Ali mi lahko pomagate? Dobrodošel mi bo vsak nasvet, ki mi ga lahko daste.

Vaš občudovalec od otroštva
Paul Michael Chuchic

Opomba: Mladenič, navaden vojak, ki se pripravlja, da gre na fronto, sporoča predvsem dvoje: svoja patriotska čustva do obeh domovin in svoje spoštovanje ter hvaležnost Adamiču. Zanimiv je preplet patriotskih čustev. Novi domovini se čuti zavezan kot hraniteljci in avtoriteti, vendar se mu zdi rojstna dežela staršev pomoči bolj potrebna, oboje pa se mu kaže popolnoma naravno, združljivo in skladno. Prav Adamič je tisti, ki je to združljivost povzročil in etično utemeljil s svojim osebnim ravnanjem. Taki preprosti in jasni primeri kažejo, kaj je Adamič v resnici storil za ozaveščenje slovenskih in drugih jugoslovanskih Američanov. Iz zaznamka na pismu je razvidno, da je Adamič temu vojaku pisal vsaj enkrat.

3.4 Pete McGovern

3. oktober 1944
Nova Gvineja

Moj dragi gospod Adamič!

Pred tremi tedni mi je prišel v roke darilni izvod My Native Country (Moja rodna dežela), toda tale zahvalni zapis sem odložil, dokler knjige ne preberem, kajti nameraval sem Vam sporočiti svojo reakcijo na to Vaše odlično delo. Najprej sem mislil, da bom bral lahek, napet roman o junaških jugoslovanskih ljudeh, ki so se drznili upreti nacističnemu vojaškemu stroju. Prijetno presenečen sem ugotovil, da gre v resnici za poduk o jugoslovanskem nacionalnem vprašanju. To je tam enako zamotano kot v katerem koli drugem delu sveta, pri tem pa me je navdušila vloga, ki jo je in jo še igra Tito pri njegovem reševanju. Doslej sem ga namreč imel le za velikega vojskovodjo.

Vaša knjiga je zelo prepričljiva, ko predstavljate povojno rekonstrukcijo Jugoslavije, kakor jo vidijo in doživljajo »velike« sile. Vzbudili ste mi tek po spoznavanju nacionalnih problemov v drugih deželah in ko mi bo dopuščal čas, bom nadaljeval s tem preučevanjem. Pisal sem domov za izvod Stalinove knjige Nacionalno in kolonialno vprašanje. Tako branje je prav gotovo koristnejše od stripov o Supermanu. Razvneli ste tudi iskro moje želje, da bi obiskal povojno Jugoslavijo, toda za sedaj izročam podrobnosti tega načrta v naročje zgodovine.

Še enkrat hvala lepa za Vašo čudovito knjigo, ki jo bom po pošti poslal domov na njeno rezervirano mesto v moji rastoči osebni knjižnici. Želim Vam sreče pri Vašem plemenitem delu, posvečenem ponosnemu ljudstvu z veliko prihodnostjo.

*Z iskrenim spoštovanjem
narednik Pete McGovern*

Opomba: Pri tem pismu je pomenljiva tudi lokacija, ameriško-japonska fronta v daljni Novi Gvineji, drugem največjem otoku na svetu, v jugozahodnem delu Tihega oceana. Ameriška armada se je tu spopadala z Japonci od leta 1943 in jih v naslednjem letu pregnala z otoka. Tudi v to divjino je segla Adamičeva knjiga in celo našla vojaka, ki ga je prevzela in navdušila za podporo boju jugoslovanskih narodov.

3.5 Vsebinska oznaka pisem

Omenil sem že, da v to tematsko skupino sodi 8 dopisnikov iz naše zbirke korespondence, prevedel in v celoti navedel pa sem samo 4 najbolj značilna pisma, vsebinsko ubrana na isto temo. Vse štiri mladeniče vodi skupen motiv, pomagati jugoslovanskim narodom pri osvobojanju njihove domovine in pri njeni povojni izgradnji na novih temeljih. Skupno jim je tudi to, da so Jugoslavijo spoznali preko Adamiča, ki ga visoko cenijo kot pisatelja, humanista in političnega demokrata.

Ostala pisma niso manj dokumentarno vredna in zanimiva, vendar pa so vsebinsko manj enovita. Dopisnica Margaret Bennet je npr. dokaj vplivna in uveljavljena glavna tajnica svetovno znane filmske korporacije Metro-Goldwyn-Mayer. V svojem zelo dolgem pismu navaja vse svoje kvalifikacije in organizatorske delovne izkušnje z željo, da bi v Jugoslaviji lahko vodila center rdečega križa za pomoč ranjencem in brezdomcem ali kaj podobnega. Dragutin Domac je Adamičev znanec, sicer ameriški vojak, ki občuduje delo našega velikega občana in mu ponuja svojo pomoč, hkrati pa ga svari pred zoprniki in škodoželježi. Mirko Burja, slovenski oficir starojugoslovanske vojske, nastanjen v Washingtonu, je Adamičev somišljenik in nasprotnik svoje emigrantske vlade, ki ga zato pošilja za šefa vojaške misije v Južni Afriki. Z Adamičevo pomočjo se hoče upokojiti, da mu ne bi bilo treba opravljati neprijetne službe. O tem mu piše kar štiri pisma v slovenščini. Iz vojaškega taborišča v Coloradu mu piše navaden vojak, Hrvat Adam Burja, mlad in dokaj naiven letalec, ki kar na hitro organizira »Mlado slovansko avijacijo«. To si predstavlja kot skupino mladih ameriških letalcev jugoslovanskega porekla, ki bi za Titovo vlado vzpostavila zračno mrežo znotraj Jugoslavije. V celoti se prepušča odločitvam Adamiča in Tita. Njegova angleščina je dokaj pomanjkljiva, zato pa je njegovo navdušenje toliko večje. Zgovoren je pripis Adamičeve tajnice: »Mislim, da bo g. Adamič vsekakor to pismo z užitkom prebral. Dala ga bom na seznam korespondentov.«

3.6 Zaključek

Kakorkoli na videz obrobna, je ta korespondenca v resnici globlje pomenljiva. Sporoča nam, kako so Američani postopoma prihajali do novih spoznanj. Tradicionalno nesvetovljanski, prvenstveno zaverovani v svoj »American dream« (čimprejšnji in čimvečji gospodarski in družabni uspeh), so v vojni vihri, pa tudi na osnovi in v skladu s svojim praktično-demokratskim načinom življenja, postopoma prepoznavali v jugoslovanskih ljudeh in v njihovem notranjem in zunanjem krčevitem boju za svobodo in humanizem določene višje, transcendenčne vrednote. Gotovo ne gre le za teh 8 ali nekaj več oseb (verjetno je bilo tudi teh pisem več), temveč za splošen, celovit premik v gledanju na Jugoslavijo. To je bila le veja na močnem deblu, na katerega se je lahko z vso močjo oprla množica ljudi, ki je Adamiču, Titu in Jugoslaviji bistveno pomagala že med vojno in po njej. Zaradi vsega tega je vredno poznati tudi gradivo, ki smo ga tukaj predstavili.

Opombe:

1. Izbrana pisma Louisa Adamiča. Izbral in uredil Henry A. Christian. Ljubljana, 1981.
Louis Adamič. Simpozij. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1981.
Jerneja Petrič: Svetovi Louisa Adamiča. Ljubljana, 1981.
France Adamič: Spomini in pričevanja. Prešernova družba v Ljubljani, 1983.
2. H. A. Christian: Ten Letters to Louis Adamic. The Princeton University Library Chronicle XXVIII (1967).
France Adamič: Stiki Juša Kozaka in Louisa Adamiča. Zbornik občine Grosuplje 13 (1984).
Joža Mahnič: Oton Župančič in Louis Adamič. Zbornik občine Grosuplje 13 (1984).
Ivo Vidan: Prepiska Štampar-Adamič. Rad JAZU 300 (1968).
Drago Druškovič: Lovro Kuhar-Prežihov Voranc in Louis Adamič. V: Louis Adamič, Simpozij. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1981, str. 301—311.
3. Matjaž Klemenčič. Delovanje ameriških Slovencev v odnosu do stare domovine v obdobju druge svetovne vojne. Doktorska disertacija. Univerza E. Kardelja. Ljubljana, 1982.

LOUIS ADAMIC'S CORRESPONDENCE IN NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY LJUBLJANA

The article is a contribution to the source basis for a complete monographical survey of Louis Adamic's life and work. It consists of three parts: a bibliography of Adamic's correspondence of the Louis Adamic Collection in Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK), at Ljubljana, of a brief outline of its contents, and of a more detailed analysis of a small segment possessing certain documentary value.

The alphabetical register of the correspondence archived at the manuscript and rare book department of NUK offers 566 letters written by 338 correspondents over a period of 18 years. There is a short commentary on the subject matters added.

It the third part a group of letters written by American soldiers fighting all over the world during the World War II are analyzed. The young men attracted by unique example of Louis Adamic are enthusiastically offering their help with the struggle for the liberation of the Yugoslav territory and for the building of the new future of Yugoslav people. Four complete letters are published, translated by the author of this article.

STIKI JUŠA KOZAKA Z LOUISOM ADAMIČEM

France Adamič*

O prvih stikih Juša Kozaka in Louisa Adamiča govori članek v trinajstem zvezku našega Zbornika, kjer sem objavil sedem Adamičevih pism iz obdobja od 1933 dalje; Kozakovih pism tedaj še nisem imel.⁽¹⁾ Med tiskom Zbornika je vodja Rokopisnega oddelka NUK prof. Mihael Glavan našel v Adamičevi zapuščini šest Kozakovih pism, ki jih objavljam v tem članku⁽²⁾. Iz njih je razvidna navezava stikov in razvoj sodelovanja, sprva pri zbirki Slovenske poti, v založništvu Tiskovne zadruge in pozneje z Ljubljanskim zvonom.

Prvo Kozakovo pismo

Ljubljana 19. II. 1932

Gospodu Louisu Adamiču

Čprav med nami in Ameriko obstojajo zelo rahle zveze, smo vendarle poučeni o Vašem uspehu, ki nas je veselo presenetil. Pravkar izhaja Vaša novela »Uganka« v Ljubljanskem Zvonu. Bodite uverjeni, da bomo iz domovine z zanimanjem spremljali Vaše nadaljnje književno udejstvovanje. Gojimo pa želje, da bi se te rahle zveze med nami poglobile, da bi se udje razbitega naroda čimbolj strnili. Kot urednik nove zbirke »Slovenske poti« bi iskreno želel, da bi Vas mogel pozdraviti med svojimi sotrudniki. Iz priloženega prospekta se boste poučili o namenih in smereh nove zbirke. Obseg posameznih knjižic spoznate iz priložene prve številke. Glede sodelovanja bi se lahko dogovarjala pod danimi možnostmi. Honorar od pole (brez ozira na naklado) 800—900 Din. Prevajalca bi seveda moral plačati od honorarja. Če bi se glede teh pogojev sporazumela, bi Vam lahko predlagal nadaljne želje. Zelo ljubo in za nas izredno zanimivo bi bilo če bi utegnili za to zbirko pripraviti kake zanimive intervive s sodobnimi ameriškimi pisatelji, kritiki ali nosilci važnih pokretov. Slovencem bi dobrodošla tudi novela iz življenja rojakov v Ameriki. Občinstvo ljubi tudi živahno, pisane autobiografije. Namenu zbirke bi tudi odgovarjal tudi esej kakršnekoli vsebine. Veselilo bi me, če bi se mogli za ta ali oni predlog odločiti in se s svojim imenom ter delom uveljaviti v našem kulturnem svetu.

Vaš pojav bi brez dvoma literarno občinstvo pri nas izredno zainteresiral. Pred vsem pa bi to razveselilo urednika, ki Vas v duhu prišteva med pionirje novega časa.

Upam, da mi čim prej sporočite svojo odločitev in svoje predloge.

S čestitkami Vam pošilja tople in iskrene pozdrave

udani

Juš Kozak

Ljubljana

Poljanski nasip 14. stop. VIIa/2

S posredovanjem Mileta Klopčiča je leta 1932 izšlo v Ljubljanskem zvonu nekaj črtic v nadaljevanjih, med njimi Uganka in Človek z dušo, kasneje pa še Kriza ameriškega individualizma in Američan v svoji stari domovini; Kozaku je Adamič poslal 4 črtice, ki jih je istega leta izdala Tiskovna zadruga v zbirki Slovenske poti (3).

* Ljubljana, Yu 61000, Janežičeva 1; dipl. inž., dr. sc., zaslužni redni profesor Biotehniške fakultete v Ljubljani.

Drugo Kozakovo pismo

Ljubljana, 16. junija 1932

Dragi gospod Adamič, najpreje Vas in gospo soprogo lepo pozdravljam čez hribe in doline in Vas prosim, da mi oprostite, ker Vam tako dolgo nič pisal nisem. Ampak jaz tudi malo po amerikansko mislim, namreč nočem praznih besedi govoriti. Danes sem zvedel šele glavne stvari, o katerih Vam lahko pišem. Predsednik planinskega društva mi je sporočil, da stane Vaša soba 44 Din dnevno in da Vam bodo dali, dokler ne bo velike sezone pri sobi 55 % popusta, potem v sezoni Vam tega ne bodo mogli dati in si boste, če bi Vam bila ta soba predraga lahko izbrali cenejšo sobo. Zvedel sem nadalje, da Vam bo dala tudi gospa hotelirka pri hrani popust, glede cene pa se morate zmeniti z njo, ker ne more pri tem Planinsko društvo prav nič uplivati. Toda dejali so mi, da Vam bo gospa, kolikor je njim znano, prav rada vse po Vaši želji ustregla. Upam da Vam je v Bohinju všeč in da Vas sedaj ne moti preveč dež in da lahko delate. Glede Vaših knjig: Debeljak je prevedel že 2 tretjini, pa zdaj ne more zaradi mature preveč delati, takoj, ko bo gotov, Vam pošljemo rokopis v pregled. Naša stvar pri Tiskovni še ni urejena, vendar sem govoril tudi o »Smehu v džungli«, ki ga bodo izdali, čeprav se naše razmerje ne bo izboljšalo. Na Vašo željo pa bom takoj pri matični seji predložil tudi Slov. Matici to vprašanje in se boste lahko potem odločili, kje izdate prevod. Mislim pa, da bo najbolje če ga izdate pri Tiskovni. Tako sem Vam vsaj nekaj pozitivnih stvari lahko pisal. Jaz imam ogromno dela pri maturi, ubijajočega in skratka hudičevega, za literaturo prav pogubnega. Pa kaj hočemo, taka je usoda slov. literata. Francel je napravil maturo s krasnim uspehom.

Sedaj pa spet sprejmite najlepše pozdrave od mene in žene, Vi in gospa in še veliko želja, da bi Vam solnce sijalo.

Vaš Juš Kozak

Juš Kozak in drugi ljubljanski prijatelji so Adamiču priporočali Bled in Bohinj, kjer preživljajo počitnice mnogi jugoslovanski in najbolj vidni slovenski pesniki in pisatelji. Juš mu je še posebej priporočal penzion-hotel Rudnica ob Bohinjskem jezeru, last Planinskega društva, zato je posredoval za sprejemljivo ceno. V tem hotelu sta Adamiča ostala deset dni, nato pa sta se preselila v Hotel Sv. Janez ob jezeru, kjer sta živela do konca junija 1932. Kozak tudi omenja, da Anton Debeljak prevaja njegove pripovedi, ki so izšle pri Tiskovni zadrugi jeseni 1932 v knjižici Kriza v Ameriki, in da si prizadeva pri isti založbi in pri Slovenski matici za izdajo knjige Smeh v džungli (4).

Tretje Kozakovo pismo

Dragi gosp. Adamič, Vaše pismo sem prejel in seveda že davno pisal v Ljubljano, da bi vse uredili, ne vem, ali je že, ali ne? Upam, da so bili točni. Knjižica mi je zelo všeč, opremljena je dobro. Upam, da Vam bomo tudi Džunglo lepo izdali. Prihodnje leto izdamo tudi Sinclairjevega Arrowsmitha. Imenitno bi bilo, če bi Sinclair res prišel in bi morda par vrstic predgovora napisal za slovensko izdajo. Glede Vašega romana Vam zaenkrat ne morem še definitivnega nič reči, ker še nismo imeli seje, čeprav sem ves program poslal že v Ljubljano, pa je Borko obolel na obeh in ne more ničesar delati. Najbrže ga bom izdal v treh zaporednih številkah, kar bo baš v redu. Če bi ga pa v Slov. poteh ne mogel, potem ga izdamo najbrže v Matici. Torej bo vse v redu. Prevajati ga dam Levstiku, ki ga bo odlično prevedel. Vi kar lepo delajte, da bo čimpreje gotov, koncem avgusta bomo imeli sejo in tedaj Vam bom dal definitivni odgovor.

Moje delo napreduje in imam že skoraj polovico. Imamo prav lepe dni in se zelo dobro počutimo, posebno jaz se nisem še nobeno leto tako počutil. Danes odhajam v planine za tri dni, potem pa zopet na delo. 23. avgusta se vrnem v Ljubljano. Želim Vam pri delu čim več uspeha! Vaš članek »Izseljenec se vrača« se dobro čita. Najlepši del je popis domačih, toda bojim se, da ste nam preveč slave napeli in pretiravali stvari, ki niso realno bazirane. Bojim se, da Vam sedaj ne bodo ljudje toliko verjeli drugih stvari iz Amerike. Jaz bi tega zadnjega dela ne prinesel, ker je izključno za Ameriko pisan in močno pretiran. Meni ste sicer prelaskavo napisali, toda gre mi za stvar in se kakor rečeno bojim, da bi naši ljudje zdaj rekli: »Če je tukaj tako pretiral, bo ameriške zadeve še bolj. Pričakujem, da nas napadejo klerikalci češ, da smo si slavo naročili. Taki so moji vtisi, drugače pa je številka po Vaši zaslugi zelo lepa.

Najlepše Vas pozdravlja
Juš Kozak

Stara Fužina, 8. VIII. 32

Avtorske honorarje od knjižice *Kriza v Ameriki* (1932) in honorarje od vseh drugih svojih publikacij v Jugoslaviji je Adamič namenil svoji materi Ani. Kozak je že »davno pisal v Ljubljano« in upa, da so bili točni (z izplačilom). Poleti 1932 je bil Sinclair Lewis na Dunaju, na Semmeringu, v Londonu in drugod, še preje pa je vabil Adamiča v Avstrijo, Adamič pa Sinclairja v Dalmacijo. Do obiskov ni prišlo.

Kozak si je močno prizadeval, da bi izdali tudi prevod novega romana *Vnuki*, kjer Adamič obravnava usodo, vzpone in padce slovenskih priseljencev v Ameriki, Louis pa je tudi želel, da bi delo čimprej izšlo tudi v slovenščini⁽⁵⁾.

V poletni številki Ljubljanskega zvona je izšla tudi Adamičeva pripoved *Američan* v svoji stari domovini, kjer po Kozakovem mnenju (in mnenju drugih kritikov) avtor močno pretirava, zlasti ko piše, da je poleg kmetijstva kultura največja slovenska industrija, ko pripoveduje o slovenski literaturi, o gledališču, kmečki izobrazbi ter o posameznih slovenskih pisateljih, pesnikih in publicistih. Tu so bili mišljeni Juš Kozak, Mile Klopčič, Ludvik Mrzel, Oton Župančič, Fran Albrecht in drugi.

Četrto Kozakovo pismo

Dragi gospod Adamič!

Vaš rokopis sem prejel, in Vam rečem, dabi ga najraje sam prebral, če bi znal vsaj toliko angleški. Nikari ne mislite, da me bogvedi kako nadlegujete, posla imem res dosti, toda časa se že malo dobi. Najbolj me zdaj pritiska šola, ki jo imam zjutraj in popoldne, potem pa moje lastno delo, ki ga še nisem utegnil dovršiti. Čas pa že močno trka na duri. Z vašim rokopisom je zdaj tako: kakor želite, bi bilo res najbolje, če bi knjiga izšla v enem zvezku, kar pa je pri Slovenskih poteh tehnično nemogoče. Pri Tiskovni pa je letos nemogoče izdati še eno knjigo, ker izide Džungla. Zato bi mi prihajali v poštev šele prihodnje leto. Pri Matici je tako finančno stanje, da letos ne bomo mogli izdati štirih knjig. Padli smo za 500—600 naročnikov. Jaz bom sicer poskusil pri Matici, pa dvomim, da bi šlo, ker finančno nazadujemo, imamo pa tri periodične stvari, ki jih moramo voziti naprej. Prišla bi torej v poštev edino »Modra ptica«, ki pa ima za letos že definitiven program. Seveda bi jo bilo treba še vprašati. V najugodnejšem finančnem položaju pa menim, da bi jo pri Tiskovni še spravil kot posebno izdajo. Ampak zdaj nimam človeka, ki bi mi ga prebral. Leben mi je odklonil, češ da je preveč zaposlen ter ne more zmagati. Levstik živi v Mozirju na Štajerskem in prevaja le »Vojno in mir«. Zdjaj iščem človeka, na katerega bi se lahko zanesel. Če ne bo drugače, bom naprosil Debeljaka, ker moram imeti za Matico nekakšno poročilo, če hočem tam nastopiti. S tem pa seveda ni rečeno, da bi moral on prevajati. Glede Vaše knjige sem že govoril z gospodarjem Tiskovne, toda moram reči, da sem dobil ugoden vtis glede založbe. Seveda nočem s tem Vaše odločitve prejudicirati, posebno ne zaradi »Modre ptice«. Poročal Vam bom takoj po Matici seji, kako so tam izgledi.

Dragi gospod Adamič, slovenske razmere so včasih tako zamotane, da je zelo treba stisniti zobe. Danes je tako zamotano, da niti ne vem, če bom mogel držati pri Tiskovni. Pa kaj bi Vam o tem pravil. Poznate me in dobro veste, da imam pred sabo tako jasen cilj, da je moja pot ravna. Znal bom premagati tudi največje težkoče. Rad bi Vam že pisal kaj bolj določnega, pa zaenkrat ne morem. Zato sem toliko časa odlašal z odgovorom. Te dni se pogovorim tudi s Klopčičem.

Vas najtopleje pozdravlja, kakor tudi gospo

Juš Kozak

P. S. Ali imate od Louisa Sinclairja kaj vesti?
Lj. 15. X. 32

Kozaku ni uspelo zagotoviti prevajalca in založnika za izdajo knjige *Vnuki*; s to zamudo je propadla zadnja priložnost za natis, kajti minevalo je že ugodno razpoloženje ob Adamičevem obisku. Medtem je namreč že izšel Ložarjev esej *Kaj bi bilo*, če bi bilo in Župančičeva razprava *Adamič in Slovenstvo*⁽⁷⁾, prispevka sta razburila vso slovensko kulturno javnost in povzročila še večjo zamero med katoliškim in liberalnim taborom, prepričanje, da je krivo za krizo Ljubljanskega zvona in Tiskovne zadruga ter ustanovitev neodvisne literarne revije *Sodobnost*. Kozak v svojem četrtem pismu Adamiču že nakazuje zamotane slovenske zadeve in ne ve, če bo lahko zdržal pri Tiskovni zadrugi⁽⁷⁾.

Iz leta 1933 ni ohranjena Kozakova korespondenca z Adamičem. Da so stiki obstajali, dokazuje Louisovo pismo Kozaku z dne 3. junija 1933, objavljeno v 13. zvezku našega Zbornika. Kljub časovni praznini se vendarle v naslednjih pismih čutijo nepretrgani stiki med Kozakom in Adamičem⁽⁸⁾.

Peto Kozakovo pismo

Ljubljana, 21. junija 1934.

Dragi gospod Louis!

Vaše pismo in knjigo sem prejel. Za oboje se Vam najlepše zahvaljujem. Diego Rivera je moderni Michel Angelo, verujte mi. Knjiga mi je toliko bolj dobro došla, ker namerava nekdo pisati študijo o njem in o Cowarubyju, ki ga posodi Mile. Pričel se bom učiti angleščine, tako sem sklenil, da bom vsaj lahko čital. Zato mi prosim pošljite če se pojavi v Ameriki kaj izrednega.

Na uspeho z Vašo knjigo Vam izredno čestitam in želim še nadaljnega uspeha. Takoj, ko se poleže prva naročena gonja pri nas, se bo pričelo lahko o knjigi pisati. Nekateri, ki so jo že čitali so zelo navdušeni. Izrezke, ki jih pošiljate meni in drugim, bomo vse shranili v licealni biblioteki, kjer bo dr. Joža Glonar napravil fascikel o Vas. Nadaljne stvari lahko pošiljate meni ali Miletu. Glede knjige bi Vas prosil sledeče. Če Vam Župančič še ni pisal, pošljite dotične tri eksemplare na naslov: dr. Wolfgang Benndorf, Klagenfurt, Oesterreich, Studien—Bibliothek, Ljubljana. Na knjige morate seveda napisati, katera je zame, za Mileta, eno pa posvetite licealni biblioteki. Tako pridejo, menim, knjige v Ljubljano. Mi jih že težko pričakujemo.

B-u sem povedal, da naj Vam piše in je obljubil. Prav kar se vrši v Ljubljani proces zoper 32.

Kakor vidim, ste se po težkih turnejah umaknili v gozdove. Lewisova hiša je zelo simpatična. Tudi jaz pojdem v Bohinj, kjer upam, da bom mirno delal. Po Vašem odhodu so se literarne razmere pri nas zelo izpremenile. Prihodnjič kaj več o tem. Izročite gospej Stelli prijazne pozdrave od mene in od žene.

Isto tako Vam

Vaš Juš

P. S. 17. VII. 34 sem pisal eno pismo, ki sem ga izgubil in ne vem, če ga prejmete. — Pišite v Ljubljano. Nov naslov pošljem kasneje.

Okoli 20. januarja 1934 je v Ameriki izšla knjiga Vrnitev v rodni kraj (The Native's Return). Zaradi člankov, ki obravnavajo diktaturo kralja Aleksandra I. in nečloveške postopke ter mučenja političnih nasprotnikov, je vlada z odločbo z dne 3. 3. 1934 prepovedala razširjati imenovano knjigo. Večina skrajno desničarskih in režimu vdanih časnikov je ostro napadla Adamiča, da je potepuh, izkoreninjenec. Začela se je gonja, o kateri piše Juš Kozak Adamiču⁽⁹⁾. Žandarji, policisti in tajni agenti so začeli preiskave in zaplembe; med drugim je takratna oblast iz Licejske knjižnice (NUK) pobrala vse do tedaj izdane Louisove knjige v angleščini ter slovenskem in hrvaškem jeziku, knjigo The Native's Return, nekaj člankov in pisem pa sta pravočasno skrila Jože Rus in Jaka Dolenc⁽¹⁰⁾. Kozak misli, da se bo naročena gonja proti Adamiču kmalu poglobila. V tem pismu Kozak omenja, da je B (Boris Kidrič) obljubil, da bo pisal Adamiču, vendar tega pisma nismo našli v zapsučini⁽¹¹⁾. V juniju 1934 so bili obtoženi in v velikem procesu obsojeni številni komunisti in nasprotniki režima⁽¹²⁾.

Šesto Kozakovo pismo

Dragi,

Že dolgo niste prejeli od mene nobene vrstice, kaj ne? Čudno se Vam je morda to zdelo, toda nič nenavadnega, kadar se človek zakoplje v delo. Nocoj sem ravnokar čital poročilo o »Grandsons«, ki jih jaz nisem dobil. Trenutno živim na Dolenjskem, na oddihu in pri delu. Kakor veste, sem sprejel redakcijo Lj. Zvona, ki sem ga v teh kaotičnih razmerah še precej uspešno urejeval. Mislim, da ga obdržim še za prihodnje leto — potem ne več. Delam po večini z mlajšimi ljudmi. Redakcija mi jemlje čas za svoje delo, zato sem se lansko leto omejil le na polemiko. Gnijlo se mi zdi vse, krivično, prenapeto — tako desničarji in levičarji. Poguma in zdravja ni. So to vse tipični simboli naših dni. Razmere

Gj. 22. avg. '49

Dragi Jusi -

Ako Te ne najdem
predno je odvisim, prosim
sporoči mi Tvoja žiljo
pisem.

Klical sem tudi Mile
Klopčiča + sem potem zvedel,
da je i on na odvodu.

Nerad se poslovim.
Ugan piti nazaj koncem
'1950. ali zgodaj '1951.

Da ste mi vsi zdravi!
Do vidanja!

Lozic

pri nas. Gotovo čitate o izpremabah, ki so se izvršile. Trenutno nas zanima abesinska afera, v katero vleče Anglija tudi nas. V literaturi — veliko se piše — resničnih ljudi malo. Vse bolj igrača, kakor dejanja. V prihodnji številki prinesem daljšo študijo o Vašem spisu: 30 milijonov novih Američanov. Študija mi je zelo všeč. Upam, da najdem v kratkem nekoga, ki mi bo o »Grandsons« napisal daljši referat. Leben, ki se je sedaj ločil tudi od »Sodobnosti«, ga je napisal za »Modro ptico«. Dobil sem zvezo tudi z Rusijo in sem že prinesel originalne članke, zaenkrat po večini le o otroški literaturi in otroški umetnosti. — Marsikaj bi se dalo povedati, toda predaleč smo si. Zanimivosti je veliko. Lansko jesen sem bil pri Vas doma in smo zopet eno popoldne preživeli pod drevesi na vrtu. Francé pride večkrat k meni. — Upam, da me boste stalno obveščali o svojem delu, ki ga bom spremljal tudi v Zvonu. Smer revije je zdaj popolnoma svobodna in združuje vse svobodne pisatelje, izključuje pa katoličane. Mogoče imate čas in bi mi poročali o važnejših kulturnih dogodkih v Ameriki. Polovico honorarja bi nakazal prevajalcu — polovico pa komur Vi določite. — Letos upam izdati knjigo ponatiskov in novel, potem pa se zopet lotim romana. In Vi kaj nameravate sedaj? Če imate čas, pišite mi kaj več o svojem življenju. In gospa Stella?

Obema želi zdravo Novo leto in Vaju toplo pozdravlja

Juš Kozak

Št. Vid pri Stični, 2. I. 36

To je zadnje ohranjeno Kozakovo pismo pred drugo svetovno vojno. Kot sem že zapisal, je Adamič do konca tridesetih let vzdrževal s Kozakom neposredne stike; knjige, članke in izrezke iz časopisov mu je pošiljal sam ali posredno preko drugih korespondentov. Louisove informativne pošiljke je dostavljal tudi na moj naslov. V tem času je izšlo v Ljubljanskem zvonu nekaj študij in prevodov⁽¹³⁾. Na obisk v Jugoslavijo in Slovenijo so prihajali tudi ameriški novinarji in publicisti, naj navedem samo Louisa Ganneta in Theodora Andrico⁽¹⁴⁾. Nekateri so se oglašali v Prapročah, pri meni, pri Klopčiču in Kozaku; Ganneta sem spremljal na potovanju do Dubrovnika, Andrico pa sestra Ana in brat Stane do Beograda. Juš Kozak je vsako poletje ali jesen obiskal Praproče, navadno z vso družino. Adamičeva pisma Kozaku so bila že objavljena, ostalo je samo še eno, ko je Louis odhajal ob drugem obisku Jugoslavije leta 1949, ter njegovo zadnje pismo Jušu. Prvo je objavljeno v rokopisu na str. 115, drugo pa v naslednjem odstavku:

Dragi Juš —

Kuhel se je vrnil. Vse v redu. Mislil sem, da si dobil tudi brizgačo (atomizer) — Pošiljam Ti enega preko Marije Vilfan, ki bo prinesla zavitek kave, itd. Levarju. Notri je tudi Tvoja brizgača. Del kave je namenjen zate, ali glede tega se pobotaj z Levarjem. Vi nesrečni kofetarji!

Knjigo, ki si jo poslal po Kuhlju še ni prišla. Bom čital po možnosti.

Moja knjiga je sam hudič. Zakaj nisem bil rojen Šved ali kaj sličnega namesto v Jugoslaviji!

Ali je Mile Klopčič dobil knjige, ki sem mu jih poslal?

Pozdrave vsem!

Louis

(Datum p. p.)

Louis je bil ves čas po drugi svetovni vojni v tesnem stiku z jugoslovanskimi diplomatskimi predstavniki in posebnimi političnimi, gospodarskimi in kulturnimi delegacijami, ki so se vrstile na obiskih v ZDA; izkoristil je vsako priložnost za vzdrževanje stikov z domovino, s prijatelji in sorodniki v starem kraju. Med tedanjimi »posredniki« so bili: Marija in Joža Vilfan, Stane Krašovec, Slavko Zore, Janko Rogelj, Božidar Lavrič, Leo Šavnik, Robert Neubauer in drugi. To pot mu je Kozak poslal knjigo, svojo zbirko novel Maske (1949). Po vrnitvi v Ameriko je Louis urejal gradivo in pisal poglavja za tretjo knjigo o Jugoslaviji, Orel in korenine, ki je izšla po pisateljevi smrti, leta 1952 (The Eagle and the Roots). Pri tem delu so nastopile nepričakovane težave vsebinske narave; iskal je resnično izmed različnih pripovedi. O tem sem že precej jasno opisal neprijetne okoliščine v letih 1950 in 1951⁽¹⁵⁾.

V naslednjih številkah Zbornika nameravam objaviti pisma z drugimi našimi kulturnimi in političnimi delavci; pisma in razlage bodo razjasnile še nekatera druga vprašanja o življenju in delu Louisa Adamiča.

OPOMBE IN VIRI

1. Zbornik občine Grosuplje, 13, 1984, 99—108.
2. Korespondenca Louisa Adamiča v NUK (glej študijo Mihaela Glavana v tem zvezku, str. 109). Po mojem mnenju manjka prvo Kozakovo pismo, ki ga je pisal Adamiču že leta 1931, ko sva se o tem pogovarjala na poljanski gimnaziji. Doslej tudi niso odkrita Louisova pisma in odgovori na Kozakova iz tega obdobja.
3. S posredovanjem Mileta Klopčiča je Olga Škerl-Grahor prevedla črtico Enigma, prvič objavljena v American Mercury, 5, 1930, 68—79 in je kot Uganka izšla v Ljubljanskem zvonu, 1932, 14—18, 66—71 in 136—144. Tiskovna zadruga je leta 1932 izdala štiri Adamičeve črtice v knjižici Kriza v Ameriki; iz angleščine je besedilo prevedel Anton Debeljak.
4. Stanko Leben je prevedel knjigo Laughing in the Jungle. Prevod je pod naslovom Smeh v džungli 1933. izdala Tiskovna zadruga.
5. Roman je izšel v angleščini šele leta 1935, v slovenskem prevodu Mire Miheličeve pa kot Vnuki leta 1951. Zamuda je nastala hote, ker je Adamič medtem napisal knjižico Struggle (Boj) in knjigo The Native's Return (Vrnitev v rodni kraj).
6. Adamič in slovenstvo. Ljubljanski zvon, LII, 9—10, 1932, 515—520 (Oton Župančič) in Dom in svet, XLV, 7—8, 1932, 320—328 (Rajko Ložar).
7. Knjigarna Tiskovne zadruge v Ljubljani s podružnico v Mariboru je bila ustanovljena leta 1916. Do leta 1938 je izdala 313 knjig v 633.417 izvodih in v 18 zbirkah. Leta 1917 je TZ prevzela izdajanje in založništvo Ljubljanskega zvona (Glej Spominski zbornik Slovenije 1939, 254).
8. Zbornik občine Grosuplje, 13, 1984, 101—103.
9. Pohod, III, 44—45, 1—2; — Slovenec, 17. 10. 1933, 8.
10. F. Adamič, Spomini in pričevanja. PD 1983, 85—87.
11. Zbornik občine Grosuplje, 13, 1984, 103, opomba 22. Korespondenca med Adamičem in Kidričem je v arhivu ZKS.
12. Junija 1934 je bilo pred Sodiščem za zaščito države 32 obtoženih, med njimi Ivan Bratko, Ivan Potrč in Dušan Kveder, Slovenec, 27. 6. 1934, 3.
13. V Ljubljanskem zvonu so v času Kozakovega urednikovanja izšli še naslednji prispevki:
— Olga Grahor: Trideset milijonov novih Američanov. LZ, 9—10, 1937, 482—486; — Louis Adamič, Moja Amerika, prikaz, LZ, 1939, 52—56;
— Vito Kraigher: Delo Louisa Adamiča, revija Common Ground. LZ, 11—12, 1940, 619—621. Konec tridesetih let je izšlo nekaj prispevkov v Jutru, Obzorjih in Sloveniji, več prevodov in prikazov pa v hrvaščini.
14. Theodore Andrica je o obiskih objavil dvojce poročil v Cleveland Press: November 8, 1934, 1 in November 9, 1940.
15. Spomini in pričevanja. PD, 1983, 161 in 164—166.

Zahvala: Za pomoč in razumevanje se zahvaljujem Rokopisnemu oddelku NUK, posebno predstojniku Mihaelu Glavanu, ki je uredil zapuščino Louisa Adamiča.

LOUIS ADAMIČ PRI DELU

Nekaj spominov

*Stane Krašovec.**

Mnogoteri Slovenci, ki so morali s trebuhom za kruhom v tujino, so zunaj nepričakovano dosegli uspehe, ki jih ob odhodu iz domovine niso niti malo pričakovali. Seznam takih znamenitih Slovencev bi napolnil dolge strani. Nekateri od njih so pri nas splošno znani, drugih se komaj kdo spominja, tretji so današnjim generacijam povsem tuji. Naj navedem kar križem kražem nekaj takih imen. Oče bolgarske stenografije je bil Slovenec profesor Anton Bezenšek. Prvi rusko-slovenski slovar z dodatkom »Kratkaja grammatika russkago i slovenskago jazykov« je napisal konec prejšnjega stoletja Slovenec profesor Davorin Hostnik, ki je kdove kako našel službo na neki gimnaziji v carski Rusiji, menda v Minsku. Nepregledna pa je vrsta slovenskih misijonarjev in bolniških sester, ki jih nihče ne pozna. Naj omenimo Friderika Barago, škofa ameriških Indijancev, ki je imel velike zasluge za njihovo pokristjanjenje. Nedavno so časniki objavili vest o smrti Janka Lavrina, skoraj stoletnika, ki je umrl kot upokojen angleški univerzitetni profesor. V mladih letih se je potikal največ po carski Rusiji ter je med drugim zapustil skladovnico »v carski Rusiji prepovedanih spisov« Leva Tolstega in drugih, ki sem jih še pred vojno pregledoval na podstrešju pokojnega Dušana Kermaunerja. V svetovni literaturi uživajo poseben sloves njegovo razprave o Dostojevskem.

Doktorsko disertacijo v duhu marksizma o Cervantesovem Don Kihotu je natisnil in obrnil na mehiški univerzi mladi slovenski emigrant Lúdivik Osterc, sin nekdanjega upravnika Glasa svobode in Delavsko-kmečkega lista Rajka Osterca iz Šiške, ki je po težkih življenjskih preizkušnjah postal profesor na isti univerzi in lani izdal knjigo o Cervantesovih novelah (*La verdad sobre las novelas ejemplares*).

Zelo močno so se uveljavili v tujini tudi drugi Jugoslovani, ki so dali Nikolo Teslo in Mihajla Pupina. Država Ohio v ZDA, v kateri je Cleveland, pred zadnjo vojno mesto z večjim številom Slovencev, kot jih je tedaj imela Ljubljana, je imel vrsto let za guvernerja našega Dolenjca Franka Lausheta, slabo znanega ali neznanega naši javnosti, toda živo v spominu starejših izseljencev po njegovi ribniški govorici in domačnosti.

V tem spisu se ukvarjam z našim slovenskim rojakom Louisom Adamičem, in sicer ne toliko z njegovimi deli, ki so naši javnosti znana in delno dostopna v slovenskih prevodih, pač pa z njegovimi metodami, ki so omogočile, da se je tako povzpел, in bodo morda posebej zanimale naše mlade ljudi.

Takratni Lojze se je izselil z Grosupljega v Ameriko kot petnajstletni fant, ki so mu grozile težave, ovire in izključitev iz gimnazije zaradi sodelovanja v protinemških akcijah. To so bile predvsem ljubljanske demonstracije l. 1908 zoper dvojezične in za čisto slovenske ulične napise, v katerih je padel smrtno zadet tudi brat skladatelja Emila Adamiča. Demonstrantom se ni niti sanjalo, da se bodo tri generacije kasneje neki naši umetniki krstili za čisto nemške »Laibachovce«.

Mladi Lojze ali poselej Louis ni znal angleško niti ni imel s seboj kdove kaj kron. V Ameriki se je nekaj let preživljal tako kakor Jack London — od službe do službe, od dela do dela, vse od upravnništva časnikov do nakladanja in razkladanja tovorov in pometanja po tovarni. Ko je dobil delo v nekem kamnolomu, so mu mišice vso noč drhtele od prestanega napora. Dogajalo se je, da marsikdaj ni imel enega samega dolarja v žepu. Nekega večera se je znašal brez beliča, brez

* dipl. inž. ekonoms., redni prof. Ekonomske fakultete Borisa Kidriča v Ljubljani, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, Dalmatinova 11.

delo, brez postelje in strehe nad glavo v parku v Los Angelesu. Kadar pa je imel delo, je izkoristil proste večere in zgodnja jutra za to, da je nenehno bral knjige in se izobraževal. To omenjam zaradi tega, da se vidi, kako se je fant tudi brez štipendije izobraževal »ob delu«, medtem ko mnogi naši študentje še ob štipendijah ne pridejo v znanju zlepa naprej. Ko ni več videl drugega izhoda, se je nekega dne zapisal za tri leta kot prostovoljec v ameriško armado in en del tega roka odslužil na francosko-nemški fronti v prvi svetovni vojni.

Po dobrih desetih letih bivanja v Ameriki je začel pisati in objavljati krajše stvari. Tako tudi svoj angleški prevod Hlapca Jerneja. Leta 1932 je že dobil Gugenheimovo literarno nagrado za knjigo *Smeh v džungli*. Ko je l. 1941 izdal knjigo *The Two-Way Passage*, v kateri predlaga po vojni organizirano vračanje visokokvalificiranih priseljeniških kadrov nazaj v njihove kraje v Evropi, da bi pomagali obnoviti opustošene rodne dežele, ga je povabil predsednik Franklin D. Roosevelt na intimno večerjo v Belo hišo skupaj z ducatom povabljenih zakonskih parov. Tam je Louis našel poleg Franklina in Eleanore Roosevelt na svoje veliko presenečenje še Winstona Churchilla. Roosevelt je namreč računal s tem, da mu bo Adamič pomagal prepričati Churchilla za svojo politiko povojne strokovne in kadrovske pomoči, kakor jo je predstavljala kasneje ustanovljena UNRRA. Zato ga je priganjal, naj prebere Adamičevo knjigo. Tako visoke časti in zaupanja pač ni bil deležen do tedaj noben naš izseljenec. Vsa strupena in rafinirana propaganda, ki so jo vodili belogardistično usmerjeni klerikalni slovenski emigranti zoper Adamiča, mu ni znižala ugleda.

Adamičevo znanje in poznavanje Amerike je bilo izredno široko, skoraj bi rekli univerzalno. Vedno sem ga občudoval, koliko je mogel ta človek prebrati. Nekoč sem se peljal z njim od njegovega doma do bližnjega kioska v Milfordu, kjer je pokupil ves nedeljski tisk, se pravi nedeljske številke šestih ali sedmih dnevnikov, med katerimi so bili *New York Times*, *Chicago Sun*, *Baltimore Sun* do *Washington Post* in *Saint Louis Dispatch*. Bil jih je poln zadnji del avtomobila, saj ena sama nedeljska številka napolni srednjeveliko aktovko. Nato sta z ženo Stello napravila izrezke iz vsega prinesenega. Nisem razumel, kako si delo delita, toda šlo je izredno hitro. Izrezke sta potem ali še tisti ali drugi dan porazdelila po predalih kartoteka. V nekdanjem skednju farme, ki jo je bil kupil med krizo v tridesetih letih, je imel vgrajene velike predale, razvrščene po abecedi, v njih pa vse važnejše izrezke in beležke. Tako je na primer pri pisanju knjige *Nation of Nations*, se pravi Amerika kot narod iz narodov, samo potegnil za predal z oznako N, vzel iz njega mapo Norveška in v zelo kratkem času je imel izdelan koncept poglavja o norveških priseljenicah v ZDA, njihovih kvalifikacijah, zaposlitvah, zaslugah, stikih s staro domovino ipd. Tako je pa poznal ne le Amerikance-Norvežane, temveč tudi Amerikance-Švede, Amerikance-Italijane, Amerikance-Grke itd. S tem širokim poznavanjem in s svojimi izkušnjami med najrazličnejšimi plastmi in izvori, se je pokazal koristnega tudi za Belo hišo.

Njegovi članki so mu pridobili velik ugled tako med ameriškimi sodržavljani in še posebej med slovenskimi izseljenci. Stvari so se znatno spremenile, ko se je Louis po izbruhu druge svetovne vojne obrnil proti monarhiji v Jugoslaviji in se postavil na stran NOB ter potegnil za seboj večino slovenskih izseljeniških organizacij. Kolikšen je bil njegov vpliv, kaže dejstvo, da je slovenski klerikalni tisk v Ameriki pričel pisatelja Adamiča besno napadati. Nasprotniki so celo izdali brošuro v angleščini z naslovom *Ali naj se Slovenija sovjetizira?* Zanimivo pa je, da pri Louisu Adamiču, kakor se mi zdi po beležkah in po spominu, sicer res najdemo takorekoč brezrezervno podporo liniji OF z vsemi njenimi zaokreti, vendar pa nikjer kakega njegovega lastnega priporočila za »sovjetizacijo«; pač pa nasprotno vidimo visoko oceno ameriške demokracije, in sicer kljub temu, da je Louis dobro poznal tudi njene slabosti, saj jih je tako prepričljivo opisal v svoji knjigi *Dinamit*, ki je ostra obtožba boja ameriškega velekapitala proti delavskim sindikatom in zlasti proti komunistom in anarhistom. Če vzamemo, da so simboli naprednega Amerikanca predsedniki Thomas Jefferson, Abraham Lincoln, in če hočete Franklin Roosevelt, pesnik Walt Whitmann ter številne zgodovinske osebnosti te vrste, potem je bil Adamič z dušo in telesom **tak** Amerikanec, vse do načina mišljenja in ameriške barve slovenskih besed. Tako je v knjigi *Večerja v Beli hiši* govoril samo o sodelovanju Amerike, medtem ko o Sovjetski zvezi in Stalinu komaj v nekaj stavkih, kakor da jih ne bi niti bilo. Ko sva bila z dr. Štamparjem na večerji na njegovi kmetiji, me je v nekem trenutku ostro pogledal in vprašal: »Mr. Krašovec,

kdaj pa mislite, da boste pri Vas v Jugoslaviji dosegli naš ameriški standard?« Pogledal sem previdno okoli sebe, ali ni pri mizi kak jugoslovanski prenapetež, kajti takrat je bilo pri nas v modi, da je zmagovita Jugoslavija vse, tudi še Rusija vse, Amerika pa nič. Odgovoril sem, da nekako v dvajsetih letih, čeprav smo takrat v Jugoslaviji mislili, da bomo z Rusijo vred prekosili Ameriko kar v kakih dveh letih. »V dvajsetih?« je ponovil Adamič in se zresnil ter dostavil: »Hm...« — in nič drugega.

Louis Adamič je bil v skrbeh, da nas bosta ameriška gospodarska moč in njihovo znanje daleč prehitela, zato si je zelo prizadeval za okrepitev stikov med Jugoslavijo in Ameriko, ne pa med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, kakor mu očita omenjena belogardistična brošura. Tako je nekega dne v New Yorku nagnal naju s svetnikom naše ambasade v ZDA dr. Slavkom Zoretom, v prisotnosti Ančke Traven, izvršne tajnice Slovensko-ameriškega narodnega sveta, da smo kar na lepem po telefonu klicali preko »velike luže« Kardelja. Adamič mu je v pogovoru predlagal, naj pride takoj sam ali vsaj kdo drug njegovega ranga na spoznavanje v Ameriko. To je bilo precej časa pred resolucijo kominforma, ko smo še bili takorekoč kuhani in pečeni v Moskvi. Kardelj je obljubil, da se bo posvetoval s sodelavci.

Naj navedem še nekaj primerov Adamičevega »neprotokolarnega« obnašanja, ki se je zde- lo nekaterim našim bivšim partizanom zelo nenavadno, ko so se prvič pojavili v diplomaciji. Čakala sva ga s sekretarjem naše ambasade pred hišo na Lexingtonski aveniji v New Yorku, kjer je bil sedež Slovensko-ameriškega narodnega sveta, ko pride Adamič po stopnicah iz prvega nadstropja na cesto pred svoj avto, noseč tri ogromne škatle na rokah. Osupli sekretar kar ni mogel verjeti, da bi bil to Adamič: »Kako to, da on lastnoročno prenaša te škatle?« Sekretar je bil iz ene od naših manj razvitih republik, Adamič pa Amerikanec slovenskega porekla. Dogo- dek mi je dal misliti. Drugo »neprotokolarno« sceno sem doživel z njim, ko sva bila s Štampar- jem pri večerji na Louisovem domu. Štampar je bil takrat rektor zagrebškega vseučilišča, takrat ali pozneje predsednik Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti, predsedoval je sejam Ekonomsko-socialnega sveta Združenih narodov in postal predsednik Svetovne zdravstvene organizacije (WHO). Tako so ga dobro vzgojeni češki delegati nazivali Vaša magnificencija, čemur se je Štampar večkrat od srca nasmejal. In vendar je dal Adamič tej »magnificenciji« večerjo kar v kuhinji, si po večerji nadel predpasnik, zavihal rokave in skupaj z ženo sta pred nama pomila in pobrisala posodo, kot sta tudi sicer vsa lažja dela v hiši opravljala sama. Le v nekate- rih njegovih spisih je omenjena pomoč bodisi tipkarice — kolikor ni tipkala njegova žena — in kake tajnice.

Delovni čas Louisa Adamiča lahko primerjamo pri nas s Kidričevim. Mislim, da je bila ravno Večerja v Beli hiši tista knjiga, ki jo je pisal z zelo kratkim pogodbenim rokom z založni- kom, tako da je tedne in tedne spal samo po tri ure na noč. O tem smo se pogovarjali na Adami- čevem domu v Milfordu. »Koliko ur Vi spite?« je vprašal Adamič Štamparja. Ta je z nekakim ponosom odgovoril: »Šest ur«. »Šest ur?« reče Adamič, pomisli in dostavi resno: »Preveč«. Jaz pa sem bil kar tiho, da mi ni bilo treba reči, da moram potegniti kar na osem!

Toda celo svoj »razširjeni« dan je Louis izkoriščal zelo racionalno in visoko produktivno. Kot ilustracijo naj navedem njegova potovanja, takrat še pretežno ali izključno z vlakom. S se- boj je jemal vedno kake knjige, časopise, papir in pisalni stroj. Ohranil se mi je še list papirja, na katerem mi je med vožnjo nekaj »radi reda« potrdil — bil je sila pedanten v občevaranju z ljudmi in v korespondenci:

Enroute to Tacoma, Wash.

Oct 31, 1947

Dear Mr. Krasovec:

Your letter of Oct. 25 reached me Nebraska. I am on a lecture tour, just now going to the Pacific Coast. I'm sorry that it was not possible to see you before your departure. I hope to see you when I come to Yugoslavia. Meantime my best wishes to you in your new position, whatever it may be.

L. A. m. p.
(Louis Adamic)

Zdravo!

Tako je napisal s strojem 31. okt. 1947 na vlaku proti Pacifiku (Enroute to Tacoma) svoj odgovor samo 6 dni po reekspediciji mojega iz Nebraske za njim poslanega pisma z dne 25. oktobra. Obžaluje, da se ni mogel srečati z menoj pred mojih odhodom iz Amerike in izraža upanje, da se vidiva v Jugoslaviji, ter mi želi vse dobro na novem službenem mestu, najsi bo kakršno koli. Angleško pisano pismo je sklenil z našim Zdravo! Svoje pisanje in korespondiranje je nadaljeval ne glede na to, ali je bil doma ali v hotelu ali na vlaku, pojav, ki sicer ni več redkost v razviti Evropi, je pa kar pravilo na Japonskem in sem ga imel priliko opazovati v njihovem superekspresnem vlaku. Tam potnikov ne zabava glasba iz zvočnikov, kakor pri nas, temveč vladata tišina in delovna atmosfera. Zato sem bil nenavadno in prijetno presenečen, ko je nekoč v poslovnem vlaku Beograd—Ljubljana sprevodnik odklenil posebno kabino štirim osebam — ne vem ali poslovnežem ali politikom. Mislil sem si z odobravanjem, da jih je vendarle odrešil bučne glasbe, da bodo lahko v miru popravljali kako poročilo ali pogodbo ali celo resolucijo. Pa se je izkazalo, da so šli igrat karte!

LOUIS ADAMIČ AT WORK

Stane Krašovec
(Summary)

Among dozens of Slovenian boys and girls who had emigrated for survival and attained after great efforts and sufferings eminent social and economic positions, Louis Adamič is one of the most remarkable cases. Changing without any protocolarian complex job after job, like the young Jack London, and using every free minute for selfeducation by reading and attending private evening courses he acquired enormous knowledge materialized in his head and in a huge stock of classified clipping and notes. In this way he became able to produce quickly well argued views, articles and books on many subjects, in which he became authority. As example may be quoted "The Two-Ways Passage" suggesting return of high qualified workers and experts back to their native countries in order to help them in the post-war reconstruction and rehabilitation. President Roosevelt invited him thereafter to a private dinner in the White House together with Winston Churchill on January 13th, in 1942, calling for Adamič support in convincing the dissenting Churchill.

The author also presented a few other details of Adamič "noprocolarian" behaviour which contributed to his high efficiency and popularity.

SEMENJE LITERARNEGA KLUBA

Jakob Müller*

Literarni klub Grosuplje, ustanovljen februarja 1985 v okviru Zveze kulturnih organizacij občine Grosuplje z namenom, da bi povezoval začetniške, ljubiteljske pesnike in pisatelje, vzpodbujal in razvijal njihovo ustvarjalnost ter bogatil kulturno življenje, zlasti v občini, uspešno nadaljuje svoje delovanje. Članstvo se je z začetnih 18 povzpelo nad 40. Najbolj ustvarjalni so: Ivo Brečič (Mala Stara vas), Simon Bučar (Vel. Mlačevo), Miha in Ivo Frbežar (Grosuplje), Ana Groznik (Višnja Gora), Helena Kastelic (Šentvid pri Stični), Avguštin Knafelj (Zg. Duplice), Ksenija Kovaček (Ivančna Gorica), Dragica Novak (Grosuplje), Mitja Novljan (Grosuplje), Andreja Perpar (Ivančna Gorica), Vera Požek (Ivančna Gorica), Damjana Strojinc (Polica) in Marija Turk (Grosuplje). V LK sodelujejo tudi besedni ustvarjalci — ljubitelji iz Ljubljane, Litije, Kočevja in Velikih Lašč. Do zdaj se je javno najbolj uveljavil Ivo Frbežar, predsednik LK, in sicer z objavami v Mladini, Kmečkem glasu, Dialogih in v literarnem nokturnu Radia Ljubljana. Član kluba je tudi Goran Gluvič, sicer sodelavec osrednjih slovenskih revij in avtor dveh knjig: Ulične revolucije (pesniška zbirka); Veno, Veno (dramsko besedilo), objavljeno v isti knjigi leta 1984 ter Predgovor k ljubezenskim pesmim (pesniška zbirka), 1987. • Igro Veno, Veno so igrali 1984. leta srednješolci Pedagoške gimnazije Ljubljana v Cankarjevem domu. Istega leta so v gledališču Glej igrali njegovo Hard core, v SNG Maribor pa Borutovo poletje. Na radiu Ljubljana so bile doslej uprizorjene naslednje Gluvičeve igre: Človek, ki je najhitreje odpiral konzerve (1985), Škripanje (1986), Radijski sprejemnik (1987), Borutovo poletje (1987) in Šofer Franc K. (1988). Gluvič se je leta 1986 priselil na Grosuplje.

V letu 1986 je LK organiziral poleg prireditev, navedenih v ZOG 14, še dva literarna popoldneva, na katerih so ustvarjalci brali svoja dela in odgovarjali na vprašanja poslušalcev. Septembra 1986 so nastopali Tone Peršak, znani slovenski pisatelj in esejist, ter Vladislav Stres, Tugo Zaletel, Ivo Frbežar, Ana Rigler-Porenta in Damjan Jenstrle. Oktobra so priredili »zeleni literarni večer«, posvečen ekološki kulturi, na katerem so nastopili ekolog dr. Marek Lenardič, pisateljica in prevajalka Darja Lenardič, svoje ekološke literarne stvaritve pa sta brala »klubovca« Avguštin Knafelj in Zvezdana Rupnik. Decembra 1986 je LK izdal drugo številko Semenja, svoje literarne revije, v kateri objavlja 25 članov pesniška dela in 1 prozni zapis, Goran Gluvič pa spremno oceno.

V letu 1987 je Literarni klub dal pobudo za občinsko proslavo 400-letnice Trubarjeve smrti. Na proslavi 6. februarja je kot slavnostni govornik nastopil dr. Jože Rajhman, (govor je objavljen v ZOG 14), prof. Mihael Glavan pa je pripravil razstavo naslovnih strani vseh slovenskih protestantskih tiskov ter nekaterih drugih knjig. V okviru slovenskega kulturnega tedna ob Prešernovem prazniku so člani LK tudi javno brali svoja dela. Aprila je LK s svojimi člani na Grosupljem organiziral literarno prireditev pod naslovom Novi individualizem, maja pa je bil del istega programa predstavljen tudi v Litostroju v Ljubljani. Junija so člani LK brali svoja dela na osnovni šoli Ferda Vesela v Šentvidu. Tretjega junija je ob smrti Vitomila Zupana skupina mladih literatov iz Ljubljane priredila literarni večer v galeriji Ars, na katerem je s svojim prozним izdelkom sodeloval tudi Ivo Frbežar. Septembra 1987 je LK organiziral na Polzevem za svoje člane in druge ljubiteljske ustvarjalce tridnevno literarno šolo, na kateri so se z udeleženci pogovarjali pisatelji Tone Peršak, Vlado Žabot in Andrej Blatnik, akademik dr. Anton Trstenjak pa

* Grosuplje, Yu 61290, Adamičeva 33; dipl. fil., slavist.

se je na Grosupljem tudi za širše občinstvo pogovarjal s pisateljem Petrom Božičem o človekovi ustvarjalnosti. Ivo Frbežar in Zvezdana Rupnik sta se udeležila tudi srečanja jugoslovanskih amaterskih literarnih ustvarjalcev 1986 na Cetinju v Črni gori, Frbežar sam pa še novembra 1987 v Valjevu. Na obeh prireditvah so udeleženci brali svoja leposlovna dela.

LK si prizadeva obogatiti svojo kulturno ponudbo: načrtuje še likovno, scensko, glasbeno, založniško in ekološko sekcijo, zato so klubovci 28. decembra ustanovili samostojno kulturno društvo z istim imenom, in sicer z literarno, gledališko in likovno sekcijo. 13. maja 1988 so ob izidu svoje literarne revije RES, namenjene tudi ustvarjalcem izven kluba, priredili na Grosupljem literarni večer.

V letu 1987 pa je Avguštin Knafelj ustanovil še umetniško skupino Izpoved. Njeni sodelavci in sodelavke so: Julka Fortuna-Gantar, Ivan Malavašič, oba Vrhnika, Smiljana Legradič iz Ljubljane, Irena Daugul z Grosupljega, Milena Cigler iz Raven ter Avguštin Knafelj — vsi pesniki. Slikarji skupine so: Božo Predalič, Grosuplje, Ivan Malavašič in Avguštin Knafelj. S skupino Izpoved sodeluje tudi nonet Rog iz Kočevja ter Jasmina Sajko, Grosuplje, harmonikarica. Namen skupine je plemenititi slovenski kulturni prostor. Tretjega decembra, na obletnico Prešernovega rojstnega dneva, je skupina prvič nastopala v OŠ L. Adamiča na Grosupljem, želijo pa se spomniti tudi 90-letnice Louisa Adamiča. Drugi nastop je skupina imela 15. 1. 1988 v Kulturnem domu na Grosupljem (večer narodnih pesmi in sodobne poezije). Sodelovali so učenci Glasbene šole Grosuplje ter nonet Rog. Pesniki iz skupine so brali svoje pesmi in črtico Louisa Adamiča Stari cerkovník.

Črtica

Ivo Frbežar

Nisi se prebudil v bedenje, ampak v prejšnje sanje.
Te sanje so v nekih drugih sanjah in tako naprej v
neskončnost, kot je neskončno število peščenih
zrn. Pot, ki jo moraš prehoditi nazaj, je brez konca.
In umrl boš, preden se zares zbudiš.

Jorge Luis Borges, *De Ficciones* (1956)

I
Nekega večera, vsi večeri se začnejo z nekoč, se je v sanjah prikazalo Ivanu.

Da je na tleh njegovega prostora zrasla roža.

In se je Ivanu nenadno sanjalo, da se je prebudil.

In da je zraslo vse polno škrlatno rdečih cvetov.

Spet je zaspal in se vedno znova prebujal. Rože pa so rasle. Škrlatno rdeči cvetovi pa so cveteli.

Sonce je samo včasih posijalo skozi malo rešetko.

Cvetovi pa so cveteli in odcvetali.

In potem se je na vsak način hotel prebuditi.

Pa je upal zaman.

Prebujenja ni bilo od nikoder.

Cvetovi pa so cveteli

in rože so rasle. In zapolnile prostor. Hotel je kričati.

Pa je iz njegovega grla prihajalo le grgranje.

II

Ivan se je nenadoma počutil zmedeno.

Ni vedel. Ali živi v metafori ali spi na trdih, tlakovanih tleh.

Hotel je kričati. Bal se je teh prekletih škrlatno rdečih cvetov.

Bal se je sanj v sanjah.

Bal se je preteklosti in prihodnosti.

Ni vedel, Ivan.
 So ječarji v sanjah ali so tudi ječarji metafora.
 Je v večnosti bojazen, smrt, absolutni konec.
 Je večnost ali so sanje na dnu prostora.
 Hotel je ugasniti svečo. Da bi utihnila.
 Na stenah so se risale skrivnostne sence.

III

Tudi Ivan je kot Luis videl večnost.
 Neizčrpni labirint sanj.
 Ječo
 Svetlobo
 Vesoljstvo
 Vračanje enakega, nerešljivega — nesmiselnost.

IV

Vedno znova se je vračal v ta labirint.
 Kot Luis je videl kolo, ki je bilo vsepovsod in v istem času.
 Tudi peščena zrna ga niso ustavila.
 Kolo iz vode. Iz ognja.
 Gledal je kolo in razumel sanje.
 Videl je kolo in razumel vesoljstvo.
 Razumel vse do konca.
 Videl tudi Knjigo o rodu. Stvarjenje.
 Prve ljudi
 In Boga brez obraza.

V

In vendar je imel Ivan pravico do svojih sanj.
 O mraku je začutil hrepenenje.
 Hrepenenje po drugem svetu. Drugi sceni?
 Ko je svetloba vztrepotala. In je njegov duh zaplaval po sobi.
 In se je v dušo vselil nov razum.
 Prihajal je z vseh strani. Ej, kako počasi se je plazil.
 Iz vseh kotov. Iz vseh špranj.
 Z neba. Iz vseh vetrov.
 Vmes je obstajalo še nekaj, kar je spajalo dan in noč. Ogledalo in razum.
 Razum in ogledalo.
 Razum in razum.
 In ga je spraševal. Ta novi razum.
 Povej, Ivan, kdo si? ...

VI

In Ivan ni več razumel labirinta.
 Ni več videl kolesa niti peščenih zrn. Ni jih štel.
 Ni več razumel sanj.
 Ni razumel ne vesoljstva ne stvarjenja.
 Ni videl ne boga ne ljudi.

VII

On, Ivan, se je nocoj počutil Iskalca.

On, Iskalec.

Ki mu je vedenje v obup, brezizhod.

Legel je na posteljo in proti jutru zaspal.

Skozí okno je posijalo sonce.

Goran Gluvić

Tri pesmi

I

Ranjeno vendar ne žalostno se pripravljam na potovanje

nebo je polno zvezd, zvezde so tako daleč

umirjeni tresljaji

slovo in žalost se mimo mene spreminjata v predmete

še zjutraj sem bil prepričan

da bom ob določeni uri zaspal in sanjal

sedaj gledam v nebo, zvezde so resnično daleč

ne morem se izogniti dnevu ki mineva

padajo jokavi obrazi, zvezde padajo drugam

kdo ve kaj se kopiči na ranah ne v žalosti

pesnika ki molči

II

žrtveno jagnje in podoba ki odloča o požigu

se pogovarjata še o zadnjih podrobnostih

ki ne bi smele ovirati dar žrtvovanja

žrtveno jagnje se neodločno smehlja in si želi

da bi čimprej opravilo svojo nalogo

podobi je požig nadležen rutinski opravek

ko se pogovorita je še nekaj minut do požiga

gledata si drug drugemu v oči

zamenjata si poglede

in žrtveno jagnje odloči o požigu

podoba zgori

v očeh

III

odkrila sva omamljene lovce na srečo

pričakovala sva poln zadetek

na ruski ruleti

a nama ni uspelo

kaj sva storila s svojimi telesi
 ko sva zapustila zgrešene zadetke
 ali sva jih položila na svojo številko
 in ju zgubila

ne prenesem tvojega pogleda
 v besedah

verjemi mi, ta pesem mi nekaj pomeni

Avguštin Knafelj

Izpovedi

Ledene rože na oknih,
 v naravi zimski spanec,
 v veselju blaženi mir.
 Le v človeku pekoča bolečina.
 Rože se bodo stopile,
 narava se bo prebudila,
 veselje se bo vznemirilo.
 Le v človeku ostaja pekoča bolečina

Globine človeka

Globine človeka so neznane,
 čeprav ga oklepa prstena posoda,
 se dviga v sinje višine
 in spušča do duše globine.
 Mladost in starost sta življenja pojava.
 Duša človeka je vedno enaka,
 od rojstvene zore do grobnega mraka.
 Globina človeka je neznana,
 vedno opazovana, nikoli spoznana.

Kozmično svetilo

Kozmična luč prodira
 v mojo zavestnost,
 iščem v njej svoj vzor
 in pri tem spoznavam
 svojo razdvojenost.
 Kozmično svetilo sveti;
 v njegovem sijaju
 realiziram težnje duha.

Darja Bregar

PESMI III

*Bila sva
objem vetra in drevesa.*

*V krošnji
vrši raztrgan odmev.*

*

*Izgubljena
v tvojem molčanju
ti iščem
zrno peloda
v očeh.*

*

*Odšel si
in megle
so zastrle
prešerni mesec.*

*Ne bom žalovala.
Skozi megle
bom spet našla
pot v mesečino.*

*

*Tvoje roke
so veter,
ki vzalovi
polje
zorečih
trav
v očeh.*

*

*Pod tvojo koso
padajo vlažne trave.*

*Zareži še
v temne oblake
v mojih očeh.*

*Vse belo
in hladno
in golo je še,*

*a v mojih nedrih
trave šeleste.*

*

*Topli veter
se je zarezal
v hladno belino,
ledeni cvetovi so obledeli.*

*Na moji dlani
gori
vonj tvoje kože.*

*

*Segam po rdečem cvetu.
Zaman.*

*Ledeni veter
me nosi
stran
od šumečega vrta.*

*

*Vsak po svoji
kamniti poti
se vzpenjava,*

*vsak svojo
premrlo ptico
ogrevava,*

*da bi prepletla
enako vroče dlani.*

Francè Lokar**Štiri pesmi**

*Odpiram
školjko naročja.*

*Čakam, da vanjo
položiš
svoj nasmeh.*

*Ostati še tu,
ne iti drugam.*

*Čakati,
da se odpočije
dobrota
utrujena od darovanja.*

Molitev

*Bog,
misel,
zrno veselja,
v njem kaos,
potem zemlja in duh,
potem moje roke,
njive in kruh,
delo vsakdanje,
gnoj, plug in oranje,
setev,
molitev
in pričakovanje.*

Ljubim

*Ljubim žito s težkim klasjem
mamljivo,
ljubim s krompirjem
vsajeno njivo,
ljubim žejno živino
ob vodnjaku na dvorišču*

*ljubim ženo
v mraku
ob razgretem ognjišču.*

Še v grobu

*Vsaka krpa zemlje mi je mila,
poljubljaj jo bom
še v grobu,
ko se mi bo navzdol
težka
naslonila
na ustnice.*

KOZJA MICA

Stane Valentinčič*

Bilo je tam v začetku dvajsetih let tega stoletja; imel sem kakih 10 let ali še manj. Tedaj je na prevoju med troščinsko dolino proti vasi Javor imela bajtico in živela, menda skupaj s hčerjo, ženska srednjih let, ki so ji pravili — Kozja Mica.

Pravzaprav ne vem, kako se je pisala, morda celo ni bila Mica-Marija. Za nas, fantiče, je bil pomemben le njen pridevek, to je »kozja«. Pa ne, da bi imela kakšno kozjo farmo ali sploh redila koze, tudi ne zato, ker bi imela roge ali izgledala po vražje; nasprotno, bila je kar v redu ženska. Pridevnik »kozja« se je je prijel le zato, ker je s sejmov na Rebrem gonila kozle in koze čez Grosuplje, Staro vas in naprej čez hribe v Ljubljano, kupcem-mesarjem, ki so to drobnico nakupili na rebrskem sejmu.

Bil je to prav imeniten, za tiste čase velik in pomemben tradicionalni sejem. Štel je med tiste, kamor so prihajali ljudje z vse bližje Dolenjske, vstevši Ljubljano. Na območju sedanje občine Grosuplje je bilo še več drugih sejmov, bili so tudi izven občine in še širše. Imeli so za družbo tedanjega časa, to je za čas med obema vojnama in še prej, velik pomen. Zato bomo na koncu pripovedi na kratko tudi nekatere te druge sejme prikazali.

Kozja Mica s kozjim tropom (Jure Mikuletič)

* Ljubljana, Titova 25, Yu 61000, dipl. vet., dr. sc.

Bili so ti predvojni sejmi predvsem dogodki družbeno-ekonomskega pomena, smotrno razporejeni v prostoru in času. No, njihov pomen pa ni bil zgolj ekonomski. Tu so se obrtniki, rejci in drugi gospodarji srečevali in se drug od drugega učili, gostincem pa dali zaslužiti. Mladina vseh starosti je zopet imela dosti priložnosti kaj doživeti, v prvi vrsti tista, ki jo je v svoji oblasti že imela ljubezen; marsikatera zveza se je pričela na sejmih, pa tudi kak nov zemljan je bil spočet. Povejmo še, da je včasih, tako tudi na Rebrem, na semanji dan bil tudi romarski dan. In prav na Rebrem so imeli za te potrebe najprimernejšega svetnika, sv. Antona, ki je »vseh zaljubljenih patron«. Končno, na račun so prišli tudi berači; kjer je dosti ljudi skupaj, je tudi več priložnosti za vbogajme.

Menim, da je treba naši zgodovini ohraniti in da bo bralcem zanimivo vedeti — kje, kdaj in kakšni so bili ti razni predvojni sejmi. Na Rebrem nad dobrepoljsko Zdensko vasjo, rekli so tudi pri svetem Antonu, ki je patron v cerkvi na Rebrem, so tedaj bili štirje sejmi letno.

Prvi v letu je bil na tihi ponedeljek, to je dva tedna pred veliko nočjo. Glede na to, da se datum tega praznika ravna po spomladanski luni, tudi ni moči zapisati stalnega datuma tihoponedeljskega sejma. Bilo je nekako koncem meseca marca.

Naslednja dva sejma sta bila na določene datume, in to 13. junija, na dan svetega Antona, in 17. julija, ko se vezujejo Aleši. Četrtni in zadnji sejem v letu je bil ponovno premakljivega datuma; bil je namreč na roženkransko sredo, ki pade na začetek oktobra. Za rebrske sejme se je, po besedah Zrnca, nekdanjega in sedanjega mežnarja pri svetem Antonu, govorilo, da so bili »največji sejmi na Kranjskem«, kar najbrž pomeni — v Suhi krajini, ne pa na Kranjskem (Carniola).

Na semanji dan se je tam zbrala vsa Suha krajina in določena plast zainteresiranih iz krajev tja do Ljubljane. Na sejem so ljudje iz bližnjih krajev prihajali predvsem peš ali z vprežnimi vozili: trgovci, obrtniki, mešetarji in podobni s samčki in zapravljički, romarji z lojtrskimi vozovi. Iz Ljubljane z vlaki.

Tedanja občina ali vaška skupnost je praviloma dala sejmišče na licitacijo. Izlicitirala ga je skupina premožnejšev, ki si je od tega obetala dobiček. Ta je v veliki meri bil odvisen od (lepega) vremena. Seveda so sejmišče morali predhodno primerno urediti (prihod, priveze za živino, stojnice i. dr.). Na poteh, ki so vodile na sejmišče, so potem postavili straže, da se na sejem ne bi pritihotali zastonjkarji. »Place za štante« (prostore za stojnice) so interesentom dajali v najem za »col« (za kafrane). Bili so to obrtniki, trgovci, gostinci, kmetje i. dr.

Na sejmu je bilo mogoče kupiti različno blago. Klobučar Bernik iz Višnje Gore je prodajal klobuke in druga pokrivala, usnar Žitnik iz Grosupljega je pripeljal vse, kar so rabili čevljarji, tako tisti, ki so hodili po hišah na štero, kot tisti, ki so šivali na svojih domeh. Bila je velika ponudba suhe in lončene robe, štofov in obleke, sedlarske opreme in vsega mogočega. Fantje, redkeje možje, so svojim izvoljenkam kupovali srca iz lecta z različnimi ljubezenskimi, ljubeznivimi ali vse obetajočimi napisi, za otroke pa so bili bonboni i. p. Na treh stojnicah pod lipami — še sedaj mogočno stojijo in samevajo — so vino in drugo pijačo prodajali Klinc, Perko in Štrumbelj, vsi iz Zdenske vasi. Pri Zrnčevih pa se je dobila topla jedača; za tak dan so zaklali po dva prašiča. Tudi za duševno hrano je bilo poskrbljeno. Deset do dvanajst maš so na semanji dan brali duhovniki, ki so ta dan prišli iz vse dekanije (ribniške). Seveda je pri vsaki maši bil »ofer« (darovanje), pušca pa je zvončkljala. Kot posebnost je Zrnc povedal, da so verniki na tihi ponedeljek župniku prinašali v dar prašičje krače; včasih se jih je nabralo za cel voz, potem pa so bile prodane na javni dražbi na Vidmu.

Na vse te sejme so Suhokrajinci prignali tudi živino, največ seveda drobnico, predvsem kozle in koze. Je že tako, da je Suha krajina bila od nekdaj revna, koza pa je krava revežev. Bile so to koze, ki jih danes ni več ali pa so redke: črne, rjave ali pisane, z dolgo dlako, kozle pa so krasili dolgi rogovi. Ljubljanski mesarji so to drobnico pokupili, po besedah Zrnca največ Javornik, nekaj tudi Zajc in Slamič.

Kupljeno drobnico je bilo, seve, treba spraviti v Ljubljano čim ceneje in enostavneje, najbrž je bil to tedaj peš transport, z Rebraga v Ljubljano. Tu se pojavi Kozja Mica. Tista leta je odhajala iz svoje bajte vrh prevoja v Javor — bajte sedaj ni več — na rebrske sejme, vedoč ali vsaj upajoč, da bo zaslužila kak dinar, saj kot dninarica rednih dohodkov ni imela. Ljubljanski mesarji so jo poznali in ji nakupljene kozle in koze zaupali, ona pa jih je prevzela na Rebrem, da jih prižene v Ljubljano na dogovorjeno mesto. Mesarji so ji na sejmu plačali hrano in pijačo ter se z njo pogodi

Zdenska Reber s cerkvijo Sv. Antona

li tako, da dobi za vsak kozji rep, dostavljen v Ljubljano, en dinar. Zlati dinar! Da bi bilo laže razumljivo, koliko je to pomenilo, povejmo, da je dninar za ves dan trdega dela dobil deset dinarjev in hrano. Slabša krava je stala 400 dinarjev, ovca pa, vsaj v Srbiji, 10 dinarjev. Pri petdesetih repih, kolikor so jih približno na sejmu nakupili, je torej to pomenilo 50 dinarjev ne pretežkega zaslůška nekajkrat v letu. Res je, da je bilo treba čredo prek hribov prignati v okrog 40 km oddaljeno Ljubljano, kaj pa je to! Tako pešačenje tedaj pač ni bilo šteto za kdovekaj posebno naporno delo. Romanje kozje črede je bilo v glavnem naslednje: Reber — Račna — Mlačevo — Grosuplje — Perovo — Stara vas — Troščine — koča Kozje Mice, kjer so živali prenočile in se pasle, drugi dan zgodaj pa v dolino proti Sostrem in čez Bizovik v Ljubljano.

No in to smo fantiči iz grosupeljske doline v glavnem vnaprej izvedeli in se veselili.

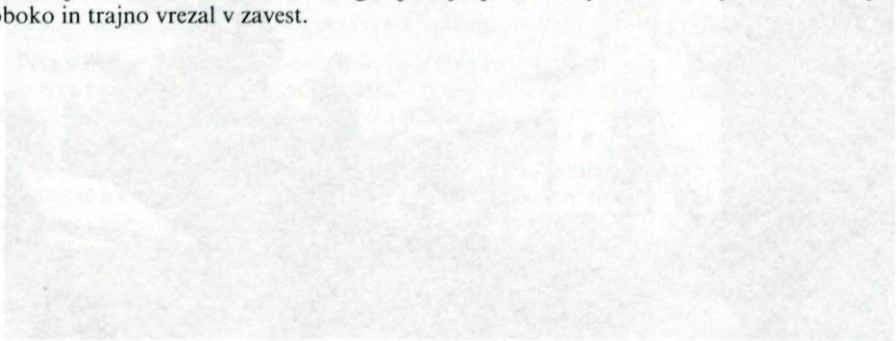
V prvih popoldanskih urah je Mica s kozjo čredo krenila z Rebrega in sredi popoldneva se je oblak cestnega prahu, ki ga je čreda dvigala, že približal Grosupljemu. Tu so jo čakali fantiči iz Rožne doline, kot se je reklo tistemu delu Grosupljega med Koprivcem (sedaj mizarstvo Lesnine) in Vodičarjem (sedaj gostilna Pri mostu).

Fantiči smo se kozlov veselili zato, ker si si lahko izbral ali vsaj skušal izbrati najmočnejšega, ga zajahal, zgrabil za roge in ga jahal kot bi vozil bicikl. Od časa do časa je kateri jezdeca stresel s sebe ali pa je deček sam zamenjal kozla. To je sodilo zraven. Kozji Mici je to bilo prav, ni nas odganjala. Morda zato, da smo ji bili v pomoč pri varovanju črede, morda zato, ker je imela otroke rada, morda pa tudi, ker je vedno bila malo »pod gasom«. In tako so grosupeljski fantini prihajali kozle tja do Brinja, tu ali pa že prej so se jim pridružili stranski fantiči — Stranska vas je sedaj del Grosupljega, včasih pa ni bilo tako, ampak je to bila samostojna in imenitna vas — in s čredo šli do Perovega, kjer so jo »prevzeli« Perovci, od njih pa Starovasci. Potem pa je čredo že začel ovijati mrak in je na prenočevanje prišla že v temi, fantiči pa so morali domov.

Ni bilo dobro, če so fantiči ene vasi spremljali kozjo čredo predaleč; lahko se je dogodilo, da so se med sabo zravsali ali pa kaj drugega. Meni se je, na primer, nekoč pripetilo tole. Jahal sem kozla od Perovega tja do Stare vasi. Nenadoma sem se zavedel, da se bo vsak čas zmrčilo, in sem se obrnil proti domu. Vendar, glej ga spaka, čez Őslico — to je danes tam nad Albinovo mehanično delavnico — se ob tej pozni uri že ni dalo več oziroma si nisem več upal; tam je namreč strašilo. No, pa saj ni samo tam, ampak še marsikje. Strašilo je na primer tudi Na perilih; tam je nekoč skočila v vodo Jera in potem se je ondi pogostoma prižgala lučka, najrajši zvečer, ko si šel sam.

Tako si pač nisem upal domov čez Óslico. Zavil sem proti Belkovemu mlinu (tam blizu ima sedaj novo hišo Aco), da bi ob potoku in mimo Peckalovega mlina pa čez Presko in mimo Malnarjevega (sosedovega) mlina prišel domov. Vendar, glej ga zlomka, Belkov pes pa odvezan! Jaz v dir, pes seveda za menoj . . . In ko je bila stiska največja, jo v skoku prasnem preko potoka na drugi breg, saj pes tja ne more. Res ni prišel, jaz pa tudi ne, ampak štrbunk v tolmun. Ne vem, kako sem se izvlekel in kako ves moker prišel domov že po mraku, vem le to, da sem bil tepen od mame.

Tako smo torej mnogi tedanji fantiči doživljali kozle z rebrskih sejmōv. Tisti, ki nam je ta svet podaril ali bolje, pripravil, je bila KOZJA MICA. Ta se tega najverjetneje ni zavedala; imela je pač svoje skrbi in interese. Nam mnogim pa se je spomin nanjo in na tedanji čas na tiste lepe dni globoko in trajno vrezal v zavest.

KRONIKA IN RAZGLEDI

POTOKARJEV ZBORNIK IN POTOKARJEVA LISTINA

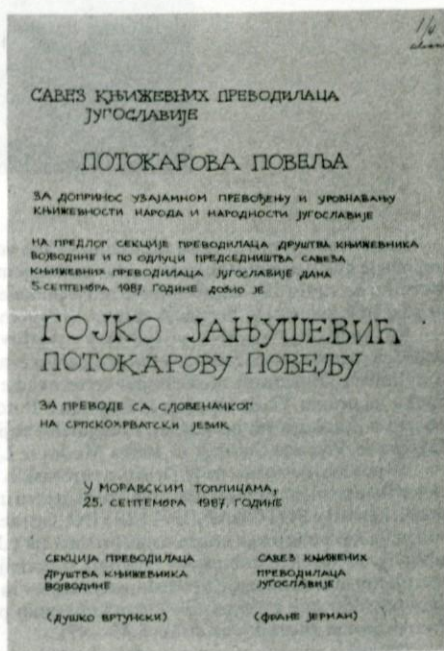
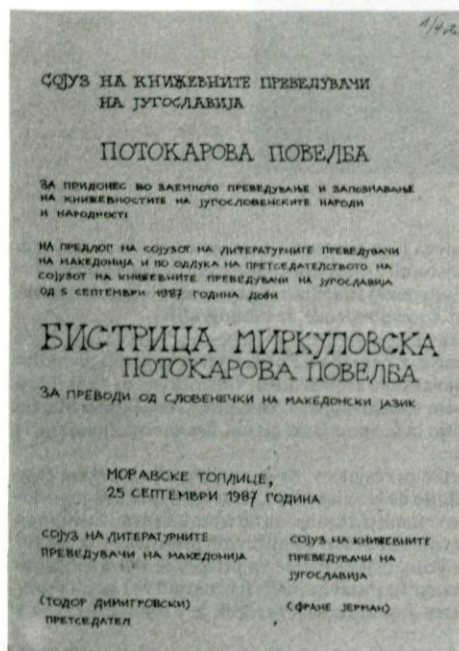
Janko Moder*

Tone Potokar, kulturni kronist, prevajalec in publicist, je bil rojen pred osemdesetimi leti, 13. septembra 1908, v Predolah pri Račni in je umrl v Zagrebu 14. maja 1985.

Po poklicu je bil železniški uradnik in je precej let služboval tudi kot postajni načelnik v raznih krajih, vendar je vse življenje posvetil knjigi in kulturi.

Po 6. razredu gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano je odšel v železničarsko šolo v Beograd in potem se mu je življenjska pot vijugala po domala vsej Jugoslaviji, tako da se je vrnil domov, v Slovenijo, šele počivati na ljubljanske Žale.

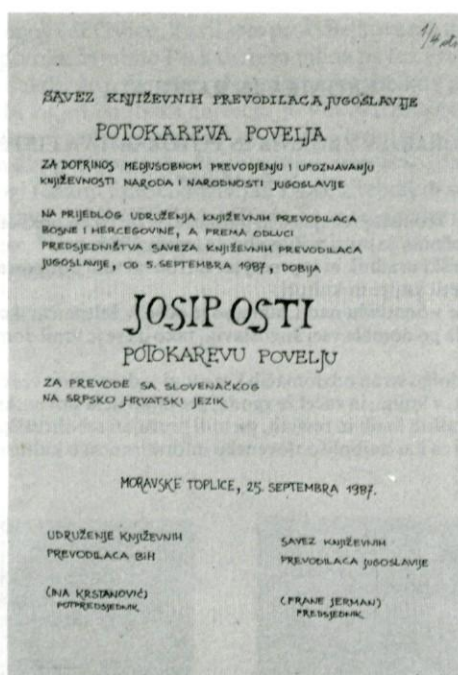
Ker je bil telesno tako dolgo stran od domačih krajev, si je domovino ves čas klical predse tudi v eni od najplemenitejših oblik duha, v knjigi, in začel že zgodaj prevajati dela slovenskih pisateljev v srbohrvaščino in poročati o njih v srbohrvaških listih in revijah, pa tudi prevajati srbohrvaška, makedonska in bolgarska dela v slovenščino in skrbeti za kar najboljšo slovensko informiranost o kulturnem življenju na jugoslovan-skem jugu.

Tako se je v petdesetih letih življenja nabralo nad petdeset knjig prevodov, večidel opremljenih s tehtnimi spremnimi besedami, in nepregledna množica krajših člankov in poročil v dnevnem časopisu o dogajanjih na kulturnem in predvsem književnem področju po vsej Jugoslaviji.

Društvo slovenskih književnih prevajalcev je čutilo za svojo dolžnost, čeprav Tone Potokar zaradi življenja zunaj Slovenije ni bil njegov član, da posebej opozori na Potokarjeve zasluge, zato je takoj v letu po njegovi smrti posvetilo njegovemu spominu redno vsakoletno vsejugoslovansko srečanje, to je bilo v letu 1986 v Škofji Loki, in izdalo tudi POTOKARJEV ZBORNIK (1987) z gradivom o njem.

* Ljubljana, Yu 61000, Pijadova 31; publicist in prevajalec.

Ker Potokarjeva kulturna zapuščina — kot voljo rajnega jo je prevzela Kostanjevica — še ni do kraja urejena, je imelo uredništvo precej težav z iskanjem rokopisov ali korespondence (o tem deloma poročam v zborniku na strani 19). Kljub temu se mu je posrečilo objaviti nekaj značilnih in pomembnih Potokarjevih, do zdaj širši javnosti še neznanih zapisov (iz spominov, iz korespondence, iz bibliografije).

Ravno tako pomemben prispevek k osvetlitvi Potokarjevega življenja in dela pa so članki, napisani nalašč za to priložnost, zlasti študija profesorja Ivana Cesarja iz Zagreba o Potokarjevih knjižnih prevodih in njihovem pomenu za medsebojno spoznavanje jugoslovanskih književnosti. Ilustrativni so tudi drugi članki, na primer Vlada Opačića iz Zagreba o Potokarjevem sodelovanju pri časopisu *Oko*, članek Mateja Rodeta o Potokarjevih povezavah z bolgarsko književnostjo in še spominski članki Branimira Žganjerja iz Zagreba in Viktorja Smoleja in Janka Modra iz Ljubljane.

Še posebej ponosno pa je Društvo slovenskih književnih prevajalcev, da se mu je v tako kratkem času posrečilo uresničiti zamisel, naj bi se Potokarjevo ime ohranilo ne le v slovenski, temveč tudi v širši, jugoslovanski zavesti v POTOKARJEVI LISTINI, častnem in slovesnem priznanju za izredne kulturne zasluge na področju medsebojnega književnega prevajanja v Jugoslaviji. Vsa društva književnih prevajalcev iz vse Jugoslavije so sprejela pobudo in pravilnik o podeljevanju Potokarjeve listine za prispevek k vzajemnemu prevajanju in spoznavanju književnosti narodov in narodnosti Jugoslavije in 27. februarja 1987 ga je sprejelo in potrdilo tudi predsedstvo Zveze književnih prevajalcev Jugoslavije. (Pravilnik je v celoti objavljen v Potokarjevem zborniku na straneh 45—47).

Na kako ugoden odmev v jugoslovanski javnosti pa je naletela pobuda Društva slovenskih književnih prevajalcev glede Potokarjeve listine, najlepše priča podatek, da je bila na njegovem letošnjem vsejugoslovanskem srečanju (to je bilo 25. do 27. septembra 1987 v Moravskih Toplicah) Potokarjeva listina tudi že prvič podeljena, in sicer so jo dobili trije prevajalci:

GOJKO JANJUŠEVIČ iz Novega Sada za številne prevode iz slovenščine v srbohrvaščino (naj omenimo samo širše izbore iz poezije Srečka Kosovela, Edvarda Kocbeka, Nika Grafenauerja, Antona Aškerca, Otona Župančiča, Kajetana Koviča in Ervina Fritza, iz proze Andreja Hienga, Bena Župančiča, Janka Kersnika, Janka Messnerja, Ivana Tavčarja, Ivana Preglja in Kajetana Koviča, iz dramatike Andreja Hienega, Draga Jančarja in drugih, iz esejistike Josipa Vidmarja, Janka Kosa, Lojzeta Filipiča, Lucijana Marije Škerjanca, Franca Zadravca in Vasja Predana);

BISTRICA MIRKULOVSKA iz Skopja za številne prevode iz slovenščine v makedonščino (med avtorji so zlasti Anton Aškerc, Janez Juvan, France Prešeren, Kristina Brenk, Oton Župančič, Ervin Fritz, Valentin Vodnik, Fran Levstik, Simon Jenko, Josip Stritar, Simon Gregorčič, Dragotin Kette, Ivan Can-

kar, Lili Novy, Srečko Kosovel, Tone Seliškar, Anton Vodnik, Karel Destovnik Kajuh, Boris Paternu, Ivan Potrč) in za sodelovanje pri makedonsko-slovenskem slovarju;

JOSIP OSTI iz Sarajeva za številne prevode iz slovensčine v srbohrvaščino (na primer pesmi Tomaža Šalamuna, Hermana Vogla, Milana Jesiha, Iva Svetina in Borisa A. Novaka, proza Lovra Kuharja in Miška Kranjca, dramatika Dimitrija Rupla in Dominika Smoleta, esejistika Tineta Hribarja).

Ker se Potokarjeva listina po pravilniku podeljuje vsako drugo leto, mogoče lahko že zdaj predlagamo, naj bi bila prihodnja podelitev, leta 1989, v Kostonjevci, in sicer združeno z dokončno ureditvijo Potokarjeve literarne zapuščine in odprtjem primerne spominske razstave. Treba je torej samo doseči uskladitev teh kulturnih dejanj z Društvom slovenskih književnih prevajalcev, da bo priredilo svoje redno vsejugoslovanško srečanje kje v bližini na Dolenjskem.

Pripis uredništva:

Bibliografija Toneta Potokarja z življenjepisnimi podatki je bila objavljena v Zborniku občine Grosuplje, X., 1978, 335—339 in 349—350, Besede na žalni seji in nekaj spominov na Toneta Potokarja pa v Zborniku občine Grosuplje, XIV, 1986, 183—199.

Priloga 1

UVOD. Med vrhovi kratek tridesetih let je popravljen pisatelj in ljubitelj Dolenjske. Adm. mač zakopal prvaka, za katerega je verjel, da bo »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

Ta občina Grosuplje je najdalje zdale SLOVENCJI SLOVENSKEJ znanstva tudi za naš. Taksi je bil prvi, ki je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

Adm. mač zakopal prvaka, za katerega je verjel, da bo »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

Adm. mač zakopal prvaka, za katerega je verjel, da bo »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

Adm. mač zakopal prvaka, za katerega je verjel, da bo »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

Adm. mač zakopal prvaka, za katerega je verjel, da bo »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

Adm. mač zakopal prvaka, za katerega je verjel, da bo »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

Adm. mač zakopal prvaka, za katerega je verjel, da bo »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

Adm. mač zakopal prvaka, za katerega je verjel, da bo »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«. Taksi je bil prvaka, da bi »vzružil zanimanje po vsej Ameriki za našo zemljo«.

SLOVENCI V HARVARDSKI ENCIKLOPEDIJI AMERIŠKIH ETNIČNIH SKUPIN

Tine Kurent*

Profesor Rudolph J. Vecoli — pri nas ga poznamo s simpozija o Louisu Adamiču v Ljubljani¹ leta 1981 — uči zgodovino na Univerzi države Minnesota,² obenem pa je direktor Centra za raziskovanje zgodovine doseljevanja.³ Njegova ugotovitev, da na Ameriko ne gledajo več kot na »topilni lonec«,⁴ ampak da so »pluralizem in etnične razlike postale sprejemljive in celo hvalevredne«, se potrjuje tudi z vedno številnejšimi publikacijami, kot so znane Halseyve **Korenine**⁵ in **Enciklopedija**, ki govori o ameriških etničnih skupinah.⁶

Ta obsežna **Enciklopedija** je zaradi gesla SLOVENCI (SLOVENES) zanimiva tudi za nas. Takole se začenja:

UVOD. Med veliko krizo tridesetih let je popularni pisatelj in žurnalist Louis Adamič zasnoval projekt, za katerega je verjel, da bo »vzbudil zanimanje po vsej Ameriki o sami sebi«. To naj bi bila »velika enciklopedija o ljudstvih Združenih držav, od Indijancev do poslednje priseljske skupine«. Prikazala naj bi »v vseh mogočih podrobnostih, iz kakšnega človeškega gradiva je narejena Amerika. »Tako delo«, je napisal, »bi kaj lahko zrevolucioniralo ameriško pisanje in presnovalo vse predstave o Združenih državah«. Bilo bi »neprecenljive vrednosti za tisoče... šolskih ravnateljev in učiteljev... in za knjižničarje ter socialne delavce«. Tako delo bi bilo »všeč ne le novim Amerikancem in njihovim priseljenim staršem, ampak tudi Ameriki kot celoti«. (Citati iz Adamičeve knjige **Moja Amerika**, 1938).

Adamič sam se je priselil iz Slovenije (takratne avstro-ogrsk province, ki je zdaj del Jugoslavije), ko mu je bilo štirinajst let, in vse življenje se je živo zanimal za izvir ameriškega ljudstva. Vendar, na nesrečo, ni mogel zbrati sredstev pri Federal Emergency Relief Administration, pa se je zato moral odreči načrtu za enciklopedijo.

Štirideset let pozneje je bil ta projekt že v teku, ko smo uredniki prvič dobili pred oči izvod Adamičeve zamisli. To, česar se je Adamič nameraval lotiti, nas je zagrabilo. Predvidel je delo v petih ali celo petindvajsetih zvezkih, ogromen predračun, na stotine osebja. Vsekakor je podjetje, iz katerega je prišla ta knjiga, kaj skromno v primeri z Adamičevim. Vendar je delo teklo na osnovi razprave in v veri, s katero je (Adamič) zaključil: »Ampak nekoč, tako menim, bo ta naloga le morala biti opravljena — kakorkoli«.

Zdaj je naloga opravljena — kakorkoli.

Uvod nato preide na druge teme. Vsekakor na tem mestu ne morem opisati, kako je nastajala knjiga s 1076 stranmi, ki se začne z Akadijanci in konča z Zoroastrijci, ker nas med 127 etničnimi skupinami zanimajo predvsem Slovenci.

Geslo SLOVENES (ali tudi Slovenians) najdeš na str. 934 do 942 leksikalnega formata. (Če takoj primerjamo: ob naših 8 imajo Čehi 12, Slovaki 9, Srbi 11 in Hrvati 9 strani; povprečno pa v knjigi odpade na vsako narodnost 1076: 127 = 8,47 strani.) Takoj v začetku pravi, da je Slovencev v SRS nekaj čez 1,7 milijona, na vsem svetu pa okrog 2,5, od tega mogoče 300.000 v ZDA. Sledi zelo kratek zgodovinski pregled od 15. stoletja, ko so prišli Habsburžani, do zavezniške zmage 1945. leta, opis naših dialektov in še verske pripadnosti. Ta uvod dopolnjuje zemljepisna skica slovenskega etničnega ozemlja z mejami avstro-ogrškega cesarstva in njegovih dežel do l. 1918. Nato se snov sistematično deli na naslednja poglavja:

MIGRACIJA IN PRIHOD opisuje vzroke za priseljevanje: ekonomski faktorji v l. 1850—1923 ter politični vzroki po »komunistični revoluciji 1945«. Med prvimi izseljenci iz Slovenije v Ameriko da so bili slovenski misijonarji. »Najbolj prominenten med njimi je bil častiti Frederich Baraga, 1797—1868, zdaj kandidat za beatifikacijo v svetnika rimske katoliške cerkve.« Dalje, »častiti Joseph Buh... ki je ustanovil prvi časopis v slovensčini **Amerikanski Slovenec** v Chicagu 1891, ki pa zdaj izhaja v Clevelandu. Nato je govor o slovenskih kolonijah Ely, Hibbing, Virginia, o naseljevanju v Clevelandu in okrog območja Chicago-Joliet ter v jugozahodni Pennsylvaniji. Poudarjena je kulturna vloga Clevelanda in pretežno rudarski značaj prvih kolonij.

EKONOMSKO ŽIVLJENJE. Tipični slovenski izseljenec je bil nekvalificiran in najslabše plačan delavec, kmečkega rodu, ki angleško ni znal in razmer ni poznal. Do leta 1914 so prihajali sami moški za rudarje. Ženske, ki so sledile pozneje, so pogosto začele z izdajanjem sobe z zajtrkom (**boarding rooms**). Ti penzioni in prve gostilne so skromni začetki slovenskih podjetij. Leta 1924 so v Clevelandu imeli Slovenci v svojih rokah čez 400 podjetij. To so bili pretežno majhni družinski obrati.

* Ljubljana, Yu 61000, Igriška ul. 12, dipl. ing. arh., dr. sc., univ. profesor.

RAZREDNA STRUKTURA IN SOCIALNA ORGANIZACIJA. Zaradi podobnega ekonomskega in socialnega ozadja v prvih slovenskih skupnostih ni bilo razredne diferenciacije. Ker sistematičnih študij o socio-ekonomski gibljivosti še ni, je mogoče našteti le nekaj primerov slovenskih Američanov, ki so se lahko gospodarsko in intelektualno dvignili: Louis Adamic, 1899—1951; Frank Sakser, ki je ustanovil časopis **Glas naroda** in **Frank Sakser State Bank**; Anton Grdina, ki je soustanovil **The North American Bank** in je »bil zelo dejaven v posvetnih organizacijah rimske katoliške cerkve«; Frank J. Kern, zdravnik, ki je l. 1919 pripravil angleško-slovenski slovar. Toda kariere teh mož niso značilne za večino slovenskih priseljencev.

Pomembno socialno-ekonomsko vlogo so med Slovenci igrale vzajemne in bratovske zavarovalne družbe. Na primer Kranjska slovenska katoliška jednota, KSKJ iz l. 1894, ki se od l. 1966 imenuje American Slovenian Catholic Union. Ali pa Slovenska narodna podporna jednota, SNPJ od leta 1904, ki da skrbí tudi za »nereligiozno in protiklerikalno krilo priseljencev.« Zaradi ideoloških razlik, da je prišlo med obema do »opazne sovražnosti«, ki »še zmeraj traja«. Sredi sedemdesetih let je SNPJ imela čez 60.000 članov, od tega okrog 18.000 v mladinskem odseku. Obe organizaciji sta začeli tudi s tiskom. SNPJ ima **Prosveto** in **Mladinski list (Voice of Youth)**, KSKJ pa **Amerikanski Slovenec**. Omeniti je še Ameriško bratsko zvezo, ki ima 27.000 članov, in Slovensko žensko zvezo z 12.000 članicami. V vseh teh organizacijah je zdaj skupaj okrog 175.000 udov.

RELIGIJA. Poleg bratskih zavarovalnic je najmočnejša institucija, ki druží večino slovenskih priseljencev, rimska katoliška cerkev. Ob cerkvi so slovenski duhovniki navadno ustanovili še slovensko šolo. Poglavlje govori tudi o trenju med nemškimi in slovenskimi župnijami, o luteranski cerkvi prekmurskih Slovencev in o tem, kako se zmanjšuje vloga cerkve, rimske in luteranske, zaradi polarizacije na verne in neverne, kar pa da ni prizadelo slovenske etnične identitete.

ETNIČNA IDENTITETA. Nikjer ni težnja ohraniti slovensko etnično zavest bila močnejša kot na širokem »območju kulture«. V prvih naselbinah so priseljenci »ustanovili cerkev, zavarovalnico, godbo, pevsko in igralsko društvo ter nujne ekonomske ustanove. Vendar se je v prvem desetletju 20. stoletja že začelo upadanje... Ko je dorasla že v Ameriki rojena generacija, so njeni člani pokazali manj zanimanja za narodno dejavnost kot njihovi starši«. Lepa izjema pa je naselbina v Clevelandu, kjer delovanje narodnostnih institucij podaljšuje etnično identiteto. Ohranila sta se jezik in zanimanje za kulturo.

Glavno vlogo v razvijanju in oživljanju etnične identitete ima slovenščina, vendar Američani ne mislijo, da je znanje jezika nujno za slovensko pripadnost. Veliko vlogo igrata pevsko društva, godba na pihala, igralski krožki, knjižnice, telovadne skupine, narodni domovi. Clevelandski Slovenci so bili tako močni, da so v **Slovene National Home** lahko prirejali celo opere.

Zdaj slovenščina na splošno upada, tretja in četrta generacija je navadno ne zna več.

Slovenski priseljenci so doslej ustanovili čez 100 časopisov in revij, a njihovo življenje navadno ni bilo dolgotrajno. Poleg **Amerikanskega Slovencev**, **Glasa naroda** in **Prosvete** je omeniti še **Novo dobo (New Era)**, socialistično publikacijo **Proletarec (The Worker)** v letih 1910—1950, in **Amerikanski Slovencev Glas**, ki so ga med leti 1927 in 1947 brali priseljenci iz Prekmurja. Danes dnevnikov ni več, le še katoliška **Ameriška domovina** izhaja več kot enkrat na teden.

Ob teh publikacijah je zrasla vrsta pisateljev, komponistov in igralcev. Louis Adamic je kmalu prerasel meje slovenske skupnosti, poleg njega pa so delovali še drugi: dirigent Anton Schubel, ki je pel v zboru Metropolitanke in vodil pevsko društvo Glasbene Matice; katoliški pisatelj Karl Mauser, pisateljica Katka Zupančič ter pisateljica Anna Praček—Krasna, zadnja izdajateljica **Glasa naroda**.

Še vedno so pomembni pevski zbori. Pri teh je omembe vreden Frankie Jankovic.

Zdaj skrbi za stik slovenskih Američanov s staro domovino Slovenska (izseljenska) matica, ki jo je ustanovila slovenska vlada l. 1950. SIM organizira obiske v Sloveniji in izdaja **Rodno grudo**. Nekateri povojni priseljenci nasprotujejo tem stikom iz političnih razlogov, toda večina slovenskih Američanov je bolj strpna do komunističnega režima.

Med kulturnimi in akademskimi organizacijami, ki so bile ustanovljene v zadnjih desetletjih, da bi bolj sistematično gojile in ohranjale slovensko dediščino v Ameriki, je omeniti **The Society for Slovene Studies**, **The Slovenian-American Heritage Foundation**, **The League of Slovenian Americans**, **The United Slovenian Societv.** in **Slovenian Research Center**.

POLITIČNA PRIPADNOST se je med slovenskimi priseljenci začela kmalu kazati. Slovenec Peter Rupe je že l. 1875 postal župan. V tem času so priseljenci še računali s povratkom domov. Ko pa so uvideli, da bodo ostali v ZDA za stalno, so se pričeli priglašati za naturalizacijo, toda ameriško državljanstvo jih ni odvracalo od navezanosti na staro domovino. To čustvo je bilo zlasti močno po vstopu Italije v prvo svetovno vojno l. 1915. Trdno so podprli vstop ZDA v vojno, ker so upali, da bo nastajajoča Jugoslavija vključila vse slovensko narodno ozemlje. Pri tem so bili razočarani, kajti velik del slovenskega narodnega telesa je ostal zunaj meja. To je bilo deloma popravljeno šele po drugi svetovni vojni.

Politično so bili med Slovenci zelo aktivni socialisti, zlasti v času 1900—1930. Jugoslovanska socialistična zveza je leta 1911 štela 1850 Slovencev, 2000 Hrvatov in 350 Srbov.

Usoda Slovenije med zadnjo vojno je vzpodbudila slovenske Američane k delu. Leta 1942 je bil ustanovljen Slovensko-ameriški narodni svet. Organizacija SANS je trpela zaradi notranjih razprtij, zlasti ob vprašanju, »kakšno stališče zavzeti do partizanskega gibanja, ki ga je vodil Josip Broz-Tito. SANS se je odločil za partizane, to pa je odtujilo večino katoliških elementov. Adamič je bil med člani SANS najbolj

znan; njegov dostop do Bele hiše preko Eleanore Roosevelt je dal skupini precejšnje vplivnost. Jeza na vlogo, ki jo je igral SANS, je bila glavni vzrok, ki je večino močno protikomunističnih priseljencev po drugi svetovni vojni odbil od sodelovanja v tistih institucijah slovenskih Američanov, ki niso povezane s cerkvijo».

Razen nekaj osamljenih lokalnih uspehov nihče med priseljenko generacijo Slovencev ni dosegel politične prominenca, člani druge in poznejših generacij pa so se uveljavili. Frank J. Lausche je bil župan v Clevelandu in guverner države Ohio, pozneje pa senator. Pet drugih Slovencev, rojenih v Ameriki, je služilo v kongresu: John A. Blatnik, James L. Oberstar, Ray P. Kogovsek, Joe Skubitz in Phillip Ruppe.

OBSTOJ SKUPINE. Pluralizem, ki ga tolerira Amerika, je za slovenske priseljence pomenil gojiti materin jezik in domačo kulturo. Lahko so izdajali svoje časopise v domačem jeziku in delovali v toliko kulturnih in gospodarskih organizacijah, kolikor so jih bili pripravljeni podpirati. Kljub osipanju — tudi zaradi mešanih zakonov — so te organizacije bistvenega pomena za ohranitev slovenske identitete, čeprav ni več priliva novih priseljencev. Zdaj se za pripadnost k slovenski etnični skupnosti ne zahteva več znanje slovenščine in osebno poznavanje Slovenije. Ali bo to povečalo članstvo ali zmanjšalo, še ni gotovo.

BIBLIOGRAFIJA na koncu razprave navaja ducat naslovov.

Prikaz slovenskih Američanov je za **Enciklopedijo** napisal novinar Rudolph Susel. Če bi ga moral ocenjevati s stališča ideoloških, političnih in klikarskih razprtij, ki se čutijo iz spisa, bi rekel, da avtorju ni bilo lahko pisati nepristransko, vendar sem prepričan, da s prikazom niso zadovoljni ne klerikalci in še manj liberalci, da komunistov niti ne omenim, saj jih v ZDA tako ni.

Kdor se za delo zanima, naj ga poišče v Ameriškem informacijskem centru v Ljubljani.

¹ **Louis Adamič**, Simpozij — Symposium, Univerza Edvarda Kardelja, Ljubljana, 16.—18. septembra 1981.

² University of Minnesota, St. Paul, Minnesota. Glej Vecolijevo razpravo **Louis Adamic and the Contemporary Search for Roots. Ethnic Studies**, Vol. 2, No. 3, 1978. Glej ZOG 11, 1980, 187—195.

³ **Immigration History Research Center.**

⁴ Israel Zangwill, *The Melting Pot*, 1908.

⁵ Alex Haley, **Korenine**. Saga o ameriški rodovini, Mladinska knjiga, Ljubljana 1978.

⁶ **Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups**, uredili Stephan Thernstrom, Ann Orlov in Oscar Handlin. Harvard University Press 1980.

PREUREDITEV VELIKEGA DVORIŠČA Cistercijanska opatija Stična

Jože Stregar*

1. Opis sedanjega stanja

Veliko dvorišče ali veliki atrij v opatiji Stična je središnji prostor, ki ga oklepajo cerkev, bivalni prostori menihov, opatova kapela ter oba kraka stare stavbe z galerijskimi ter muzejskimi prostori. Celotno dvorišče meri 2.473 m².

Dvorišče je dostopno z glavne ceste čez most in porto na vzhodnem kraku stare stavbe ter s severne strani, kjer sta v t.i. stari prelaturi dva prehoda. Dostop na dvorišče je še z vrta na južni strani, kjer so na vsaki strani opatove kapele vrata.

Od porte proti vходу v privatne prostore menihov vodi diagonalno čez celo dvorišče peščena pot. Na koncu diagonale, pred vhomom v bivalne prostore menihov, je postavljen vodnjak, vodomet okrogle oblike s premerom 3,5 m. Vanj je speljana voda iz potoka in deluje kot rahel vodomet. Na drugem mestu na dvorišču stoji manjši vodnjak, ki ne deluje; vanj sadijo sezonske cvetlice. Očitno je to gornji del onega večjega vodnjaka. Oba dela sta v slabem stanju. Podrobnejši pregledi in poskusi bi pokazali, če se ju da združiti in pripraviti za delovanje. Poleg tega je treba ugotoviti, če ima vodnjak kako zgodovinsko ali celo umetniško vrednost. Od vsega tega je odvisno, ali naj bo ponovno postavljen ali pa je za nadaljnjo uporabo neustrezen.

Peščene poti so še ob stavbah, v širini od dveh do štirih metrov. Levo in desno od diagonalne poti je ostanek trate s cvetličnimi gredami. Pred obnovitvijo samostana, v osemdesetih letih, je po trati raslo še nekaj rastlinja — posamezne grmovnice, ob poti pa po nekaj metrov visoki kleki (*Thuja occidentalis*). Po trati je bilo razvrščenih še nekaj gred s sezonskim cvetjem. Po razpoložljivih fotografijah ter spominu je šlo za priložnostne saditve, ki tudi niso bile trajne in niso imele kake umetnostno-zgodovinske značilnosti.

Na dvorišču je razporejenih nekaj požiralnikov meteorne vode. A ob deževnem vremenu se tu kljub temu zadržujejo luže. Moker ter deloma blaten pesek se s čevlji prenaša v notranje prostore. Medtem ko dajejo preurejene stavbe in fasade vidiz visoke kulture, je dvorišče neugledno, pravo nasprotje stavbam in je hkrati nepraktično za vzdrževanje.

2. Dileme ob preureditvi dvorišča

Veliko dvorišče je sestavni del celotnega samostana. Odprto je za javnost. Z njega in čez njega so vstopi in dostopi do vseh delov samostana. Služi tudi za zbiranje ljudi, za morebitne prireditve in nastope ter za bogoslužne namene. Po delu dvorišča dovažajo trdo gorivo in odvažajo pepel. Zato je potrebno utrjeno cestišče. Veliko dvorišče je torej središčni in izrazito funkcionalni del samostana. Hkrati je tudi odprt prostor, ki naj poleg funkcionalnosti stopnjuje vzdušje kulturnosti in zbranosti.

Stavbe, ki dvorišče obdajajo, so različne po času nastanka in arhitekturnega sloga ter različne po funkciji in dimenzijah. Razporejene so tako, da dvorišče nima geometričnega središča. Nova parkovna ureditev dvorišča tako nima določenega izhodišča, ne more se nasloniti na določeno obdobje ali umetniški slog, ker bi s tem upoštevala le eno, vse drugo pa zanemarila. Tudi središčne točke se ni moč oprijeti, ker je pač ni. Na voljo tudi ni kake zgodovinske dokumentacije, ki bi nakazovala nekdanje ureditve. Tudi umetnostnozgodovinske vede, ki jih v Stični zastopata in proučujeta dr. E. Cevc ter dr. M. Zadnikar, ne morejo odkriti česa oprijemljivega, kakor je to mogoče pri stavbni arhitekturi, kjer so na voljo materialni dokazi za posamezna obdobja. Upravičeno torej lahko sklepamo, da stiški samostan ni imel slogovno urejenega dvorišča ali vrta, da so ga urejali pač potrebam in okusu časa primerno. Temu mnenju pritrjuje ureditev pred sedanjo obnovitvijo samostana, za katero bi lahko rekli, da je bila priložnostna.

Spričo vseh teh danosti, ki so tako heterogene, in spričo potrebe, ki so v današnjem samostanu tudi večnamenske, bo morala bodoča ureditev vse to upoštevati ter iskati novo, izvorno rešitev. Nova ureditev se mora podrediti današnjim potrebam, vsem številnim funkcijam, ki jih dvorišče ima, in hkrati sedanjim tokovom vrtnarstva. Dvorišče naj dobi novo in samostojno arhitektonsko podobo. Z vsjo svojo vsebino in obliko naj bo nov prispevek h kulturi samostana. Ob vsem tem pa mora biti tudi obvladljivo glede oskrbe — da bo glede dela in stroškov kar najbolj sprejemljivo za samostansko družino.

* Ljubljana-Črnuče, YU 61231, Hlebčeva 1; dipl. ing. & spec. hort.

3. Nova ureditev dvorišča

Nova ureditev velikega samostanskega dvorišča izhaja iz funkcionalnih potreb, duhovno-kulturnega poslanstva samostana ter današnjih smeri v vrtni arhitekturi. Hkrati upošteva potrebo ter željo, da naj bi bila oskrba čim bolj enostavna.

Upoštevaajoč vsa ta izhodišča, obstoječo arhitekturo stavb in komaj zaznavni spomin na prejšnje ureditve, predvideva novi načrt takšno ureditev, ki bo v največji meri v skladu z vsem tem. Hkrati ostaja dvorišče samostojna ureditev, s svojo značilnostjo, s svojim življenjem in izraznostjo. Pri tem zasleduje še dodatno težnjo, namreč da bi s svojimi anorganskimi in organskimi prvinami usklajevala in povezovala vse obstoječe značilnosti. Z drugo besedo, nova vrtna ureditev dvorišča naj povezuje objekte, ki so sicer po svojem arhitekturnem slogu in funkciji različni, v enoten sistem samostanskega življenja.

Členitev dvorišča

Vhod v samostan vodi čez porto na veliko dvorišče. Od tod so vhodi in dostopi v vse dele samostana, razen v cerkev. Ustvarjeno je novo središče dvorišča z delujočim vodnjakom, od koder vodijo poti v bivalne prostore menihov, v galerijo, v opatovo kapelo in na vrt. Predvidena je utrjena pot za dovoz goriva. Druge površine so urejene tako, da se bodo mogli na dvorišču zadrževati obiskovalci samostana, da bodo mogoče prireditve, da bodo zelenice dovolj izstopale in da bo celotna podoba dvorišča učinkovala kot enoten, središčni, odprt prostor.

Pohodne poti

Pohodne poti so tiste, ki vodijo k določeni točki — k vhodom in ob stavbah. Vse so tlakovane z enakim tlakom.

Predvideni so betonski tlakovci z gladko zaribano površino. Prednost bi sicer imele rezane kamnite plošče, a zaradi previsoke cene odpadejo. Tlakovci so narejeni iz vibriranega betona v razmerju 1 : 2, in sicer pravilnih oblik, z ravnimi stranicami in merami 10 x 20 x 6. Le krogi so tlakovani z granitnimi kockami.

Tlakovci so po poteh položeni podolžno, le ena vrsta na vsaki strani prečno. Ta vrsta je položena na armirani podložni beton. V krogih ob vodnjaku, skulpturi in pred vhodom v prelaturu so kocke položene v krogih. Tlakovci so položeni na vibrirano podlago iz debelejšega peska, v plasteh, kakor prikazuje načrt. Na celotnem dvorišču ni nobenega robnika, vse površine so enake. Upoštevano je zbiranje vode v obstoječe požiralnike.

Dovozna pot

Dovozna pot služi za dovoz trdega goriva, po njej bodo vozili kamioni do nosilnosti petih ton. Ta pot ima poleg 15 cm debele podlage iz peska še armirani podložni beton debeline 15 cm, kakor je razvidno iz načrta. Tlakovci so enaki in enako položeni, to je podolžno, le ob straneh prečno.

Na koncu dovozne poti je predviden interni parkirni prostor, tlakovan s tratniki.

Tlakovanje ob cerkvi

Pred zahodnim delom samostana, kjer ni potrebna pohodna pot, a hkrati ni primerno, da bi trata segala do zidu, je predvideno tlakovanje, ki bo sicer pohodno, a bo tudi ščitilo zanimivo fasado. Tik ob steni so predvidene mačje glave, položene na tanko plast betona, za obrobo, ki bo pohodna, pa so predvidene betonske plošče z zaribano površino, kakor tudi drugi tlakovci velikosti 40 x 40 cm, in so položene v višini trate na zravnano zemljo.

Tratniki

Površina s tratniki je vizualno zelena površina, ker se trava v dveh letih tako razraste, da se betonsko satovje skoraj ne vidi. Kljub temu gre za tlakovanje s tratniki, ki imajo odprtine z navpičnimi stranicami (ne s poševnimi). Tratniki so položeni na utrjena tla s tanko izravnalno plastjo peska. Vmesne odprtine so napolnjene z rodovitno in rahlo zemljo. Zaradi posedanja je potrebna trikratna polnitev. Zadnja, ki je le kak centimeter debela, ni polnitev z zemljo, temveč z mivko. Posejana je trava, ki prenaša hojo.

Pot ob opatovi kapeli

Na koncu dovozne poti za premog se odcepi pot, ki vodi k prelaturi. Je kakor druge poti 3 m široka in povezuje parkirni prostor s prelaturu.

Enaka pot je predvidena še na nasprotni strani dvorišča, ob galerijskih prostorih.

Središčna, diagonalna pot

Središčna, diagonalna pot je glavna pot čez dvorišče. Nanjo se stekajo vse druge poti, zato vse povezuje in so na križiščih predvidene še posebne ureditve.

Začetek te poti je razširjen krožni prostor, ki je hkrati novo središče dvorišča. Postavljen je v stičišče dveh osi — osi vhodne porte in osi vhoda v galerijo. Premer kroga je 8,5 x 8,5 metrov.

Sredi kroga je na novo postavljen vodnjak, vodomet s premerom 4,25 metrov. Predvidena je prestavitel staratega vodnjaka, če ima določeno umetniško ali zgodovinsko vrednost in je tudi v tehničnem smislu uporaben. Če to ni mogoče, o tem naj presodijo ustrezni strokovnjaki, je predviden na novo izdelan vodnjak, in sicer prav tako okrogle oblike, v obliki krožnikov ali kelihov, ki so v treh etažah postavljeni drug nad drugim. Nad gornjim, najmanjšim, je manjši vodomet. Voda se potem pretaka z vrha navzdol. Dno krožnikov je obleženo z mozaikom.

Vodnjak je bistvena oblikovna in simbolična prvina dvorišča. Zato je postavljen v novo (umetno) središče dvorišča, stran od vhoda v meniški del, ven iz sence, na najbolj sončno in po funkciji središčno mesto dvorišča.

V tem razširjenem krogu, ob vodnjaku, so postavljene preproste klopi brez naslonjala. Tu ne gre za pravo počivališče, bolj za krajše zadrževanje obiskovalcev. Zato zadostuje taka preprosta klop.

K vodnjaku vodi razširjen dostop od porte, ki služi tudi za obračanje tovornjaka, ki bo dovažal kurivo. Druga pot vodi h galeriji. Ta je naravnana pravokotno na vhod v galerijo. In tretja je glavna diagonalna pot čez dvorišče do vhoda v meniški del in župnijsko pisarno. Ta je razmeroma dolga, zato sta na njej predvidena še dva motiva: najprej religiozna skulptura na križišču s potjo, ki vodi od vrat v stari prelaturi do opatove kapele, in potem, tik pred vhomom v meniški del, kovinsko stojalo s fuksijami (cvetoče drevo).

Na vseh teh mestih je pot razširjena v večji krog, to je ponovitev prvega ob vodnjaku, le v manjšem merilu (6 x 6 metrov). Vsi trije krogi imajo po enakem sistemu položene granitne kocke, medtem ko so tlakovci na poteh položeni v podolžni smeri. Plak v krogu se torej razlikuje od onega na poteh najprej po razporeditvi kock, ki so položene v krogih, in potem še po barvi.

Skulptura v srednjem križišču naj bi bila v duhovnem smislu dominantna celotnega dvorišča. Ima naj religiozno vsebino, raje kip kakor križ. Stoji naj na primernem kamnitem podstavku, da bi že s svojo velikostjo dominirala. Višina naj ne presega treh metrov.

V tretjem krogu je predvideno cvetoče drevo, to je kovinsko stojalo, ki ima v treh etažah (vencih) na osrednji osi pritrjene roke s sediščem za cvetlične lonce. Cvetlični lonci naj bodo leseni, zaradi lažjega prestavljanja, iz njih pa naj rastejo in se razcvetajo viseče fuksije (*Fuchsia hybrida*), ki se bodo od vrha navzdol povešale kakor slapovi ali kakor voda v vodnjaku prvega kroga. To je pravo cvetoče drevo, pri katerem se ogrode sploh ne vidi. Fuksije bodo cvetele od maja do jeseni, do prvega mraza. Čez zimo bodo prezimovale v notranjih prostorih, drevo pa bo medtem obloženo s smrekovimi vejami in storži.

Krogi na središčni poti so v bistvu ponavljajoče se prvine, ki imajo skupne tlake in obliko, razlikujejo pa se po vsebini, velikosti in izraznosti. Prvi je simbol življenja (voda) in izročilo samostanov, drugi simbolizira duhovno razsežnost samostanskega življenja, tretji pa s svojim cvetjem ustvarja prijetno, kulturno vzdušje.

Doprsni kipi znamenitih mož

Dvoriščna ureditev je obogatena še z doprskimi kipi znamenitih slovenskih mož, zaslužnih za kulturo in krščanstvo. Gre za spomin na tiste sinove našega naroda, ki so skozi stoletja bogatili našo kulturo, naše krščanstvo in nas s svojim delom uvrščali v evropsko kulturo. In gre tudi za kulturno-zgodovinsko obogatitev zunanjega dvoriščnega prostora.

Saditve

Veliko samostansko dvorišče, ki naj v prvi vrsti služi utilitarnim namenom, mora s svojo celotno ureditvijo, z vsemi svojimi anorganskimi in organskimi prviniami tudi prispevati k zbranosti in kulturi celotnega samostana. Zato ne bi bile primerne kake kričeče zasaditve z željo po reprezentanci. Tudi ne kaj takega, kar bi zahtevalo veliko in drago oskrbo. Pač pa naj zelenje poudarja in stopnjuje lepoto prostora, povezuje naj vso heterogenost stavb v enoten samostanski življenjski stil. Ohranijo in celo poudarjajo naj se pogledi na zanimiva pročelja. Določena drevesa spremljajo in dopolnjujejo motive, kakor so vodnjak, kjer je predvideno tudi počivališče v njihovi senci, in skulpturo na križišču poti. Celotno rastlinstvo s trato vred teži k umirjenosti, ki je hkrati obvladljiva in predstavlja lepo vrtno ureditev.

Upoštevanje vsa ta izhodišča in tudi funkcionalne potrebe samostana, predvideva načrt zasaditev z razmeroma malo rastlinami. Dvorišče ostane odprto, pregledno, s težnjo po enovitosti. Krošnje drevov so razmeroma majhne ter večje od človekove postave, zato je to v bistvu horizontalna ureditev. Poleg poti in motivov na glavni poti, kar smo že opisali, je pretežni del raven, urejen s trato. Desno od glavne diagonalne poti je čista trata, levo so tratniki, ki z leti tudi ustvarjajo vtis trate. Predvidena je pohodna trata; to pomeni, da ji občasna obremenitev ali hoja po njej ne bo bistveno škodovala.

Drevesa so predvidena ob vodnjaku in ga obkrožajo. To je ponovitev krožne oblike vodnjaka. Okrogle krošnje so razmeroma majhne, a bodo delno zasečevale klopi v kvadratu ob vodnjaku. Predviden je kroglasti ostrolistni javor (*Acer platanoides Globosum*), ki ima po naravi okroglo krošnjo. Krog z enakimi

javori se ponovi malo naprej po diagonali, ob skulpturi. Vendar je ta krog ustrezno manjši. Ta, na videz urejena drevesa, z okroglimi krošnjami, delujejo urejeno, arhitektonsko, kakor je primerno za oba motiva.

Na koncu diagonalne poti, v krogu pred vhodom v meniški del in v osi poti, je predvideno še eno drevo, t.i. cvetoče drevo s fuksijami. Pot se končuje s tremi pušpani (*Buxus*) na vsaki strani.

Na celotnem dvorišču je predvideno le eno veliko drevo, in sicer lipa (*Tilia platyphyllos*). Postavljena je v trikot pred meniškim delom oz. pred vhodom v opatovo kapelo. To je simbolno slovensko drevo in raste iz tratnikov. Pod njeno krošnjo bodo obiskovalci našli priložnost za zadrževanje in pomenke. Dve drevesi sta predvideni še ob parkirnem prostoru. To sta jerebiki, ki sta po svojem habitusu sicer manjši in prozornejši, ki pa vendar nekoliko ločujeta parkirni prostor.

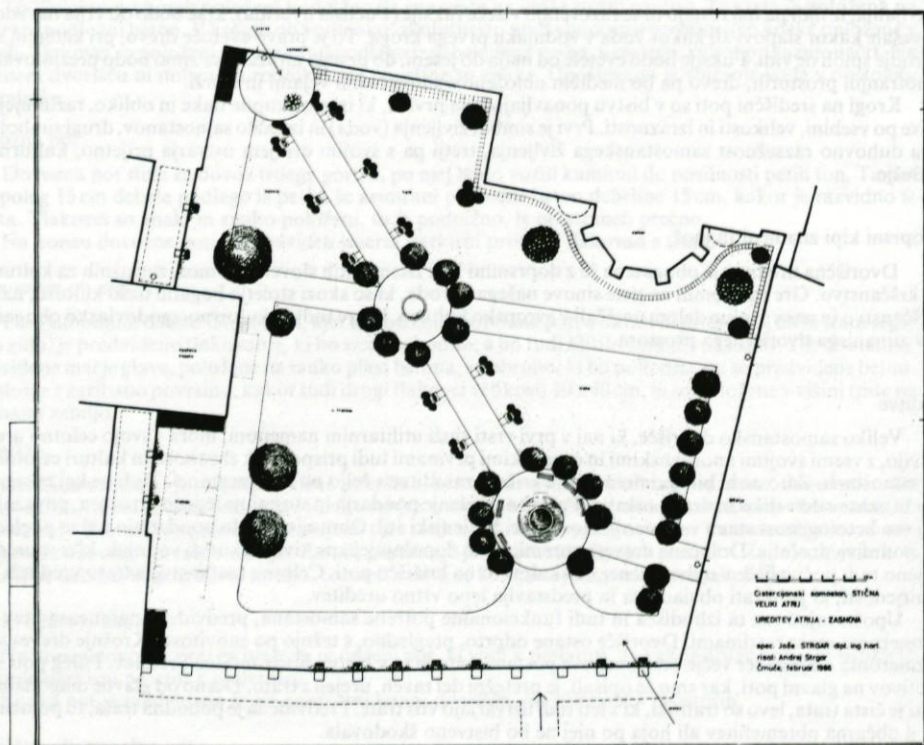
Ob poti pred galerijskimi prostori je predviden drevored z ozkorastočimi gabri (*Carpinus betulus* *Fastigiata*), ki členi razmeroma veliko pročelje galerijskih prostorov.

Nekaj manjših rastlinskih motivov je predvidenih še ob zahodni steni. Na vogalih levo in desno od cerkve so predvidene čuge (*Tsuga canadensis*), ki kot zimzelene gmote z drobnimi iglicami spremljajo stenske ploskve. Potem je tu še samostojno rastoča prezimno zelena grmovnica *Viburnum carlesii*, ki spomladi ob cvetenju prijetno dehti. Malo naprej proti cerkvi je še motiv s tremi grmovnicami. Kot dominanta je gobavo listna brogovita (*Viburnum rhytidophyllum*), ki jo spremljata dve češnjici (*Prunus glandulosa*).

In pred cerkvijo sta dve okrogli gredi z nizkimi vrtnicami mnogocvetnicami.

Na nasprotni strani dvorišča, ob stebrih, so predvidene vrtnice popenjavke. Ob vsakem stebru po ena. Zato je pred stebrom predvidena greda, velika 80 x 80 cm, ki je uokvirjena s kamnitim robnikom, 8 cm nad površino poti. Na steber je pritrjeno leseno mrežasto ogrodje za privezovanje vrtnic.

Na levi strani dvorišča, na opatovi kapeli, so ob stebrih tudi predvidene popenjavke. Oba stebra proti meniškemu delu prepletajo vrtni sroboti (*Clematis hybridus*), s primerno podrastjo, spodnja dva stebra pa plezajoči kovačniki (*Lonicera sempervirens*). Na tej strani so opazne še tri grede z grmovnicami in trajnicami. Prva, levo od vhoda v meniški trakt, je zasajena s pierisi (*Pieris japonica*) in z jesensko reso (*Calluna vulgaris*) v podrasti. Druga greda je naslonjena na opatovo kapelo in spremlja področje parkirnega prostora.

Cisterijanski samostan Stična VELIKI ATRIJ ZASNOVA (Jože Strgar, dipl. ing. spec. hort.: risal Andrej Strgar)

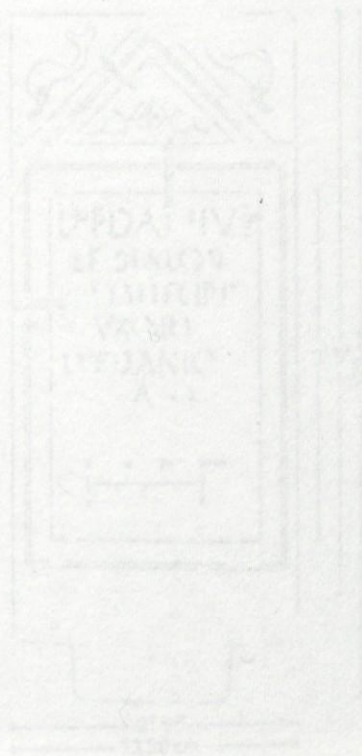
ra. Zasajena je s tiso (*Taxus baccata* Hessei). Za spremljavo ima rumeno cvetočo krčnico (*Hypericum calycinum*). In tretja je na koncu levega hodnika. Ta je zasajena z rododendroni (*Rhododendron hybridum*). Spremljevalne rastline so vrtnice kresnice (*Astilbe xarendsii*).

Te razmeroma maloštevilne rastline na dvorišču bodo poživiljale ritem letnih časov, ko bodo rasle, cvelete in odmirale, in končno tudi pozimi, ko bodo s svojimi ogrodji poudarjale letni čas. Mnoge bodo cvelete — vrtnice, motivi ob stebrih in na gredah. Tudi drevesa bodo po svoje cvelela ali pa izstopala s svojimi plodovi. Nekatere rastline bodo ob svojem času tudi dehtele — lipa in *Viburnum carlesii*. Celotna ureditev pa ne bo zahtevala pretirane oskrbe, ne glede dela ne glede stroškov. Potrebna bo le redna košnja trate ter oskrba gred z vrtnicami.

Severno od Grosuplje je nekoli trista letna stara cerkev iz kamna na vrhu. Dandanašnji cerkva od Gleda proti Pabici se deloma deli stare trase. Pred določeno osredino letno ob upravljanju delo pa Sivi vasi odlopač in pinski nagrobnik.

Ta nagrobna ploča, stela, je svetlo, oblikovana v umetnih mavčnih linijah je iz kamna. Ko je še mala pokonca, je njena osredina vedn zanjjo bila iz skulpturalne večje od širine, torej iz pomen, spredaj del, ki se konča v likovni, pa je bil zasajen v tla. Osredni je površina, ki nosi napis, je široka, spredaj. Z gornjo vrsto črt je tlaška in pabica, nato pa spredaj vrstice z mavčnimi likovni.

Latinski napis na steli je razbral dr. Marjan Dlab. Obenem je upravljal svetlo in oblikovno fotografijo kamna. Ker stela ni bila večja od fotografije, prikazuje stela stela, ki jo je prepustil s pomeni v svetlo. In stela Lesaka in nato osredni del sojo pripadajoči mavčni deli, katerega osredni del je bil zasajen v tla. In student Tomaž Poljanec.

1. Napis na nagrobniku, ki je bil leta 1976 odkrit na Sivi vasi. Osredni je svetlo del, ki se konča v likovni, pa je bil zasajen v tla. Osredni je površina, ki nosi napis, je široka, spredaj. Z gornjo vrsto črt je tlaška in pabica, nato pa spredaj vrstice z mavčnimi likovni.

1. Ljubljana, Yu 61000, Igarka 12. dgl. ing. arch., dr. sc., inštit. arch. prof. dr.

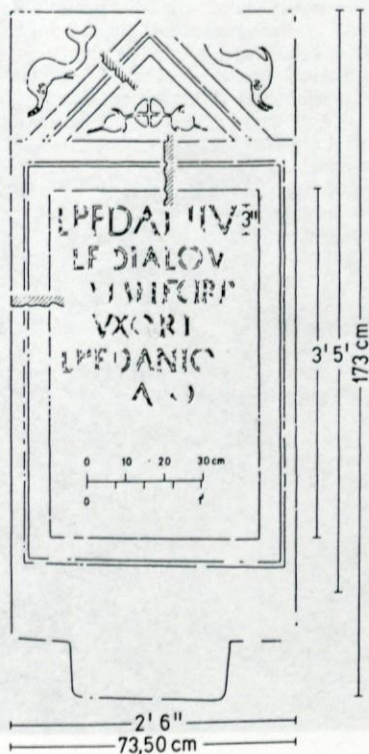
RIMSKI NAGROBNIK IZ STARE VASI PRI GROSUPLJEM

Tine Kurent*

Severno od Grosupljega je nekoč tekla rimska cesta iz Emone na vzhod. Današnja cesta od Cikave proti Polici se deloma drži stare trase. Pred dobrimi desetimi leti so ob regulacijskih delih pri Stari vasi odkopali rimski nagrobnik.

Ta nagrobna plošča, **stela**, je, seveda, oblikovana v rimskih merah.¹ Široka je **1 gradus**. Ko je še stala pokonci, je njena višina nad zemljo bila še enkrat večja od širine, torej **1 passus**, spodnji del, ki se končuje s trnom, pa je bil zasajen v tla. Osrednja površina, ki nosi napis, je visoka **3 pedes**, Zgornja vrsta črk je visoka **1 palmus**, nato pa sledijo vrstice z manjšimi črkami.

Latinski napis na steli je razbral dr. Marijan Slabe. Obenem je opisal najdbo in objavil fotografijo kamna.² Ker risba lahko včasih pove več od fotografije, prikazujem naris stele, ki jo je premeril s pomočjo tovariša Janeza Lesjaka in nato načrtal kot vajo pri predmetu modularna kompozicija na ljubljanski šoli za arhitekturo študent Tone Poterbin.

I. Naris rimskega nagrobnika, ki je bil leta 1976 odkopan pri Stari vasi. Označene so mere v rimskih enotah in v centimetrih.

* Ljubljana, Yu 61000, Igriška 12; dipl. ing. arch., dr. sc., redni univ. profesor.

Dva delfina na nadstavku stele imata simboličen pomen. V antiki je delfin predstavljal rešitelja in psihopompa.³ V starem Sredozemlju so verjeli, da mrtvi odhajajo na konec sveta, na otoke blaženih; do njihovega zagrobnega bivališča so jih na hrbtu prenašali delfini.⁴ Dva delfina, obrnjena vsak v svojo stran, simbolizirata dvojnost narave.⁵

Rimljani so pokopavali svoje mrtve in jim nad grob postavljali spomenike ob cestah. Lahko sklepamo, da najdeni nagrobnik ni edini pri nas in da se bo načrtovani lapidarij še obogatil.

¹ Rimska dlan ali **palmus** meri 7,47 cm, čevljev ali **pes** meri 29,57 cm, civilni korak ali **gradus** meri 0,739 m, dvojni korak ali **passus** pa 1,479 m. Glej: Kurent, T., Merski sistemi v arhitekturi na Slovenskem. **Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 9**, Slovenska matica, Ljubljana, 1987.

² Slabe, M., Velika Stara vas, Črnomelj, Ig: novi rimski napisi. — V: **Arheološki vestnik XXVIII**, 1977.

³ **psyhopompaiois**, grška beseda, ki pomeni vodnik duš v spodnjem svetu.

⁴ Glej geslo **DUPIN** v knjigi J. Chevalier, A. Gheerbrant, **Riječnik simbola**, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1983.

⁵ Glej geslo **DELFIN** v knjigi: Dr. K. Kuper, **Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola**. Prosveta, Nolit, Beograd, 1986.

2. Stela bo postavljena na Grosupljem ob zgradbi Splošnoizobraževalne knjižnice. Treba jo je bilo z viličarjem dvigniti iz terena, da bi jo lahko premerili in posneli. Na sliki: Tone Poterbin in Janez Lesjak pripravljata kamen za dvig.

OB IZIDU KNJIGE POMNIKI NOB OBČINE GROSUPLJE

*Lojze Kikelj**

V času narodnoosvobodilnega boja 1941—1945 je tudi območje današnje občine Grosuplje dalo svoj prispevek za osvoboditev dežele in zmago revolucije. Da mnogi dogodki, nekateri pomembni tudi za širši slovenski prostor, ne bi bili pozabljeni, smo vsaj najvažnejše obeležili s spomeniki, s spominskimi ploščami in z drugimi pomniki. V povojnem obdobju je v naši občini nastalo 120 pomnikov, ki pričajo, kako razširjen je bil narodnoosvobodilni boj v tem delu Slovenije.

Da bi ohranili del zgodovine NOB, zlasti spomin na tiste dogodke in osebnosti, ki jih predstavljajo pomniki NOB v občini Grosuplje, se je porodila misel, da se to tudi zapiše.

Prvi si je nalogo, da predstavi spomenike NOB v občini Grosuplje, zadal Ive Krevs, ki je zbral podatke in opisal dogodke, ki jih spomeniki predstavljajo, v drugi in šesti številki Zbornika občine Grosuplje.

Po tej objavi pa je bilo v občini odkritih še približno 60 spomenikov, obeležij in plošč NOB, zato smo se odločili, da vse skupaj predstavimo v knjigi. To nalogo je sprejel v svoj program Svet za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij in spomeniško varstvo pri OK SZDL Grosuplje in imenoval odbor za izdajo knjige Pomniki NOB v občini Grosuplje. V odboru so bili: Vinko Blatnik, predstavnik OK SZDL; Breda Dobrovoljec, predstavnik kulturne skupnosti občine Grosuplje; Jurčič Metod z nalogo, da pripravi ustrezno gradivo; Slavko Kovačič, predstavnik Domicilnega odbora bivših aktivistov grosupeljsko-stiškega okrožja; Aleksander Leskovšek, predstavnik Regionalnega zavoda za naravno in kulturno dediščino Ljubljana; Slavko Medved, predstavnik OO ZZB NOV Grosuplje; Lojze Kikelj, predstavnik Sveta za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij pri OK SZDL Grosuplje in Edo Žgonc, zgodovinar. V času svojega obstoja je imel odbor 10 delovnih sej.

Na prvih sejah odbora smo opredelili zasnovano knjigo. Tako je bilo določeno, da vsebuje krajši uvod, vse spomenike z opisom dogodkov in osebnosti, ki jih spomenik predstavlja, napis, lokacijo, kdo je bil pobudnik za odkritje spomenika in podatke o avtorju napisa. V času zbiranja gradiva za knjigo smo se na sejah odbora dogovorili, da naj bo gradivo razporejeno po krajevnih skupnostih, vsebuje pa naj tudi seznam žrtev NOB in na koncu zemljevid občine Grosuplje z oznakami spominskih obeležij.

Osnovno gradivo za knjigo je zbral Metod Jurčič, s svojimi prispevki je sodeloval kot dober poznavalec dogodkov med NOB na tem območju tudi Slavko Kovačič, poleg njiju še Slavko Medved, Stane Valentinčič, France Perovšek, France Sever-Franta, Ive Krevs in Edo Žgonc kot neudeleženec NOB, vendar dober poznavalec dogodkov iz NOB v dobrepoljski dolini in animator razvijanja tradicij NOB v Dobrepolju in v celi občini.

K sodelovanju je odbor pritegnil tudi tov. Radka Poliča, ki je napisal uvod v knjigo in jo recenziral. Zlasti je bilo pomembno njegovo sodelovanje kot poznavalca NOB v tem prostoru, tako smo na sejah odbora razčiščevali vsa sporna vprašanja, ki so se ob zbranim gradivom pojavljala. Tu ne smemo mimo dejstva, da so pomemben prispevek pri zbiranju gradiva dala tudi krajevna združenja ZB NOV.

Gotovo je, da smo se vsi, ki smo pri nastajanju knjige sodelovali, trudili, da bi bili podatki točni, vendar se je lahko zgodilo, da je zapisan kak podatek ali datum, ki ni čisto točen, vendar to ne zmanjšuje vrednosti knjige.

Prepričan sem, da je izdana knjiga Pomniki NOB v občini Grosuplje kulturni dogodek za našo občino, zato se v imenu odbora za izdajo knjige Pomniki NOB v občini Grosuplje in Sveta za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij pri OK SZDL zahvaljujem vsem, ki so s svojim delom in aktivnostjo prispevali svoj delež k izdaji te knjige.

*Grosuplje, Yu 61290, Pod gozdom, C. IV. 22, predsednik OK ZZB NOV.

Osemdeset let profesorja Jožeta Gregoriča

*Mihael Glavan**

Jože Gregorič, duhovnik in profesor, je že skoraj trideset let naš občan. Tudi če ne bi na našem področju in za naše ljudi storil toliko, kot je, bi se ga že zaradi njegove splošnošlovensko in jugoslovansko pomembnega dela hoteli spomniti in se mu zahvaliti ob visokem življenjskem in delovnem jubileju. Rojen je bil 27. novembra 1908 v vasi Delač v župniji Fara pri Kočevju. To je skrajni južni del kočevske občine, ki se imenuje Kostelsko in meji na Hrvaško, na vzhodu pa na Belo krajino. Po osnovni šoli v Banji Loki in Kostelu je kljub domači revščini izdelal vseh osem razredov kočevske gimnazije in 1928. opravil tudi maturo. Takrat je bil, kakor pravi sam, najsrečnejši človek, saj to ni bilo le potrdilo o koncu šolanja in o doseženi zrelosti, temveč tudi prag v svobodo, ko ni bilo več treba s spričevali hoditi okoli dobrotnikov.

Študij na Teološki fakulteti v Ljubljani je končal leta 1933, leta 1932 pa mu je ob novi maši pridigal F. S. Finžgar, Gregoričev večstranski vzornik. Potem je bil krajši čas prefekt v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, kjer sta na gimnaziji poučevala znamenita jezikoslovca dr. Anton Breznik in prof. Jakob Šolar. Na pobudo slednjega je odšel 1934. v Zagreb študirat slavistiko. Znanje hrvaškega jezika in poznavanje jugoslovanskih literatur je bilo v tistem času zelo potrebno, pa tudi zagrebška in ljubljanska univerza sta bolj prijateljsko in tesneje sodelovali kakor danes. Gregorič je uspešno študiral in med drugim izdelal jezikovno seminarsko nalogo o kostelskem narečju, pri dr. Antunu Barcu pa literarnozgodovinsko nalogo Avgust Šenoa in Slovenci. Tudi v tem je poseben smisel, saj je bil čas med 1850 in 1880, ko je Šenoa napisal svoj literarni opus, obdobje najbolj tesnega sodelovanja in prijateljskih odnosov med Slovenci in Hrvati. Naključno tudi ne more biti, da Gregorič domačijsko izhaja iz bližine Hrvaške. Zagrebška leta najbolj cvetoče mladosti je izpolnil tudi z dušnim pastirstvom med zagrebško slovensko kolonijo, v kateri je bil vsestransko družbeno in kulturno dejaven, večkrat je predaval in režiral gledališke predstave.

Po diplomi 1939 se je vrnil na šentiviško gimnazijo, kjer je poučeval slovenski in srbohrvaški jezik s književnostma, dokler nemški okupatorji niso šole nasilno razpustili. Takrat se je spet vrnil v Zagreb in bil duhovnik ter kulturni animator med sonarodnjaki, s katerimi je pretrpel vojno. Pokončno in brez očitkov je 1945. prevzel mesto župnijskega upravitelja v Tržiču in bil hkrati vikar v Lomu nad Tržičem. Leta 1954 je prišel v našo občino, na Krko, kjer je opravljal duhovniško službo celih 16 let. Že utrujen in preobremenjen s pisanjem, uredniškim in prevajalskim delom se je 1970. premaknil na Polico nad Višnjo goro, po upokojitvi odšel v Bevke pri Vrhniki, vendar kmalu spet nazaj (1979), tokrat v Stično, kjer preživlja večerna leta, vendar še vedno zelo delaven, dokaj zdravo in vedro.

Iskra nadarjenosti se zmeraj zgodaj zasveti. Tako je tudi Jože Gregorič že kot gimnazijec sodeloval pri šolskem listu Bliskavice, še ne osemnajstleten 1926. prvič nastopil v Jutru in prav tam 5. feb. 1928 objavil svojo prvo črtico Vrnjeno pismo. Za honorar si je kupil Pretnarjev Francosko-slovenski slovar. Danes bi rekli, da to ni bila poraba, ampak investicija, da se je izpopolnjeval v jeziku, ki se ga je učil že od tretje gimnazije. Kratka zbornična predstavitev nas sili v površno in poenostavljeno oznako, da je bil jubilarnt že od trdih šolskih let pa vse do danes prisrčen, topel in hkrati napreden in odprti človek ter prav tak duhovnik. To najbolj

* Ljubljana, Yu 61001, Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisni oddelek, Turjaška ul. 1; dipl. filolog

vedo vsi, ki ga poznajo ali pa ga bodo še poznali. Kako pogumno in progresivno je deloval, pričajo dejstva, da je bil soustanovitelj Cirilmetodijskega društva slov. kat. duhovnikov, v letih 1974—78 je bil preds. Slovenskega duhovniškega društva, odtlej pa podpredsednik. Že od bogoslovnih let je bil zvest sodelavec Mohorjeve družbe, pozneje član njenega Založniškega sveta, tudi tajnik, skoraj dvajset let član njenega upravnega odbora. Za svoje družbeno delo je prejel dve državni odlikovanji: red zaslug za narod s srebrnimi žarki in red bratstva in edinstva s srebrnim vencem.

Jože Gregorič je tudi pisateljval. V mladih letih je imel celo resne načrte na tem področju, toda zgodaj se je podal v strokovno, organizatorsko in prevajalsko delo, tako da je izvirna literarna ustvarjalnost ostala v drobcih in ob strani.

Težiščno področje, na katerem se je najbolj trajno vpisal med slovenistične strokovnjake, je literarno-zgodovinsko, kritično-poročevalsko in jezikoslovno delo. V desetletjih, ki so zbežala kot hip, je objavil okoli 500 krajših in daljših ocen, poročil, predstavitev, člankov in krajših razprav. Pred vojno je pisal za *Jutro*, *Slovenca*, *Mladiko*, *Domoljuba*, *Kres*, po vojni pa za *Novo pot*, *Družino*, *Glasnik SDD*, *Mohorjev Koledar* in *Družinsko pratiko*, *Jezik in slovnost* (10), *Zbornik občine Grosuplje* in še kje. Po vsebini so to zelo raznovrstni zapisi. V zagrebških letih predvsem poročila o hrvaškem kulturnem življenju, o novih knjigah ter o življenju zagrebških Slovencev. Kasneje prevladujejo knjižne ocene slovenskih izvirmih knjig, npr. Jurčičevih, Cankarjevih, Finžgarjevih, Jalnovih, Perkovih idr., veliko pa tudi o prevodih v slovenščino. To pisanje, čeprav neke vrste literarna tlaka, ki ne prinaša ne strokovne slave ne službenih napredovanj ne denarja, je pri Gregoriču ves čas strokovno neoporečno, na širokem in globokem poznavanju jugoslovanskega in evropskega slovnstva temelječe, predvsem pa zmeraj privlačno in vzpodbujevalno. Iz te dejavnosti so zrasle pomembne knjižne objave. Med njimi izstopa izvorna knjiga *Podoba duhovnika v slovenskem slovnstvu* (1979), ki vsebuje 17 prispevkov o tem, kako so slovenski pisatelji od Janeza Ciglerja do Franceta Bevka opisovali duhovnike. Samostojne strokovne knjižice so: *Sv. Kozma in Damjan* (1977), *umetnostnozgodovinski oris krške cerkve — kulturnega spomenika*, *Cistercijani v Stični* (1980) in *Pravilo sv. Benedika* (1984). Uredniško delo zaradi spremnih študij, uvodov in opomb presegajo Gregoričeve knjige: *Venček ljudskih pripovednih pesmi* (1956), *Pavel Perko, Novele in črtice* (1961), *Josip Jurčič, Jurij Kozjak* (1963) in *Deseti brat* (1967), *Ivan Cankar, Novele in črtice* (1976), *Pisma Petra Pavla Glavarja* (1982), *Baragova Misijska pisma* (1983).

Posebnega pomena je Gregoričevo delo za slovar kostelskega narečja. Začetki segajo že v gimnazijska leta, ko je začel zbirati besedje, frazeologijo in podatke o glasovni podobi za svojega profesorja slovenščine Pacheinerja. Zanimanje je ostalo trajno in se je močneje razmahnilo po vojni, ko je bil Jakob Šolar Ramovšev pomočnik na SAZU v Ljubljani. Po daljšem zaostanku hoče Gregorič v zadnjih letih delo pripeljati do konca. Po načrtu naj bi slovar izšel v dialektološki sekciji SAZU že prihodnje leto. To je pomenskorazlagalni dialektološki slovar, kar je novost v stroki. Za narečne slovarje je značilno, da večinoma prinašajo podrobne analize glasovne podobe s primeri, Gregoričev pa gre dlje. Prinaša okoli 14000 narečnih gesel, katerih pomene analizira v geselskih člankih, ki primerjajo pomensko zgradbo narečnega gesla s pomensko zgradbo knjižne ustreznice. Ob zgledih besed in besednih zvez ugotavlja ujemanje, razločke in pomenske različice. Zaradi usmerjenosti v pomensko analizo je bilo delo najprej zastavljeno v sekciji za SSKJ in šele kasneje preusmerjeno v dialektološko. Poudariti je treba, da to ni osebni slovar, ki bi temeljil izključno na avtorjevem poznavanju kostelskega govora, temveč je razširjen na terenske zapise izvirmih govorcev. Tako zbiranje gradiva je bolj zanesljivo in popolnejše, seveda pa bolj zahtevno in zamudno. Slovar bo še letos natančneje predstavljen v strokovnem tisku (JiS).

Jožeta Gregoriča navaja tudi Modrov Leksikon slovenskih prevajalcev in Leksikon pisaca Jugoslavije, čeprav zelo nepopolno. Prevajati je začel iz francoščine: *Daudeta* (Pisma iz mojega mlina), leta 1932 je izšel prevod romana *L'Ermite* *Kako sem ubila svojega otroka*, iz nemščine pa *Deekenova knjiga* *Tudi starost* je lahko lepa (1977).

Izredno obsežno in kulturno vredno je Gregoričevo uredniško in organizacijsko delo. Najprej je bil 10 let tehnični urednik revije *Nova pot*, potem pa celih 16 let glavni urednik *Glasnika SDD*, s katerim je ustvaril dobro oblikovano strokovno-kulturno revijo, ki je opravila veliko kulturno poslanstvo in tako rekoč revolucionarno pripomogla k zbližanju Cerkve in socialistične družbe. Pisal je zlasti v razdelek *Med knjigami*, dolga vrsta pa je v njem tudi njegovih daljših člankov in krajših razprav. Splošna škoda je, da je morala revija s koncem leta 1987 prenehati izhajati zaradi finančnih težav. Nadaljevanje predvidevajo v obliki periodičnih zbornikov. Tako bo najbrž še manj takih duhovnikov, ki bi se resno posvečali literarnemu ali drugemu kulturnemu ustvarjanju. Še naprej pa bo Gregorič ostal urednik popularne *Družinske pratike*, ki jo ureja že nekaj let.

Jubilant je že med vojno sodeloval tudi pri Hrvatski enciklopediji, za katero je pisal članke o slovenskih piscih, po vojni pa je nadaljeval pri Leksikonu pisaca Jugoslavije. Sodeluje tudi pri *Katehetskem leksikonu*, za katerega je med drugim obdelal *Matijo Kastelca*, *Mihaela Paglovca*, *Blaža Potočnika* in *Janka Mlakarja*.

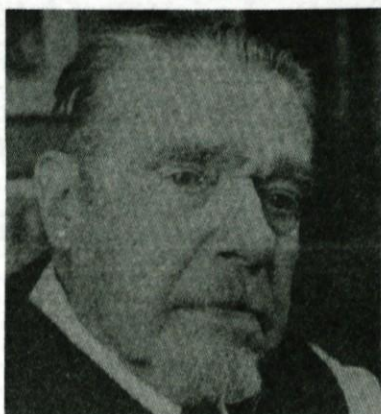
Ob slovenistični Gregorič posega tudi na sosednje stroke: zgodovino, cerkveno zgodovino in tudi etnologijo. Na to zadnje področje segajo njegove objave ljudskih pesmi in pregovorov v *Kostelu* ob *Kolpi*. Za leksikon Slovenska krajevna imena (Cankarjeva založba 1985) je obdelal imena kostelskih naselij.

Ko ob visokem jubileju le pregledno in zato pomanjkljivo omenjamo veliko življenjsko delo vzgojitelja, slavista, prevajalca in urednika Jožeta Gregoriča, mu še bolj kakor priznanj, ki jih je zaslužil in nekaj tudi dobil, želimo trdnega zdravja, da bi lahko prignal do konca svoj kostelski slovar in še dolgo ostal med nami.

ČRTOMIR ZOREC
Stiški rojak in prešernoslovec je praznoval 80 let življenja

*France Adamič**

Jubilant živi in dela že skoraj 50 let v Kranju. Zato se počuti in obnaša kot Gorenjec, vendar našega drugod zaslužnega rojaka ne moremo prepustiti pozabi. Naš Gorenjec uživa čast in slavo v vsem slovenskem kulturnem prostoru, zato smo nanj ponosni.

Črtomir Zorec

Rodil se je očetu slovenskemu pisatelju Ivanu Zorcu in materi učiteljici Marici, roj. Rupnik, dne 14. oktobra 1907 v Stični, v hiši svojega deda Franca Zorca. Od očeta izbrano ime Črtomir ni svetniško, zato je duhovnik v stiški samostanski cerkvi ob krstu v matično knjigo zapisal še ime svetega Cirila. Ker je oče Ivan služboval v ustanovah Južne železnice, se je družina selila iz Trsta proti Ljubljani. Tako je Črtomir obiskoval ljudske šole v Trstu, v Matuljah, Šentjanžu, Stični in Ljubljani, kjer je končal tudi nižjo realno gimnazijo in kiparski oddelek Tehniške srednje šole, v Pragi pa umetniško industrijsko šolo in dva semestra Akademije likovnih umetnosti. Že pred drugo vojno se je posvetil tekstilni stroki. Poučeval je na Srednji tekstilni šoli v Kranju, od leta 1952 do 1962 je bil direktor te šole, nato pa do 1973 kustos Prešernovega muzeja v Kranju. Sprva je pisal strokovne članke, knjige in priložnike ter skripta iz tekstilstva, kasneje pa članke iz gorenjskega kulturnega življenja. Med drugim je objavil številne prispevke pod naslovom *Moji gorenjski kraji in ljudje* (1971—81), nato prispevke *Po Prešernovih stopinjah* (1974—76) ter podobe drugih gorenjskih književnikov, kot so Josipina Turnograjska, Matija Valjavec, Janez Mencinger, Janko Kersnik, Jakob Aleševc, Anton Medved, Janez Trdina in drugi (1977—78). Največ Zorčevih prispevkov je izšlo v *Glasu Gorenjske*, *Obzorniku PD*, *Novi pravdi*, *Slovenskem poročevalcu*, *Planinskem vestniku*, v *Politiki* in nazadnje v *Dnevniku*, kjer je od 26. novembra do 11. decembra 1987 izhajala njegova pripoved o Prešernovem mestu Kranju (Kranjski prešernofil. Napisal Peter Colnar, fotografiral Marjan Ciglič). Za slovenski kulturni praznik '87 je časopisno podjetje Glas, Kranj, izdalo Črtomirovo knjižico *Po Prešernovih stopinjah* (1987, 108 str.). Z vsebino posreduje Zorec širšemu krogu bralcev zanimive ali sploh še neznanе podatke, spominske drobce in anekdote iz Prešernovega življenja iz obdobja dveh let, ki ga je pesnik preživel v Kranju, od konca leta 1848 do smrti, 8. februarja 1849. Avtor prikazuje pesnikovo osebnost, stanovanje, odvetniško pisarno in knjižnico, navade in prijateljstva, usodo pesnikovih otrok, usodo njegove zapuščine, bolezen in smrt. Knjižica je vsekakor prispevek k spoznavanju celovite pesnikove osebnosti.

* Ljubljana, Yu 61000, Janežičeva 1; dipl. ing., dr. sc., zaslužni profesor Biotehnične fakultete v Ljubljani.

Pisatelj Ivan Zorec svojemu sinu Črtomiru

Ker je tudi naša občina povezana z imenom Franceta Prešerna, saj je še v nežni mladosti na Kopanju pri Račni srkal prve učenosti, bo Črtomirova knjižica zanimala tudi naše občane.

Ob jubileju želimo našemu rojaku zdravja in še mnogo uspešnih let!

Viri: Arhiv Slovenskega biografskega leksikona. ZRC SAZU, vprašalna pola in bibliografija; — Glas Kranj, 03. 02. 87 (Kultura, L. M.); — Knjiga '87, 2, 73; — Črtomirovo pismo, 01. 03. 88; — Feljton, roman: Kranjski prešernofil. Dnevnik, 24. 11. 87, 19 do 11. 12. 87, 13 (Peter Colnar).

80-LETNICA GABRIJELA HUMEKA

Dr. Ivan Sedej

P. Gabrijel Humek se je rodil 17. junija 1907 v Bohinjski Bistrici. Po študiju teologije je študiral slikarstvo od leta 1937 do 1939 v Krakovu na Poljskem, v letih 1940 in 1941 v Zagrebu pri profesorju Beciću, na Akademiji v Ljubljani pa je študiral med leti 1945 in 1947, kjer je tudi diplomiral pri profesorju Kosu. Priredil je več samostojnih razstav v Sloveniji, s skupinskimi razstavami pa se je udeležil likovnih prireditev tudi drugod po Jugoslaviji. Živi in dela v cistercijskem samostanu v Stični.

Akademski slikar Gabrijel Humek, ki ustvarja v tihoti in miru starodavnega stiškega samostana, je v slovensko likovno umetnost prinesel nekaj zanimivih novosti. Tih, obziren in razmišljajoč je Humek delal dolgo časa na robu umetnostnih dogajanj. V začetku se je posvečal pokrajini in ustvarjal v postimpresionističnem slogovnem načinu. Zanimala ga je krajina v svoji večni spremenljivosti, pa tudi kot simbol usodne gotovosti. V njej je iskal tisto barvno skladnost in tiste oblike, ki so odsev višjega načrta, in zrcalo, v katerem vidimo tudi svoj obraz. Najbrž je pokrajina neke vrste preskusni kamen za vsakega iskalca — pomeni mu možnost za preskus znanja in končno tudi možnost za najglobljo karakterizacijo. Tako kot človek ima svoj izraz in obraz tudi krajina.

V krajinskih podobah se je že od samega začetka namenoma odmaknil idiličnim interpretacijam in slikanju tako imenovane »čiste narave«. Zavedal se je, da je del narave in krajine tudi tisto, kar so v njej ustvarile človeške roke. Zato so postajale njegove podobe okolja vedno bolj skrivnostne, vedno močnejši delež so dobivale malce grozeče arhitekture, pa tudi svetloba, ki ne prihaja iz znanega vira. Tako se je Humek začel približevati načinu slikanja, ki je med obema vojnama v Italiji dobilo ime — metafizično slikarstvo. To pa je tudi trenutek, ko je umetnik začel resno posegati v slovensko likovno ustvarjalnost in v njeno fiziognomijo.

Tako imenovano metafizično slikarstvo, ki združuje klasično italijansko strogost in fantastiko, je imelo pri Slovencih na videz le malo odmeva. Doživljali smo ga bolj v fragmentih, predvsem pa v začetkih nekaterih pomembnejših opusov (Marko Šuštaršič), včasih pa tudi kot intermezzo v sicer drugače usmerjenih iskanjih, zlasti v petdesetih letih. Obenem pa ne smemo pozabiti, da se je fantastika v slovenskem slikarstvu in umetnosti na sploh pojavljala zelo redko — navsezadnje smo imeli v času med obema vojnama enega samega surrealistično usmerjenega slikarja — Staneta Kregarja, ki ga s Humekom družijo duhovniški poklici.

Vedeti namreč moramo, da ima Humekovo slikarstvo v šestdesetih letih in kasneje precej skupnega s takrat modnim hiperrealizmom — vsaj kar zadeva slikarsko fakturo. Ne smemo pa pozabiti na razlike. Umetnik je namreč način slikanja, ki ga odlikuje natančnost in gladka površina ter poudarjeno »odslikavanje« detajlov, podredil notranjim zakonitostim specifične izpovedi — razmišljanju o svetu samote in kontemplaciji, o realnosti, ki je odsev nadrealnega in o nerealnem, sanjskem, ki je del vsakdanjega izkustva. Tu pa je stična točka med Humekovim slikarstvom in ekspresionistično domačo tradicijo — seveda pa se kaže le v načelih in ne v formi. Obenem pa lahko, upoštevaje današnje stanje v likovni umetnosti, ugotovimo, da je Humek nevede pripravljaval pot postavantgardni umetnosti in novim historicizmom osemdesetih let — celo v nekaterih značilnostih, ki jih povežemo s tako imenovano naivno umetnostjo.

Slikarstvo mojstra Gabrijela Humeka odlikujejo in označujejo ostra svetloba, grozljiv hlad, natančno izrisana arhitektura ter ostre črte, ki razmejujejo svetlobo in senco. Barvne ploskve so potopljene v sanjsko kopreno vodilnih hladnih tonov — vse skupaj pa učinkuje, kljub hladu in miru razdvojeno in nemirno — gre za svet miru, ki je poln napetosti in strahov, gre za nadzemeljski abstraktni red, ki pa je tudi odsev uklenjenih človeških strasti. Umetnik slika samoto in osamljenost v njenih najbolj grozljivih razsežnostih — po drugi strani pa je ta svet paradokсно zatočišče, kjer smo varni pred arogantno vsiljivostjo zunanjega sveta.

SAMOSTOJNE RAZSTAVE

1950 Ljubljana	1972 Celje
1959 Kranj	1973 Maribor
1962 Novo mesto	1977 Kočevje
1963 Kostanjevica na Krki	1978 Ljubljana
1963 Kranj	1982 Ljubljana
1964 Kamnik	1988 Ljubljana
1969 Kočevje	

SKUPINSKE RAZSTAVE

- 1959 Ljubljana, Razstava absolventov ljubljanske akademije
- 1962 Slovenj Gradec, Jugoslovanska razstava »Gozd in les v likovni umetnosti«
- 1971 Ljubljana, Mestna galerija, Gabrijel Humek, J. Dolenc in A. Repnik

Sodeloval je na vseh razstavah DSLU. Udeležil se je slikarskih kolonij 1969 v Sičevu pri Nišu, 1975 v Bovcu, 1976 v Sisku, 1977 v Bovcu, 1977 v Novem mestu, 1980 v Prilepu in 1984 v Stični.

NAGRADA

1980 Piran, Odkupna nagrada, Ex tempore 1980

SKUPINSKE RAZSTAVE

- 1930 Ljubljana
- 1930 Kranj
- 1932 Novo mesto
- 1933 Kostanjevica na Krki
- 1933 Ljubljana
- 1935 Ljubljana
- 1935 Ljubljana

OB SEDEMEDESETLETNICI PESNIKA FRANCETA LOKARJA

*Jakob Müller**

Pesnik in pisatelj France Lokar je 13. marca 1987 praznoval sedemdesetletnico rojstva, ki pa je v naši slovenski in ožji, pokrajinski kulturni javnosti ostala neopažena, torej podobno kot so — po krivici — komaj kdaj opažene njegove pesmi. K sreči je življenjska obletnica minila ob »nemem« letu Zbornika občine Grosuplje, zato svojo vendarle opravičljivo zamudo z veseljem popravljamo.

Pesnik Lokar je doma iz Svetinovega mlina v Polju pri Višnji Gori. Po osnovni šoli (1924—29) in škofijiški klasični gimnaziji v Št. Vidu nad Ljubljano (1929—37) je študiral teologijo v Ljubljani (1937—43). Po končanem študiju je kot duhovnik služboval v Kostanjevici na Krki (1943—59), v Starem trgu pri Ložu (1959—70) in v Gor. Logatcu (1970—81), od koder je prišel za župnika na Lipoglav, kjer živi zdaj.

Piše pesmi, črtice, novele, ocene in članke. Pesmi je pred vojno objavljval v gimnazijskih Domačih vajah (1936) ter skupaj s črticami v bogoslovni Mladi njivi. Po vojni je objavljval po verskih in stanovskih, torej polliterarnih glasilih: Družina, Koledar MD, Naša zadruga, Nova mladika, Glasnik SDD, Mavrica ter v Družinski pratiki, ki ji je bil od 1969 do 1978 tudi urednik. Izšlo je deset Lokarjevih pesniških zbirk, in sicer je prve tri izdalo stanovsko društvo CMD, ostale pa so izšle v samozaložbi, kar je pesnika še dodatno potiskalo na kulturno obrobje, hkrati pa ga preveč odmikalo kritičnim zrcalom in najbrž tudi potrebnim nožem. Zbirke so okusno opremljene z likovnimi deli ali ilustracijami znanih slikarjev: Lojzeta Perka, Jožeta Horvata-Jakija, Franceta Slane, Jožeta Tisnikarja, Valentina Scagnettija in Stanislave S. Pudobske. Druga zbirka je opremljena s fotografijami notranjosti cerkve v Starem trgu in štirih podružnicah, med njimi tudi Nadleska, kjer je Lokar leta 1964 sodeloval pri odkritju do tedaj še neznanega Trubarjevega »krovaškega malarja« mojstra Tomaža iz Senja z začetka 16. stol. V Starem trgu je imel tudi sicer prijateljske in delovne stike z vrsto kulturno zanimivih ljudi: s slikarjema Perkom in Horvatom-Jakijem, s pisateljem Matevžem Hacetom, s pesnico Maričko Žnidaršič itd., zato nikakor ni samo naključje, da je v notranjski dobi izdal tudi prve tri pesniške zbirke.

Pesnik France Lokar

* 61290 Grosuplje, Adamičeva 33

Poleg leposlovja zanimata Lokarja tudi likovna umetnost in etnologija. Tako hrani poleg nekaterih Gregorčičevih, Bevkovih, Finžgarjevih in Hacetovih rokopisov oz. pisem kar lepo zbirko umetnostnih slik, kipov, nagrobnih znamenj in uporabnih predmetov lasti iz preteklega kmečkega sveta: leščerbe, jarmičke, kovane lestence ipd. Veliko potuje po svetu, in sicer od Nove Zelandije in Kitajske do Kube, od Sev. Irske in Norveške do afriških dežel.

Osrednja tema, ki kot rdeča nit povezuje in ureja obsežni Lokarjev pesniški svet, je razpetost med dvema poloma: »ognjem po teminah krvi« na eni in »ujetostjo v dozorelo luč«, »obteženostjo z zlatim bremenom« na drugi strani, torej napetost med prvinskimi ljubezenskimi, čutnimi vzgibi ter zavestno predanostjo duhovni svetlobi, ki jo »s kanglico strahu sam zase / nosi med ljudi«. Prvo pesniško zbirko **POSUTE CESTE** (1966) uvajajo svetle, radostne kmečke pesmi, ki jih nenadoma prekine »ubita pesem srčne krvi«, njej pa sledi doživljanje bivanjske tesnobe, čustvene grenkosti in neutelečenosti ter žgočih sanjskih spominov, ki se ob praznem domačem ognjišču iztekajo v zavest samotje, čakajoče »novih viharjev«.

V drugi zbirki z naslovom **TIHA SREČANJA** (1967) pesnikova volja v programskem uvodu raste v upor proti »krempljem ubupa«, zato »seje žeblje pozabljenja«. »Žerjavica krvi« je tako vsaj na trenutke manj pekoča, mrzlotno in trdnotno bivanje pa mu blaži zavest minevanja. Vidni so poskusi umikanja v naravo: »v veje zakleniti obraz« ali v domišljajska preoblikovanja: »skriti sanje v bel oblak«.

V tretji zbirki, **OKNO NA VRT** (1969), dobi intimna napetost in bolečina tudi zunanjo razsežnost, razsežnost pritiska in nasilja: »zazidali so mi okno na vrt«, vrtnica je presajena v »senčni dan«. Trpki molk se izpoveduje tudi skozi tragiko soljudi, kar omogoča pesniku, da se predaja sočutju, toda »lačni praznini« in občutjem »brezpotnosti« ne more ubežati. V kakem pesniškem utrinku se celo »svetloba tihega upanja« zazdi kot resnica »tihega umiranja«. Pesniku svet sicer že na začetku zbirke »pada iz sanjskega stolpa«, toda nemir in umikanje v sanjsko resničnost ostaja še na koncu: »sredi teme sanja ulična svetilka«.

V četrti pesniški zbirki, **KO PELIN CVETI** (1970), grenek pelin gleda ob razcveteli vrtnici ljudi in pot. Osnovna tema se torej še močneje povnanja, popredmetuje, motiv ločitve je postavljen na izrazni ravni izven pesniškega osebkja in variran z različnimi tujimi razlogi: nezvestoba, samoljubjem, gmotnim koristolovstvom, uspešnejšim tekmeccem — kot bi se želel pesnik preslepiti in hkrati tudi utolažiti. Toda posledice odmi-ka osebni pristnosti so pogostejše gostobesednosti, solzavosti ali celo banalnosti, saj duševna pristna prizade-
st ostaja razvidna zelo poredkoma: »v samoti tesnoba gloje svojo pot«.

V peti zbirki pesmi, **RDEČE IN SIVO** (1975), se izraz občutno abstraktizira, s časovnim in krajevnim oddaljevanjem svojemu izhodišču tudi bolečina blede, v čustvenem ozračju pesmi pa se z motivom hroščev, kaže pojavljajo rezkejši toni živalske ostudnosti. Rezkost grenkobe se obrača tako navzven h gnilih zasledov-
vaskim dušam in njihovem izpraznjenemu uživaštvu kot tudi navznoter k pesniškemu osebkju samemu: »medliš v praznem brlogu«. Toda tako abstraktnost kot rezkost le prikrivata temeljno samozavedanje jalov-
vosti setve: »sejem seme suhega lista«.

V šesti zbirki, **DOLINA BREZ IMENA** (1976), sicer še nemo odzvanjajo glasovi vase zaprtega vtopljene-
ga zvona, vendar sanje »zaklenjene v soncu spomina« že izpuhtevajo ali se razkrajajo v krepitvi paradoksalne relativnosti. Zavest bivanjske neminljivosti je prepojena z izkustvenim vedenjem skorajšnjega odhoda. Na novi, osebnejši in zanimivejši ravni se pesniku v srednjem razdelku zbirke oblikujejo živalski in rastlinski motivi, ki z otroško sproščenostjo ali ironijo posredujejo občutja brezskrbnega vračanja čebele k medenim cvetovim, zadovoljne potešenosti komarja, brezstrastnega kosovega uživanja črvičkov ali suvereno drastične razlage pasjega tuljenja.

Tako se že napoveduje sedma zbirka, ki nosi naslov **KMET** (1978) in se vrača na izhodiščno tematiko prve zbirke, vendar obogatena z novimi toni kmečkosti: znojne povezanosti z naravo, prepojene z zaupljivo in predano čustvenostjo. Kmetstvo najedajo sicer družbene krivičnosti in industrijsko razkrajanje, toda z omamo zemlje se pesniku sproščajo tudi »sladko temne sle« v odkritem erotičnem vabljenju: »pridi s toploto mlade živali«. V kmečkosti, ki je pesniku sicer zunanja, toda intimno gotovo zelo blizu, ob samozavedanju sicer zavzveni ločenost, tujost, pa vendar je tudi ta otopena s prvinskimi doživljanjem samodovstva (Med travami).

V osmi zbirki, **RAZDEJANA GNEZDA** (1980), namenjeni »razvezanim, ločenim, zapuščenim«, se Lo-
karju pesniška preoblikovanja osebnih stanj v zunanje motive čustvene, moralne in biološke tragike bolj sla-
bo posrečujejo, saj jih ne podoživlja v njihovi raznostranosti in večplastnosti. Tako zapušča zbirka predvsem vtis »krhkega uboštva«.

Deveta pesniška zbirka, **URA ABECEDE** (1982), je urejena po mehaničnem zaporedju črk prve besede v pesmi. V tej zbirki ostaja avtor kljub prizadevanju za sentenčno oblikovano nasprotje spoznanj manj prepri-
čljiv »zapisnikar ob robu mize«, čeprav se kdaj izrazno gradivo preljuje v skladenjsko pretehtanejšo obliko, katere pomenska podstava je osnovni motiv ujetosti: šopek rož, ki v vazi / kot ukleščene v past / ne morejo / skozi okno zbežati / v sonce in rast.

Deseta pesniška zbirka nosi naslov **KAR DAN V SEBI SKRIVA** (1986). V njej se nekako obnavljajo raz-
lični motivi, in sicer od razkošne pijanosti pomladi, doživljanja sočutja, iskanja tolažbe do zavračanja zna-
menj »bolnega časa« in predajanja zavesti odhajanja, odmikanja v »daljo brez vrtnice«, ki si jo posladi tudi z religioznimi tolažili. Motiv odvrženega jabolka med rožami ali razorane njive brez semena se sklada z opu-
ščanjem v sebi zagrebenih želja, čeprav »nepotešenost pepela« vendarle ostaja.

Lokarjev pesniški svet seveda ni niti po osrednji motiviki niti v nekaterih izraznih sestavinah povsem nov in enkraten. Kdaj je zaznavno Gestrinovo petpedikanje, ritmični zven Župančiča, Kocbekova zavest neminljivosti, Balantičeva zasuta usta, Zajčev živalski gnus, morda tudi Šalamunovi žeblički — vendar dobivajo (morda) prevzeti elementi v avtorjevi liriki nekoliko drugačne pomene. Res da so v tem izraznem svetu prisotna tudi čustveno preveč vodena ali estetsko preveč suha področja, toda iz boljših pesmi se vendarle da ugotoviti nadih človeške enkratnosti in pesniške pristnosti. Kakih dvajset, petindvajset pesmi pa je pomensko polnih in izrazno zaokroženih, da ostanejo z bralcem. In to je za pravico imeti naslov pesnik, dovolj.

Po prebranih knjigah še poskus portreta v živo:

Ko sva se z Mihaelovim avtomobilom izmotala iz zmede meglenih razpótij pred Lipoglavom, naju je na pragu župnišča sprejel nasmejan mož v športnem puloverju, zgovoren, gibljiv, asociativno nemiren, toda bogat: ves očaran od Svetlaninega intervjuja v Jani: ženska je pol vraga, tako meni tudi nečak psihiater — ampak Makarovičeva ima marsikaj prav. Na tekočem je z zadnjo številko Mladine pa tudi z družbenim podnebjem v Zimbabveju, in sicer obkrat iz prve roke.

Dava si postreči z žganjem, sam pa si natoči kozarec belega, medtem pa naju preseneča z nekje pobranim podatkom, da je bil Primož iz 16. stoletja učenec šole v našem Šmarju. Razkazuje umetnostno in etnološko galerijo v široki župniški veži, spodnji in zgornji, v veroučni učilnici, na polžastem stopnišču, v veliki, obloženi knjižnici. Pokloni nama štiri različne knjige svojih zbirk. S prodajo pa se gospod župnik ne ukvarja. Potem se razgovori o Matevžu, razbojnikovem bratu, človeško toplem ljudskem kronistu narodnoosvobodilnega upora, v katerem je bil tudi politični komisar Štirinajste. Kaže njegov rokopis. V naslovu berem pretekli deležnik zapisan z -v. In posnema kretnje prijatelja po govoru v ljudski skupščini, kjer je pokritiziral kmetijsko politiko. Zaradi tega mu ni nihče nič rekel, dva meseca pozneje pa je začel prejemati štirikrat nižjo plačo. »Toda Matevža ne bojo!« si igralec pred nama značilno privzdiguje namišljeni Hacetov suknjič.

Tak je pesnik Lokar. Različen od kdaj kar preveč razčustvovanega v pesmih, čeprav mogoče samo za površnega opazovalca. Portretiranec dopušča vstop vase, toda predvsem posredno, skozi detajl, metaforo v publicističnem pomenu. Rojen v znamenju Rib: dolenjsko zgovoren, toda dostopen raje po ovinku. Krepek v mislih in izrazu, vzdržljiv v požirku. Zmeraj v snovanju, zbiranju gradiva: izrazov, prizorov, domislic. Objavljal jih je tudi v Pavlihi. »Če me obide zanimiva ideja ali se mi zasveti dobra metafora, zapeljem avto na rob in si zapišem.« Odkrito je ponosen na prehojenih deset pesniških postaj. »Živel bom, da izdam še pet zbirk.« Vem: tudi če se mu hotenje uresniči, mu bo pesmi preostajalo, saj se ustvarjalcu porajajo zmeraj nove.

Prav na koncu pa še to: pesniku Francetu Lokarju tudi družbena razsežnost bivanja ni tuja, v čemer se potrjuje njegova kmečko radoživa in pragmatična predanost življenju: leta 1974 ga je predsednik republike odlikoval z redom bratstva in enotnosti, lani pa mu je Mohorjeva podelila Finžgarjevo plaketo.

NAŠI KRAJI IN LJUDJE

Bibliografija občine Grosuplje

France Adamič*

Narodnoosvobodilna borba

1. Pomniki NOB v občini Grosuplje. Izdal Svet za ohranjanje revolucionarnih tradicij ter spomeniško varstvo pri OK SZDL Grosuplje, 1987, 299 strani, ilustrirano. (Uredil uredniški odbor, glavni in odgovorni urednik Lojze Kikelj); — Dolenjski list, 22. 10. 1987, 7 (I. Z.).
2. Slovesnosti pri Taborski jami in Znojilah. 60-letnica odkritja Taborske jame, dne 27. 5. 1987 in 13. teden tradicij NOB v Dobrepoljah od 24. do 31. 5. 1987 ter proslava 2. grupe odredov in Cankarjeve brigade v Znojilah, 7. 6. 1987. Ljubljanski dnevnik, 27. 5. 1987, 7 (Ivo Brečić); — Znojile 87 v počastitev jubilejev. Ljubljanski dnevnik, 4. 6. 1987, 6.
3. Pohod '87 Ivančna Gorica — Znojile. Po poteh 2. grupe odredov. Bilten št. 9. Ob 45-letnici Druge grupe odredov in Cankarjeve brigade. Izdal odbor pohoda 1987, 37 str. Članek o Muljavski bitki od 6. do 12. junija 1942 (Odlomek iz napisanih spominov je napisal Metod Jurčič.) Ilustrirano.

Občina in združeno delo

1. Narodni dohodek na prebivalca občine Grosuplje je leta 1985 znašal 560.000 din. Na prvem mestu je bila občina Ljubljana Center z 2.919.000 din, na zadnjem mestu pa občina Lenart s 311.000 din. Naša občina je bila uvrščena na 48. mesto, leto poprej pa na 52. mesto. Vsekakor napredek! Pred nami je Mozirje, za nami pa Tolmin. Izmed sosednjih občin so više na lestvici občina Ljubljana Moste-Polje (15), Ribnica (24), Litija (43), niže pa sta občini Trebnje (55) in Ljubljana Rudnik-Vič (60), Delo, 26. 1. 1987, 3 (I. P.).
2. Livar — vse uspešnejši doma in na tujem. Dnevnik, 28. 1. 1987, 7 (Foto: Marjan Ciglič, besedilo Franc Potočnik).
3. V Stični je najstarejši še delujoči mlin v Sloveniji. Odlična moka med stoletnimi valji. Dnevnik, 18. septembra 1987, 12 s slikami (Ivo Brečić, foto: Lado Čuk); — Še več kruha iz Grosupljega. Lani so spekli 5500 ton kruha in slaščic. Delo, 26. 3. 1987, 10 (Mojca Kaučič).
4. Polževo — grosupeljski Rožnik. Turistično društvo, vlečnica, Škrjanka. Dnevnik, 30. 12. 1986, 7 s slikami (Meta Roglič).
5. Toplarna da, toda kakšna. Dnevnik, 28. 4. 1987, 5 (Rudi Bregar).
6. Grosupeljska pot. Planinsko društvo Grosuplje, ust. 1984, je zdalo 200 dnevnikov. Teleks, 18. 12. 1986, 2. odgovor in dopolnilo k objavi v Teleksu 4. 12. 1986 (Štefan Šneberger).
7. Hipodrom v Grosupljem. Prizadevanje Konjeniškega kluba v Grosupljem; konje posojata Lojze Potočnik in Bojan Habjan. Kmečki glas, 26. avgusta 1987, 9 s sliko (Jože Mejač).
8. Smetišče v Grosupljem. Kako se bomo varno znebili odpadkov. Novo smetišče je v Stehanu. Poroča Jože Novak. Dnevnik, 11. 6. 1987, 14 (Ivo Brečić, Romana Špende in Aлена Vilfan).
9. Zabojniki za steklo tudi v Grosuplje. Kupili so blizu petdeset zabojnikov in jih razmestili po občini. Dnevnik, 29. 6. 1987, 6 s sliko zabojnika (Foto: Rudi Bregar).
10. Gozdovi odmirajo. Varstvo okolja v Grosupljem ni zavdanja vredno: v zimski sezoni spustijo v zrak 70 kg žveplovega dvokisa v Grosupljem, v Ivančni Gorici pa 40 kg na uro (iglavci so porjaveli, vodovodna voda občasno higiensko oporečna. Dnevnik, 6. 8. 1987, 5 s sliko J. N. (Rudi Bregar).
11. Prva zasebna prodajalna slaščic. Odprl jo je Janez Brodnik, po rodu Višnjani. Dnevnik, 7. 8. 1987, 6 s sliko.
12. Obrtniki: »Kako do deviz?« Pogovor z Andrejem Marincem in Jožetom Strletom o razvoju obrtništva v Grosupljem. Delo, 11. 3. 1987, 3 (Mojca Kaučič). Obrtniki se še vedno bojijo. Obrtnik ne more sedeti na sestankih, Delo, 11. 3. 1987, 4 (K. M.).
13. Želje so velike, denarja pa je malo. Zeleni telefon v Grosupljem. Sodelovali so Franc Gruden, Marjan Ahlin, Jože Novak, Franc Jamnik, Milan Vrhovec in drugi. Dnevnik, 3. 3. 1987, 7 in 11. 3. 1987, 7 s slikami (Rudi Bregar).

* Ljubljana, Yu 61000, Janežičeva 1; dipl.ing., dr. sc., zaslužni profesor Biotehniške fakultete v Ljubljani.

14. Zeleni telefon v Grosupljem. Marsikje še ne poznajo asfalta. Kanalizacija do leta 1990. Sanacija Zmaja in Stolarne. Telovadnica v Grosupljem. Kje bodo živeli Romi. Občanom so odgovarjali Franc Gruden, Miro Pavič, Jože Novak, Franc Jamnik, Anka Vukelič in drugi. Dnevnik, 3. 12. 1987, 7 s slikami (Rudi Bregar).

15. Cesta od Čušperka do Račne razširjena. Po 20 avtobusov dnevno v obe smeri. Dnevnik 22. 5. 1987, 6 s sliko (Foto: Danilo Hinič).

16. Referendum v Stični je uspel, Dnevnik, 22. 12. 1987, 6.

17. Denar se pri krompirju hitro obrne. Pridelovanje semenskega krompirja v Kmetijski zadruzi Stična. Dolenjski list, 24. 4. 1986, 29 s sliko. — V trenutku ob 80 milijonov. Prizadevanje Jožeta Trontlja za visoke prideleke semenskega krompirja, živine ... Prav tam (A. Bartelj).

18. Zimska služba je pripravljena. Komunalno podjetje razpolaga s petimi plužnimi enotami in s posipalcem. Dnevnik, 9. 12. 1986, 6.

19. Štiri desetletja GP Grosuplje. GPG je v Ljubljani zgradilo četrtno stanovanj, večino fakultet ... Delo, 21. 10. 1986, 9 (Moja Kaučič) — Priznani graditelji v Sloveniji. Šole, tovarne, stanovanja, mostovi. GPG se uvršča med deset največjih gradbenih podjetij v Sloveniji. Devet let grosupeljske GUME. Dnevnik, 27. 11. 1986, 11 s slikami. — Znane so cene stanovanj, ki jih gradi GP Grosuplje. Soseska Grba in Dvori za trg ... po dograditvi do 664.615 din/m². Delo, 19. 9. 1986, 6 (Moja Kaučič).

20. Čolni za Elan tudi iz Ivančne Gorice. Naročeno že 1280 čolnov. Delo, 20. 9. 1986, 2 (Ilija Bregar). — Čolni z Dolenjskega. Dnevnik, 20. 9. 1986, 1 (Ivo Brečič).

21. Kdo je kriv za mlečne izgube. V Boštanju redijo in molžejo 320 krav, (pri litru mleka pa je 24,86 din izgube, na Verdu pa 79,14 din). V Brvacah je 200 krav, v Šmarju pa 40 molznic. Razgovor s Francem Zalarjem in Vinkom Vasletom. Kmečki glas, 24. 9. 1986, 6.

22. Odprli nov pospeševalni center v Grosupljem. Dan kmetov. Sadna razstava. Kmečki glas, 29. 11. 1986, 20 (M. M.).

23. Pogumni koraki naprej. Izjava predsednika SO Grosuplje ob občinskem prazniku. V občini živi okoli 26.000 prebivalcev v 210 naseljih. Dnevnik, 28. 10. 1986, 7 s sliko Franca Grudna (Franc Potočnik).

24. Grosupeljski problemi vzdrževanja cest; krpanje ni dovolj. V občini je 86 regionalnih in 190 km lokalnih cest ter 317 km nekategoriziranih krajevnih poti. Dnevnik, 17. 9. 1986, 5 (Ivo Brečič); — Novi kilometri asfalta na Polico; 2,5 km asfalta. Dnevnik 11. 11. 1986, 6 s sliko.

25. Taborska jama vse bolj obiskovana. Letos je bilo več kot 8000 obiskovalcev. Učencem in drugim jamo razkazuje Franc Kadunč. Dnevnik, 26. 11. 1986, 6 s sliko (Foto: Marjan Ciglič).

26. Preseljevanje postevi, krapov in klenov, zaradi melioracij zemljišč in regulacije Grosupeljščice. Dnevnik, 19. 11. 1986, 6 s sliko (Foto: Marjan Ciglič).

27. Gasilci dobili nov avto, kombinirano vozilo; gasilsko vozilo so dobili tudi dobropoljski gasilci. Mokra vaje in parade se je udeležilo 20 GD in 300 gasilcev. Najvišji zvezni priznanji sta dobila Edo Hren in Anton Krašovec. Dnevnik, 18. 8. 1987, 5. — Petinsedemdesetletnica Gasilskega društva Grosuplje; ustanovljeno je bilo marca 1912, leta 1938 je društvo kupilo motorno brizgalno. Naša skupnost, september 1987, 4, s sliko (Vinko Petrič); — Desetletnica SIS za požarno varnost. Naša skupnost, september 1987, 4 s sliko (Foto: L. Rozman).

28. Delavcev ne bodo prodajali. S strokovno analizo do statusnih rešitev. Dnevnik, 20. 1. 1988, 6 (Rudi Bregar).

29. Tokrat stavka GP Grosuplje. Delavci GP Grosuplje so odkorakali pred poslopje republiške skupščine. Zahtevajo višje plače. Delo, 17. 2. 1988, 2 s sliko; Vaso Stojanov — »Meka« sredi Ljubljane. Pred slovensko skupščino se je zbralo okoli 1000 delavcev GP Grosuplje. Dnevnik, 17. 2. 1988, 4 s sliko (Danilo Hinič, Meta Roglič, foto: Tomaž Skale); — Delavci GP Grosuplje nadaljujejo stavko. Prvi vlak v Beograd? Dnevnik, 18. 2. 1988, 3 (Meta Roglič); — Po treh dneh končana stavka v GP Grosuplje. Delo, 19. 2. 1988, 2 (Vaso Stojanov) Gradbinci GP Grosuplje prenehali stavkati. Dnevnik, 19. 2. 1988, 1 in 2 (Pristali so na 20 % namesto zahtevanega 50 % povečanja plač).

30. Gostilna Grosupeljčan se bo odslej imenovala Pri Rusu. Delo, 16. 3. 1988, 9 (Moja Kaučič).

Avtocesta Šmarje Sap—Višnja Gora

1. Kdaj iz Ljubljane v Zagreb po novi avtocesti? Veliko težav še pred pričetkom gradnje (načrtovanje, pokopališče Višnja Gora, rušenje objektov, pridobivanje zemljišč). Skica trase Šmarje—Bič. Dnevnik, 9. 4. 1987, 15, slika Jožeta Novaka (Rudi Bregar); — Zaradi gradnje po obvozi. Pripravljalna dela na avtocesti Šmarje Sap—Višnja Gora. Dnevnik, 25. 4. 1987, 7 (Ivo Brečič); — Na trasi pada okras zelene dežele. Dnevnik, 31. 4. 1987, 1 (Foto: Ivo Brečič).

2. Pod cesto bodo padale hiše. Začetek del na nespornih odsekih trase. Dnevnik, 23. 7. 1987, 20 (Ivo Brečič).

3. Bo koruza ustavila avtocesto. Delo, 9. 9. 1987, 1 s sliko. (Foto: Igor Modic); — Ko bi šlo samo za koruzo. Na trasi še zori koruza. Delo, 9. 9. 1987, 5 (Stojan Žitko); — Avtocesta v koruzi. Govori Ciril Dežman. Kmečki glas, 16. 9. 1987, 3 s slikami (Marinka Marinčič); glej tudi sliko in besedilo na prvi strani!

4. Zmogljivejša dolenska magistrala. Na sliki bager pred pokopališčem v Višnji Gori. Dnevnik, 16. 9. 1987, 1 (Foto: Lado Čuk); Avtocesto gradijo na štirih koncih. Delo, 19. 9. 1987, 1 s sliko del pred pokopališčem (Foto: Janez Zrnc).
5. Rekonstrukcija magistralne ceste na odseku Šmarje Sap—Višnja Gora. Naša skupnost, oktober 1986, 1—2 (Skupnost za ceste in sozd ZCPS).
6. Prvi odsek bodoče avtoceste. Dnevnik, 9. decembra 1986, 1 s skico.
7. Veliko težav še pred pričetkom gradnje. Kdaj iz Ljubljane v Zagreb po novi avtocesti. Načrtovanje ceste. Pokopališče Višnja Gora. Rušenje objektov. Nadomestna zemljišča. Mnenje Jožeta Novaka. Dnevnik, 9. 4. 1987 s skico trase (Rudi Bregar).
8. Zaradi gradnje po obvozi. Dnevnik, 25. 4. 1987, 7 (Ivo Brečič). — Na trasi pada zeleni okras dežele. Dnevnik, 31. 4. 1987, 1 s sliko (Foto: Ivo Brečič).
9. Lastniki še ne vedo. Marnova hiša v Šmarju Sap je predvidena za rušenje. Neznana usoda s fresko, ki jo je okoli leta 1930 naslikal akad. slikar Mirko Šubic. Delo 26. 8. 1987, 1 (F. D., foto: Marjan Zaplatil).
10. Krajanj plačujejo asfalt. Cesta na Polico. Dnevnik, 5. 5. 1987, 6 (Foto: Marjan Ciglič).

Kultura in prosveta

1. Višnja Gora je postala mesto: dne 19. julija 1478 — pred 510 leti so bili izstavljeni trije ohranjeni privilegiji, ki vsi omenjajo zidanje, in eden od njih celo povzdig trga v mesto — čeprav sama ustanovna listina ni ohranjena. Delo, 9. 7. 1987, 10.
2. Semenje. Območno srečanje začetnikov, pesnikov in pisateljev iz Ljubljane in okolice. Literarni klub Grosuplje — ZKOS, št. 1, 1985, 27 str. — Semenje. Predstavitve članov literarnega kluba. ZKOS — LKG, št. 2, 1986, 34 str.
3. 40 let Lovske družine Grosuplje, 1946—1986. Izdala LDG, 1986, 70 str. Ilustrirano (Kolektiv avtorjev).
4. Literarna šola na Polzevem. Literarni klub Grosuplje. Dnevnik, 19. 9. 1987, 16.
5. O očetu prvega slovenskega romana. Izšla je knjiga Štefana Barbariča Znameniti Slovenci Josip Jurčič. Partizanska knjiga, Ljubljana 1986. Dolenjski razgledi, 24. 4. 1986, 41 (M. Markelj).
6. Na Muljavi je ljubiteljska kultura doma v vsaki hiši. Pomemben kulturni spomenik, slika muljavske cerkve (Foto: Igor Modic). Delo, 20. 8. 1987, 6 in 18. 6. 1987, 6 (Mojca Kaučič).
7. Jurčičeva Kozlovska sodba v beloruščini. Delo, 5. 3. 1987, 5 (Matej Rode).
8. Opustili romski razred (?). V šolo hodi 9 otrok, 17 šoloobveznih pa ne. Delo, 13. 10. 1987, 9.
9. Knjižni kotiček v vrtcu. Organizatorja VVZ Stojan Šuligoj in Mladinska knjiga. Dnevnik, 11. 3. 1987, 6 s sliko (Foto: Ivo Brečič).
10. Matevž Kračman — šmarnski šomašter, organist in ljudski pesnik. Obzornik PD 10, 1987, 721—725 in 11, 1987, 816—827 (Cvetko Budkovič).
11. Prijateljstvo iz roda v rod. Gostje iz Srbije so obiskali Trubarjevo domačijo na Raščici. Dnevnik, 8. 6. 1987, 1 s sliko pred mlinom, str. 4. (Foto: Lado Čuk).
12. Ukinitve Zavoda za kulturo bi pomenila korak nazaj. Delo, 18. 2. 1987, 11 (Mojca Kaučič).
13. Študentski servis odslej tudi v Grosupljem. Dnevnik, 27. 6. 1987, 5 (Rudi Bregar).
14. Zbornik občine Grosuplje. Izšel je 14. zvezek. Prikaz vsebine. Naša skupnost, oktober 1986, 6 (France Adamič); — Izhaja v Grosupljem, berejo ga tudi drugod. Prikaz vsebine. Delo, Književni listi, 28. 8. 1987, 8 (France Adamič); — Zbornik občine Grosuplje. Prikaz vsebine 14. zvezka. Dolenjski list, 8. 1. 1987, 7 (I. Zoran).
15. Jože Gale, veteran med slovenskimi režiserji snema celovečerni film in TV nadaljevanko Tavčar in pogubne ljubezni. Stop, maj 1987, 6—7 s sliko igralske ekipe, Borisa Cavazze in dr.
16. Simbolični in gematrični pomen števila 17 v Stični. Varstvo spomenikov, 28, 1986, 53—60 (Tine Kurent); — Kulturna dediščina naših cerkva: Stiška cerkev, Dnevnik, 24. 6. 1987, 17 (Alenka Regaly).
17. Dr. Franc Perko, beograjski nadškof, rojen na Krki, 1929. Delo, 20. 12. 1986, 2 s sliko (J. G.); — Beograjski nadškof Perko med svojimi rojaki na Krki, dne 18. jan. 1987. Družina, 4, 1987, 1 in 5 s sliko in grbom (e); — V znamenju nove zapovedi. Metropolit prevzel službo. Družina, 8, 1987, 8 s slikami (D. K.).
18. Okrogla miza je zgrešila svoj namen. Razmišljanje ob prireditvi razprave o Franu Jakliču v Dobropoljah, odgovor Tomažu Lenderu (Naša skupnost, 6, 1987, 5). Naša skupnost, september 1987, 5 (Tadej Sluga, Tone Jakopič, Franc Ahačevič; glej tudi esej prof. dr. Štefana Barbariča v tem zvezku ZOG).
19. Prevečkrat na obrobju. Tematska razprava o okolju, mladi. Dnevnik, 25. 3. 1987, 8 (Rudi Bregar).
20. Jože Borštnik, Knjižnica prekopirane korespondence J. in M. Borštnik s Krke, zahvale državnikov za poslano mirovno darilo — brinjevec in slivovko. 24 pisem od 3. februarja 1986 do 29. aprila 1987.
21. Louis Adamič v Trzinju. Intervju s Štefanom Urbancem. Obzornik PD, 10, 1987, 726—735 s slikami (Janja Žitnik); — Vnuki, odlomek iz proznega dela. Petkov teden od 4. do 11. 9. 1987; — Na današnji dan, 1. sept. 1944 je J. B. Tito poslal zahvalno pismo Louisu Adamiču za organizirano pomoč NOV med vojno.
22. Gradivo za dolenski biografski leksikon. Imena, ki so pomembna tudi za našo občino. 15. zvezek navaja: Jože Kadunc-Ibar, narodni heroj (r. 27. aprila 1925 v Predstrugah, padel 16. oktobra 1944 na Cikavi);

— Andrej Kančnik, ljudski pesnik, učitelj v Dobrepoljah (u. 24. marca 1841 v Vidmu); — Leopold Kančnik, učitelj, sin Andreja K. (r. 14. nov. 1821, u. po letu 1859 na Vidmu pri Krki). — **V 16. zvezku** Jože Kastelic, pesnik, kritik, klasični filolog, umetnostni zgodovinar in arheolog (r. 18. avgusta 1913 v Šentvidu pri Stični, živi v Ljubljani); — Jožef Kek, leksikograf in nabožni pisec (r. 29. januarja 1796 v Stični, u. 6. junija 1855 v Ljubljani); — Miha Kastelic, pesnik in urednik Čbelice (r. 1. septembra 1796 v Gorenji vasi pri Stični, u. 22. oktobra 1868); — Jožef Kerčon, nabožni pisec (r. 27. aprila 1827 v Šmarju pri Ljubljani, u. 3. oktobra v Predosljah); — Stane Keržič, kipar (r. 12. novembra 1918 na Cesti v Dobrepoljah, u. 18. decembra 1969 v Ljubljani. Glej ZOG, IV, 1972, 191—200, ilustrirano); — Hans Khisel, pospeševalec protestantske književnosti (deželni upravitelj na Kranjskem, lastnik Višnje gore, u. 1587). — **V 17. zvezku** Julij Kleinmayr, slovstveni zgodovinar (r. 9. maja 1847 v Višnji Gori, u. 1913 v Trstu); — Andrej Klemenčič, asket, kaplan v Škocjanu pri Turjaku in v Šmarju (r. 1655 v Ljubljani, u. 4. oktobra 1725 prav tam); Lovro Klemenčič, politik in časnikar (r. 9. avgusta 1891 v Šentvidu na Dol, u. 28. julija 1928 v Podbrezju). — **V 18. zvezku** Ivan Kogovšek, zgodovinar, župnik na Kopanju, napisal zgodovino župnije Kopanj in Šentvid (r. 4. septembra 1884, u. 22. junija 1966 na Kopanju); Viktor Koleša, revolucionar (r. 8. oktobra 1884 v Glogovici pri Stični, u. 1946 v Zagrebu; glej tudi ZOG, 12, 1982, 29 s sliko); Janez Kopač, pravnik, univ. profesor v Gradcu in rektor (r. 6. decembra 1793 na Klancu pri Šmarju, u. 2. decembra 1872 v Gradcu). — **19. zvezek**: Josip Korban, mladinski pisatelj (r. 7. maja 1883 v Šentvidu pri Stični, u. ?); — Avguštin Martin Kastelec, opat v Stični (r. 5. avgusta? v Drašičih, u. 22. februarja 1963 v Stični); — Jože Kovačič, narodni heroj (r. 24. novembra 1916 v Stični, padel 22. maja 1942 na Jančah); — **20. zvezek**: Tone Kozlevčar, pevec in organizator Slovenskega in Ribniškega okteta (r. 1914 v Šentvidu pri Stični, živi v Ljubljani); — Matevž Kračman, ljudski pesnik, organist in učitelj (r. 12. septembra 1773 na Sapu pri Šmarju, u. 20. decembra 1853 prav tam); — Anton Kralj, zadružnik (r. 25. novembra 1878 v Zagorici v Dobrepoljah, u. 1941 v Ljubljani); — France Kralj, slikar in kipar (r. 26. septembra 1896 v Zagorici v Dobrepoljah, u. 16. februarja 1960 v Ljubljani) — Tone Kralj, slikar in kipar (r. 23. avgusta 1900 v Zagorici v Dobrepoljah, u. 28. aprila 1975 v Ljubljani, pokopan v Kostanjevici na Krki); — Jakob Krašna, pratikar (r. 17. julija 1810 na Črnem vrhu, u. 28. septembra 1878 v Zagradcu).

23. Pesnik Ivan Zorman (r. leta 1889 v Šmarju, živel in umrl v Ameriki, glej ZOG 13, 1986, 155—164). Teleks, 52, 8, 1952, slika str. 1123, predstavitev na str. 1110.

24. Krjavelj na Muljavi. Janez Eržen in Ladko Korošec sta častna krajana Muljave (Kmečki glas, 18. 6. 1986, 15 (A. R.)); — Delo, 3. 9. 1986, 8.

25. Narečja v potrošništvu. Malo več o spremembah v domačem govoru ob gorenji Krki. Obzornik PD, 5, 1986, 376—381 (Lojze Uršič).

26. Zbornik občine Grosuplje. Izšel je 14. zvezek. Prikaz vsebine. Naša skupnost, januar 1986, 2 (France Adamič).

27. V samostanski tišini se oblikuje tudi razgibana kulturna dejavnost. Samostan ob 850-letnici; razgovor z opatom dr. Antonom Nadrahom. Delo, 9. julija 1986, 6 s sliko opata (Franc Horvat).

28. Prvič v Taborski jami. Iz Kopra so štirje avtobusi pripeljali 150 učencev 5. in 6. razredov OŠ; ogledali so si tudi izviri Krke in Jurčičevo domačijo. Dnevnik, 21. 6. 1987, 6 s sliko (Foto: Marjan Ciglič).

29. Literarna večera v Grosupljem: Dne 25. septembra 1986 je bil literarni večer v spomin Louisa Adamiča. Svoja dela so brali Tone Peršak, Vladimir Stres, Tugo Zaletel, Damjan Jenšter, Ivo Frbežar in Angela Rigler-Parenta. Po recitalu je bil pogovor o umetnosti. — Dne 3. oktobra 1986 je bil Zeleni literarni večer v Osnovni šoli Louis Adamič. Na njem je Darja Lenardič predstavila svojo knjigo z zbirko aforističnih izrekov in citatov Zlata pravila življenja. Dr. Marek Lenardič je predaval o ekologiji, Zvezdana Rupnik in Avguštin Knafelj pa sta brala svoje pesmi. Oba večera je organiziral Literarni klub Grosuplje, ki ga vodi prizadevni Ivo Frbežar (Podatki iz poročila Jakoba Müllerja z dne 14. 10. 1986) Delo, 23. 9. 1986, 6.

30. Sedmi medfakultetni simpozij v Stični od 22. do 26. septembra 1986. Jugoslovanski škofoje v Stični. Družina, 5. 10. 1986, 1 s sliko (ŠT). — Pronuncij v Jugoslaviji, nadškof Gabriel Montalvo, njegov sprejem v Stični in zasedanje JŠK. Družina, 19. 10. 1986, 1 in 2 s slikama. — Pritrkovski praznik v Šmarju-Sap, 14. septembra 1986. Družina 5. 10. 1986, 4 s sliko (M. K.).

31. Trubarjev mlin spet vleče lube Slovence. Dnevnik, 7. oktobra 1986, 10 s slikami (Nace Bizilj).

32. Po poteh Krjavlja in Desetega brata, Grosuplje z okolico. Občina je po velikosti 19. v Sloveniji. Obsega 42.074 ha zemlje, od tega je 18.759 ha kmetijske zemlje. V občini je zaposlen 6001 delavec. Dnevnik, 25. 11. 1986, 11—14 s slikami in oglasi. — Taborska jama vse bolj obiskana. Dnevnik, 26. 11. 1986, 6 s sliko.

33. Za temo »Jugoslavika«. Butan je aprila leta izdal serijo petih znakov in blok, na katerih je med drugim upodobljen Louis Adamič. Znamka in blok sodita v zbirko Jugoslavika. Dnevnik, 13. 9. 1986, 13 (Filatelija, Novice iz ZFJ). Podpisani sem pisal Filatelističnemu društvu Ljubljana, Zvezi filatelistov Jugoslavije, Ambasadi SFRJ v New Delhi in Peking ter Oddelku za Daljni Vzhod Zveznega sekretariata za zunanje zadeve v Beograd. Razen ljubljanskega društva ni nihče odgovoril, ker so razen Slovencev drugi Jugoslavoani nepismeni!

34. Louis Adamič o Plečniku. Zbornik ljubljanske šole za arhitekturo, Ljubljana, 1986, 270—271 (Tine Kurent).

35. Lucas, Kralj Balukov. Prešernova družba Ljubljana, 1986, 16 str. v angl. napisal Louis Adamič, prevedel Tine Kurent, ilustriral Marijan Amalietti). — Koledar, pesmi in Kralj Lukas. Kmečki glas, 5, 11. 1986, 13. — Lukas, Kralj Balukov, Louis Adamič. Družina, 9. 11. 1986, 4 (ce). — Knjižni šopek, Lucas, kralj

Kaj bi rekel: Odhajam skraj. Vrnit
se bom. Lega je ta zemlja; kdo je bil
rojen tukaj, jo mora ljubiti.

Ljubljana,
27. avg. 1989.

Ivan Adamič

Iz spomske knjige Toma Kamenariča, Ljubljana, Kardeljeva 7

Balukov. Dolenjski list, 13. 11. 1986, 15 (M. Markelj); — Naša skupnost, januar 1987, 5 (France Adamič).

36. Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji. Obzorja Maribor, 1987, 285 str. (Matjaž Klemenčič).

37. Rapsod dobrepolskih in širše suhokrajinskih bajtarjev. Delo — Književni listi. Ljubljana, 30. 12. 1988, 6 s sliko (Mihael Glavan).

38. Potokarjev zbornik. Društvo slovenskih književnih prevajalcev v Ljubljani 1987, 127 str.: Iz zapuščine (A. Spomini, B. France Prešeren — Trifun Djukić, zapisal Tone Potokar); — C. Dve bibliografiji. Opombe napisal Janko Moder; — Knjižni prevodi Toneta Potokarja in njihov pomen za medsebojno spoznavanje jugoslovanskih književnosti (Ivan Cesar, Zagreb); — Tone Potokar in bolgarska književnost (Matej Rode); — Nekaj spominov na Toneta Potokarja (Janko Moder); — Zmeraj delaven in na tekočem (Branimir Žganjer); — Za Tonetom Potokarjem (Viktor Smolej); — Pravilnik o podeljevanju Potokarjeve listine (str. 5—47).

39. Jubilej Črtomira Zorca. Rodil se je 14. oktobra 1907 v Stični. Njegov oče je bil slovenski pisatelj Ivan Zorec (glej ZOG 14, 165—174). Črtomir živi v Kranju. »Kranjski prešernofil« je od 24. novembra do 11. decembra 1987 objavil v Dnevniku 14 feljtonov o življenju pesnika Franceta Prešerna v Kranju.

40. Po sledovih tujih jezikovnih vplivov v dolenskiščini ob zgornji Krki. Obzornik PD 1988, (Lojze Uršič).

41. Kemija je za telo polomija. Knjiga patra Simona Ašiča, stiškega priorja, Pomoč iz domače lekarne, je slovenska uspešnica. Nedeljski dnevnik, 14. 2. 1988, 5 s sliko (Ladislav Lesar).

42. Louis Adamič: Pioneer in American Social History. Slovenski koledar, 1988, 195—200 (Marcier Jergel Hutchinson). — Books and Articles by Louis Adamic. Ibidem, 201—203.

43. Louis Adamič: Game of chess in an Earthquake. Slovenski koledar, 1988, 203—205 (Janja Žitnik).

44. Notes on »The little Gugu Frog«: An Afterword to Louis Adamic's Lucas King of the Balucas. Acta Neophilologica, XX, 1987, 63—67 (Henry A. Christian).

Pevski tabor:

1. Seminar zborovodij pred letošnjim šentviškim taborom. Udeležilo se ga je 130 zborovodij iz vse Slovenije. Zlata plaketa Mitji Ribičiču. Delo, 12. 5. 1986, 3 (B. P.).

2. Na 17. Tabor prihaja kar 271 slovenskih zborov. Približno 8000 pevcev bo sodelovalo, prireditev bo posvečena Trubarjevemu spominu. Delo, 17. 6. 1986, 6 (Bogdan Pogačnik).

3. 8000 pevcev v šentvidu. Na 17. pevskem taboru bo govoril Miran Potrč, nastopilo bo 271 zborov. Dolenjski list, 19. 10. 1986, 1.

4. Slovenska pesem vedno zbujata narodno pripadnost in zavest. Miran Potrč: Usoda slovenskega naroda in njegov razvoj sta trdno povezana z drugimi narodi in narodnostmi v Jugoslaviji. Delo, 23. 6. 1986, 3. —Mogočna pesem zborov. Prav tam 23. 6. 1986, 1 s sliko (Bogdan Pogačnik, foto: Zoran Vogrinčič).
5. Po volji in želji pevcev. Krjavelj na Muljavi. Kmečki glas, 18. 6. 1986, 15 (A. Regaly).
6. Pesem govori o sožitju. Dnevnik, 23. 6. 1986, 11 s slikama (Mitja Košir, foto: Marjan Ciglič).
7. Spet pesem v Šentvidu. Pred 18. Taborom pevskih zborov. Dnevnik, 11. 6. 1987, 11.
8. V Šentvidu spet praznik slovenske pesmi. Zadonela bo pesem iz 7.900 grl. Nastopilo bo 272 zborov iz vsega slovenskega kulturnega prostora. Dolenjski list, 18. 6. 1987, 1 z značko (M. L.).
9. Pevski tabor kaže moč ljubiteljske vneme. Delo, 22. 6. 1987, 1 s sliko (B. P., foto: Srđan Živulović).
- Samo to reči smem: Slovenec sem. Prav tam 3 (Bogdan Pogačnik).
10. Pesem in njen odmev. Dnevnik, 22. 6. 1987, 1 s sliko (Foto: M. Ciglič).
11. Svobodni pojemo. Pevski tabor v Šentvidu. Kmečki glas, 24. 6. 1987, 1 s sliko (Foto: Srđan Živulović).
12. Naši zbori sodelovali na taboru v Šentvidu. Primorski dnevnik, 24. 6. 1987, 4.

Šport in turizem:

1. Ena izmed prvih jugoslovanskih zmag — Ive Krevs v Atenah 1933 v finišu zmaguje na 10.000 m. Za njim Romun Manea. Delo, 21. 7. 1986, 14 (Marko Rožman).
2. Pisani baloni na Polževem. Prvo srečanje balonarjev Jugoslavije. Delo, 21. 9. 1987, 1 s sliko (Foto: Srđan Živulović). — Noč balonov na Polževem sta pripravila Kompas in Balonarski klub Ljubljana; pred tem so položili asfalt iz Višnje Gore. 4000 obiskovalcev. Dnevnik, 21. 9. 1987, 1 s sliko (Foto: Marjan Ciglič).
3. V Višnji Gori spet kopaljšče. 50 let star bazen je bil dotrajan. Delo, 24. 6. 1987, 9 (Mojca Kaučič).
4. Gostje so vedno dobrodošli. Kmečki turizem na Ravnem Dolu nad Krko. Za gospodinjstvo skrbi Jožefa Mencin. Delo, 2. 6. 1987, 9 (Mojca Kaučič).
5. Birt od jutra do večera, 87-letni Albin Gruden je najstarejši gostilničar. Dnevnik, 21. 5. 1987, 7 s sliko (Ladislav Lesar, foto: M. Ciglič). — Najstarejši gostilničar v Jugoslaviji: Albin Gruden od sedmega do 88 leta v gostilni v Predstrugah. Ned. dnevnik, 31. 5. 1987, 7 s sliko (Foto: Marjan Ciglič).
6. Ker je bil šentjurijski župan radoveden, imamo Taborsko jamo. Delo, 15. 7. 1987, 10 s sliko (Majda Vukelič, foto: Janez Zrnc).
7. Polževo se prebujata, gostinstvo posodabljata. Dnevnik, 18. 9. 1987, 6 (Foto: Lado Čuk). — Na Polževo po asfaltu. Dnevnik, 1. 10. 1987, 17 s slikama.
8. Začetniške težave našega turizma. Naša skupnost, julij 1986, 7 (se nadaljuje).
9. Odprava v Pamir. Vzpon na vrh Lenina (7134 m) in na Vrh komunizma v SZ. V odpravi je bil tudi Janez Zrnc z Grosupljega. Naša skupnost, januar 1988 (Janez Zrnc).

Odšli so naši občani, sodelavci in borci

1. **Ignac Miklič-Nace** je umrl sredi decembra 1986 v Slovenj Gradcu; rodil se je leta 1909 v vasi Cesta v Dobrepoljah. Po končani osnovni šoli se je v Ljubljani izučil za zidarja, po odsluženju vojaščine je opravil štirimesečni orožniški tečaj, nato pa je do okupacije leta 1941 služboval v različnih krajih Baranje, Srema in Bačke. Zavrnil je predlog skupine, ki je odšla k četnikom v Srbijo; po težki in tvegani poti je prišel na orožniško postajo Mozelj pri Kočevju. Na pobudo komunista Jožeta Šeška so tam ustanovili odbor OF, nato pa zaščitni bataljon, ki je varoval osvobojeno ozemlje na Kočevskem in po italijanski kapitulaciji Zbor odposlancev slovenskega naroda. Konec oktobra 1943 je Nace vključil svoje enote v sestavo 14. divizije, ki je napadla sovražni postojanki Velike Lašče in Kočevje ter se v Beli krajini pripravila za dolgo pot prek Hrvaške na Spodnje Štajersko. V tem času je pokojni Miklič opravljal pomembne naloge kot vodja obveščevalnega centra pri štabu 14. divizije do sklepnih operacij na območju Dravograd—Slovenj Gradec od 9. do 15. maja 1945. Med pisci v času in prostoru je tudi Ignac Miklič-Nace (Kako smo lovili generala Löhra, TV 15 in Bitka, kakor življenje dolga).

Po osvoboditvi je pokojni Nace delal v Upravi za notranje zadeve v različnih krajih, nazadnje v Celju do upokojitve 1961. Je nosilec spomenice 1941, dobitnik reda za hrabrost in štirih drugih visokih odlikovanj; bil je častni krajan KS Dolič, upokojen kot podpolkovnik. Delo, 22. 1. 1987, 2 s sliko (Jože Potočnik).

2. **Kontraadmiral Janez Tomšič**, ki je v 9. zvezku ZOG (1977, 251—271) objavil prikaz Adamičevih del o Jugoslaviji, je v 78. letu umrl aprila 1987 v Splitu, pokopan pa je na Žalah v Ljubljani. Rodil se je 16. marca 1909 v Postojni. Pred vojno je bil mornariški oficir na rušilcu Beograd. Po kapitulaciji leta 1941 se je vrnil v Slovenijo, od koder so ga odpeljali v italijansko taborišče. Avgusta 1943 je stopil v Levstikov bataljon NOV Slovenije, nato pa konec 1943 prevzel komando flote oboroženih ladij 4. pomorskega obalnega sektorja in postal komandant pomorskih enot severnega Jadrana! Po osvoboditvi je bil načelnik operativnega oddelka vojne pomorske oblasti, po upokojitvi je pisal o dogodkih med drugo svetovno vojno. Politika, 16. 4. 1987, 8 s sliko in Dnevnik, 16. 4. 1987, 2. Janez Tomšič je na Simpoziju Louis Adamič (Ljubljana, 16.—18. septembra 1981) prebral referat Adamič in Slovensko Primorje. Zbornik Univerze E. K. v Ljubljani, 1981, 361—368.

3. **Martin Perovšek**, diplomirani pravnik, sodnik in višji pravni svetnik, je 20. decembra 1987 v Ljubljani umrl v 89. letu starosti. Martin se je rodil 11. novembra 1899 v Šmarju. Zaradi gmotnih razmer je študij prekinjal in diplomiral leta 1929 v Ljubljani, medtem pa je učiteljeval v Šmarju, na Rakitni in na Dobrovi. Skoro 2 leti je opravljal brezplačno sodniško prakso, služboval je kot sodnik v Užicah, Kostanjevici na Krki in v Novem mestu. Po osvoboditvi je sodeloval pri oblikovanju sodniške in pravne ter zakonodajne službe na izvršnem svetu Slovenije, obenem pa je predaval na višji upravni šoli v Ljubljani. Za zasluge je dobil red republike z bronastim vencem, red dela z zlatim vencem in mnoga druga strokovna in družbena priznanja. Bil je tudi predsednik (1973—75) in častni dosmrtni predsednik kluba Dolenjcev. Delo, 22. 10. 1987, 15 in 30. 11. 1987, 19. Glej tudi Delo, 9. 11. 1979, 10.

4. **Martin Goršič** (Gorsich), rojen dne 26. oktobra 1883 na Čemetiji pri Ponovi vasi, je v 103. letu starosti, dne 10. septembra 1986, umrl v Naperville v ZDA, kamor je odšel leta 1909. Sprva je bil priložnostni delavec in rudar, od leta 1912 pa je živel v Jolietu (Illinois) kot trgovec z živilskimi izdelki. Stari kraj je obiskal leta 1979, v 96. letu starosti. Preživeli so ga trije sinovi, hčerka, sestra, nečakinja in nečak, osem vnukov in številni pravnuki, pranečaki in nečakinje. Herald-News, 12. 9. 1986, 2, 6. — Dne 16. januarja 1988 je v 94. letu starosti umrla Martinova svakinja Marija Goršič, roj. Rozman (Šavrova), rojena 20. februarja 1894 na Mlačevem, sicer pa več kot 65 let gospodinja na Čemetiji pri Ponovi vasi. S to kroniko se spominjamo tudi drugih naših občanov-starostnikov z 90 in več leti!

Razni dogodki in podobe

1. Nič več zaprašeno Polževo. Nova asfaltna cesta Višnja Gora—Peščenik—Polževo—Zavrtache. Cesta je namenjena 800 prebivalcem in turistom. Dnevnik, 9. 10. 1987, 16 (Foto: Lado Čuk). — Cesto je odprl predsednik gradbenega odbora Slavko Grčar.

2. Kmet Kramar išče pravico. Arondacija in zgodovinski spomin. Kmetija je zaščiten; ima 5 ha obdelovalne zemlje in redi 22 glav živine, od tega 9 krav in molznic; na leto odda okoli 24.000 litrov mleka in več kot 3 tone mesa. Gradnja nove avtoceste mu bo povzročila številna vprašanja! Kmečki glas, 3. 2. 1988, 6 (Marinka Marinčič).

3. Avtocesta in pieteta do mrtvih. Z dostojanstvom in brez bagrov. Dnevnik, 29. 12. 1987, 6 (Darinka Kladnik).

4. Tretji posvet izdajatelj in urednikov krajevnih zbornikov je dne 4. junija 1987 priredila Občinska skupščina in kulturna skupnost Cerknica skupaj z uredništvu Notranjskih razgledov in Kroniki. Sestanka na gradu Snežnik se je udeležilo 25 predstavnikov uredniških odborov in nekateri pisci prispevkov. Uvodna referata sta pripravila dr. Vasilij Melik in Marjan Drnovšek. Poročevalca sta opozorila na vire za krajevno zgodovino, zlasti na uporabo arhivov. V razpravi so se udeleženci dotaknili materialnih in kadrovskih težav. Podrobno poročilo o sestanku na Snežniku je napisal sodelavec Arhiva Kranj, Janez Kopač, in ga objavil v Kroniki.

5. 90-letnica rojstva Louisa Adamiča 1898—1951. Naš rojak in slovenstvo. Priprava spominskih slovesnosti in kratek življenjepisa. Naša skupnost, januar 1988, 5; — Predgovor Louisa Adamiča k delu Boj (Struggle, 1933); — Naša skupnost, februar 1988, 6; — Program slovesnosti. Naša skupnost, februar 1988, 1; — O življenju, delu in smrti Louisa Adamiča. Naša skupnost, marec 1988, 1 (Bogdan Pogačnik).

6. 90 let pokojnega Louisa Adamiča. Bi bilo njegovo žrtvovanje dandanes nepotrebno. Delo, KL, 17. 3. 1988, 3 s sliko (Bogdan Pogačnik).

7. Obletnica rojstva Louisa Adamiča. Delo, 24. 3. 1988, 1 s sliko slovesnosti ob govoru Mitje Vošnjaka (K. M., foto: Janez Zrnc); — V spomin na moža, ki je svetu razkril resnico o svojem narodu. Delo, 24. 3. 1988, 2 Mojca Kaučič).

8. U začaranom krogu. Pismo iz Ljubljane. Devet decenij od rođenja velikog američkog pisca slovenačkog porekla Luja Adamiča. Politika, 9. aprila 1988, Kultura, umetnost, nauka, broj 14 s sliko L. A. (Bogdan Pogačnik). Glej tudi publikacijo 19. pevskega tabora v Šentvidu '88 s prispevkom Bogdana Pogačnika.

9. Mila volite: Odprto pismo tov. Francu Grudnu, predsedniku skupščine občine Grosuplje. Predsedstvo OK ZSMS Grosuplje. Delo, 8. 4. 1988, 7; — V Grosupljem že iščejo predsednika. Delo, 19. 4. 1988, 9 (K. M.).

10. Naš rojak in slovenstvo. 90-letnica rojstva Louisa Adamiča 1898—1988. V Grosupljem, 23. marca 1988. Izdala OK SZDL Grosuplje, 1968, 16 str. (Besedilo izbrala in oblikovala Hilda Lučovnik in Andrej Kurent. Brošuro uredili: Julijana Eršte in Ivana Robida.).

11. Veselo v Grosupljem. 500 radovednežev obiskalo podoknico. Dnevnik, 22. 3. 1988, 18 s slikami (foto: Marjan Ciglič, besedilo Bogomir Šefic).

12. Tragična smrt Marka Levstika, grosupeljskega dekana in župnika. Dnevnik, 8. 4. 1988, 14 s sliko; — Delo, 8. 4. 1988, 19; — Dol. list, 14. 4. 1988, 24; — Družina, 14. 4. 1988, 1 in 5 s slikami.

13. Gradnja avtoceste v Višnji gori. Pokopališče so začeli prestavljati. Dnevnik, 20. 4. 1988, 7 s sliko (Ivo Brečić).

14. Naši sodelavci: 75-letnico življenja so praznovali Jože Gale, Jože Kastelic, Ive Krevs in Stane Valentinčič, 65-letnico pa Tine Kurent.

15. Ana Praček-Krasna je dne 2. marca 1988 v Ljubljani umrla v 88. letu starosti. Delo, 4. 3. 1988, 2 s sliko (Marko Pogačnik); Delo, 5. 3. 1988, 13; — Primorski dnevnik, 8. 3. 1988, 11 s sliko (Dorica Makuc); — Primorske novice, 8. 3. 1988, 5 s sliko (Ivana Slamič). Glej ZOG, 12, 1983, 219 (54).

OBOGATITEV KULTURNE, TURISTIČNE IN TRGOVSKE DEJAVNOSTI V STIČNI

Občina Grosuplje je bogatejša za novo prodajno mesto z izbrano ponudbo v stiškem samostanu, katero so odprli v petek, 13. maja 1988. Prijetna slovesnost ob začetku delovanja, pri kateri so sodelovali Tone Kozlevčar, Miha Dolžan in Vital Ahačič, je bila le končni akord akcije, ki se je pričela prav tako v Stični, v sirarni Mercatorjevih Ljubljanskih mlekarn.

Osrednja zamisel temelji na ponudbi izdelkov, ki so bili nekdaj značilni za samostanske delavnice. Poleg Mercatorjevih TOZD Mlekarn (siri) in Pekarne Grosuplje (posebne vrste kruha in moke) v prodajalni svoje izdelke ponujajo še KŽKG, TOZD Mesoizdelki Škofja Loka, Mercatorjevi vinski kleti iz Krškega in Metlike ter KZ Ribnica s ponudbo izdelkov domače obrti. Ob tem seveda enakopravno sodeluje stiški samostan s svojo dokaj bogato publicistično dejavnostjo, razglednicami in drugim informativnim gradivom, ki je zanimivo za domače in tuje obiskovalce.

Laško dostopen in primeren pritični prostor v starejšem krilu je s posluhom za vrednote slovenske kulturne dediščine lepo in privlačno likovno oblikoval in uredil akademski slikar Tomaž Kržišnik s sodelavci. Finančno so investicijo združile vse našete delovne organizacije v sklopu Mercatorja, njen koordinator in vnaprej nosilec poslovanja pa je Pekarna Grosuplje, ki jo vodi ing. Štefan Plankar.

Tako smo v naši občini bogatejši za zelo kulturno prodajalno, v katero bomo ob ogledu častitljivega cistercijskega samostana z njegovimi zanimivimi likovnimi, sakralnimi in obrtniški zbirkami ter lepim okoljem lahko s ponosom popeljali vsakega obiskovalca, ki bo lahko z obiska poleg dobrih vtisov ponesel tudi vabljiiv prehramben izdelek ali lepo narejen spominek.

ZALOŽNIŠKI SVET

Na podlagi 32. člena Pravil občinske organizacije SZDL Grosuplje je Predsedstvo OK SZDL Grosuplje na 31. seji dne 1/10—1987 sprejelo ugotovitveni

SKLEP

o sestavi založniškega sveta Zbornika občine Grosuplje.

1. Ugotovi se, da so po predhodni uskladitvi v koordinacijskem odboru za kadrovska vprašanja pri POK SZDL (25. seja z dne 19/5—1987) vsi organi in organizacije, ki imajo svoje predstavnike v založniškem svetu Zbornika občine Grosuplje, delegirali svoje predstavnike v ta svet.

2. Založniški svet sestavljajo:

Gruden Franc — delegat SO Grosuplje
 Eršte Julijana — delegat SO Grosuplje
 Gošnik Miro — delegat OK ZK Grosuplje
 Mencin Metka — delegat OK ZSMS Grosuplje
 Škrjanec Breda — delegat občinskega sveta ZS Grosuplje
 Kikelj Lojze — delegat OO ZZB NOV Grosuplje
 Petrič Anica — delegat Kulturne skupnosti občine Grosuplje
 Koščak Janez — delegat OK SZDL Grosuplje

Poleg delegatov iz 1. odstavka te točke so člani založniškega sveta tudi člani uredniškega odbora Zbornika občine Grosuplje v naslednji sestavi:

Adamič dr. France, glavni urednik
 Ahlin Ivan, odgovorni urednik
 Budkovič Cvetko — član
 Glavan Mihael — član
 Krevs Ive — član
 Kurent Tine — član
 Müller Jakob — član
 Valentinčič dr. Stane — član

3. Ta sklep začne veljati takoj.

Z uveljavitvijo tega sklepa preneha veljati sklep o imenovanju založniškega sveta št. 32 z dne 28/1—1982 (glej ZOG 12, 1982, 231).

Predsednik:
 Edo Zgonc, l. r.

LIVAR Viktor Koleša

livarstvo in armature, n.sol.o.
61295 Ivančna gorica
Ljubljanska cesta, tel. 061/783140
telex 31570 yu imp liv

Proizvodni program

TOZD LSNL

- ulitke iz sive in nodularne litine kvalitete po JUS SL 10 do SL 30 in NL 42 do NL 60; za avtomobilsko in strojno industrijo, kmetijsko industrijo, proizvodnjo aparatov za gospodinjstvo in individualna naročila
- kanalizacijski pokrovi in rešetke

TOZD TA

- armature in pribor za zunanje vodovodno omrežje
- armature za industrijo za plinovode, cevovode tekočih snovi in podobno
- mehanska obdelava

TOZD LBK

- ulitki iz barvnih kovin (aluminij, medenina, bron) za strojogradnjo, ladjedelništvo, elektro industrijo in kmetijstvo

TOZD VIPO

- modeli za ulitke, jedrovniki
- vzdrževanje
- mehanska obdelava

 BLACK & DECKER™

električno
ročno
orodje

 BLACK & DECKER™

DO Black & Decker
Jugoslavija
61290 Grosuplje
Tel.: (061) 773-511
Tlx.: 31-530 yu bodyugo

lesnina sinoles

TOZD Lesna proizvodnja Sinoles, n.sub.o.
61295 Ivančna gorica, Stantetova 9
telefon (061) 783-147

Izdelujemo stavbno pohištvo in notranjo opremo za stanovanjske objekte, hotele, šole, vzgojnovarstvene ustanove in druge družbene objekte po individualnem naročilu.

Poleg žagarske proizvodnje nudimo tudi druge obrtniške storitve.

GUMA

Trgovsko-proizvodna DO
GROSUPLJE

PRODAJA:

Tel. 772-360, 772-363, 772-163

Telex: 31510

STOLARNA
DOBREPOLJE

TELEFON: 782 008

TELEGRAM: STOLARNA DOBREPOLJE
61312 VIDEM-DOBREPOLJE

RASICA

tovarna pletenin ljubljana

tozd rašica commerce

n. sol. o. 61211 ljubljana šmartno

telefon (061) 371-313

telex 31496 yu rašica

telegram rašica ljubljana

železniška postaja vižmarje (rejon 53)

lesnina
sinoles

TOZD Lesna podjetja Sinoles, n. s. d.
61290 hodoča gora, Slatkova 9
telefon (061) 773-147

Izdelujemo tkanine polipropilenske

TEKSTILNA TOVARNA

Motvoz in platno

p. o. GROSUPLJE

61290 GROSUPLJE — TABORSKA 34

TELEFON: (61) 771-311

TELEX: 31498 YU MOTVOZ

TELEGRAM: MOTVOZ GROSUPLJE

ŽELEZNIŠKA POSTAJA: GROSUPLJE

TEKOČI RAČUN: SDK 50130-601-31002

Izdelujemo kvalitetne polipropilenske tkanine za embaliranje izdelkov tekstilne, kemične in prehrabene industrije.

Nadalje izdelujemo polipropilenske vreče za moko, sladkor, pšenico in razna semena. Ravno tako izdelujemo ventil vreče za polnjenje na avtomatskih polnilnicah za sladkor, gnojila in podobno.

Izdelujemo kontejner vreče za 1000 do 1500 kg cementa ali drugega granuliranega materiala.

Izdelujemo motvoze in vrvi iz konoplje ali polipropilena, polipropilenska vodila za hmelj ali stročnice, veziva za kmetijstvo in vse druge podobne namene.

V proizvodnji imamo kvalitetno polipropilensko štapel vlakno od 6,7 dtex do najbolj grobega 110 dtex v različnih barvah.

Se priporočamo!

PODREPOLJE
POLJE

**VETERINARSKI ZAVOD »ljubljske regije«
p.o. GROSUPLJE**

TELEFON: (061) 772-817, 771-170

ŽIRO RAČUN: 50130-601-31530 pri SDK GROSUPLJE

- opravlja neprekinjeno dežurno službo zdravstvenega varstva živali
- odkriva in zatira kužne bolezni živali
- opravlja umetno osemenjevanje govejih plemen, odkriva in odpravlja plodnostne motnje
- opravlja veterinarski sanitarni nadzor v proizvodnji in prometu živali, živalskih proizvodov in živil živalskega izvora
- neškodljivo odstranjuje poginule živali, ugotavlja vzrok pogina in skrbi za varstvo okolja
- skrbi za izobraževanje posestnikov živali

Mercator - Pekarna Grosuplje

Proizvodnja kruha in peciva, p. o.

61290 Grosuplje, Gasilska 2

telefon: (061) 772-422

uprava: 772-429

ekspedit pekarne: 771-143

žiro račun: 50130-601-31091

pri SDK Grosuplje

Mercator - Ljubljanske mlekarne

TOZD STIČNA PRAŠIČEREJA, Stična 1, 61925 Ivančna gorica

61113 Ljubljana, Tolstojeva 63 — telefon: h.c.: (061) 783-017

telegram: mlekarne Ljubljana — telex: 31649 yu ljmlek

- proizvajamo bekone, pitano govedo in mleko
- pridelujemo pšenico, oljno repico, koruzo in seno
- vzgajamo lončnice in cvetlice ter sadike za zelenjavo
- izdelujemo vence in šopke
- pridelujemo organsko gnojilo pridobljeno z delovanjem deževnikov

lesnina

TEMELJNA ORGANIZACIJA ZDRUŽENEGA DELA

SPLOŠNO MIZARSTVO GROSUPLJE, n. sub. o.

61290 GROSUPLJE, Cesta na Krko 38

Pošta Grosuplje, Železniška postaja Grosuplje, Telefon: 771-155, 771-233

Žiro račun NB Grosuplje 50130-601-31070, Telex: 32154 MIGRO YU

Izdelujemo opremo za hotele, šole, vzgojno-varstvene ustanove in pisarne.
Režemo hlodovino za gospodarske organizacije in zasebnike.

KOMUNALNO PODJETJE GROSUPLJE

Cesta na Krko 7
61290 GROSUPLJE
telefon 771037, 772311

- gradnja vodovodov, kanalizacije, cest
- komunalno opremljanje zemljišč
- vzdrževanje komunalnih naprav
- strojne in prevozniške storitve
- izvajanje zidarskih, pleskarskih in soboslikarskih del

SOZD GHT LJUBLJANA
GP TURIST LJUBLJANA
TOZD MOTEL GROSUPLJE

MOTEL GROSUPLJE

restavracija — sauna — bazen — dancing club

SOZD Mercator, n.sub.o.
Mercator DO Rožnik
TOZD Dolomiti, n.sub.o.
Ljubljana, Tržaška 37/b

V svojih poslovalnicah na območju občine Ljubljana-Vič-Rudnik, Grosuplje, Vrhnika in Logatec nudimo našim potrošnikom vse vrste živil, gospodinjske potrebščine, gradbeni material, tekstilno blago, kozmetično blago, pohištvo in gostinske storitve; odobravamo tudi potrošniška posojila.

zavod za prostorsko, komunalno
in stanovanjsko urejanje grosuplje, p.o.
taborska 3, 61290 grosuplje, tel. 772-038

Dejavnost:

- investicijski posli in inženiring za samoupravne interesne skupnosti in druge naročnike;
- ekonomski posli, raziskave, analize, planiranje in svetovanje s področja urbanizma, komunalnega in stanovanjskega gospodarstva ter drugih družbenih dejavnosti;
- komunalno opremljanje stavbnih zemljišč;
- investitorstvo, organiziranje in opravljanje investicijskega in drugega vzdrževanja stanovanjskih hiš, poslovnih stavb in lokalov v družbeni in zasebni lasti;
- nadzor nad gradnjo objektov v občini Grosuplje;
- vsa strokovna dela za samoupravno komunalno skupnost, samoupravno stanovanjsko skupnost in skupnost za ceste občine Grosuplje

lesnina

TEMELJNA ORGANIZACIJA ZDRUŽENEGA DELA

SPLOŠNO MIZANJE GROSUPLJE

61290 GROSUPLJE, Cesta

Posta Grosuplje, Zelenikova

Žiro račun NB Grosuplje 50130-607-65880

SOZD

PETROL

**SESTAVLJENA ORGANIZACIJA ZDRUŽENEGA DELA
TRGOVINA, PROIZVODNJA, TRANSPORT,
GOSTINSTVO r.o.**

LJUBLJANA, TITOVA 66

Telefon: h. c. 312 755

Telex: 31165 Yu Petrol

Žiro račun: 50100-607-65880

Cesta na Krko 7

tovarna gostinske opreme

61290 Grosuplje, Adamičeva 36,
telefon (061) 771 411, telex 31552 yu kogro

Izdelujemo, montiramo in projektiramo opremo za vse tipe kuhinj, slaščičarn, samopostrežnih restavracij in drugih gostinskih ali sorodnih obratov.

Izdelujemo pomivalne stroje, toplotne, hlajene, nevtralne in kombinirane elemente, točilnice in druge pulte, samopostrežne in ostale linije.

Opravljamo razne storitve

Lastni projektivni biro

Servisna služba v vseh večjih krajih v Jugoslaviji

Predstavništva: Beograd, Niš, Sarajevo in Opatija

ABC POMURKA

ABC TABOR, vzpostavljamo in vzdržujemo
Kmetijska inštitucija, Adamceva 11
5270 Tabor, 772-315, 772-120

**ISKRA —
INDUSTRIJA ZA AVTOMATIKO**

**TOZD STIKALNIH
IN ZAŠČITNIH ELEMENTOV**

**DOBREPOLJE
PRESTRUGE 29
VIDEM 61312**

AGROSTROJ LJUBLJANA

Proizvajamo armirane poliesterske silose in cisterne velikosti do 15 m³:

- za siliranje živinske krme (zeleno in zrnato silažo)
- za skladiščenje žit in moke
- za skladiščenje umetnih krmil
- za skladiščenje cementa
- za skladiščenje ostalih sipkih materialov
- cisterne za tekočine

V kompletne inženiring ponudbi nudimo vso transportno opremo za polnjenje in praznjenje.

Kmetijska zadruga Stična

sedež Ivančna gorica

telefon: 783-102

Oskrbuje kmetijstvo z vsemi vrstami reprodukcijskih sredstev, organizira proizvodnjo in promet s kmetijskimi pridelki in živino, prideluje odlično seme priznanih domačih in tujih sort krompirja, oskrbuje potrošnike s svežim mesom in znanimi stišskimi mesnimi izdelki,

ima lastno hranilno-kreditno službo in lastno kmetijsko pospeševalno službo.

elektrotehniško podjetje grosuplje
pozd elektroservice

projektiramo, izvajamo in montiramo elektroinstalacije jakega in šibkega toka, razne naprave z avtomatiko, strelovode, trafo postaje, skupinske antenske naprave, avtomatske telefonske centrale, servis in popravila.

ABC POMURKA

ABC TABOR, trgovina, gostinstvo in turizem, n. sol. o.
Grosuplje, Adamičeva 14
tel. 772-315, 772-120

TOZD Maloprodaja

nudi cenjenim potrošnikom

- živila
- tekstil
- gradbeni material
- tehnično blago
- pohištvo

v 35 poslovnih enotah v občinah Grosuplje, Ljubljana Vič-Rudnik in Kočevje.

TOZD Veleprodaja

oskrbuje družbeni in zasebni sektor z:

- živili
- tekstilom
- galanterijo

in opravljajo konsignacijske storitve

TOZD Polževo

Nudi cenjenim gostom:

- gostinske usluge
- turistične storitve

in organizira družabne prireditve v 15 poslovnih enotah
v občini Grosuplje in Ljubljana Vič-Rudnik.

GROSUPLJE, ADAMIČEVA 51

TELEFON: 722-233

TELEX: 32114 YU INSTGR

TEKOČI RAČUN: 50130-601-31182

IZVAJAMO INSTALACIJE:
CENTRALNIH KURJAV, VODOVODA,
PLINA, PREZRAČEVANJA
STAVBNO KLEPARSTVO IN IZOLACIJE!

Gradbeno podjetje Grosuplje n. sol. o.
61290 Grosuplje
Taborska 13

telefon: 061/772 112
telex 31480 YU GROSGP
telegram: GPG

TOZD Splošne gradnje
TOZD Gradbeni polizdelki-proizvodnja
TOZD Kovinsko lesni obrati
TOZD Projektivni biro
DS za nastanitev in prehrano delavcev
DS Skupne službe

DO je članica sozd IMOS Ljubljana, Linhartova 11a

GPG z 2500 zaposlenimi spada med največje slovenske gradbene organizacije. Imamo 40-letne izkušnje na najzahtevnejšem jugoslovanskem trgu, zgradili smo 25% ljubljanskih stanovanj, večino ljubljanskih fakultet, poslovne, industrijske in kmetijske objekte, objekte visoke gradnje v olimpijski vasi v Sarajevu. Nastopili smo na gradbiščih v tujini: Irak, ZRN, NDR. Izvažamo opremo.

Dejavnosti:

Izvajanje vseh vrst visokih gradenj
Proizvodnja predizdelanih gradbenih elementov
Proizvodnja kovinskih, stavbnih in drugih konstrukcij
Projektiranje gradbenih objektov
Prostorsko in urbanistično planiranje in projektiranje

Poslovni ugled GPG temelji na visoki kakovosti, izpolnjevanju rokov in konkurenčnih cenah. Prilagajamo se tržnim potrebam. Z investitorji sodelujemo od zasnove do prodaje objekta (svetovanje, projektiranje, izvedba). Sledimo razvoju projektiranja in gradnje. Uvajamo nove — izvozno usmerjene — proizvodne programe kovinarske dejavnosti. Vse ob podpori najmodernejše računalniške tehnologije.

transportno podjetje

Avtoprevoz

61295 IVANČNA GORICA

opravlja prevoze
s cestno motornimi vozili
doma in v inozemstvu

MERCATOR KMETIJSKA ZADRUGA LJUBLJANA

TZO GROSUPLJE — CESTA NA KRKO

- ODKUPUJE IN PRODAJA KMETIJSKE PRIDELKE, KLAVNO IN PLEMENSKO ŽIVINO
- POSPEŠUJE PROIZVODNJO PRI ZASEBNIH KMETIJSKIH PROIZVAJALCIH IN JIH OSKRBUJE Z REPRODUKCIJSKIM MATERIALOM, KMETIJSKIMI STROJI IN GRADBENIM MATERIALOM
- ODKUPUJE IN PRODAJA IZDELKE DOMAČE OBRTI

 zavarovalna skupnost triglav n. sol. o.
ljubljana

OBMOČNA SKUPNOST LJUBLJANA,
Miklošičeva 10

Gradbeno podjetje Grosuplje n. sol. o.
61290 Grosuplje
Taborska 13
telefon: 061/771441
telex 31480 YU GROSOP
telegram: GPG

Vam nudi vse vrste

- premoženjskih
- življenjskih
- nezgodnih
- kmetijskih in
- transportnih zavarovanj

**POSLUŽUJTE SE ZAVAROVALNE ZAŠČITE
PRI ZAVAROVALNI SKUPNOSTI
OBMOČNA SKUPNOST LJUBLJANA**

PREDSTAVNIŠTVO GROSUPLJE, TABORSKA 3
Telefon 771441

PARTNER p.o.

PROIZVODNJA
POSLOVNE STORITVE
61290 GROSUPLJE

V naši tiskarni tiskamo obrazce, memorandumne, vizitke, tabele, plakate oziroma vse po vaših željah in potrebah.

V knjigovodskem biroju vodimo knjigovodstva za krajevne skupnosti, samoupravne interesne skupnosti, družbenopolitične organizacije, pozde, delovne organizacije in obrtnike.

Cestno podjetje Ljubljana Ljubljana, Stolpniška ul. 10

Jozd zcp

TOZD »Vzdrževanje« o. sub. o.
Ljubljana, Stolpniška 10

TOZD Gradnje, o. sub o.,
Ljubljana, Stolpniška 10

DS skupne strokovne službe,
Ljubljana, Stolpniška 10

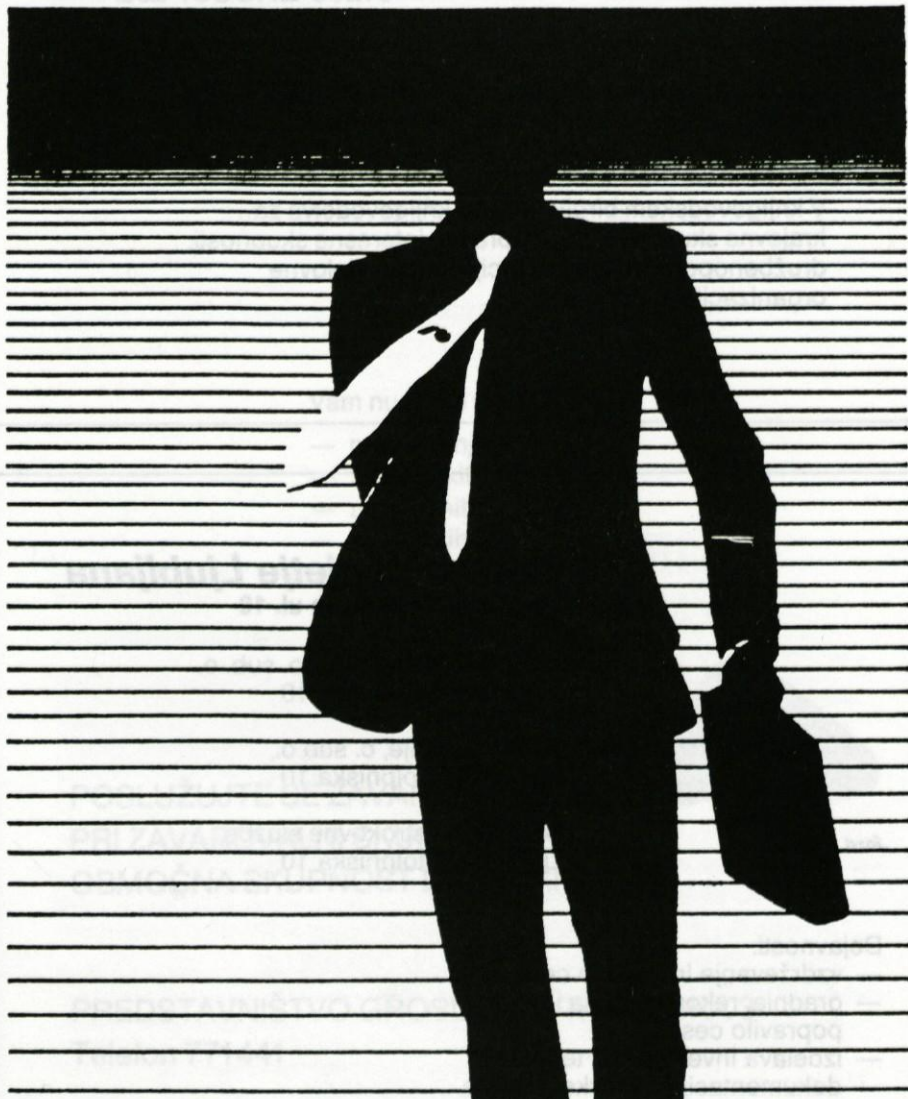
Dejavnosti:

- vzdrževanje in varstvo cest,
- gradnja, rekonstrukcija in popravilo cest,
- izdelava investicijsko tehnične dokumentacije za nizke gradnje.

Priporočamo se za obisk s svojo enoto v Grosupljem,
agencijami v Domu starejših občanov,
v Ivančni gorici in Dobropolju

Gospodarska banka Ljubljana

Odločite se za pravi korak in sodelovanje z nami

ELEKTROTEHNA

DO SET Ljubljana — poslovalnica GROSUPLJE

Adamičeva 3, 61290 GROSUPLJE

GOZDNO GOSPODARSTVO LJUBLJANA

Obrat za kooperacijo

GOZDARSTVO ŠKOFLJICA

— PE Grosuplje

Gospodari z zasebnimi gozdovi s svojimi dejavnostmi:

- gojitev gozdov
- varstvo gozdov
- izkoriščanje gozdov
- dajanje lesa in drugih gozdnih proizvodov v promet
- maloprodaja gozdnih sortimentov
- gradnja gozdnih cest in poti ter drugih ustreznih objektov
- izvrševanje storitev gozdarske službe za lastne in tuje potrebe

TRGOAVTO Koper — PE GROSUPLJE

IMOS

ZDRUŽENA INDUSTRIJSKA GRADBENA PODJETJA,
o. sol. o.

61000 LJUBLJANA, Linhartova 11, p.p. 99
telefon: 061/325-962, 312-067
telex: 31880 IMOS ZP YU

IMOS — SGP GORENJČ
Ljubljanska cesta 11
64240 Radovljica
telefon: 064/75-771

IMOS — SGP GORICA
Tolminskih puntarjev 12
65000 Nova Gorica
telefon: 065/25-011
telex: 34355 SGPGO YU

IMOS — SGP GRADIŠČE
Cesta 4. maja 80
61380 Cerknica
telefon: 061/791-004

IMOS — SGP GRADITELJ
Maistrova 7
61240 Kamnik
telefon: 061/831-237

IMOS — GP GROSUPLJE
Taborska cesta 13
61290 Grosuplje
telefon: 061/772-112
telex: 31480 GROSGP YU

IMOS — SGP KONSTRUKTOR
Sernčeva 8
62000 Maribor
telefon: 062/21-741
telex: 33180 KONMAR YU

IMOS — SGP KRAŠKI ZIDAR
66210 Sežana
Cesta na Lenivec 4
telefon: 067/72-141
telex: 34287 KRAZID YU

IMOS — SGP STAVBENIK
Ulica 15. maja 2
66000 Koper
telefon: 066/32-031
telex: 3254 STAVKP YU

IMOS — SGP TEHNIK
Stara cesta 2
64220 Škofja Loka
telefon: 064/60-371

IMOS — SGP TRŽIČ
Blejska 8
64290 Tržič
telefon: 064/50-288

IMOS — GIP VEGRAD
Prešernova 9A
63320 Titovo Velenje
telefon: 063/856-712
telex: 33631 VEGRAD YU

IMOS — INŽENIRING
Podjetje za gradbeni inženiring
investicijskih del doma in v tujini
Linhartova 13
61000 Ljubljana
telefon: 061/326-461, 323-988
telex: 31410 IMOS YU

IMOS — BEST
Vankina broj 11—21
41020 Zagreb
telefon: 041/677-171

IMOS — ELEKTROSERVICE
Cesta na Krko 9
61290 Grosuplje
telefon: 061/772-622

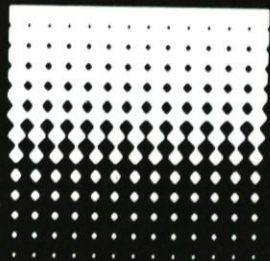
IMOS — INSTALACIJE
Adamičeva 51
61290 Grosuplje
telefon: 061/772-233

IMOS —
SLIKOPLESK-TERMOPLAST
Gornji trg 4
61000 Ljubljana
telefon: 061/222-586

Opolnožite se za pravi korak in sodelovanje z nami

ISKRA

BATERIJE ZMAJ
RAZSVETLJUJEJO VAŠO TEMO

ZMAJ

ODO »UNIVERZAL«

IVANČNA GORICA

Malo Hudo 4a

telefon (061)

783-043 uprava

784-002 peskokop

se ukvarja:

- s pridobivanjem gramoza in peska,
- opravlja prevoze,
- nudi strojne storitve,
- izvaja novogradnje
in adaptacije makadamskih vozišč

UNIS — ELKOS

Tovarna elektrokovinske opreme in strojev Ljubljana

OBRAT GROSUPLJE, Industrijska 5,

61290 GROSUPLJE

